This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Digitized by Google

HDI
HW 215Q L

Digitized by Google

KE 29063

Digitized by Google

CRONICA DEL REY EN PERE

Digitized by Google

B 5 A

838 — Crónica del rey en Pere e dels seus antecessors passats; ab un prefaci sobre els cronistas catalans per J. Coroleu, (Arxiu históricb), 4.º, Barcelona, 1885.

Complet

Digitized by Google

ARXIU HISTÓRICH

CRÓNICA

DEL

REY EN PERE

E DELS SEUS ANTECESSORS PASSATS

PER

BERNAT DESCLOT

AB UN PREFACI SOBRE 'LS CRONISTAS CATALÁNS

PER

JOSEPH COROLEU

Corresponent de la Academia de la Historia

BARCELONA

Imprenta «La Renaixensa», Xuclá, 13, baixos

1885.

Digitized by Google

KE 29063

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
APR 15 1964

Coolidge

Digitized by Google

LOS CRONISTAS CATALANS

Moltas vegadas s' ha dit que 'ls dramas de la vida real son extraordinariament superiors á las més atrevidas creacions de la fantasía.

En efecte: la tradició 'ns ha conservat lo recort de molts esclats de passió, de moltas lluytas de ideyas, de molts conflictes de conciencia, en los quals trobaren los grans poetas la inspiració pera escriurer sas obras més famosas.

Aixís feren á Grecia sas millors tragedias Esquilo, Sófocles y Eurípides; aixís compongueren sos dramas més admirables Shakspeare á Inglaterra, Schiller á Alemania, Calderon y Tamayo á Espanya, Corneille y Racine á Fransa.

En la infantesa dels pobles, la historia se confon ab lo mito, lo fet se barreja ab lo símbol, lo campeó de la patria 's trasforma en héroe diví, lo rey victoriós en deitat inmortal, lo poble vensut en llegió de potestats malignas.

Poch á poch van definintse després los camps; mes ab

Digitized by Google

tal lentitut, que encara, per espay de sigles, la faula y 'l fet histórich apareixen units fins al punt de ser prou dificultós al cap de moltíssims anys distingir la una del altre, y això no sols per la credulitat dels qui llegeixen, sinó també per l' orgull nacional dels qui escrihuen.

A una generació erudita y pensadora com la nostra li sembla impossible que 'ls savis hajan trigat tants sigles á ferse cárrech de que la historia devia ser, no una desgabellada munió de contallas, sinó la metódica y judiciosa exposició dels fets passats pera ensenyansa del present y previsió del pervindre. Mes cal tenir en compte que las evolucions del progrés humá 'ns semblan massa lentas, perque la vida del individuo es massa curta pera veure la de las societats. En aquesta 'ls sigles comptan per instants y las generacions hi passan com nuvols que empeytats pel vent s' esfuman y desvaneixen.....

Això 'ns explica cóm ha pogut ser que tants y tan admirables historiadors de las cultíssimas societats grega y romana hajan escrit ab incomparable elegancia, sens sospitar sisquera lo trascendental del trevall que emprenian.

Ells no hi veyan un tema d' estudi pel filosop, sinó tant sols un motiu de lluhiment pel retórich; no un aplech de datos pera la ciencia, sinó un bonich conjunt d' elements pera l' artista.

No indagavan las rahons dels fets, no cercavan l' enllás que 'ls unia, no procuravan endevinar las conseqüencias que podian resultarne.

Veyan un quadro y 'l pintavan.

Y encara ¡qué n' hi trovem á faltar de cosas en aquells quadros tant magistralment dibuixats! De prompte y molt sovint, lo carácter en las figuras; lo color boy sempre.

Y es que gayre be tots pateixen del mateix mal. Son delicadament artistas en lo maneig del estil: saben ser

Digitized by Google

graves, solemnes, atildats, eloqüents; mes lo lector profá, incapás d' apreciar aquestas qualitats, sol quedar fret y ab aquella impressió que 'l vulgo expressa ab una frase gráfica: *Sab massa.*

Es dir: sab tant que 'l cervell li ofega 'l cor. No s' entussiasma per lo gran, no s' indigna per lo pecaminós, no plora l' infortuni inmerescut, no anatematisa á la perversitat victoriosa. Y després, sab tant, que sempre parla ell y may deixa enrahonar als personatges que posa en escena, y ab tot son saber no veu sinó las cosas que te á la vora, perque son orgull no li deixa compendrer la importancia de las institucions y las costums dels altres pobles.

Aquestos son, en realitat, los defectes capitals de la historia clássica, tant admirable per tot lo que fa relació ab l' artifici de la forma. Es una maravella de plástica com las estátuas d' aquells sigles: en l' exterior una assombrosa elegancia; per dintre, la incurable fredor del marbre.

¿Qué hi fa que cubreixi de llorers la tomba del colós que no conegué ni respectá sinó 'l dret de la forsa, aquell que no respecta la forsa del dret defensant la causa del oprimit y plorant las víctimas de la iniquitat?

Quan lo fatalisme perverteix lo sentit moral, la causa dels prepotents es la causa dels deus y l' éxit la suprema rahó de totas las infamias.

Es molt lógich y molt natural que un semblant convencionalisme no done cap importancia á la vida de las multituts, á las tradicions, costums y desitjos dels pobles, á las lluytas y als sufriments d' aquell gran anónim que tot ho fa y de qui ningú 's recorda, d' aquell resignat y humil *tothom* á qui te per soberá absolut—en teoría—la societat moderna.

Y no 's crega que acabá del tot ab la civilisació paga-

Digitized by Google

na aquesta pomposa solemnitat de la escola clássica. A Fransa, en los darrers anys del sigle passat, en Beaumarchais deya en lo prólech de son *Barber de Sevilla* burlantse de sos detractors ab tota l' asperitat de son temperament revolucionari:

«¡Presentar homens de la classe mitja agoviats per la desgracia! ¡Voleu callar! Aquesta gent no deu sortir á las taulas sinó pera fer riure. Los ciutadans ridículs y 'ls reys desgraciats, véus aquí tot lo teatre existent y possible. Ja ho tinch entés, no 'n parlem més; no vull barallarme ab ningú.»

Cuytem á dir qu' aquest ressabi del neo-classicisme es un fet excepcional que res prova contra la nova tendencia que havia donat als esperits l' enlayrat criteri de la civilisació cristiana.

Lo que dona á las obras históricas lo color simpátich y comunicatiu que avuy tant s' estima, es lo sentiment de Justicia y 'l foch de la Caritat. Tot home es nostre prohisme, tot poble es fill de Deu.

Partint d' aquestos principis, no podem veurer ab indiferencia la desaparició d' una nacionalitat, perque creyem que 'ls pobles tenen, com los individuos, lo dret de viurer, la necessitat de creurer, la facultat de progressar y 'l deber de contribuhir ab sa activitat al benestar y armonía de la familia humana.

Per totas aquestas rahons, ja no 'ns acontentem avuy ab saber en quina batalla va guanyar ó perdrer un rey sa corona, ni ab llegir las aventuras d' un gran personatge. Volem que 'ns explique també l' historiador las lleys, costums y vicissituts dels pobles; com lluytan los guerrers, com resan los creyents, com pensan los filosops, com somian los poetas, com cantan los jutglars, com tocan los ministrers; quinas son sas diversions, quinas

Digitized by Google

sas creencias; com s' hi educa la joventut, com s' hi fan las lleys; de quin modo delibera en los comicis; de quina manera constituheix la familia, formalisa 'ls contractes y celebra 'ls enterros.

En una paraula: exigim que la ploma del historiador, com la vareta del mágich, revife las cendras dels cadavres, reconstruhesca 'ls enderrocats edificis de las passadas centurias, fassa apareixer l' enmarletat castell al cim de la montanya, las brodadas agullas del monastir al mitj de la boscuria, las antigas naus en la platja, y poblant los murs de guerrers, los claustres de monjos y las plassas de ciutadans, sapia mostrarnos la verdadera existencia de las comunitats y capitols eclesiastichs, dels cavallers y dels artesans, ab tots los privilegis, lluytas y vicissituts de las comunitats y dels gremis.

Volem que sia la Historia un quadro vivent ahont aparescan ressucitadas pel geni del escriptor las vellas societats trevallant en lo taller, pregant en la iglesia, discutint en las corts y en los municipis, esbargintse en los saraus dels richs, en las casseras dels nobles y en las taulas francas del poble menut. Volem veurer á las generacions antigas en la normal y reposada existencia de la llar y en l' oratjós terratrémol de la vida pública, ab sos trajos, son llenguatje, sas costums, sas virtuts y sos vicis, perque sols d' aquesta manera las podem coneixer, sols axís podem apreciar y agrahir degudament lo que cascuna d' ellas ha fet pera nosaltres.

Ara be: tots aquestos detalls tant preciosos, totas aquestas pinzelladas de color tant vigorosas no poden trobarse sino regirant ab la pacient constancia del fanatisme patriótich las montanyas de documents recondits en los Arxius, ahont l' investigador troba 'l premi de sos afanys quant en un jorn de sort ensopega ab lo filó que

Digitized by Google

revela la existencia de la mina, ab lo fil conductor que pot guiarlo pera trobar al mitj de tanta fosquedat lo raig de llum que ab delit ansía.

En la historia didáctica més aviat s' hi troba l' artificiosa explicació dels fets destinada á probar la exactitut de una teoría preconcebuda. La erudició hi troba son compte, la crítica literaria pot ab justicia enaltirla; mes ab dificultat pot eximirse dels errors engendrats per la passió de partit y per las preocupacions d' escola.

Aquestas rahons explican l' especial atractiu de las *crónicas*. Comparadas ab los tractats didáctichs tenen una ingenuitat modesta y amable que 'ns cautiva y al costat de las obras clássicas dels temps antichs guanyan en intensitat de sentiment tot lo que 'ls manca de literari artifici. Son menos artísticas, pero mes *humanas* y tot lo que es verdaderament humá conmou y avassalla 'l cor de l' home.

No hi ha dupte que 'l cronista, subjugat per la influencia de las circunstancias que 'l voltan, no sempre sab discernir la respectiva importancia y trascendencia dels homens que 'l rodejan y dels fets que presencía; mes en cambi ¡quína abundancia de detalls! ¡quína riquesa de color!... ¡Quants tresors no han vessat en sos quadros los cronistas sens sospitar que aquellas notas de color que hi escampavan foran més tart recullidas ab entussiasme com grapats d' espléndida pedrería!

La savia crítica del nostre temps pot trobar que dir en la extremada credulitat de alguns cronistas, pot discutir sas apreciacions; mes los qui busquem los detalls caracterìstichs de las antigas costums, los qui desitjem saber cóm pensavan y sentian los nostres antepassats, llegim sempre ab fruició y agrahiment aqueixas relacions escritas ab tant agradosa senzillesa.

Digitized by Google

En la Edat Mitjana s' escriguéren moltas crónicas en las quals poden estudiar las costums de la época aquells que no tenen prou temps ó prou paciencia pera ferho en los arxius A Fransa las de la abadía de S. Dionís, traduhidas del llatí per Guillen de Nangis, la del mariscal de Champagne Jofre de Villehardouin que escrigué la historia de la conquesta de Constantinopla (sigle XII), las del savi Flodoard sobre la esglesia de Reims y sobre 'ls fets passats desde 919 á 966, la del senescal Joan de Joinville que ab tant atractiu sentiment nos pinta la cristiana grandesa de S. Lluis, la de Froissart, que 'ns conta ab dramática animació los aconteixements que succehíren á Fransa, Inglaterra, Escocia y Espanya desde 1322 á 1400, continuada per Monstrelet fins al 1444, la *Gallia Christiana,* la *Collecció dels historiadors de Fransa,* y altres sapientissims estudis dels Benedictins; á Italia la collecció de crónicas dels florentins Ricordano y Giachetta Malaspina, que comprenen fins al any 1280, continuada per Dino Compagni fins al 1312; las *Istorie fiorentine* de Joan, Matheu y Felip Villani, que arrivan fins al 1365, las obras de Coppo Stefani y de Cino Rinuccini que portan la narració fins al 1460.

En las crónicas florentinas havem aprés la vida social y política dels municipis italians, admirant lo criteri verament republicá ab lo qual aquells ilustres ciutadans s' aplicavan á descriurer no ja las hassanyas, grandesas y contratemps dels prínceps, sino 'ls progressos, combats y vicissituts dels pobles, criteri molt notable en aquella época y que ja havía iniciat lo potent ingeni del Dante.

A Castella, D. Pere Lopez de Ayala escrigué la crónica de D. Pere 'l *Cruel* y 'l *Rimado de Palacio* imitant l' estil del romá Tito Llivi; un desconegut escrigué la historia del famós D. Alvar de Luna; diferents escriptors

Digitized by Google

continuaren las crónicas recopiladas per Alfons *lo Savi* y per últim, Fernando del Pulgar va fer una biografía dels Reys Católichs, per cert tant freda de sentiment com pobre de filosóficas intencions.

En aquells temps, ço es, en las procellosas centurias de la Edat Mitjana, la Corona d' Aragó disfrutava d' unas llibertats públicas anteriors y superiors á las de tots los reyalmes d' Europa; sas naus passejavan per las costas y las illas de Llevant, pel litoral africá, pel de Grecia, Italia y Fransa y per las mars del Nort lo pavelló de las barras, prou respectat de cossaris, venecians y genovesos; sa industria era floreixent; son esperit nacional, tant vigorós, s' havía enrobustit en mil gloriosas lluytas.

Era impossible que trovantse en tals condicions una rassa tant séria y reflexiva com la nostra, no tingués també bons historiadors qu' emprenguessen la tasca de apuntar las grans cosas que presenciavan.

En efecte, lo geni sério y reflexiu del catalá fou en tots temps aficionat als estudis histórichs. Hi hagué una época en la qual podía dirse dels nostres antepassats, com dels antichs romans de la era republicana, que estavan massa enfeynats en realisar inmortals proesas pera que tinguessen temps pera contarlas. Los pergamins que 'ns quedan dels sigles IX, X, XI y XII, lo Códich dels Usatges y las tradicions legals y las costums populars que despres subsistíren com testimoni y reminiscencia d' aquell tempestuós periodo, 'ns mostran una societat belicosa ahont desde la *Potestat* fins al derrer vassall vivian tots ab las armas sempre amanidas. Lo baró en son castell erigit al cim de la montanya, ab lo guayta á la torre ullant la plana; la gent *rústica* en sas cabanyas al voltant de la fortalesa, qual protecció devía pagar ab tota mena de prestacions reyals y personals; los monjos en lo monastir

Digitized by Google

rodejat de murs y torres enmarletadas com una ciutadela; la marina circundada també de torres de las quals sortía 'l crit d' alarma quant las naus del moro s' atansavan á la costa; la *Potestat* defensantse dels enemichs de dins y de fora convocant la host general per virtut del Usatge *Princeps Namque;* lo senyor feudal reunint al so del corn á sos vassalls en cumpliment del solemne sagrament y homenatge que li havian prestat en l' acte de sa investidura...

Tothom vivía temerós y en sospita en aquells temps de violencia en los quals res semblava segur, ni las fronteras de la patria. Aquestas, en efecte, avansavan ó reculavan segons era mes forta l' empenta que 'ls nostres avis donavan als moros, ó la que aquestos davan á la host cristiana, ficantse terra en dins ab gran crema de boscos, saqueig de vilas y captiveri de vensuts. Es una cosa que fa esgarrifar lo llegir en los documents de la época lo que era una irrupció d' aquestas. Era lo que propiament y en llengua árabe 'n diuhen los musulmans una *razzia,* es dir, una turba armada de fanátichs que s' en entra com un huracá en lo territori dels infidels, arrebassant ab la teya y la cimitarra casas, arbres y sembrats, robant lo bestiar y emportantsen catius als qui no cauhen sots lo ferro homicida... Tal fou la terrible invasió que feu en lo comtat de Barcelona lo famós Almanzor, tudor del jove califa Issem á últims del sigle x. Havem vist escripturas de la época en las quals los propietaris, deplorant la despoblació de la comarca que de resultas d' aquesta horrible catástrofe s' havía vist privada de la majoría de sos habitadors per la mort ó pel captiveri, cedían á aparcería sas propietats hermas per falta de cultiu, declarant que, finit lo terme del contracte, lo pagés *quedaría propietari de la meytat de aquellas terras per éll conresadas.*

Digitized by Google

¡Qué millor crónica que aquestos pergamins!

Poch estavan llavors pera escriurer los nostres antepassats: prou feyna tenian á enrodonir y conservar lo territori de la patria.

Mes, vers la meytat del sigle XII, aquesta ja estava enterament refeta. Lo Comte Ramon Berenguer IV podía portar ab bon dret lo títol de *Marqués,* puig havía fet recular definitivament la *marca* ó frontera de sos dominis fins mes enllá del Ebro. Sa mare D.ª Dolsa l' havía fet hereu del Comtat de Provensa, sa esposa D.ª Petronila li havía portat en dot lo regne d' Aragó. Son guerrer ardiment y son geni diplomátich havían fet que 'l Sant Pare, las Ordres Militars d' Orient, los reys cristians d' Espanya, Sicilia, Inglaterra y las Senyorías d' Italia fessen ab ell tractats de confederació y aliansa.

Lo Comtat de Barcelona s' havia convertit en gran potencia.

Al comensar lo sigle XIII —Setembre de 1213— pujava al trono son bisnet en Jaume I, príncep tant gran per la saviesa de son enteniment com per la grandesa de son esperit que, lluny de minvar ab las contrarietats, creixía y s' enlayrava, no defallint may sa confiansa en Aquell qui es font eterna de tota felicitat y tota forsa.

Com l' inmortal conqueridor de las Galias, lo rey en Jaume escrigué sas *Memorias:* una auto-biografía amenissima per lo dramátich interés dels fets que s' hi contan, enternidora per l' admirable ingenuitat ab que s' hi confessa 'l cor d' un dels reys més grans que han trepitjat la terra.

César fou un prodigi de talent, de geni y de carácter: tal volta la capacitat intelectual més vasta y completa que coneixém; mes, ab tot y aixó, la candorosa crónica del nostre en Jaume porta una gran ventatja á la obra dels

Digitized by Google

comentaris. Es la confessió d' un rey cristiá, es la relació lleal y franca d' un gran conqueridor que, sumís á la veu de la conciencia, refrena espontáneameut los impulsos de sa forsa; es la historia d' un gran príncep que, veyent cáurer al seu voltant los estandarts dels moros y las senyeras dels barons, contempla ab majestuosa serenitat los fronts que s' acotan y 'ls cossos que 's doblegan y 'ls hi allarga sa dreta poderosa com pare y amich de tots sos sotmesos.

César, personificació d' una societat pagana que designava lo valor y la virtut ab una mateixa paraula, com si 'l mon fos patrimoni dels més atrevits, no veya en son geni y en son heroisme sino dos poderosos instruments de sa ambició que somiava ab la tiranía. En Jaume 'l Conqueridor, quant vassalls y enemichs s' humillavan sots son sceptre, no s' aprofitá de son poder sino pera proclamar l' imperi del dret y 'ls furs de la Justicia.

No content ab posar com sos progenitors á tots los desvalguts sots la protecció de la Esglesia y del Trono en las *Constitucions de Pau y Treva,* volgué que las ciutats y vilas contribuissen també á formarlas y desde que en 1218 s' ajuntaren ab aquest objecte en Vilafranca ab los estaments militar y eclesiástich, sempre més foren cridats los síndichs del bras popular á las Corts catalanas.

La lley del vencedor, que en aquells temps per tot arreu imperava, li permetía dictar condicions ben duras als sarrahins humiliats per sa espasa y, lluny d' això, prohibía severament que ni com á vensuts ni com á infidels gosás ningú agraviarlos. Fins arrivá al punt de vegadas de discutir ab ells, com conta que sucehí en lo regne de Valencia, lo número de mesquitas que li devian cedir de bonas en bonas pera que no estigués faltat d' esglesias lo cult católich.

Digitized by Google

La multitut, que no podia refugiarse derrera 'ls murs dels castells y dels monastirs, estava perpetuament exposada á las vexacions dels poderosos y éll li doná forsa, unió y medis legals de defensa, organisant los municipis ab tals privilegis, que be podian mirar sens rezel ni enveja los que 'ls altres brassos tenian. Es cert que sos antecessors ja li havian donat l' exemple en aquesta gran reforma; mes lo rey Jaume fou qui li comunicá 'l vigor y la eficacia, completantla ab tot un sistema armónich de política expansiva, ó com diriam avuy, democrática.

En janer de 1257 dictá una ordinació pera 'l régimen municipal de Barcelona, completantla en novembre de 1274. Desde llavors foren moltas las poblacions que, la una derrera l' altre anaren alcansant lo títol de *carrer de Barcelona,* tant preuhat per sos habitadors com los títols de noblesa per los llinatges de generositat més antiga. Segons los antichs jurisconsults de la terra, los nostres passats deyan: *So barceloní* ab lo mateix orgull que deyan los antichs: *Som ciutadá de Roma.*

De llavors ensá, lo bras reyal ó popular de las ciutats, vilas y llochs de Catalunya aná adquirint tal importancia en l' Estat catalá, que aquest hauría pogut dirse democrátich, si no fos la democracia una societat essencialment igualitaria ahont l' element popular te influencia preponderant ab exclusió de tota aristocracia constituhida.

En aquells temps no podian esborrarse aquestas diferencias socials; mes la plebe tenia sos drets com los nobles y 'ls eclesiástichs y savía defensarlos per tot arreu ab un vigor de llenguatge y una energía d' acció que avuy esparveran als nets d' aquells grans patricis. Qui vulla coneixer fins ahont arribava 'l zel ab que defensavan los nostres avis los furs de la terra, no te mes que llegir las reclamacions que presentaren á Joan II quant ocorregue-

Digitized by Google

ren las memorables turbacions de Catalunya en lo sigle xv y 'ls escrits que publicaren y las cartas qu' escrigueren á Felip IV de Castella en lo sigle xvii, ab motiu de la guerra que separá 'l Rosselló de la Corona d' Espanya. No hi ha res més instructiu y curiós que la lectura dels dictámens que en semblants ocasions donáren los jurisconsults y 'ls teólechs barcelonins, perque son un bell comentari dels principis de dret polítich en que 's fundavan las queixas y las fermas reivindicacions dels sublevats.

Es veritat que tots los drets dels ciutadans eran fills del privilegi, que es com si diguessem de una franca lliberalitat del Trono que 's despullava espontáneament de sa potestat absoluta; mes un cop feta la concessió, ja no podia 'l rey tornar enrera y tots sos successors la devian respectar, perque no 's posavan la corona sens haver jurat que defensarian y farian acatar per tots los furs y privilegis, axí generals com particulars de la terra catalana. D' aquest modo 's formava la tradició, la qual tenia forsa més eficacia que las modernas constitucions políticas, tant sovint esqueixadas per la bayoneta dels pretorians y sempre infringidas per los mateixos que deurian ferlas respectar. Axó no es dir que aquella organisació fos avuy convenient, sino que la base més ferma del dret polítich es la tradició, quant se va modificant ab seny segons las necessitats dels temps.

També organisá aquest gran monarca una popularíssima institució de la terra catalana qual orígen sembla antiquíssim; institució disolta per Felip V y que devia ajudar bona cosa á salvar lo trono dels Borbons fugitius, quant lo poble espanyol tant heróicament pugnava ab las tropas de Napoleon Bonaparte. No cal dir que 'ns referim al *sometent*.

La ordenació mes antiga que coneixem tocant á aques-

Digitized by Google

ta institució es relativa al *sometent sagramental*, lliga de gent rural armada y organisada pera perseguir y pendrer als malfeytors y pera repelir las agresions dels senyors feudals.

Tot aixó feu lo rey en Jaume y totas aquestas llibertats y garantias tenian los catalans en lo sigle XIII. A ben segur que no hauria esclatat la revolució á Fransa cinch sigles més tart, si 'l rey y la noblesa haguessen tingut pera enfrenarlos las institucions que en temps tant llunyans aquí teniam. A Catalunya, ni 'l trono ni 'l feudalisme han sigut may tant tiránichs en la Edat Mitjana com ho foren en altras nacions en épocas més modernas.

Sens dupte per aixó, quant parlem ab los castellans de tradicions políticas, no 'ns entenem, ni 'ns podem entendrer. Si reivindiquem una petita part de las nostras, ens motejan de separatistas; si 'l centralisme 'ns ofega y demanem ayre pera respirar, ens diuhen cantonalistas. Tractan la nació y sa historia ab un convencionalisme estrany, que ha convertit la Espanya en un sofisma geográfich.

Com guerrer y com llegislador, en Jaume I ha estat sens dupte un dels reys més grans de la terra. La valentía en la lluyta li era tant natural com la magnanimitat en la victoria; si la fe li donava devoció, la caritat li inspirava la tolerancia, y méntres son poder feya tremolar á cristians y serrahins, ell no volia llegislar sens l' ajuda dels estaments de la terra y ben sovint demanava al bon voler dels pobles lo que sigles després los ha exigit qualsevol reyetó ab l' insolent menyspreu de la tiranía.

No cal ponderar lo viu y especialíssim atractiu que per forsa deu tenir una crónica en la qual ha fet un semblant príncep la confessió de sa vida. Quant un pensa en quin sigle s' escrigué y repara la modestia ab que s' ex-

Digitized by Google

plica 'l reyal cronista, no pot deixar d' admirar la grandesa d' aquell carácter que sols era incapás d' una cosa: d' anticiparse á son temps en la comprensió de sa propia válua. Quant parla dels altres ho fa ab la franquesa del que ni te geni de dir mentidas, ni necessita callar las veritats. Son llenguatje es clar y catalá, tant si parla ab papas, reys y cardenals, com si dirigeix la paraula al més humil de sos sotmesos. Res li costava á son cor perdonar un agravi, ni sacrificar sa ambició renunciant á tot un regne, com ho feu ab Navarra, Lleó, Múrcia y 'l comtat de Tolosa; mes no pogué may avesar sa llengua al fingiment com en las corts s' estila.

L' exemplar original de la crónica que escrigué en llengua llemosina ó, com deya ell, catalana, desaparegué del monastir de Poblet, ahont estava custodiada tant preciosa joya, mes al cap de 67 anys de la mort del rey, ço es, en 1343, se n' havia tret per ordre del abat Pons de Copons una copia que aná á parar á mans del canonge de Lleyda, en Joseph Besora, y después ab tots los llibres d' aquest á la biblioteca dels carmelitas descalsos de Barcelona. Quant la crema dels convents, passá aquesta cópia á la Biblioteca pública d' aquesta ciutat. Una altra cópia qui hi havia en l' arxiu del mestre racional de Valencia 's troba avuy en la Biblioteca del Escorial, essent de recordar que, al demanarla Felip II als valencians, tingueren aquestos lo bon pensament de ferla imprimir (1557); per manera que en la dita Biblioteca s' hi veu ara enquadernada juntament ab l' exemplar imprés la cópia valenciana.

Contra lo que en semblants casos sol succehir y com pera demostrar que la Providencia vetllava ab carinyo per la nostra terra, al morir aquest gran monarca en juliol de 1276 pujá á ocupar son lloch un héroe dignissim

Digitized by Google

de cenyir sa corona y d' empunyar sa espasa. Y ab bona fe que si la tal corona era feixuga y no hi mancavan las espinas, sa espasa fou, com diuhen los poetas, llamp de la guerra, que deixá molt prompte espahordits als qui 's pensavan destruir en son profit la gran obra de Jaume 'l Conqueridor.

Breu va ser aquest regnat, puig acabá en novembre de 1285; mes en tant curt espay de temps passaren tantas y tant grans cosas que, més que un capítol de historia, sembla en veritat un cant de poema.

Y es que si 'ls anals d' aquella época tenen la grandesa d' una epopeya, la figura de Pere 'l Gran es tant imponent y caballeresca, que recorda als semideus de la Faula antiga.

Eran molts los qui esperavan ab criminós afany la mort del rey en Jaume. Hi havia ambiciosos magnats als qui devia semblar molt feixuch lo jou dels *Usatges* antichs y 'l dels que dictá aquell gran príncep pera assegurar la independencia de la *Potestat* y que no veyan ab bons ulls los furs y prerogativas que anavan adquirint los municipis. L' ideal d' aquells barons era que imperés á Catalunya una oligarquía feudal, com succehía y seguí succehint per espay de sigles en altres regnes d' Europa. En Pere 'l Gran los desenganyá ben aviat de semblant ilusió, y l' ajuda que llavors li doná 'l bras popular ben clarament demostra que comprenía quins eran los amichs que li volian be. Las potencias estrangeras s' afiguravan que 'l gloriós regnat de 'n Jaume I no havia sigut sino un brillant esclat produhit per l' heroisme y saviesa del ilustre monarca; mes son fill s' encarregá de probarlos que la Corona d' Aragó tenia virtut moral y forsas materials pera pendre un lloch de primera fila entre las potencias cristianas.

Digitized by Google

Los episodis d' aquesta gran lluyta tenen tot l' interés y poesía d' un poema. La terrible matansa de las vespras sicilianas, l' entussiasme del poble siciliá á l' arrivada de son llibertador, encatifant son camí de flors y voltantlo de donzellas que li cantavan himnes; las inmortals victorias de son almirall Roger de Lluria; la caballeresca aventura del desafío de Burdeus entre 'l nostre rey y son enemich Carles d' Anjou; lo trágich resultat de la creuhada que 's creya conquerir á pas de carga lo territori de Catalunya y la mort prematura y sublime del gran rey, son fets que portan en sí mateixos prou interés dramátich pera conmourer l' ánima més freda, per poch artista que sia l' historiador que 'ls conta.

Com en las guerras de conquesta del anterior regnat, se vegeren llavors actes d' admirable patriotisme que provan la estimació y confiansa que inspirava á tots sos vassalls aquell rey combatut pels poders més formidables de la terra. Sa mort es un quadro capas d' enternir un cor de pedra y son enterro, en lo qual anaren á mils ánimas á portar en professó sas mortals despullas desde Vilafranca del Panadés al monestir de Santas Creus, es un dels episodis més grandiosos que registra la nostra historia.

Dos crónicas tenim de aquest curt y gloriós regnat. Es la primera la de 'n Bernat Desclot ó Declot, escriptor de noble llinatje, qui la escrigué ab lo títol de *Croniques ó conquestes de Catalunya compostes e ordenades per en Bernat de Sclot*. També 's troba ab lo títol: *De les histories de alguns comptes de Barcelona y reys de Aragó*.

En l' any 1616 la publicá traduhida al castellá en Rafel Cervera, *ciudadano honrado de Barcelona y receptor del oficio de Maestro Racional*. Es una traducció anotada, mes no del tot fidel, puig més aviat estracta que no pas copia lo text del original. Félix Torres Amat, en sas

Digitized by Google

«Memorias para ayudar á formar un diccionario crítico de los escritores catalanes,» diu que's conserva un exemplar M. S. d' aquesta crónica en la biblioteca del marqués de Mondéjar y que l' original era á la dels Carmelitas descalsos de Barcelona havent estat quatre sigles inédita, durant los quals la copiaren Zurita y altres historiadors.

M. J. Buchon en sas *Chroniques étrangères relatives aux expeditions françaises pendant le* XIII *siècle* l' ha copiada d' un exemplar existent en la Biblioteca de Paris (fonds Saint-Germain, n. 1581). Diu que es un petit in-folio de paper escrit en doble columna ab carácters del sigle XIV, provinent de l' antiga biblioteca Séguier, llegada en 1732 per Enrich del Cambout, duch de Coislin á l' abadía Saint-Germain-des-Prés.

Lo mateix autor recorda que, durant las guerras de la Revolució, lo govern espanyol, pera excitar lo patriotisme dels catalans, feu reimprimir (in 4.º, Sancha, 1793) la part de la traducció de 'n Cervera referent á la desgraciada expedició del rey Felip de Fransa en 1285.

Tot lo que savem de 'n Desclot es la generositat de son llinatje y que visqué en temps de Jaume 'l Conqueridor y Pere 'l Gran, per manera que conta 'ls fets que ell mateix presenciá ó que podian explicarli los mateixos que'ls presenciaren, essent molt digne de notarse que fins los francesos, que tant mal parats quedan en aquestas relacions, fan justicia á la escrupulosa sinceritat del cronista.

A part d' aixó y concretantnos á las condicions merament lliterarias del llibre, devem confessar que no s' hi trova pas la viva animació y 'l brillant colorit que doná á la seva en Ramon Muntaner, perque no es tant poeta com ell y per tant no logra donar tant relleu plástich á las figuras, ni tanta brillantor als detalls com lo célebre cronista de Peralada. Aixó no vol dir que l' obra de 'n Des-

Digitized by Google

clot sia freda y pesada, puig no hi mancan per cert alguns passatges escrits ab verdadera inspiració. Per altra part, los fets que en ella s' hi contan son tant dramatichs de per sí y de tal trascendencia, que per forsa tenen de subjugar l' esperit del lector, encara que no sian contats ab aquell luxo de color que dona á las relacions históricas l' interés de un poema.

Abdos crónicas son necessarias pera qui vulla coneixer los grans fets y las costums especials de aquella época importantíssima y no hi ha perill que ningú 's declare arrepentit d' haverlas llegidas.

Per lo que pertoca á la crónica de 'n Ramon Muntaner en particular, devem reservarho per ocasió mes oportuna.

J. Coroleu.

C. de la Academia de la Historia.

Digitized by Google

Digitized by Google

CRÓNICA DEL REY EN PERE

E DELS SEUS ANTECESSORS PASSATS

PROLECH.

Aci comença lo libre qu'En Bernat Desclot dicta e scrivi, de les grans batalles e dels grans fets d'armes e de les grans conquestes que foren sobre Serrayns e sobre altres gents, e de dos nobles reys que hac en Arago qui foren del alt linatge del comte de Barcelona.

Aquest comte de Barcelona havia huna germana molt bella e de gran valor, e dona la per muller al emperador de Castella. De la qual hac dos fills; e la hu hac nom don Sancho, qui fon rey de Castella, e l'altre hac nom don Ferrando, qui fon rey de Leon.

A cap de hun temps moris la germana del comte de Barcelona, emperadriu de Castella, e l'emperador de Castella pres altra muller, una dona cosina germana del emperador de Alamanya, e hac d'ella una filla que hac nom dona Sancha. E donaren la per muller al rey de Arago, don Alfonso, qui fon fill del comte de Barcelona.

E de aquest rey don Alfonso foren tres fills: el rey de Arago En Pere, el comte de Prohença, e En Ferrando que era abat de Munt Arago, e tres fillas.

Digitized by Google

E del rey En Pere fo fill lo rey En Jaume, aquell que conquista Mallorques e Valencia ab tot lo regisme.

E de aquest rey En Jaume e de madona la reyna, qui fo filla del rey d'Ongria, exi lo rey d' Arago En Pere, qui fon lo segon Alexandre per cavalleria e per conquesta.

Ara lexarem a parlar de tots los reys que foren apres lo comte de Barcelona, e parlarem en qual manera lo bon comte de Barcelona guanya lo regisme de Arago.

CAPITOL PRIMER.

Com lo bon comte de Barcelona exella mossenyor Guillem Ramon de Muncada.

Diu lo comte que, quant lo bon comte de Barcelona hac conquesta tota la fort terra de Catalunya per gran forç e per gran prohesa, e hac gitats e morts tots los Serrayns de la terra, tro a Leyda e tro a les muntanyes de Prades e de Siurana qui est molt fort terra, ana asetjar Leyda que es una richa ciutat, que lla donchs era de Serrayns. E esdevench se que, abans quel bon comte de Barcelona fos al setge de Leyda, havia en la cort del bon comte de Barcelona, hun senescal de molt gran linatge de la terra de Catalunya, qui havia nom En Guillem Ramon de Moncada, senescal. E fon ventura que, per alguna raho que no vull ara comtar, quel comte de Barcelona lo gita de la sua terra e l'exella. Aquest senescal, En Guillem Ramon de Moncada, anassen en Arago e presentas devant lo rey, e saludal molt altament:

«Senyor, dix ell, Deu vos saul a vos e a vostra cort. Yo so vengut a vos que sots refugi de exellats, e prech vos, senyor, que hajats merce de mi e quem vullats sostenir en vostra terra, que honrat hom e de alt linatge son; e mon senyor lo comte de Barcelona, per falses lausengers qui m'han acusat ab ell, ham exellat de sa terra e ham tolt tot quant havia. Per que yo us prech, senyor, que vullats que yo us serveixcha axi com vasall deu servir noble senyor.»

Digitized by Google

Quant lo rey entes que aquest era En Guillem de Moncada, senescal, levas del siti en que seya e pres lo per la ma e assech lo prop si.

«Senyor, dix lo rey, ben siats vos vengut, axi com a bon cavaller e de honrat linatge que vos sots. Per ma fe! moltes de veguades he desijat que us pogues veher e tenir en ma cort, per lo gran linatge e noblea de cavalleria qui en vos es. E sapiats que res que mester vos sia no us fallira en ma cort.»

E d'aqui avant lo rey feu li donar ço que mester hac, que no li falli res que mester li fos en la sua cort. E de aqui avant lexarem a parlar d'En Guillem Ramon de Moncada, senescal, e parlarem del rey d'Arago.

CAPITOL II.

Com lo rey d'Arago assetja Fraga e y morí.

Esdevench se, a cap de un poch de temps, quel rey d'Arago mana corts a la festa de sent Johan a Saragosa qui es la mestra ciutat del regisme de Arago. E aqui vingueren tots los barons e los cavallers de tota la terra. E lo rey aquell jorn feu molt gran festa, e feu cavallers, e dona grans dons a cavallers e juglars. E quant vench lendema, ell tench parlament ab cavallers e ab homens de ciutats e ab bisbes e ab prelats:

«Barons, dix lo rey, per tal vos he fets ajustar e us vull dir paraules que seran a honor de Deu e a profit de mi e de vosaltres; quel meu profit e la mia honor es vostra, e el meu dan es vostre; e lo vostre profit e la vostra honor es mia, e el vostre dan es meu. Be sabets que totes aquestes encontrades entorn de nostra terra son de Serrayns, e fan nos cascun jorn gran dan, e majorment aquells de la ribera de Sincha entro a Tortosa, Ara, per tal com yo he nobla cavalleria e bones gents d'armes e leals a lur senyor, ab consell e ab voluntat de vosaltres, volria quens aparellassem de guerrejar contra ells, e quens vengassem del dan quens fan cascun dia.»

Digitized by Google

Sobre aço se assech en son siti. E levas lo bisbe de Saragosa e dix:

«Senyor rey, ço que vos havets dit son obres de Deu, e no y deu ni y pot hom millorar. Per que tot hom se deu forçar de persona e de haver que us ajut. E yo us proffir valença de cent cavallers e de dos milia homens a peu a ma messio.»

Quant aquest bisbe hac parlat, llevaren se de altres bisbes e abats e d'altres clergues, e proferiren li valença de tot quant ells poguessen bastar. E puix levas hun honrat hom de Arago, e parla, e dix:

«Senyor, ço que vos havets dit es gran profit e gran honor vostra, e hanch en nengun temps no oym res hon pus alegres fossem. Per que yo us dich, per tots los cavallers e per los richs homens de Arago que m'han dat lur poder que us ho digua, que prenats ells e lur haver en ajuda e en valença de fer ço que honor sia de vos e de vostre regne. E pensats de menar lo fet avant, que nos farem ço que vos manarets.

—Barons, dix lo rey, vos altres me havets respost axi com a bons vasalls e leals. Don yo so molt pagat de vos altres. Mas, volria me aconsellasets en qual lloch commençarem de tenir nostre setge.»

Dix hun cavaller: «Senyor, lo lloch hon vos haveu pres mes de dan, ço es de la vila de Fraga, hon ha grans gents e bons guerrers. E si nos podem haver aquella villa primerament, havrem despuix tota l'altra encontrada.

—Certes, dix lo rey, aqueix consell tinch yo per bo.»

Dixeren tots los altres barons: «E nos per bo! mas manats, senyor, de enantar lo fet abans que ells no sien apercebuts.»

Esdevench se que en Arago havia hun cavaller qui era fort mal factor, e robava camins, e feya grans mals als reys. E lo rey perseguil tant tro quel pres, e tolch li tota sa terra, e tench lo gran temps en preso, e puix lexal anar per prechs de honrats homens quil demanaren al rey; mas no li rete res de ço que li havia tolt. E quant lo rey hac hagut son consell per anar a Fraga, aquest cavaller se pensa que aras podia vengar del rey; e pres son cavall e ses armes, e exis de la terra e anassen a Fraga a parlar ab lo rey Serray senyor de la vila:

«Senyor, dix ell al rey serray, yo so vengut a tu axi com a hom quel rey d'Arago ha tolt tot quant havia; e vull esser ton

Digitized by Google

cavaller e ton soldader. E sapies per veritat quel rey d'Arago ajusta ses osts per venir a Fraga e per fer guerra ab vos altres. E si tut vols tenir a mon consell, tu desbarataras lo rey e tota sa ost.

—Amich, dix lo rey serray, be sies tu vengut. Yot fare tant de be que be valra ço quel rey d'Arago t'ha tolt. E digues me en qual guisa me conselles que façam nostres afers.

—Senyor, dix ell, tu trametras per les encontrades totes; e met en la vila dels millors homens d'armes que trops, a peu e a cavall, aytant com puxes; e fes assaber per tota la terra, que, a dia sabut, aquells sapien que lo rey d'Arago ha assetjada Fraga, e quant veuran lo senyal que tuls faras en la torre major, que pensan de ferir en la ost ardidament. E axi com ells se combatran ab ells de fora, nos exirem ab tot nostre poder de la vila; de la qual cosa ells nos pensaran en res. E ferixquen en ells; e aixi desbaratarlos hem, els vencrem.»

Tot axi com aquest malvat cavaller ho dix, axi fon ordenat. Lo rey d'Arago hac ajustades ses osts e assetja la vila de Fraga. E quant vench un jorn, tots los Serrayns de la encontrada foren ajustats; e foren molt grans gents, tantes que null hom no podia saber lo nombre; e van ferir en la ost del rey d'Arago; e lo rey d'Arago armat, ab tota sa gent exi fora les tendes per combatre ab los Serrayns. E mentre la batalla era molt gran, quels Serrayns se començaven ja de vencer, aquells de la vila començaren de exir, que foren grans gents e be armats; e feriren en la ost; els altres Serrayns cobraren vigor e tornaren vers los crestians, si quel rey d'Arago se perde, que nol trobaren mort ne viu.

Aquest rey de Arago no havia infant negu, mas havia hu germa en una abadia, e dixeren a aquell son germa: que lo rey era mort, e pus no havien senyor, que volien haver ell per senyor e per rey. E dix los: que molt de temps havia stat fora del segle per servir Deu, e que dura cosa li semblava de dexar la orde.

«Senyor, digueren los barons de Arago, aço es cosa de la qual vos no us podets scusar; que nos havem perdut nostre rey, e gran res de gents, e som romasos sens hereu e sens govern, per que la terra sta en gran perill.

—Barons, dix lo monge, si fare, ab huna cosa: que, sempre

Digitized by Google

que yo haga hagut hun fill o huna filla de qualque muller, que sempre me puxa tornar en l'orde.»

E açò li atorgaren los barons de la terra; e tragueren lo de la abadia, e levaren lo rey, e donaren li per muller huna dona qui era filla del rey de Lleo. E de aquesta dona hac una filla. E a poch de temps que la filla fo nada, la regina mori; e puix lo rey desempara lo regisme e tornasen en la abadia hon solia star.

E a poch de temps com en la abadia tornat fo, mori. E axi tota los terra romas sens rey gran temps.

E fo aventura que En Guillem Ramon de Moncada, senescal, scapa ab pochs d'altres cavallers de la dita batalla dels Serrayns, per tal com eren be encavalcats; e tornaren en Arago; e aqui stigueren gran temps, fin que la filla del rey fon de edat de casarla.

CAPITOL III.

Com lo bon comte de Barcelona pres huna filla del rey d'Arago per muller, a la qual era romas lo regne.

Los richs homens de Arago tengueren consell a Saragoça, en qual manera porien be maridar aquella infanta qui era lur dona, ni qui porien haver per senyor don fossen honrats e que la terra ne valgues mes. A aquest consell fon En Guillem Ramon de Moncada senescal; e levas en peus, e dix;

«Senyors, si vos altres vos volets, yo us mostrare qui porets haver, lo major senyor el pus honrat de negunes gents qui sien al mon. E porets conexer que, ço que yo us en dire, que no u dich per amor que li haga, ne per be ne profit que yo haga hagut d'ell, ans n'he hagut dapnatge e desonor. Mas per ço com conech que sera gran honor e gran profit de nostra terra, vos ho consell, e si ho volets, e si ell ho vol, que la y donets; ço es lo bon comte de Barcelona, lo millor cavaller e el pus prous, e del pus alt linatge que sia al mon.»

Digitized by Google

A aquestes paraules, hagueren lur acort tots los barons, e tengueren per bo ço que En Guillem Ramon de Moncada havia dit. E pregaren a 'n Guillem Ramon de Moncada, senescal, que ell fos missatger e parlador de aquest fet, e que degues anar al bon compte de Barcelona, que era a Leyda que havia conquistat poch temps havia.

E sobre aço En Guillem Ramon de Moncada se aparella molt honradament, e cavalca, e anassen a Leyda, e munta al castell, lla hon lo bon comte era. E quant foren a la porta, los porters anaren al comte e digueren li:

«Senyor, En Guillem Ramon de Moncada, senescal, es a la porta ab gran res de cavallers de Arago, e vol parlar ab vos.»

Quant lo comte entes que En Guillem Ramon de Moncada era aquí, maravellassen fort, e mana que hom lo lexas entrar. E los porters reberen lo molt honradament, e als cavallers tambe; e menaren lo d'avant lo comte, e lo comte rebel molt agradablament, e demanali per quals afers li era tornat devant.

«Senyor, dix En Guillem Ramon de Moncada, yo son vengut aci devant vos, axi com cell qui porcassa vostre profit e vostra honor, que en altre cas yo no us vendria devant, sino clamant merce. Senyor, los richs-homens d'Arago m'han trames a vos, per ço com vos tenen per lo pus honrat comte e per lo pus prous que sia al mon e cell qui mes ha conques. E presenten vos lo regne de Arago, e que prenats la donzella per muller de qui es lo regne, e ells preguen vos que siats llur senyor e llur rey.

—Certes, dix lo comte; aci ha bell present, e tal que no fa a rebujar. Yo, dix lo comte, reb la donzella en aytal manera que, aytant com yo viva, no vull esser apellat rey; car yo son ara hu dels millors comtes del mon, e si era apellat rey, no seria dels majors, ans seria dels menors.

—Senyor, dix En Guillem Ramon de Moncada, tot axi sia com vos vullats. E pensats de avançar lo fet.»

Sobre aço les cartes se feren e los sagraments de ab dues les parts. E lo comte cavalca ab gran cavalleria, e entra en Arago, e pres la donzella per muller, e livraren li lo regisme. E de aquesta dona hac un fill que hac nom N'Amfos, que, apres del comte, fo rey de Arago, e hun altre fill que hac nom

Digitized by Google

don Sancho, qui era comte de Rosello, lo qual mori mentre lo rey En Jacme tenia assetiat lo castell de Moncada, e fo pare d'En Nuno.

CAPITOL IV

En qual manera lo rey En Pere de Arago engenra son fill, lo rey En Jaume que prech lo regne de Mallorques.

Aquest rey N'Amfos hac tres fills, ço es lo rey d'Arago En Pere, lo comte de Prohença, e l'abat de Mont-Arago qui havia nom En Ferrando; e la emperadriu dona Costança, muller del emperador Frederich, e altres dos filles. E fo la huna muller del comte de Tholosa; e l'altra fo muller del comte de Tholosa, lo qual havia hagut altre muller; e apres, mori lo comte major e la dona; e lo fill romas comte de Tholosa, e hac huna filla sens pus de la sor del rey d'Arago.

Aquesta filla del comte de Tholosa, neboda del rey En Pere, fo parlada per muller al rey de França; e remes la li hom; e lo apostoli veda que no la prenes per muller, que dix que filla era d'aquell qui era contra la sglcya. E lo comte, com ho sabe, volch la cobrar; e no la li volgueren retre; e donaren la al frare del rey de França qui havia nom N'Amfos; e no havia mes de un ull; e fo puix comte de Tholosa; e no hac infant negu; per que la terra devia tornar a la corona de Arago. El rey de França pres per muller la filla del comte de Prohença, neboda del rey de Arago En Pere; de la qual dona hac hun fill que hac nom Felip e fon rey de França, e hac la neta del rey En Pere e filla del rey de Arago En Jaume per muller.

Aquest rey de Arago En Pere fon noble rey e bon cavaller e prous de armes; e era senyor de tot Carcases e Baderes tro a Monpeller e marques de Prohença. Esdevench se que a Monpeller havia huna dona Maria. Era dona de Monpeller e era filla del senyor de Monpeller e de la filla del emperador de Constantinople. El pare e la mare eren morts, e era sens ma-

Digitized by Google

rit; mas ja havia hagut marit. E los richs homens de Monpeller hagueren lur concell e digueren que bo seria que donassen marit a la dona. E pensaven se que bo seria que parlasen al rey d'Arago En Pere, que era lur vihi e marchava ab ells; e si ell la volia pendre, mes valria que ell la hagues, e major honor los seria.

De aqui aparellaren se lurs missatgers, e trameteren los al rey de Arago; e parlaren ab ell, e donaren li a entendre que Monpeller era noble loch, e que era cap de son regne, e que aqui poria tenir frontera a sos enemichs. El rey entes llurs paraules, e abellili Monpeller; e pres la dona per muller. E quant vench a poch de temps, ell lexa la dona, que no volch esser ab ella, ne la volch veure en lloch hon ell fos; car penedis com la havia presa per muller, que ell era hu dels pus alts reys del mon. E dix que molt se era abaxat en ella, car sols per Monpeller la havia presa; e encara, que no era filla de rey. Mas aquesta dona era de molt bona vida e honesta, e plaent a Deu e al segle.

Esdevench se quel rey estech lonch temps que no fo ab ella. E quant vench a cap de hun gran temps, lo rey fo en hun castell prop de Monpeller, e aqui ell amava huna dona de gran linatge, e feu tant que la hac per amiga. E en aquell castell ell las feya venir a hun majordom seu qui era de Monpeller, lo qual era son privat de aytals coses; empero era bon hom e leal. E madona Na Maria de Monpeller sabe aço, e remes missatge a aquell majordom del rey que era son hom natural. E vench devant ella:

«Amich, dix la dona, vos siats be vengut! Yo us he fet venir ara, per tal com vos sots mon natural e conech que sots hom leal e bo, e cell qui hom se pot fiar. Yom vull celar ab vos, e prech vos que, de ço que yo us dire, que vos mi ajudets. Vos sabets be quel rey es mon marit e no vol esser ab mi. Don yo son molt despagada, no per altra cosa, mas per tal com d'ell ne de mi no ha exit infant que fos hereu de Monpeller. Ara, yo se quel rey ha affer ab aytal dona, e que las fa venir en aytal castell, e vos sots ne son privat. Hon yo us prech que, quant vos la y dejats amenar, que vingats a mi privadament, e quem menets en la cambra en lloch d'ella, e yo colgarem al seu llit. E fets ho en tal guisa que no y haga llum;

Digitized by Google

e digats al rey que la dona no ho vol, per tal que no sia coneguda. E yo he fe en Deu que en aquella nit concebre hun tal infant de que sera gran be e gran honor a tot son regne.

—Madona, dix lo majordom, yo son aparellat de fer tot ço que vos me manets, e majorment coses que sien a honor de vos. E sapiats que, ço que vos deits ne m' havets manat, que yo ho aportare a acabament; mas he grand pahor que no vinga en ira del rey.

—Amich, dix la dona, no us cal tembre; que yo ho fare en tal guisa que vos havrets mes de be e de honor que hanch no hagues null temps.

—Madona, dix lo majordom, gran merces! Sapiats que yo fare tant ço que vos manets. E puix axi es, no ho tardem pus, e aparellats vos, quel rey ha empres que al vespre li amen aytal dona la qual vos sabets; e yo vendre a vos, e tot celadament amenar vos he al castell, e metre us en la cambra; e puix vos sapiats que fer.

—Amich, dix la dona, bem plau ço que deits. Adonchs anats vos en, e pensats de vostre affer, e al vespre venits a mi.»

Lo majordom pres comiat de la dona e anassen. E quant vench al vespre, lo rey parla ab ell e dix li que li amenas aquella dona ab qui havia empres aquella nit fos ab ell.

«Senyor, dix lo majordom, molt volenters! mas la dona us prega que null hom del mon non sia privat, ne dona, ne donzella.

—Vos, dix lo rey, ho fets que puxats; que yo ho vull tot axi com ella ho vulla; e pensats de anar.»

Lo majordom ana a la dona muller del rey, e amena la ab huna donzella e ab dos cavallers, e mes la en la cambra del rey, e aqui ell la lexa. E la dona despullas, e mes se al llit del rey, e feu apagar tota la llum.

Quant lo rey hac sopat, e tots los cavallers s'en foren anats, lo rey s'en entra en huna cambra que era apres de aquella hon dormia, e aqui ell se despulla es descalsa, e puix, abrigat ab son mantell, en camisa, ell s'en entra en aquella cambra hon la dona sa muller era colgada. E lo rey colgas ab ella sens llum, que no y havia. El rey cuydas que fos aquella dona ab la qual havia empres que vengues a ell. Veus quel rey mena son solaç ab la dona sa muller; e ella no parla gint, per tal

Digitized by Google

que no la reconegues tro que hagues jagut ab ella. E aquella s'emprenya de hun fill. La dona era molt savia e certa; e sempre conech que era prenys, e descobris al rey.

«Senyor, dix ella, prech vos que no us sia greu, si aquesta nit vos he amblada; que certes no u he fet per nenguna malvestat ne per nengun malvat desig que yo hagues; mas per tal que de vos e de mi ixques fruyt que plagués a Deu e que fos hereu de nostra terra e de nostre regne. E sapiats per veritat que, segons que yo creu, yom so feta prenys en aquesta hora. E fets scrivre la nit e la hora, que axi u trobarets.»

Quant lo rey entes que ella era la dona sa muller, tench se per sobre-pres; mas non feu semblant; e feu de belles paraules ab la dona, entro al mati. E al mati llevaren se e stigueren ensemps aquell jorn, e puix lo rey cavalha e anassen en Catalunya. E la dona engruxa, e stech tant en aquell castell fins que hac hun fill que hac nom Jaume.

Lo rey havia de honrats homens en Catalunya e en Arago qui eren sos parents, e havien fiança quel rey james no hagues infants, e que la terra romangues a ells. E quant saberen que la dona havia hagut hun fill, foren ne molt despagats, e pensaren se quel ocisen. E hun jorn, mentre l'infant dormia al breçol en huna casa, hac hom feta una trapa endret del breçol; e trames li hom d'avall sobrel breçol huna gran pedra, per tal que moris. E plach a Deu que nol tocha, mas dona tal colp al copol del breçol quel trencha. E no poch hom saber qui u feu; mas bes pensa hom que aquells qui eren sos parents ho havien fet. E la dona conech quel infant havia mal volents, e guardalo al millor que poch, e nodrilo molt gint. E a poch de temps ella mori en Roma, que era anada al apostoli per ço com lo rey En Pere son marit la volia lexar. E aqui es ella soterrada molt honradament llahins, en la sgleya de Sent Pere.

Ara lexa a parlar lo llibre del rey En Pere e del infant En Jaume son fill, e parlare dels fets qui sdevench als tres reys de Spanya, dels quals fou lo hu lo rey d'Arago En Pere.

Digitized by Google

CAPITOL V

Com Miramoli, serray molt poderos, feu passatge en Spanya, e com los tres reys de Spanya li ixeren al encontre, e desbarataren tots los Serrayns, e prengueren certes ciutats e viles; e fon a XVI de joliol 1212.

Diu lo comte que, en la ciutat de Marochs havia hun Serray que havia nom Miramoli, qui era senyor molt poderos de tresor e de gents, e destranya molts grans terres, ço es assaber de Tripol de Barberia tro a Tunis e tro a Alger, e de Alger tro a Cepta, e de Cepta tro a Marochs, e tota la terra de Fes tro a la terra de Goliamesça, e de Goliamesça tro a la ciutat d'Orguena, e tota la terra de Guinea, la qual es de mig jorn. E encara hirexia de Spanya: Sibilia e Cordova, e Gaent e Ubeda, e tot lo regisme de Granada e de Murcia tro a Valencia. Aquest Miramoli sarray hac son consell ab sos savis homens, e dix los que ell havia en cor de passar en la terra de Spanya ab son poder, e que gitas tots los crestians de Spanya, que molt li semblava, segons lo gran poder que ell havia, a conquerir tota la crestiandat. E sos savis e sos cavallers atorgaren li ço que ell deya; e dixeren li, que molt be havia dit, e bon acort havia pres; que mes gent stavan en lo quart de la sua terra, que no feya en tota la crestiandat. Ab tant, aquest Miramoli se aparella que passas en Spanya; e trames sos missatgers per totes ses terres a totes les gents que armes sabessen portar: que venguessen e que passasen en Spanya ab ell, que ell volia gitar tots los crestians de Spanya e que conquerria tota Roma.

Quant les gens de les terres de Affrica e de Orguena e de Tunis e de tota la Barberia e de Spanya hagueren oides aquestes novelles de voluntat de llur senyor, fo a ells semblant que ya fos tot guanyat. E apparellaren se de passar en la terra de Spanya. E Miramoli vench en la terra de Spanya. E de Tanger passa la mar streta, e anassen a Sibilia; e aqui stech quatre anys, que no foren ajustats ne pogueren esser aparellades

ses gents. E Miramoli trames sos missatgers al rey de Castella e als tres reys de Spanya: que s'aparellassen de dessemparar la terra, e sino que manava batalla a ells e a tots cells que la creu adorassen.

Quant lo rey de Castella els altres reys hagueren entes aquestes novelles, ajustaren se tots e hagueren llur consell, e trameteren llurs missatgers al apostoli e al rey de França e al rey de Anchlaterra, e per tota la crestiandat, com sabessen: que Miramoli de Marochs era passat en Spanya ab totes ses gents que null hom no podia saber lo nombre, e que havia manada batalla a tots los crestians del mon, e que li llivrassen la terra.

Quant lo apostoli hac vistes e enteses les cartes quels missatgers li hagueren aportades, trames sos cardenals e sos legats per tota la crestiandat, que fessen assaber a les gents aquell fet, e quels fessen absolre de llurs peccats, per tal que y anassen.

Quant Miramoli hac ajustades totes ses gents, e foren aparellades, commençaren a exir de Sibilia e de Cordova e de totes les encontrades hon eren albergats; que tantes gents eren que tenien lurs albergades quatre jornades entorn de Sibilia. E anaren s'en a poques jornades vers Castella tro al entrant dels ports de Muradal; e aqui ells se atendaren tro que totes les gents foren ajustades.

Quant lo rey de Castella sabe que Miramoli venia ab ses osts, trames sos missatgers al rey de Arago En Pere e al rey de Navarra: quels Serrayns venien e que eren ja prop del entrant dels ports de Muradal e de sa terra, e aixi que s'aparellassen de venir al pus tost que poguessen.

Quant lo rey En Pere de Arago e lo rey de Navarra tengueren aquestes novelles, aytantost trameteren lurs missatgers als cavallers e als homens de peu qui eren ja aparellats, que venguessen al pus tost que poguessen. Si que en pocha hora foren tots ajustats cascu dels reys ab ses gents; e partiren de llurs terres; e cavalcaren tro que vingueren lla hon lo rey de Castella era ab ses gents. E aixi tots ensemps anaren vers los ports de Muradal hon los Serrayns devien entrar. Mas empero hanch tant nos cuytaren los tres reys de Spanya quels Serrayns no haguessen passats los ports de Muradal. E los tres reys de

Spanya atendaren se a huna legua prop la ost dels Serrayns e stabliren lurs batalles en aquesta manera, que cascu dels tres reys volien haver la davantera; mas acordaren se entre ells que, per honrament, car los Serrayns eren venguts en la terra del rey de Castella, e com la batalla se feya en sa terra, fon ordenat que ell hagues la davantera, e lo rey de Navarra la segona schala, e lo rey d'Arago En Pere fos en la reguarda ab la cavalleria de Catalunya e de Arago.

E de aço fo molt agreujat lo rey de Arago En Pere, com no hac la davantera. E lendema devia esser la batalla, quels Serrayns eren aparellats de combatre aquell jorn ab los crestians; que volien se cuytar, per tal que, abans que fossen creguts de gents e de socos, los haguessen vencuts e desbaratats. Mas a Deu no plach.

Quant lo rey d'Arago En Pere viu quel 'covenia esser en la reguarda, pensas en si mateix com ho poria fer que hagues la davantera e que no hagues la reguarda. E feu se venir hun honrat cavaller de Arago, e dix li tot lo que havia en cor de fer.

«Vos, dix lo rey, darets civada ab jorn als vostres cavalls, e farets armar trecents cavallers e docents ballesters a cavall, e yo llivrarvos he bons adalils que saben be la terra els passos. Cavalcarets tant tota la nit tro siats prop de les tendes de Miramoli que sta en la reguarda, e aqui metets vos en aguayt, en tal manera que la ost dels Serrayns no us vegen. E quant vendra dema, que ab dos les osts seran mesclades e ajustades, e la nostra davantera ferra en la ost dels Serrayns, yo us fare hun senyal en aquell puig, e vos altres sempre exits del aguayt ab vostres senyeres esteses, e anats ferir en la reguarda molt ardidament. Els Serrayns pensar s'an que nos hagam esvaida la lur ost e que siam passats ultra tro a la reguarda; e desbaratar s'an, e fugiran. Mas guardat vos que de aquest fet no parlets ab null hom vivent, tro que siats en lo aguayt.»

Tot axi com lo rey ho hac manat, si fo fet. Lo cavaller s'en ana a sa tenda, e feu manament a cavallers triats, que lo rey li havia dit que donassen ab jorn civada a lurs cavalls, e que s'aparellassen e se armassen. Quant los cavalls hagueren menjada la civada, los scuders armaren los cavalls els ensellaren; els cavallers els ballesters foren armats e aparellats. Muntaren

Digitized by Google

als cavalls, e cavalcaren tant de bell pas tota la nit ab los adalils que sabien los camins els passos, que al mati foren de tras hun puig assats prop de les tendes de Miramoli. E quant vench al mati, los Serrayns se aparellaren de la batalla; e foren tantes gens a cavall e a peu, que null hom no podia saber lo nombre, que los plans e les muntanyes n'eren totes cubertes. Si de veure era gran feredat.

La primera squadra dels Serrayns era de deu rengues de Serrayns negres, grans e forts e be armats ab lances grans e ferros lluents. Els Serrayns tenien los aristols fermats en terra, e los feres devant; e aquests eren xixanta milia per nombre.

E apres de aquests scales de Serrayns negres, havia tres scales de camells, encadenats la hu ab l'altre ab cadenes de ferre. E dintre los camells encadenats, havia e staven ballesters e cavallers, e tota l'altra gent, partida per batalles.

Quant la ost dels crestians fo armada e aparellada, e cascu d'ells se fon comfessat e penedit de sos peccats, els bisbes els prelats de santa sgleya los hagueren absolts de tots lurs peccats, e totes les batalles foren stablides, cavalcaren tant tro que foren ajustats a la ost dels Serrayns. E lo rey de Castella, que havia la davantera, ponyi son cavall ab la sua gent e esvahi la ost dels Serrayns. Mas no poch entrar avall per raho de les lances qui eren tant speces, quels Serrayns negres a peu tenien fermades en terra, e per los camells que eren encadenats. E quant veu lo rey e tota l'altre gent que no ho podien svair ne anar avant, hagueren aytal consell: que girassen lurs cavalls, que fessen semblant de fugir atras; e los Serrayns començarien se a desrenguar, e obririen les scales dels camells encadenats; e puix girarien sobre ells, e axi svahir los hen.

Tot axi com ho hagueren dit ho feren; que giraren los caps als cavalls e speronaren atras en semblança de fugir. Els Serrayns se desrengaren e obriren les scales dels camells; e aytantost la ost dels crestians giraren sobre ells; e començaren de ferir en los Serrayns si fortment quels cavalls eren afaynats de passar sobre los Serrayns morts.

Quant la bandera quel rey d'Arago havia feta estar al puig d'amunt dit veu que les osts eren ensemps ajustades e que la batalla era gran, feu senyal als cavallers del aguayt del rey d'Arago que havia tramesos, que deguessen ferir en la reguar-

da. E aytantost aquells ixiren del aguayt ab llurs senyeres esteses, e anaren ferir en la reguarda de la ost dels Serrayns, hon era Miramoli. E feriren tant poderosament, que tota la squena de la reguarda hon era Miramoli romperen e amenaren a mal.

Quant Miramoli e los altres Serrayns veren aço, cuydaren que aquells cavallers haguessen esvaida tota la ost, e que fossen passats per mig, e que llurs gents fossen desbaratades. E Miramoli comença de fogir ab totes ses gents, e los crestians donaren al dos, encalsant e matant, tro a Ubeda, huna richa ciutat hon se recolliren los trenta milia. Mas Miramoli fogi, que nol pogueren aconseguir, car era be encavalcat. E los crestians asetiaren la ciutat e prengueren la per força; e moriren hi xixanta hun milia Serrayns, menys les fembres e les infants. E aço fo a 16 dies ans del mes de joliol, y en l'any de Nostre Senyor 1212.

Puix anaren avant, e conqueriren de Serrayns: Calatrava, Alcors, Pedra-bona, Tholosa, Bonas, Alforat, Vilques, Malagon, e Pocerna, e Alcaras. Totes aquestes viles e ciutats guanyaren aquella saho de Serrayns, e poblaren les de crestians.

Quant lo rey de Castella e el rey de Navarra e tota la gent hagueren vist lo portament del fet de armes, e la prohea el ardiment del rey Pere d'Arago, e saberen lo fet dels trecents cavallers e dels docents ballesters a cavall que havia tramesos en la reguarda dels Serrayns, digueren e atorgaren que, per Deu e per aquell eren stats vencuts los Serrayns, e havien guanyada la batalla. Per que, lo rey d'Arago hac lo preu de la batalla e del fet de armes e de cavalleria de aquella batalla.

Quant hagueren desbaratats los Serrayns e conquestes moltes ciutats, viles e castells, lo rey de Arago e los altres reys de Spanya s'en tornaren cascuns en sa terra. E axi com lo rey d'Arago s'en tornava en Arago, ell troba cavallers Francesos e Anglesos e Alemanys, e moltes d'altres gents que venien a la batalla; mas molt se foren tardats. E vengueren devant lo rey, e demanaren li del fet dels Serrayns com era ni com no. E ell respos los: que nols calia mes avant anar, quels Serrayns eren stats desconfits e morts per los reys de Spanya «Mas yo, dix lo rey de Arago, no y son stat, que ja era stada feta la batalla abans que yo fos alla.

Digitized by Google

—Senyor, digueren los Francesos els honrats homens de Anglaterra et de Alamanya, nos non sabem res, mas nos vem venir vostres cavalls nafrats e vostres scuts romputs, e vostres elms rots e speçats, e los cavallers els servents nafrats e esmayats. Per que, par be que en alguns ops siats stats.»

A aquestes paraules lo rey nols respos res, sino aytant quels dix, si havien res mester d'ell ne de sa terra, que pensasen de pendre. Ab tant feren li gracies e preneren comiat, e tornaren s'en cascuns en sa terra, e tengueren se per mal contents com no eren stats a la batalla.

E puix apres, lo rey don Ferrando de Castella qui fo lo terç rey de Castella (apres cell de la batalla d'Ubeda, qui havia nom N'Amfos, qui fo avi del rey don Ferrando, per raho de sa filla dona Berenguera, qui fo muller del rey de Leo) e pare del rey don Ferrando de Castella, conques de grans terres, Cordova, Jahent e Sibilia, e pobla les de crestians.

El rey N'Amfos qui fo fill del rey don Ferrando e de la reyna dona Johana, conques de Serrayns una ciutat que es prop de Sibilia, que ha nom Nebla, e pobla la de crestians. Aquest rey N'Amfos hac per muller la filla del rey d'Arago En Jaume, aquell que conques lo regne de Mallorques e de Valencia, e conques al rey de Castella son germa lo regne de Murcia ab tota la encontrada.

Aquest rey de Castella fo lo pus llarch hom de donar que hanch fos null temps, que no fon hanch null hom que demanar li degues quen anas fatigat. Per que la sua terra ne valia molt menys, e les gents no podien soferir les greuges nels dans qu'ell los feya, axi com de molts mals furs que metia en la terra, ço es de monedes sovint a cambiar e a fer; e quen prenia aço que havien, forçadament e sens raho. Per que los barons de Castella e de Leo e de tota la terra lo deposaren de la senyoria, que no li romas res, sino Sibilia e Murcia. E llevaren son fill En Sancho rey e senyor; e dixerin li que, si ell no ho volia pendre, ells llivrarien lo regne a altre. E sobre aço ell pres lo regne, per tal com son pare lo rey N'Amfos era desmemoriat e volia destroir la terra.

Quant En Sancho veu la volentat de les gents, trames sos missatgers a la ciutat de Sibilia al rey son pare, que li diguessen de la sua part, molt homilment soplicant e pregant, ques

Digitized by Google

dexas del enteniment que havia contra les gents sues, que nols destrois nils metes malvades costumes dessus, que ells eren molt agreujats dels mals furs e de les males costumes quels havia meses dessus, e que no ho podien soferir; per que no volgues que la terra se perdes a sos obs ne a sos fills.

Quant lo rey N'Amfos hac entes les paraules dels missatgers que son fill En Sancho li hac trameses, fo molt irat, e dix: que ell compliria sa volentat de ço que volgues fer, e si null hom li parlava, ne fill ne altre, d'uy mes, que ell ne faria tal justicia que hanch no fo feta.

Quant los missatgers hagueren aço entes quel rey los havia dit, hagueren gran pahor d'ell, e digueren li :

«Senyor, nos vos dehim, de part de tots los barons de Castella, que d'uy mes no us entrametes del fet del regne, ne us treballets de res, mas que us stigats en Sibilia e que vivats honradament, axi com rey e senyor que us tenen, ab que mal ne dan no façats a ells ne a l'altra terra. E volen que vostre fill, En Sancho, sia governador e capdellador de la terra. E si no u vol pendre, livraran la terra a altre.»

Sobre aço los missatgers se partiren del rey, e lo rey romas tot fello; e mes en la terra de Sibilia lo senyor de Mallorques be a vint milia homens a cavall; e guerreja ab son fill En Sancho e ab tota Castella; e destroi molts crestians de Castella e de Cordova. E a la fi lo rey de Malorcha e lo rey de Granada veren que tota la terra era en guerra e en discordia, no volgueren l'amistat del hu ne del altre, e guerrejaren ab lo rey e ab tota la terra de Castella; e faheren hi gran mal.

CAPITOL VI

En qual manera mori lo rey En Pere d'Arago, aquell que fon a la batalla de Ubeda.

Diu lo comte que, quant lo rey En Pere fo vengut de la batalla de Ubeda, si començа guerra ab Francesos e ab lo comte de Tholosa qui li ajuda; e anassen ab gran cavalcada de Catalans e de Aragonesos a Tholosa. E prop de Tholosa

Digitized by Google

enclohiren en hun castell que havia nom Morell hun comte frances que havia nom comte de Monfort; e era contra le rey de Arago En Pere ab be trecents cavallers. E lo rey atendas aqui en torn del castell e assetialo. E cells del castell volguerense retre a merce. E lo rey nols volch pendre a merce, sino per fer sa volentat. Sobre aço aquells del castell hagueren llur consell; e digueren que mes los valia morir combatent que si aqui morien vilment.

«Barons, dix lo comte que era al castell, nos ho farem axi. Armem nos tots, mas los cavallers sien desarmats; e quant vendra sus al mati, qu'ells seran desarmats e seran venguts de les guaytes, e dormiran désospitadament, nos tots plegats devallem del castell e pensem nos en de anar; que, abans que ells se sien reconeguts ne sien muntats a cavall, ja serem nos luny.»

Tot en axi com ho hagueren dit ho feren. Quant vench al mati, al sol exit, començaren a exir del castell tots plegat en los cavalls, e pensaren de brochar e de anar. E quant cells de la ost ho veren, començaren cridar: «Armes! armes! cavallers! que los cavallers del castell s'en van.» E en aço cascu s'en ana a armar. E lo rey que aço hac entes pres ses armes e munta a cavall, e comença a correr apres d'ells. E no foren pus de vint cavallers ab ell, quels altres no eren encara aconseguits ni aparellats tantost. El rey era molt bon cavaller e coratjos e era molt be encavalcat; si quels altres cavallers no podien tant correr com ell; si quel rey fo molt avançat de tota sa companya; e consegui aquells que fogien, si quels fo molt prop. E aquells regiraren se e conegueren que aquest era lo rey.

«Barons, dix lo comte, aquest es lo rey quins encalsa, e es molt prop e coratjos, e nos no li podem scapar en altra guisa. Tornem a ell, que axi com axi som morts.»

E axi giraren se vers ell, e ell feri en ells. E el primer colp feri un cavaller frances ab la llança e abatel mort en terra. Puix veu que la llança no li valia res, tant era la presa quels Francesos li feyen; e mes ma a la spasa; e aqui fe de grans colps, si que ocis tres cavallers ab la spasa. E encara los seus cavallers no eren venguts. Sobre aço vengueren li ben deu cavallers justats; e anaren lo ferir, si quel abateren en terra, e aqui mori.

Digitized by Google

E quant veren quel rey havien mort, pensaren se de anar per cames de cavall. E quant les companyes del rey vengueren, trobaren lur rey mort; e no hagueren cura en cavalcar, mas que faesen molt gran dol aqui sobre lur senyor. E aportaren lo s'en a les tendes. E levas la ost de aqui. E aportaren lo rey en Catalunya; e soterral hom molt honradament en huna abadia que ha nom Sexona.

Aquest rey En Pere esmenya grans terres, ço es assaber: lo regne de Arago, e tota Catalunya, e Carcases, e Badares, e Monpeller, e tota Prohença aytant com d'emperi era. E si vols saber per qual raho ell era marques de Prohença, aqui avant ho trobarets en qual manera lo bon comte de Barcelona la guanya per prohea.

CAPITOL VII

Com lo comte de Barcelona ana en Alamanya sol ab hun caballer per companyo, per scusar la emperadriu de Alemanya.

Diu lo comte que hun rey havia en Alamanya, qui era molt noble e prous de ses armes e larch hom de donar. Els quatre princeps de Alamanya, per manament del apostoli, elegiren lo emperador; el apostoli conferma lo y el corona. E puix pres muller, la filla del rey de Boemia qui era molt bella e agradable. Esdevench se que, en la cort del emperador havia hun cavaller de gran paratge e de gran prohea e molt bell hom e jove e infant. E la emperadriu enamoras de aquell cavaller, si quels honrats homens del consell del emperador s' en preseren guarda de la cosa aquella, e digueren la hu al altre: «Certes, aquesta cosa no es de soferir. Que pus traydors seriem nos que ell, si nos celavem nulla res que dan ni desonor fos del emperador nostre senyor. Que nos vehem tal començament en aquest fet que, si pus se celava, ell vendria a fi. Per que nos no som certs si hi ha res avançat del fet.»

Sobre aço anaren se al emperador e digueren li:

Digitized by Google

«Senyor, nos no us volem celar nulla cosa que dan ne desonor fos vostra. Per que us fem assaber, que madona la emperadriu, segons que nos altres havem apercebut, es enamorada de aytal cavaller e ques fan entresenyes ab dos. D'aquí avant nos no sabem si y ha altre avançat. E per tal que mils ho cregats, prenets vos en esguarda e conexerets que nos vos diem veritat.»

Ab tant lo emperador se pres sguarda de aquella cosa; e viu e conech que aquells li havien dit veritat de aço que ells li havien dit. E feu se venir l' emperadriu; e quant fo devant ell, axi com a irat e despagat que era, per ço com ell la amava molt mes que nulla res, parla li molt fellonament.

«Dona, dix l' emperador, molt son irat vers vos; que yo cuydava haver la millor dona e la pus lleal que fos al mon e a son marit; mas parme que nom val honor ne tresor ne paratge ne enfortiment, que vos no ho hajats tot menyspreat e desonrat. E. certes, vos sots venguda al punt que, segons costuma del emperi, vos ho comprarets car, si donchs no havets qui us en deffena per batalla. Certes, dix mes l' emperador, yom son apercebut del vostre fet, que vos amats a tal cavaller. D'aqui avant crehem que del fe haga enantat.

—Certes, dix la emperadriu, salvant la vostra gracia, no es pas ver: Vos podets dir com a senyor ço que us volets, mas si null hom altre ho diu, e sia qual se vulla, ell ment falsament e deslleal que hanch no hagui en cor ne en volentat de nulla res que a tant gran desonor tornas a vos »

Sobre aço vengueren aquells barons que aço havien manifestat al emperador, e dixeren li:

«Senyor, aquesta cosa que nos vos havem dita es vera, e nos combatrem ho a dos cavallers per dos, que ella no s'en pora escondir.

—Dona, dix lo emperador, de ço que yo he a fer so molt despagat. E sapiats que, si d'aqui a hun any e hun dia no havets trobats caballers que de aquesta cosa vos desenculpen per batalla, vos serets cremada devant tot lo poble.

—Senyor, dix la emperadriu, yo prech Deus que mi ajut, que, de aço que aquests falsos llausengers me acusen ab vos, yo no mir mal.»

Ab tant lo emperador la feu metre en una cambra e ben

Digitized by Google

guardar. La dona feu cercar cavallers que la desenculpassen per batalla, e non podia trobar qui per ella se volgues combatre. E havia molts cavallers grans dons donats e gran honor feta; e en aquella saho tots la desconegueren.

Esdevench se que en aquella cort del emperador havia hun juglarets molt avinent hom. E quant veu que la emperadriu fo en preso e que no atrobava cavaller que la volgues desencolpar, fon molt irat; e ixques de la cort, e ana de cort en cort, dient com la emperadriu de Alamanya havien falsament reptada de aytal cosa; tant que vench lo juglaret en la noble ciutat de Barcelona; e presentas devant lo comte, e estech com á hom irat e despagat. Lo comte demana li quin hom era.

«Senyor, dix ell, yo son juglar; e son de molt longa terra vengut, per la gran nomenada que de vos he oyda llonch de temps ha.

—Amich, dix lo comte be siats vos vengut. E prech vos quem digats per que hi sots e per que stats aixi consiros.

—Senyor, dix lo juglar, si vos sabiets la raho, ja no us maravellariets de mi com son consiros.

—Amich, dix lo comte, prech vos que m'ho digats; e si yo vos hi puch aydar en res, yo ho fare molt volenter:

—Senyor, dix lo juglar, yo so stat longament en la cort del emperador de Alamanya; e ara falç llausengers han acusat a madona la emperadriu ab lo emperador, ab un cavaller qui es en la cort del emperador. Per que ell la ha mesa en preso e ha li donat terme de hun any e hun dia que haja atrobat qui la desenculpe per batalla de dos cavallers per dos, sino que la fara cremar. E ha ja passat sis meses, e no troba cavaller qui per ella se combata. Per que yo, senyor, ne son molt despagat, car molt es bella, e franca, e covinent, e de gran linatge, filla del rey de Boemia, e cella que ha fet gran be e gran honor a molts cavallers e a juglars. E null hom no pot dir mal d' ella. Mas, per enveja e per mal voler al rey de Boemia, e que aquells que la han acusada son dels pus honrats homens de Alamanya, null cavaller no la gosa deffendre, per paor d' ells.

—Guarda, dix lo comte, que sia veritat aixi com ho dius.

—Certes, dix lo juglar, que vull perdre la testa si aixi no es.»

Digitized by Google

Ab tant lo comte de Barcelona mana corts e ajusta sos cavallers:

«Barons, dix lo compte, yo he oides novelles, que la emperadriu de Alemanya es encolpada per richs homens de Alamanya de hun cavaller del emperador, per enveja e per mala volentat, e deu esser cremada, si no ha trobat a hun any e un dia cavaller que la deffena per batalla. E no troba qui la 'n deffena. E vull hi anar ab hun cavaller solament, aquell que yo demanare. E coman vos la terra e mos infants, quem guardets e ho salvets, axi com vosaltres mateix.

—Senyor, digueren los cavallers, molt volenters! Feu foll assaig que aixi anets ab hun companyo solament; que vos seguirem ab cincents o ab mil cavallers a nostra messio; e fareu la batalla dos per dos, o deu per deu, o cent, per cent, o axi com vos manets.

—No placia á Deu! dix lo comte; que ja ab mi no ira mes de hun companyo e deu scuders quim serveixquen. E si a Deu plau, yo sere al jorn de la batalla, e combatrem per ella. E no vull que hi sia conegut.»

E si volets saber qui fo lo cavaller qui ana ab lo comte per companyo, ell havia nom En Bertran de Rocha Bruna, e fo de Prohença de honrades gents, e bon cavaller de ses armes; e l' emperador havial exellat de sa terra, per tal com li fo acusat que era estat a la mort de hun senescal que stava en Prohença per l' emperador.

Quant lo comte fo aparellat, cavalca ab son companyo e ab deu scuders, e a grans jornades molt cuytosament, que grand pahor havia que no fallis al jorn de la batalla. E cavalca tant que fo en Alamanya, en una ciutat que havia nom Colunya. E aqui fo l'emperador. E lo comte mes se en un rich hostal. E depuix que fo aqui no havia anar al jorn de la batalla pus de tres jorns; e ancara la emperadriu no hac atrobats cavaller que la desenculpen per batalla.

El comte, quant hac reposat hun jorn, lendema ana a parlar ab l'emperador, ell e son companyo; mas no vol que null hom sabes qui era ell, que ell n'havia castigada sa companya. E quant fon devant lo emperador, saludal; e lo emperador acollil molt gint, per tal com li semblava hom honrat.

«Senyor, dix lo comte, yo son hun cavaller de Spanya. He

Digitized by Google

oit dir en ma terra que madona la emperadriu era reptada de hun cavaller de vostra cort, e si a hun any e hun dia no havia trobat cavaller qui la defenes per batalla, que seria cremada. E per lo gran be que yo he oyt d'ella dir, so vengut de ma terra ab mon companyo per fer la batalla per ella.

—Senyer, dix lo emperador, be siats vos vengut! Certes, gran honor e gran amor li havets feyta; e no y haviets ops pus a tardar, que de aci a dos jorns devia esser cremada, segons costum del imperi.

—Senyor, dix lo comte, digats aquells cavallers que la han reptada, ques aparellen e que sien al jorn de la batalla; que gran peccat seria per llur parlar fos aytal dona cremada, ans costara mes a la huna part o a l'altra. E prech vos, senyor, quem lexets parlar ab la emperadriu, que yo conexere be en les sues paraules si mir mal en aquesta cosa. Que certes, si ella es culpable en aquest fet, yo ja nom combatria per ella. E si yo conech que ella no y mir mal, yom combatre ardidament, nos dos per altres dos cavallers quals sia vullen de tota l'Alamanya.

—Senyer, dix lo emperador, bem plau.»

Ab tant lo comte ana parlar ab la emperadriu, e mes la en rahons de aquell fet de que era reptada.

«Madona, dix lo comte, yo son vengut de longa terra ab mon companyo per vos a deffendre, per lo gran be que yo he oit dir de vos. Per que yo us prech quem digats la veritat de aquest fet, e yo us promet, per la fe que yo deig a Deu ne per la cavalleria que yo he rebuda, que yo no fallire a la batalla, ne serets dexellada per mi.

—Senyor, dix la emperadriu, be siats vos vengut! Prech vos, senyor, quem digats vos qui sots ne de qual terra.

—Madona, dix lo comte, si fare, sols que vos nom dexelets, menys de ma voluntat.

—A bona fe, dix la dona, no fare.

—Yo son hun comte de Spanya a qui dien lo comte de Barcelona.»

Com la emperadriu entes que ell era lo comte de Barcelona, del qual ella havia oit parlar moltes veus, per la gran noblea que en ell era, fo molt alegra e pagada, e confortas mol; e mes mans a plorar molt fortment. E dix ella:

Digitized by Google

«Senyer, yo null temps no us pore guardonar aquesta honor e aquest servey que vos me havets fet. Be es ver que hun caváller havia en la cort del emperador, molt prous e agradable en tots sos fets, e de gran linatge. E per la prohea qui en ell era, certes, amaval molt, sens mal enteniment e sens null altre fet que no y ha hagut ne parlat. E dos cavallers, consellers del emperador m'han acusats. E per ço com ells son homens honrats e nobles cavallers, negun cavaller no m'en gosa scondre.

—Madona, dix lo comte, certes, bem plau aço que vos me havets dit, e en son molt alegre. Estats segurament; que, si a Deu plau, nos lo farem desdir. E prech vos, madona, que tingua algunes joyes vostres, per tal que yo sia vostre caváller.

—Senyor, dix ella, tenits aquest meu anell, e tot quant vullats de mi.

—Madona, dix lo comte, gran merces!»

Ab tant torna s'en lo comte al emperador, e dix li:

«Senyor emperador, yo he parlat ab madona la emperadriu e son molt pagat de ço que m'ha dit. E sens tota falla yo puch fer ardidament la batalla per ella, e retre morts o vencuts, ab la volentat de Deu e ab la sua drecera, aquells qui falçament la han encolpada.

—Senyor, dix lo emperador, molt son pagat de ço que vos me deyts; sol que aixi sia. E dema siats aparellat de la batalla.»

CAPITOL VIII.

Com lo companyo del comte, que havia amenat en Alamanya, li fogi; e com lo bon comte de Barcelona entra en lo camp.

Ab tant lo compte se parti devant lo emperador e ana s'en a son hostal. E l'emperador trames per aquells cavallers qui havien reptada la emperadriu, e dix los:

«Barons, aparellats vos dema de la batalla a fer; que a la emperadriu han venguts dos cavallers.

—Senyor, digueren aquells, nos som aparellats.»

Quant vench lendema, l' emperador hac fet fer lo camp hon se combatessen, els dos cavallers que eren contra la emperadriu foren aparellats de la batalla e dc entrar al camp. E lo emperador trames missatge al comte de Espanya, si era aparellat ell e son companyo, que entrassen al camp. E esdevench se que quant vench aquell mati, aquell cavaller quel comte havia amenat per companyo que fos ab ell a la batalla, s'en fugi, que hanch lo comte nos sabe ques fo fet. E sperava que vingues, tant que lo terç dia era ja passat. El comte conech quel companyo li era fuyt e li havia fallit; fo molt irat; e guarnis molt gint; e aparellas, puix ana s'en al emperador; e lo emperador dix li si era aparellat de entrar en lo camp.

«Senyor, dix ell, yo us dire com m'es sdevengut. Lo companyo que yo havia amenat ab mi m' ha fallit e m'es fuyt. Per que no es pas cosa rahonable que yo combata ab dos cavallers ensemps, mas combatrem ab la hu, e puix ab l' altre, si tant dura la batalla, si Deus me ajut.»

Dix lo emperador: «Axo es raho.»

L' emperador trames a dir als altres cavallers que reptaven la emperadriu ço que era esdevengut al comte, per ques combatria ab la hu e puix ab l'altre, e que li paria raho. E els dos cavallers atorgaren ho, e dixeren la hu al altre: «Quel que sia millor cavaller de nos ab dos e pus fort se combata primer.» E aço se empres entre ells dos cavallers. E lo emperador dix al comte que entras al camp e que combatria ab la hun cavaller e puix ab l' altre.

E ab tant lo comte entra primer al camp, axi com es costum, e puix vingueren los dos cavallers. Mas no y entra sino la hu al camp, aquell qui era millor cavaller. Mas null hom no sabia en la terra, que aquell fos lo comte de Barcelona.

Digitized by Google

CAPITOL IX.

Com lo comte de Barcelona guanya la batalla e com s'en torna a Barcelona.

QUANT vench quels dos cavallers foren en lo camp lo cavaller alamany se comoch primer per scometre lo comte de Barcelona. E axi com es acostumat, que cell qui repta deu escometre primer a aquell qui es stat reptat, lo comte puny dels sperons son cavall, e mesa la llança devant, ana ferir lo cavaller, de tal manera que la llança li ana a passar dal altra part per mig lo cors, e abatel mort a terra; e puix pres lo cavall per les regnes e menal a huna part del camp; e puix torna sobrel cavaller, e veu que mort era del tot.

El comte dix a aquells que guardaven lo camp que fessen venir l'altre cavaller, qui ab aquell havia enantat ço que devia; e aquells dixeren ho al emperador. E lo emperador mana a aquell cavaller que degues entrar al camp, puix que ell veya que son companyo era mort al camp.

«Senyor, dix lo cavaller, no y entraria quim donava tot lo mon; e feu de mi ço que us placia, que mes am star a vostra merce e de madona la emperadriu que del cavaller strany. Molt es noble cavaller, e yo dich devant tota la cort: que ço que nos havem dit de madona la emperadriu, deyem per enveja e per mala volentat. E prech vos, senyor, que hagau merce de mi.

—Certes, dix lo emperador, no havrets altra merce, sino aytant com la emperadriu volra.»

Ab tant mena lo hom devant la emperadriu qui stava en una casa de fusta que hom li havia feta devant lo camp; e aqui de prop havia bastit hun gran foch; que si lo comte fos estat vencut, que fora cremada. E quant lo cavaller fo devant la emperadriu, devalla de son cavall e fica los genolls en terra, e dix li: que hagues merce d'ell, que falsament e deslealment havia dit d'ella ço que avia dit, e que faes tot ço que volgues.

Digitized by Google

«Amich, dix la emperadriu, anats vos en sa e saul que yo de vos no penre venjança ne la'n fare pendre; mas Deu la'n pendra quant a ell plaura; e partit vos devant mi.»

Ab tant lo cavaller se parti davant la emperadriu e ana s' en al hostal. E lo emperador fo molt alegre; e entra al camp, e dix al comte:

«Senyor, dix l'emperador, l'altre cavaller nos vol combatre ab vos; es venguta la emperadriu clamant merce, e ha dit que falsament e desleal la han acusada. E la emperadriu ha li perdonat francament, per ço com Deus e vos li havets feta tanta de honor.

—Senyor, dix lo comte, puix axi es, bem plau.»

E lo emperador pres lo per les regnes del cavall e menal d' avant la emperadriu.

«Dona, dix l'emperador, ve us aci lo cavaller qui us ha defençada de mort. Nos parteixcha de vos, e fets li aytanta de honor com puxats; e no y guardes res que mester haga de ma terra; e amenats lo a vostre palau, e aqui menjareu ensemps.

—Senyor, dix la emperadriu, axi sia fet com vos haveu dit.»

Lo emperador s'en ana a son hostal e la emperadriu atresi; e amenaren s'en ab gran honor lo comte al palau. E aqui menjaren ensemps. E puix lo comte ana s'en a son hostal; e quant vench a la nuyt, elle feu donar civada ab jorn, e semia que fo envesprit cavalca ab sos scuders e tench son cami tota la nit per tornar en Catalunya.

Quant vench lendema, trames l'emperador missatger al comte que vengues al palau; mas no sabia que ell fos lo bon comte de Barcelona, mas que fos un altre cavaller strany. El senyor del hostal dix al missatger, que anat s'en era la nit que passada es, e que ja podia haver cavalcades deu legues. Los missatgers tornaren al emperador e digueren li: «Senyor, lo cavaller que feu la batalla per madona vostra s'en es anat; que be pot aver cavalcades deu legues.»

Quant l'emperador ho hach oyt, fon molt irat; e parla ab la emperadriu:

«Dona, dix ell, lo vostre cavaller s'en es anat sens de ma sabuda, e no se si s'ha pres comiat de vos, que molt ne son despagat.»

Quant la emperadriu entes quel comte s'en era anat, per poch no exi de son seny.

«Ha! senyor, dix ell, malament som scarnits; car vos pas no sabets aquest cavaller qui era.

—Cert, dix l'emperador, no pas, sino que ell me havia dit que era hun cavaller de Spanya.

—Senyor, dix la emperadriu, aquest cavaller que vos havets dit e vist, e qui ha feyta la batalla per mi, es lo bon comte de Barcelona, de qui moltes vegades havets oyt parlar de la gran noblea e del gran ardiment que en ell es, e dels grans fets, e de les grans conquestes que ha fetes de Serrayns.

—Com! dona! dix l'emperador, es ver que aquest fos lo bon comte de Barcelona? Si Deu m'ajut, la corona del emperi no pres james tan gran honor com aquesta es, que de tan longa terra sia vengut tan honrat comte, per deffensar tan gran deslealtat, la qual era gran dan e gran vergonya de vos e de mi. E la merce de Deu e del comte! ha lans levada dessus. Per que a mi es curt terme que james li'n puxa retre guardo. Hon yo us dich, que james ma amor ne ma gracia no havrets null temps, si nol cercats tant tro quel trobets e quel amenets aci ab vos. E aparellats vos al mils que puxats, e anats honradament axi com a vos tany ne a nos. E en aço no trigues gayre.»

CAPITOL X.

Com la emperadriu de Alamanya ana cercar lo bon comte de Barcelona, e com l'emperador li dona lo comtat de Prohença.

L'emperadriu se aparella de anar per cercar lo bon comte de Barcelona; e amena cent cavallers honrats, e cent dones, e cent donzelles, e scuders, e altres companyes aytant com menester ne havia; e cavalca tant per jornades que vench en la noble ciutat de Barcelona. E lo comte, com sabe que madona la emperadriu de Alamanya era venguda en Barcelona, fon molt maravellat; e cavalca, e ana la veure en son hostal. E ayi tantost com ell la hac vista, ell conech que era aquella dona per qui ell havia feyta la batalla. E la emperadriu conech de

mantinent ell. E abdosos abraçaren se, e hac cascu gran goig. E lo comte demana li qual ventura la havia amenada en aquella terra.

«Senyor, dix la emperadriu, aytant com yo viva sia, null temps no gosare tornar d'avant lo emperador, menys de vos, ne puch haver sa amor ne sa gracia. Que quant ell entes que vos erats lo bon comte de Barcelona que tanta de honor haviets feta a mi e a ell, de tan longua terra erets vengut per mi deffendre, dix que james no seria alegre, tro que us hagues retut guardo de la honor que feta haviets a la corona del emperi. Hon yo, senyer, qui so serva vostra, vos prech homilment quem dejats acompanyar devant lo emperador, si volets que yo sia apellada emperadriu.

—Madona, dix lo comte, per ço com tan mal n'havets tret, e per fer honor a vos, que ho fare volenters.»

D'aqui avant feu li gran honor mentre fo en sa terra; e puix aparellas molt honradament al mils que poch, e ab docents cavallers segui la emperadriu tro que fo en Alamanya. E l'emperador, quant sabe que la emperadriu venia e quel comte venia ab ella, exils a carrera, e menals s'en a son hostal, e hac molt gran goig de sa venguda. E tota la gent de la terra feren ben huyt jorns gran festa e foren molt alegres. E lo emperador acolli lo comte molt gint e al mils que poch. E puix dix li l'emperador:

«Senyer, molt nos havem que agrair del gran honrament que fet nos havets. E, si Deus m'ajut, tos temps havia oit parlar gran be de vos, mes encara n'es cent tant mes que hom no poria dir. E es obs que yo us ne faça tal guardo que a mi sia honor de donar e a vos de pendre. Yo he huna terra que marcha assats prop de vos, qui es nostra e de nostre emperi. E yo don la a vos e als vostres. E vull que siats marques de Prohença. E yo fas vos en bona carta fermada e jurada per nos e dels princeps de Alamanya.

—Senyor, dix lo comte, aci ha molt bell do gran merces!»

D'aqui avant les cartes se feren, jurades e fermades e molt be sagellades ab lo sagell del emperador. E quant lo comte hac estat en la terra hun gran temps, e tots los barons de Alamanya lo hagueren vengut a veure, ell pres comiat del emperador e de la emperadriu que li dona molt richs donatius e

Digitized by Google

presents, e vench en Prohença, e entra en possessio de la terra. E la gent de Prohença hac ne gran goig e feren li gran honor e tengueren lo per senyor.

Ara lexarem a parlar del bon comte de Barcelona, e parlarem del infant en Jaume, fill del rey en Pere de Arago.

CAPITOL XI.

De la coronacio del infant En Jaume, fill del rey En Pere de Moret.

MENTRE aquest infant En Jaume se nodria en Arago, l'abat de Mont Arago, qui havia nom En Ferrando e era oncle de aquest infant, se exi de la abadia e parla ab En Guillem Ramon de Moncada e ab altres capdals de Catalunya e de Arago; e partiren tota la terra entre ells, e volgueren deseretar l'infant En Jaume. E dixeren li, que aquell assats havia que ell fos senyor de Monpeller que era estat de sa mare. E aquest infant En Jaume fo ja cregut, e ja havia be vint anys; e ana s'en a Saragossa, e coronas rey; e senyoreia tota la terra, e mes mans a guerrejar ab En Guillem de Moncada e ab aquells quil volien deseretar. E a la fi posaren se tots ab ell. El comte de Rosello, En Nuno, qui era son cosi, tenial en son poder e era son cavaller.

CAPITOL XII.

De les fayçons del rey En Jaume qui pres Mallorques e Valencia e tots los regnes.

AQUEST rey de Arago En Jaume fo lo pus bell hom del mon; que era major que altre hom hun palm, e era molt be format e complit de tots sos menbres; que ell havia molt gran cara e vermella e flamencha, e lo nas llonch e molt dret,

Digitized by Google

e gran bocha e ben feyta, e grans dens e molt blanques que semblaven perles, e los ulls negres, e los cabells rosos, semblant a fil d'or, e grans spalles, e llonch cos e delgat, e los braços groços e ben fets, e belles mans, e llonchs dits, e les cuxes grosses e ben fetes, e les cames longues e dretes e groses per lurs mesures, e los peus llonchs e ben feyts e gint calsats. E fon molt ardit e prous de ses armes; e fo valent e larch de donar, e agradable a tota gent, e molt misericordios; e hac tot son cor e sa voluntat de guerrejar ab Serrayns.

Lo rey En Jaume pres per muller la germana del rey en Ferrando de Castella, e hac ne hun fill qui hac nom N'Amfos E sempre departils hom, per ço com eren parents.

CAPITOL XIII.

Quant lo rey En Jaume assetja Paniscola.

En aquell temps havia hun castell molt fort, riba mar, de la part de Tortosa, que havia nom Paniscola, qui era de Serrayns. E aqui tenien frontera los Serrayns ab los crestians de la ciutat de Tortosa e del regne de Arago. E lo rey En Jaume ajusta ses osts e ana assetjar lo castell de Paniscola. Aquest es molt fort, e seu en una roqua sobra mar, que no temen null hom, per gran poder que haga, sol que haguen que menjar.

Lo rey stech aqui gran temps, que no li poch res fer, quel castell era molt be aparellat de vianda e d'armes e de ço que mester havia. E quant viu lo rey que no hi podia res acabar, leva s'en e torna s'en ab ses osts.

Digitized by Google

CAPITOL XIV.

Com lo rey d'Arago En Jaume tench parlament en Barcelona per lo passatge, per pendre la ylla de Mallorques.

Puix esdevench se que, a poch de temps, dues sageties de Taragona entraven en cors en Spanya. E quant foren en Ayviça, una ylla que es prop de Mallorques, encontraren una galera e una tarida del rey de Mallorques, serray, qui carregaven de fusta per fer galeres à Mallorques; e prénguerên la tarida. E la galera fogi. E vench s'en a Mallorques; e digueren al rey de Mallorques aquestes novelles, com los era esdevengut, e com dues sageties de Catalans havien presa la tarida carregada de fusta. El rey serray de Mallorques fon molt despagat; e, a cap de pochs dies, vench una nau de Barcelona qui venia de Bugia a Mallorques. Lo rey de Mallorques pres la ab tot l'haver que y era, e puix arma galeres en la ylla de Ayviça e prengueren huna altra nau de Barcelona molt richa qui anava a Cepta, e amenaren la s'en à Mallorques.

Sobre aço les novelles vingueren a Barcelona quel rey serray de Mallorques havía preses dos naus ab tot l'haver e les persones. E els prohomens de Barcelona dixeren ho al rey qui era llavors en Barcelona. Si quel rey ne fo molt despagat; e sempre feu armar hun lleny armat de xixanta rems, e tramés missatge al rey mallorqui: que li degues trametre aquelles dos naus ab tot lo haver e les persones, e si no ho volia fer, ques tengues per acuydat.

E axi lo missatge ana al rey mallorqui, e dix li la missatgeria, ço quel rey li havia dit. E ell respos, que'n havria son acort ab son consell.

En la ciutat de Mallorques havia molts mercaders Genovesos e Pisans e Prohençals. El rey mallorqui feu los se tots venir devant, e dix los:

«Barons, vosaltres sots mercaders crestians e venits en la mia terra, e guanyats hic, e fets hic vostre prou, e sots sauls e

Digitized by Google

segurs sobre la mia fe. E yo dich vos que me consellets lleal-ment de ço que yo us demanare. Lo rey d'Arago m'ha trames missatge que yo li dega trametre dos naus que yo he preses de Catalans, si no quem tengua per acuydat. E yo deman vos: Lo rey, quin poder ha, ne si m'en cal tembre, e si les hi retre? E de aço vull quem aconsellets.»

Sobre aço llevas hun rich hom genoves, e parla per tots los altres, e dix al rey mallorqui:

«No us cal haver temor ni pahor del rey de Arago, car ell es rey de poch poder; que no gran temps ha que tench assejat hun catiu castell qui ha nom Paniscola, e hac s'en a partir, que nol poch pendre. Per que no li retats res que hajats pres de les sues gents.»

E aquests Genoves e Pisans li donaren malvat consell a sos obs, e ells no u faheren sino per ço que ells mils poguessen comprar e vendre ses mercaderies e que Catalans no pogues-sen anar per mar. Lo rey mallorqui rete resposta al missatge del rey d'Arago, e dix li: que no li retria gens de les naus ne de roba, e que no apreava res sos acuydaments, ne res que fer li pogues.

Lo missatge s'en torna a Barcelona e rete resposta al rey d'Arago de aço quel rey mallorqui li havia dit. E quant lo rey hac entes aço, fon molt irat; e jura per Deu que no volia haver nom de rey si ell nol prenia per la barba.

Ab tant lo rey feu ajustar sos barons de Catalunya e de Arago, e homens de ciutats e de viles, e prelats de la santa sgleya a Barcelona. E aqui tench parlement ab ells en les fes-tes de Nadal. E dix los:

«Barons, be sabets lo mal el dan quel rey mallorqui fa tots jorns a les mies gents: e yo he li'n trames missatger; e ell ha m'ho tengut en vil. Per que he en cor e voluntat que, a plaer de Deu, per tal que son servir hi sia encara fet, que si vosaltres mi volets aydar, que yo vaja a pendre la ciutat de Mallorques ab tota la ylla. E de aço vos prech tuyt, que hagats bon cor e quem retats tal resposta que Deu ne sia beneyt e pagat, e yo, e tots vosaltres.»

Digitized by Google

CAPITOL XV.

Com respos l'arquebisbe de Tarragona.

Quant l'arquebisbe de Tarragona hac oyt aço quel rey hac parlat, levas en peus, e plora molt tenrament de pietat que hac del rey, qui tant jove era e havia tan gran fet començat.

«Senyor, dix l'arquebisbe, molt son pagat de ço que havets dit; e creu sens falla que de Deu mou e del Sant-Sperit, e es en vos. E par be quel linatge que vos movets, ço es del prous comte de Barcelona e de ses hereus, qui son stats de gran cor e han fet de grans fets e de nobles; e vos, senyor, volets a ells semblar. E sia plaer de Deu, qui aquest tan ardit fet vos ha mes en cor de començar, que ell la us leix acabar, a honor sua e a profit vostre e nostre, e de tota crestiandat. E yo don vos mil marchs d'argent e cincents muigs de civada, e docents cavallers, e bons mil servents ab llances e ab ballestes, qui seran bons en terra e en mar; e donarlos he bon sou, e ferlos he llur ops, e tot quant haguen mester, tro que la terra sia conquesta.»

Ab tant l'arquebisbe calla, e volch oir ço quels altres dirien.

CAPITOL XVI.

Com parla lo bisbe de Barcelona.

Lavors lo bisbe de Barcelona:

«Senyor, dix ell, tal ardit havets començat que es gran honor a tota la crestiandat, e sera gran profit a vos e a nos e a tots qui apres de nos venran. E yo promet vos devant tots,

Digitized by Google

que y ire ab cent, menys hun cavaller, e ab mil servents; e donarlos he bon sou, e prou pa e vi e civada, e tot ço que mester los sera; e no m'en venre tro que Deus vulla que hagau la terra conquesta. E Deu que us en do gracia e poder!»

Ab tant lo bisbe torna a seure, per saber dels altres lur voluntat.

CAPITOL XVII.

Com parla lo bisbe de Girona.

Lo bisbe de Girona se leva en peus e dix:

«Beneyt sia Deu que aquest ardit vos ha mes al cor. E sia lo seu plaer que lo us leix acabar, a honor sua e profit de nos e de tota crestiandat. E promet vos, senyor, que yo ire ab vos ab trenta cavallers e ab trecents servents a qui donare bon sou, e ferlos he llur obs, aytant com lla stigam; e no m'en venre entro la ciutat e tota la terra hajam presa.»

Adonchs torna a seher, per oir dels altres que dirien.

CAPITOL XVIII.

Com respos l'artiacha de Barcelona.

Puix apres respos l'artiacha de Barcelona:

«Senyor, l'ardit que vos havets començat de Deu vos es vengut; e tot ço que de Deu es, a bona fi deu tornar e venir. Per que tuyt nos devem efforçar que us ajudem de tot nostre poder. E yo promet vos, senyor, que us seguire ab deu cavallers e ab docents servents, sens scuders e altra companya; e donarlos he bon sou e llur obs de tot quant mester havran, tro de ça siam tornats.»

Ara calla l'artiacha e vol oir ço quels altres diran.

Digitized by Google

CAPITOL XIX

Com respos lo sagrista de Barcelona.

Apres respos lo sagrista e dix: «Senyor En rey, tant es gran la honor e el profit a nos e a tota crestiandat de aquest fet que havets començat, que tuyt hi devem metre el cor, e el cors e el haver e tot ço que hagam. E yo promet vos valença de mi ab quinze cavallers qui seran molt be aparellats; e donarlos he bon sou, e fer los he llur ops tro de ça siam tornats; e menar molts servents qui seran bons a batallar, e ballesters e altra companya per servir cavallers.»

CAPITOL XX

Com parla lo sagrista de Girona.

Ab tant llevas lo sagrista de Girona e dix: «Senyor rey, ço que vos havets començat vos es lleugera cosa de fer e de aportar a bona fi, per ço com es obra qui a Deu plau; e totes nostres gents ne son molt alegres e de gran volentat. E promet vos yo, que y ire ab deu cavallers bons e be aparellats, e donarlos he bon sou, e prou pa, e prou vi, e prou carn e civada; e amenare molts servents, que seran bons en terra e en mar, e scuders, e altra companya bona per servir mi e mos cavallers e tots los altres.»

Ara calla lo sagrista, que no vol pus dir, e vol oir dels altres que diran.

Digitized by Google

CAPITOL XXI

Com respongueren los prelats e los clergues.

Levaren se canonges e clergues seglars e monges e priors e prelats de santa sgleya e digueren al rey: que pensas de anantar e de menar lo feyt a acabament; que ells li donarien civada e forment, e irien ab ell, e menarien cavallers e servents qui servirien al rey al mils que porien, e nos partirien d'ell entro aquella terra haguessen guanyada.

CAPITOL XXII

Com respongueren los Templers.

Puix respongueren los Templers, dels quals n'i hac hu qui respos per tots los altres.

«Senyor rey, dix lo comanador, nos som homens de relegio, e som nos retuts en orde per servir Deu e per defendre la fe de Jesu-Crist. E pensats de anar a Mallorques o lla hon anar vullats sobre Serrayns, que nos irem ab vos ab trenta cavallers e ab vint ballesters, e cavallers be aparellats de bons cavalls e d'armes, e tot ço que mester haguen; e amenarem de bons servents que seran bons en terra e en mar.

Digitized by Google

CAPITOL XXIII

Com parla lo comte en Nuno,

Quant los Templers hagueren parlat, respos lo comte En Nuno, qui era oncle del rey, e dix:

«Senyor, molt son alegre de vos, qui sos tan jove e de tan pocha edat, que tan bon ardit e tan noble fet vos ha Deus mes al cor. E dich aytant: Per ço com vos sots tan jove e no sots usat de les armes a portar ne dels colps a soferir, que vos que romangats, e nos irem a Mallorques, e conquerirem la terra, e puix vos porets hi anar. E si tant s'es que no vullats romanir, yo ire ab vos, e tots los altres, que us defendrem de nostre poder, mentre vida nos bast, axi com bons vasalls deven servir llur bon senyor. E menare docents cavallers be aparellats, e donzells e fills de cavallers qui seran cent e hun cavallers com serem a Mallorques, e menare molts servents qui seran ballesters, qui seran bons en plans e en muntanyes; e aportarem molt pa e molt vi e carn e civada; e no m'en tornare tro que vos ho vullats.»

CAPITOL XXIV

De ço que dix lo comte d'Ampuries.

Quant hac parlat lo comte En Nuno, torna seher, e llevas lo comte d'Ampuries, e dix:

«Senyor rey, ço que vos havets començat no sembla gens que de vos sia vengut, segons los dies que havets; mas fets atreyt al bon linatge don sots exit. Per que yo, senyor, ne son molt alegre, com tan be començats. E seguirvos he ab huytanta cavallers e ab vint ballesters a cavall e ab mil servents. E donarlos he bon sou, e ferlos he llurs ops tro que de ça siam tornats.»

Digitized by Google

CAPITOL XXV

Com respos lo prous vescomte En Guillem de Moncada.

Ab tant levas lo prous vescomte En Guillem de Moncada, e dix:

«Senyor ver Deus! beneyt siats vos que ço he trobat ara, que quant havia cerquat com pogues servir a mon senyor e tornar en sa amor e en sa gracia don hom me havia gitat a gran deslleáltat, mas ara lo servire tant de mon poder que sera son plaer quem perdonara. Mas dich vos, senyor, que molt sou jove per tan gran fet a començar. Mas, per mon consell, vos romandrets; e nos irem a Mallorques, e conquerrem la terra; e puix porets hi vos anar. Mas, si tant s'es, senyor, que no vullats romanir, yo ire ab vos e amenare cent cavallers bons e ben aparellats de bons cavalls e d'armes, e de ballesters e de servents, aytants com obs ne havrem; e a tots dare bon sou; e ferlos he llur ops de tot ço que mester havra; e servirvos he, senyor, ab tota ma companya tro que la ciutat hagam presa, e puix, aytant com vos vullats.»

CAPITOL XXVI

Com respos En Guillem Ramon de Moncada.

Puix apres respos en Guillem Ramon de Moncada, e dix:

«Senyor rey, be es veritat ço que tots temps he oit dir «que de bon arbre bon fruyt n'ix»; axi com es esdevengut de vos, segons los bons fets que començats. E sia a plaer de Deu,

quils vos fa començar, quels vos faça veure ab bon acabament. Mas de mi vos dich aytant: que tant so alegre de aço que vos havets començat, que y vull metre e despendre tot ço que he ne puxa haver, e vos servir e honrar. E menare vint e cinch cavallers ab bons cavalls e ab bones armes; e darlos he bon sou, e ferlos he llurs ops de pa e de vi e de carn e de civada, e menare de bons servents ab ballestes e ab llances, e mariners, e d'altra companya, que seran bons en mar e en terra. E no m'en vull venir tro que la terra hagam presa.»

CAPITOL XXVII

Com parla En Pere Berenguer o Ramon Berenguer.

En Pere Berenguer s'es llevat en peus e a dit al rey: «Senyor, aquest fet que havets començat, no sens gran honor, se acabar la podets, mas no romanga per nulla res que nos, que som vostre, hi puxam fer.» E pensats de enantar al pus tost que puxats, que tuyt vos ajudarem de tot quant hagam, e us seguirem lla hon anar vullats. E yo ire ab vos e menare vint e cinch cavalls bons e ben aparellats, e servents e ballesters e llancers, e donarlos he lur ops, de ço que mester havran, e no m'en partire de vos tro que vos ho vullats.»

CAPITOL XXVIII

Com parla En Bernat de Senta-Eugenia.

Quant hac parlat En Ramon Berenguer, llevas En Bernat de Santa Eugenia de Torella de Mont-Griu, e ha dit al rey:

«Senyor, ço que vos havets dit de vos, mou de gran valor,

Digitized by Google

que us volets treballar per donar profit e honor a vostres gents en tota la crestiandat, e volets venjar lo dapnatge que vostres homens han pres. Per que es ma fe, que Deus, que aquest cor vos ha donat, vos hi ajudara. E tots nosaltres devem fer nostre poder. E de mi us dich aytant: que y ire ab vos, e amenare vint cavallers valents e abrivats qui son per a guerres, ab bons cavalls e ab bones armes, e servents de muntanya aytants com obs ne havrem, e mariners, e d'altra companya. E darlos he bon sou, e fer he llurs ops, de mentre lla siam, de tot ço que mester havran. E no m'en vull tornar entro que vos ho vullats e la terra hagau conquista.»

CAPITOL XXIX

Com los barons del comtat de Barcelona han feta lur resposta. E torna a parlar hun poch del comte de Barcelona.

Ara han feta los barons del comtat de Barcelona llur resposta al rey, que iran ab ell cascu ab son poder. Per que lo rey n'es molt pagat e alegre. E no fon maravella, per ço com tants richs homens se veu devant ajustats, tots alegres e joyosos per servir ell, e quel volien seguir a tota sa volentat sobrel fet de Mallorques. E si a Deu plau, vendra lo fet a acabament en tal guisa que Deu ne sera pagat.

Mas, si los Genovesos haguesen retut ço quel bon comte de Barcelona havia guanyat, ja aquesta guerra no fora, ne calguera al rey treballar, ne a sos barons. Que diu lo comte: que el bon comte de Barcelona passa ab sa ost a Mallorques e conques la ciutat de gran forç e fet d'armes; e quant la hac presa, hun missatge li vench de Barcelona, que li dix: que tots los Serrayns de les muntanyes de Prades e de Siurana e de tota la terra eren venguts assetiar la ciutat de Barcelona. E quant lo comte ho hac entes, feu se venir los Genovesos qui eren venguts ab ell a Mallorques:

«Barons, dix lo comte, yo us coman la ciutat de Mallorques; que grans affers m'han creguts a Barcelona, e conve m'i

anar. Mas no m'i stare gayre, que tost tornare de ça ab bon recapte.

—Senyor, digueren los Genovesos, anats en bona ventura. Nos guardarem be la ciutat.»

Ab tant lo comte se recolli ab sos cavallers e ab sa gent; e feren vela; e anaren tant que prengueren terra entr'el cap de Lobregat e el castell de Fels. E devallaren en terra, e ells e llurs cavalls. E quant los Serrayns que tenien assetiada la ciutat de Barcelona saberen quel comte havia presa terra e que venie, llevaren llurs tendes e començaren de anar vers Martorell. E lo comte sabe quels Serrayns s'en anaven cuytats, tant que fo abans a Martorell; quels Serrayns, qui eren sens nombre, nos pogueren guardar de la ost del comte quils era d'avant, ne les gents de la ciutat quils donavan de tras. E axi moriren n'i tants aquella hora, que l'aygua de Lobregat n'era tota vermella fins a la mar. E puix lo comte vench s'en a la ciutat de Barcelona, e ordena sos fets, e tornarsen. Aparellava de anar a Mallorques, missatge li vench de Mallorques: quels Genovesos havien desemparada la terra de Mallorques e quels Serrayns la havien cobrada. Per que lo comte ne fon molt irat; mas no y poch als fer.

CAPITOL XXX

Com lo rey En Jaume de Arago mana fer galeres e lenys e altres vexells per passar a Mallorques.

Diu lo comte que, quant los barons de Catalunya hagueren feta resposta al rey: que iria cascu ab llur poder a Mallorques, lo rey ne fo molt pagat e alegre, e si los dix:

«Barons, molt son alegre e pagat de la bona resposta que feta m'havets: e conech be que de gran cor hi venits; e fa us ho fer gran amor e gran lealtat que m'havets. E yo amenare docents cavallers de Arago, molt bons e valents e gint arreats de bons cavalls e de riques armes, e cinch cents donzells que seran bons a cavall e valents, e homes a peu tants com mester

Digitized by Google

n'havre. E aportarem molts ginys, e amenarem de bons ginyadors. E yo promet a Deu que, sol que vida'm bast, que abans de hun any sere passat a Mallorques. E prech vos que emprenam lo terme que cascu sia aparellat, com abans pugua.»

Ab tant tuyt respongueren a huna veu, ab gran alegria: que a Santa-Maria de agost fossen tuyt ajustats a Tarragona. E lo rey tench ho per bo, e tuyt ensemps ab ell E tots los barons que havien fetes llurs profertes, faheren aportar hun llibre missal e juraren ho devant lo rey, e lo rey atressi.

E puix partis lo parlament e anaren menjar. E quant vench a la nuyt, aço fo la vespra de Nadal, lo rey ana a vellar, ab tota sa cavalleria e molts d'altres gents a la sgleya de Santa-Creu de Barcelona, ab molts brandons e ab moltes entorches de cera e ab grans llums. E ab grans alegries vellaren aqui tota la nuyt e oiren la missa; e puix anaren deportar, e menjaren tots ab lo rey de festes, e bornaren, e tiraren a taulat, e menaren molt gran alegria. Puix cascu pres comiat del rey, e tornaren s'en en llurs terres per aparellar se del fet de Mallorques. E lo rey feu se venir En Ramon de Plegamans, hun rich hom de la ciutat de Barçelona, e dix li: que fos procurador de son fet, e que fes fer galeres e tarides e llenys per aportar cavalls e cavallers e vianda e civada e ginys.

E aytantost com lo rey ho hac manat, En Ramon de Plegamans feu fer galeres e tarides e altres llenys; e feu fer bescuyt, e ajustar farina e forment e civada e peix salat. E puix lo rey partis de Barcelona e ana s'en a Lleyda. E aqui troba hun cardenal quel apostoli havia trames al rey. E foren hi tots los barons de Arago et de Ribagorça e de Pallars. E el rey acollil molt gint, e honral al mils que poch al cardenal. E lo cardenal fon molt alegre e pagat de la vista del rey e de son capteniment. E demana li de sos affers. E el rey comta li tot son fet, en qual guisa havia ordenat de passar a Mallorques.

El cardenal guarda lo en la cara, e veu lo tant infant que donas gran maravella com tan gran fet havia començat:

«Fill, dix lo cardenal, certes, aytal fet com es aquest no es mogut de vos, ans es mogut de Deu qui us ha spirat e tramesa la sua gracia. E placia a ell que us ho leix acabar axi com lo vostre cor desija!»

Quant aço fo fet, lendema lo rey mana que tuyt fossen al

Digitized by Google

palau a parlament: e tuyt foren aqui, cavallers e ciutadans e clergues e homens de orde, per oir lo rey e ço que volia dir. Mas ja enans de aço los barons de Arago els homens de Lleyda havien pregat lo cardenal que degues pregar lo rey que mudas lo viatge a Valencia, e aqui farien tot llur pertret e llur poder, que del fet de Mallorques non havien cura. Quant tots foren ajustats, lo rey parla e dix:

«Barons, per ço vos hic he fets venir e ajustar que us vull dir ço que he en cor de fer. Certa cosa es que lo rey serray de Mallorques ha fet grans dans a les mies gents e fa en cascuns jorns, qui te mos homens presos; e per missatgers que yo li haga tramesos, nols me vol retre. Per que es mon cor e ma volentat que pas a Mallorques ab tot mon poder, a honor de Deu e de la crestiandat.»

Quant lo rey hac parlat, lo cardenal se lleva e parla e dix:

«Senyor, los barons que aci son e els richs homens de aquesta ciutat m'han pregat que yo que us dega dir e pregar que mudets lo viatge a Valencia, e seguirvos an tots, e faran tot ço que vos manets. Que del anar a Mallorques no han voluntat ne cura.

—Senyor, dix lo rey, lo viatge de Mallorques no lexaria, ne já no passare lo sagrament. E qui seguir me volra, fara ço que devra, e yo sere li'n mils son amich. E qui seguir nom volra, havran abans guardo que fi.»

Abtant lo rey pres hun cordonet que tenia e feu ne huna creu, e dix al cardenal que la li cosis. E lo cardenal cosi la li, e beneil, e donali sa gracia, e dona grans perdons a tots aquells quel seguirien. E puix lo bisbe e el artiacha el sacrista e d'altres richs homens qui ab lo rey eren venguts de Barcelona croharen se de la ma del cardenal.

Quant los richs homens de Arago e les gents de Lleyda veren quel rey fo cruat e molt d'altres, foren maravellats; e fo los molt greu com no hac mudat lo viatge a Valencia; e no y hac nengu que hanch li fes proferta de res.

Digitized by Google

CAPITOL XXXI

Com lo rey de Arago En Jaume se parti de Leyda e ana s'en en Arago.

Ab tant lo rey, quant hac endreçat a Leyda ço que y havia a fer, ana s'en en Arago e pensa de sos cavallers e de sa gent aparellar. El bisbe de Barcelona torna s'en a Terol; e aqui troba En Guillem de Moncada ab gran res de cavallers. E demanali del rey hon era ne que feya. E lo bisbe dix li, que havia presa la creu e puix que s'en era entrat en Arago.

Quant En Guillem de Moncada oy dir quel rey havia presa la creu, dix al bisbe son cosi, que, al nom de Deu, que li creu. E lo bisbe feu ho molt volenters, e puix a tots los altres cavallers. E quant hac aqui stat dos jorns, ana s'en a Barcelona e pensa de sos affers; e trames per tots sos amichs; e pregals quel seguissen a Mallorques; e ells atorgaren lo y molt volenters, e prengueren la creu. El bisbe aparellas de cavalls e d'armes e de tot ço que mester li fo, e feu capdelladors e caps de sa companya En Guillem de Moncada son cosin germa e En Ramon de Solsona, En Ramon de Tayava e Arnau Desvilar, cavallers honrats e prous.

CAPITOL XXXII

Dels companyons que mena ab si lo comte En Nuno.

Lo comte En Nuno mena ab si per capdelladors e per companyons, hun comanador molt honrat, En Jofre de Roca Berti, En Oliver de Termens, En Ramon de Canet, En Gisbert de Barbera, e En Ponç de Vernet, e En Pere Arnau de Barbera, e En Bernat Spanyol, e En Berenguer Mont-Squiu, En Arnau de Vernet e En Cascalla Rois, e dos honrats barons de Castella.

Digitized by Google

CAPITOL XXXIII

Dels companyons que mena ab si En Guillem de Moncada.

En Guillem de Moncada mena ab si per companyons e per capdelladors de sa companya, hun comanador molt honrat, En Guillem de Sent Marti, En Guillem de Cervello e En Ramon Alamany, e En Guillem de Clarmunt, e N'Uch de Mataplana, En Guillem de Sent Vicens, e En Ramon de Belloch, e En Berenguer de Centeylles, e En Guillem de Palafols, e En Berenguer de Senta Eugenia. Tots aquests que us he nomenats eren comanadors e honrats homens de Catalunya.

CAPITOL XXXIV

Com lo rey En Jaume de Arago se recolli ab tota sa ost per passar a Mallorques.

Quant vench lo Pastor, tots los lenys e les tarides foren fetes e aparellades de varar, e lo bescuyt fo fet, e totes les altres coses aparellades, vararen los lenys, e carregaren, per tota la ribera, de tot ço que mester los fo, e pux anaren s'en al port de Tarragona que ha nom Salou; e aqui tots los navilis se ajustaren. E quant vench a sancta Maria de agost, lo rey fo vengut ab tots sos cavallers de Arago, e ab tots sos barons de Catalunya e foren ajustats a Tarragona, et a Salou aparellats de recollir, e les naus e los xelandrins els lenys e les tarides foren stablides e carregades de bescuyt e de farina e de civada e de carn e de formatges e de vi e d' aygua, e les stablies dels cavalls foren aparellades, lo rey mana que tuyt recullissen los cavalls e llurs coses e que s'en pensassen de anar.

Digitized by Google

Quant lo rey ho hac manat, si fo fet; e tots se recolliren, llurs cavalls e llurs armes e llurs persones, e feren vela, e partiren de aqui. E aço fo ja dins setembre. E anaren tant per la mar a hun vent e ab altre que arribaren a la primera terra de la ylla, qui ha nom la Palomera. E aqui ormegaren totes les naus e els lenys e les tarides e los altres navilis. E lo rey devalla en huna ylleta prop de terra que ha nom Pantaleu, e feu aqui parar tendes. E tots los barons qui no eren usats de la mar reposaren aqui tro que llur temps fo.

E los Serrayns qui veren venir los navilis en aquell lloch, cuydaren se que aqui volgues pendre terra lo rey e ses gens. E ajustaren se davant ells en terra be deu milia Serrayns. E mentre que staven axi, una barcha de la ost del rey ana a terra ab huyt homens armats. Els set devallaren en terra; e lo huyte tench la barcha aparellada. E quant los Serrayns ho veren, anaren vers ells tro a quaranta. E los crestians mesclaren se ab ells e occiren ne tres, e nafraren ne molts. E puix, mal grat dels Serrayns, recolliren se en la barcha, que no hagueren mal ni dan, sino la hu, que fon naffrat hun poch en la cama. E quant cells de la ost de terra ho veren, volgueren los acorrer. E ells se foren aytantost recollits e tornaren s'en.

CAPITOL XXXV

Com la ost del rey d'Arago pres terra en la ylla de Mallorques a hun lloch al qual dien Senta-Ponça.

Diu lo comte que, quant tots los navilis foren ajustats a la Palomera, el rey fo exit a la ylla de Pantaleu ab molts de richs homens e d'altres gents per deportar e per esduir se, com la mar los havia trevallats, ço fo un diumenge mati, quels Serrayns de la terra se foren ajustats davant la ylla de Pantaleu, tro a quinze milia Serrayns a cavall e a peu ab llurs armes. Dels quals Serrayns s'en parti hu, e gitas en mar, e nadent vench a la ylla hon lo rey era. E quant fo exit de la mar, vench devant lo rey, e agenollas a ell, e saludal en

Digitized by Google

son lati. El rey feu li donar vestidures, e puix demanali del feyt de la terra e del rey serray. El Serray dix li:

«Senyor, sapies per cert que aquesta terra es tua e a ton manament. Que ma mare me prega em dix que yo que y vengues e que t'ho digues; car ella es savia fembra e ha conegut en la sua art d'astronomia que aquesta terra deus tu conquerir.»

Dix lo rey: «Com has tu nom? — Senyor, dix ell, Ali me apella hom; e son majordom del rey de Mallorques.—Digues me, dix lo rey, lo rey hon es, e que fa? — Senyor, dix lo Serray, lo rey es en la ciutat e ha ajustats per scrit, que yols he tots comtats, quaranta dos milia homens; e son be armats. Dels quals n'i ha cinch milia a cavall, els altres son bons servents e molt valents e ardits. E cuyden te vedar la terra, que no la prengues en null loch de la ylla de Mallorques. Per que faras gran seny, sit cuydes de pendre terra al pus tost que puxes, abans que ells sien exits de la ciutat.—Amich, dix lo rey, be sies vengut! e sapies que yo fare gran be a tu e a ta mare e a tos fills, en tal manera que tu t'en tendras per pagat.»

Quant lo rey e els barons de la ost hagueren entes ço quel Serray los hac dit, hagueren lur consell: quel vespre que s' aparellassen del anar, tant trobassen lloch hon poguessen terra pendre; que a la Palomera no podien terra pendre, per raho dels Serrayns qui molt hi eren ajustats. E ab tant lo rey feu manament a cells de les naus e dels lenys e de les terides e de les galeres: que a la nuyt, quant seria envesprit, que deguen moure de aqui per cercar la ribera, tro que haguessen trobat loch hon poguessen pendre terra.

Quant vench a la nuyt, les terides e les galeres els lenys foren aparellats. Lo rey se recolli ab En Guillem de Moncada, el comte En Nuno e tots los capdals de Arago e de Catalunya; e mogueren de aqui; e anaren tant la nuyt a veles e a rems, costerejant la ribera. Mas en les naus eren romasos gran res de cavallers e d'altres gents moltes d'armes, don fo gran dan e gran minva al rey e a tota sa ost. Quant hagueren anat axi tota la nit, el jorn del dilluns fon esclarit, ells veren devant ells hun bell port, qui ha nom Senta Ponça, en que podien molt bel exir; car no y havia dels Serrayns nengu. E qui ells prengueren terra, al post que pogueren, cavallers e ser-

Digitized by Google

vents. E aqui veren hun bell puig alt e scarit; e hun servent en camisa e ab avarques als peus, e ab un peno, partits de la ost e ana s'en al puig enans quels Serrayns hi fossen. E quant cells de la ost ho veren, foren molt alegres. E axi com devallaven en terra ab llurs armes, muntaven al puig, que la hu no esperava l'altre; si que En Ramon de Moncada fo aparellat dels primers, e fo al puig ab gran res de cavallers. E veren venir los Serrayns tro a deu milia quels anaven seguint.

«Barons, dix En Ramon de Moncada, yols ire descobrir tot sol, e la huna partida de la gent romandra al puig, e l'altra devallara al pla. E per res que vehesets no us moguessets d'aqui, en tro que yo sia tornat a vosaltres.»

Ab tant En Ramon de Moncada devalla del puig ab huna partida de la gent. E quant foren al pla, partits dels cavallers e dels servents e ana s'en tot suau, de bell pas, tot armat en son cavall, vers los Serrayns, e scusils quants eren. Quan lo veren los Serrayns tant aproismar, donaren se fort gran onta; e desrengaren ne tro a quaranta e tornaren vers ell. Mas En Ramon de Moncada, com a prous, guardas d'ells molt gint e torna s'en als seus barons e dix ell:

«Los Serrayns son grans gents, mas Deu sera ab nos; e cascu haga ferm cor e bona esperança en Deu; e si firam en ells ardidament.»

A aquest consell se acordaren tots, e anaren ferir als Serrayns, cavallers e servents. La batalla fo molt gran; mas los Serrayns no pogueren durar, e començaren de fogir vers les muntanyes qui eren molt grans. E los crestians ferint e tallant encalsaren los tro a la muntanya, car no pogueren anar mes avant, per les muntanyes qui eren altes e els boschs grans. En aquesta batalla moriren be deu milia Serrayns, menys de aquells que tengueren en preso. E quant hagueren llevat lo camp, tornaren s'en a la ost; e aqui trobaren lo rey e En Guillem de Moncada e el comte En Nuno e molts d'altres barons qui no eren stats en aquella batalla, n'en sabien res. E quant ho saberen, foren molt irats com ells no y eren stats. E aytantost prengueren tots lurs armes e muntaren en lurs cavals, e corregueren vers les muntanyes; mas los Serrayns se eren enboscats en les muntanyes; e non trobaren gayre; mas aquells mateix moriren tots. E puix lo rey e tota sa companya torna-

Digitized by Google

ren s'en a Senta-Ponça, e atendaren se aqui, riba de una aygua.

Ara lexarem a parlar del rey e dels altres barons qui son a Senta-Ponça e tornarem a parlar de les naus romases.

CAPITOL XXXVI

Com la ost del rey d'Arago se mescla ab la ost del rey serray, e com mori En Guillem de Moncada.

Quant les tarides e les naus e les galeres e los lenys plans foren partits, lo diumenge en la nit, de la Palomera, ab lo rey e ab molts d'altres barons, les naus e los lenys romangueren tro al alba que no faeren vela per anar lla hon lo rey fos; mas ells nos pensaven ne sabien que a Senta-Ponça haguessen presa terra. E faheren la via de la Poraça. qui es bon port e a dos legues prop de la vila. E quant foren prop del port, ells veren huna barqueta a rems, e calaren les veles, e sperarem la per saber novelles del rey hon era. Quant la barcha fon venguda, contals novelles del rey qui era a Senta-Ponça, e com havien haguda batalla ab los Serrayns, ells havien vencuts e desbaratats e morts. Quant aquells de les naus hagueren entes ço quels homens de la barcha hagueren dit, foren molt desconfortats com no eren ab lo rey ne com no eren stats a la batalla. Ab tant meteren les veles e entraren s'en el port de la Poraça; e aqui ormegaren se. E axi la ost fo partida en dos partides, per que fon gran dan e gran dapnatge a tota la ost.

Ab tant lo vespre fon vengut, e estigueren axi tro al dimarts mati, que cascuns se staven en les naus, cavallers e servents, qui staven molt coriosos com axi eren departits del rey. E mentre staven axi, ells veren venir de vers orient lo rey serray ab tota sa ost, molt honradament e aparellat de batalla. E foren molt grans gents. E devant anaven corredors qui descobrien los valls els torrens que no y hagues aguayts. E quant foren ajustats devant lo port de la Poraça, preseren lo recost

Digitized by Google

de la montanya, e aqui aturaren se, aparellats de la batalla.

Ara lexem a parlar de aquests e parlem del rey que era a Senta-Ponça.

Quant vench lo dimarts, de mati, lo rey se feu venir devant tots sos barons els cavallers, e dix los:

«Tots deveu esser molt alegres e deveu fer moltes gracies a Deu de la honor que feta nos ha, e que, mal grat dels Serrayns, havem presa terra els havem vencuts e desbaratats. Per que, ara nos aparellem e anem nos en; e cascu pens de confessar e de penitenciar e treballarse per Nostre Senyor, que ell soferi molt gran treball per nos tro a la mort.»

Aquest consell han tengut tuyt per bo; e anaren oir les misses e confessaren e combregaren, e puix anaren s'en dinar molt tost. E quant foren dinats, armaren se ells e llurs cavalls, e plegaren llurs tendes e l'arnes, e carregaren llurs adzembles, puix muntaren a cavall. E el rey dona la davantera a'n Guillem de Moncada. E quant En Guillem de Moncada hac aguda la davantera quel rey li hac donada, ajusta sos cavallers e sos barons e sos parents, e tots aquells que sos tenguts eren, e dix los:

«Barons, tots sots mos parents e mos tenguts, e bons cavallers e prous; e molt vos es gran honor que nos siam en les primeres ferides; per que tots devets esser molt alegres e coratjosos de combatre contra los enemichs de Jesu-Crist. E null hom nos parteixcha de la mia senyera.»

Quant En Guillem de Moncada hac parlat tots foren molt alegres e scalfats en la amor de Deu, e coratjosos de morir per ell, si mester los fos.

Ab tant tots foren muntats a cavall e armats, e ab les adzembles carregades, els servents aparellats de anar, mogueren se tots d' aqui per anar de vers la ciutat. En Guillem de Moncada fo en la davantera ab tota sa campanya, e la cavalleria del Temple qui fo ab ell. El rey e En Nuno foren en la reguarda ab tots los altres barons. Els servents foren tots primers; e anaren tant avant que foren en un trescoll. Els servents que anaren primers veren la ost dels Serrayns, qui era part lo trescoll apres d'ells. E per la gran multitut de gent qui veren, a cavall a peu, e qui axils fo prop, tornaren atras, e digueren a'n Guillem de Moncada, quels Serrayns eren de tras lo coll grans gents.

Digitized by Google

Ab tant anaren avant; e quant foren, encontraren se ab la ost dels Serrayns e anaren ferir en ells; si que la batalla fo molt gran e fort. E En Guillem de Moncada veu hun puig devant si, e conech que si los crestians podían pendre aquell, que tot llur fet seria guanyat, els Serrayns serien perduts; e si los Serrayns lo prenien, quels crestians havrien perduda la batalla. Ab tant partis de la sua senyera ab huna partida de sos cavallers, e ana ferir entrels Serrayns, si quels esvahi, e mal grat d'ells munta se per huna carrera amunt sus al puig.

E quant fo al puig, e los Serrayns veren quel puig havien pres, foren molt irats; e partiren se de llur ost ben dotze milia, e muntaren s'en vers lo puig hon En Guillem de Moncada era. E quant En Guillem de Moncada los veu venir, dix a sos cavallers:

«Barons, anats los ferir, e yo romandre aci ab sols hun cavaller; que, si lo puig podem retenir, la batalla havrem guanyada »

Ab tant los cavallers punyren vers los Serrayns, e anaren ferir en ells, si quels svairen e passaren ultra. Mas tanta era la gran pressa dels Serrayns que no pogueren tornar al puig a'n Guillem Ramon de Moncada; els Serrayns muntaren al puig; e En Guillem Ramon de Moncada quels veu venir volch los escapar, per ço com no era mes de ab hun cavaller. Mas no poch devallar a cavall, que la muntanya eras arrocada; e torna atras; e volch pendre altra carrera, mas los Serrayns lo soptaven tan fort de totes parts que nos poch deffendre. E pres hun colp en la cama ab cantera, quel peu li caech en terra; e puix occiren li lo cavall, e caech de tot en terra, e aqui mori.

El cavaller que aqui era, mentre quels Serrayns se combatien ab En Guillem de Moncada, defenças als mils que poch; e puix, quant viu que son senyor fo mort, scapa dels Serrayns; e malament nafrat al cap e en la cara torna s'en als crestians.

Al tant En Ramon de Moncada segui la senyera, e ana avant firent e tallant e donant de grans colps; el cavall encepega, e caech en la pressa qui era molt gran, e aqui mori.

Digitized by Google

CAPITOL XXXVII

Com lo rey d'Arago desbarata lo rey serrayn e assetja la ciutat de Mallorques

Lo rey qui era en la reguarda sobrevench en la batalla e ana ferir entre los Serrayns ab tota sa cavalleria. E mentre que la batalla era molt fort e dura, e cells qui eren en les naus foren devallats en terra, e ajudaren al rey e als altres barons, lo rey, que viu quel puig havien perdut los crestians e quels Serrayns lo havien stablit, dix a sos cavallers qui apres li eren: «Anem amunt al puig, e devallem ne los Serrayns. E si lo puig podem haver, tot nostre fet es restaurat.—Senyor, digueren los cavallers, vos no y muntarets ja, que la pressa es molt gran, mas nos hi muntarem, e vos romandrets aci ab huna partida de la cavalleria.»

Ab tant lo rey poni lo cavall dels sperons e mes se l' escut devant, e munta s'en per la costa amunt; els cavallers qui veren que no lo y podien vedar, brocaren avant e meteren se al seu dos. E el rey, firent e tallant, ab sos cavallers, muntaren sus alt al puig hon trobaren la gran pressa dels Serrayns; si que la batalla fo molt gran sus alt al puig de totes parts. Els Serrayns no pogueren soferir lo rey ne la sua companya que al puig foren muntats, que tants Serrayns hagueren morts que la sanch corria per lo puig avall, axi com si fos flum de aygua. E devallaren del munt fugent e tots desbaratats.

Quant lo rey serray e tota sa ost veren quels crestians havien pres lo puig, e que tant mal los menaven, foren molt desconfortats e tengueren se per morts, e començaren a girar e a fogir vers la montanya. El rey de Arago ab tota sa gent donals al dos, e encalsaren los tallant e firent, tro quels Serrayns se foren mesos en les montanyes e en les selves. E puix lo rey e tota sa gent tornaren s'en alegres e jausens, e faeren gracies a Deu. E quant s'en foren tornats, levaren lo camp, e cercaren los crestians morts, e portaren los a la mar, per ço quels soterrassen a Mallorques.

Digitized by Google

Ab tant los lenys e les tarides e les galeres qui eren a Senta-Ponça foren vengudes, e cascuns anaren reconexer llurs amichs. E qui vius los atroba, eren molt alegres; e no era maravella. E certes, en tota aquella batalla, no y moriren pus de quatorze cavallers, dels quals fo la hu En Guillem de Moncada e l'altre En Ramon de Moncada e N'Uguet de Far e N'Uguet de Mataplana; e dels homens de peu hi moriren pochs, segons que la batalla fo gran. Quant tots foren ajustats, lo rey se mes primer ab tota sa ost, e anaren s'en vers la ciutat de Mallorques; e les naus els llenys plans faeren vela e anaren s'en atresi vers la ciutat. E tuyt axi com mils pogueren, anaren s'en vers la ciutat, tant que foren a Port-Opi. E prengueren les torres e tot quant hi fo, e entraren al port, e ormegaren se devant la ciutat.

Quant lo rey ab sa ost foren prop de la ciutat, foren molt llassats e hujats per la mar quils havia treballats, e per lo treball que hagueren hagut en la batalla. Era gran pietat qui veya los cavallers, qui tant eren hujats que a penes podien anar; si que atrobaren apres de una ballestada apres de la ciutat hun jardi qui era del rey serray, molt gran, que be tenia de cascun cayre dues ballestades, e era clos de totes parts de fort mur, de hun star de llança en alt; e havia y hun bell alberch; e passava l'aygua per mig. E tota la ost entra s'en dins, e aqui atendaren se; e menjaren de la fruyta que trobaren al jardi aquella nuyt, que d'als no soparen, per ço com no havien als. E donaren als cavalls palla e erba, que als no trobaren. E aqui assats reposaren, car molt eren treballats, mas no per tant que aquella nit se desguarnissen ne llevassen les selles als cavalls, ne res de guarniments; ne null hom en tota la ost no dormi; ans stigueren tota la nit aparellats de batalla, si los Serrayns los volguessen assetjar. E aixi stigueren tota la nit tro al dimecres mayti. Aço fo en l'entrant de setembre, que tuyt se guarniren e muntaren als cavalls e anaren s'en vers la ciutat, e cercaren la tota en torn per trobar loch hon la ost pogues mils star. Si que atrobaren hun tal lloch com ells havien mester; e aqui atendaren se, e feren cabanyes e remades; e ordenaren llur ost axi be com si fos una ciutat. E puix partiren lurs guaytes, e ordenaren que cascuna guayta fos de cent cavallers armats e mil servents. E atendaren se prop de la ciutat,

Digitized by Google

quels manganells qui eren dins la ciutat abataven en la ost; si que la tenda del comte En Nuno e del Spital trencaren abdos.

Quant hagueren aquell jorn del dimecres llurs tendes parades, e hagueren cascuns fetes cabanyes e remades en que albergassen, faheren venir de la mar pa e vi e civada, e tot ço que mester hagueren; e desguarniren se, e menjaren, e reposaren, esguaytaren cells quis degueren guaytar, tro que vench lo dijous mati, quel rey hac son consell, que vallegassen de totes parts la ost. E feu manament a tuyt que y ajudassen; si quel vall fo fet en pocha de hora, gran e bell. E puix stigueren fermament e segura, e guaytaren tan fort la ciutat per terra e per mar que null hom non podia eixir ne entrar que no fos mort o pres.

Ara lexarem a parlar de la ost del rey de Arago e parlarem del rey serrahi.

CAPITOL XXXVIII.

Com lo rey serray de Mallorques entra en ciutat celadament.

Quant lo rey serray fo fuyt de la batalla e s'en fon muntat en les muntanyes, si stech amagat al bosch quatre jorns; que ne fo atrobat, tro quels Serrayns qui foren scapats de la batalla, ben huyt milia, lo atrobaren. E puix ab ell ensemps vingueren s'en vers la ciutat, de nit, per tal que poguessen entrar dins. Si que, aquella nuyt que vench apres fo molt scura e torbada. Els Serranys de la ciutat que sabien quel rey venia, llur senyor, e volia entrar en la ciutat, per tal quels crestians de la ost no s'en apercebessen, aportaren moltes falles e moltes lums enceses, e de aquella part hon la ost era, e cridaren molt fortment en llur llati, si quel cel e la terra tot s'en entras en aquesta hora. E lo rey serrahi ab sa gent, aquesta hora, que era al gall cantant, recollis en la ciutat que cells de la ost non saberen res aquella nit, tant staven maravellats dels crits e dels fochs quels Serrayns feren.

Digitized by Google

CAPITOL XXXIX.

Com lo rey d'Arago sabe quel rey serray era tornat en la ciutat, e com se acunsa hun rich Moro de les muntanyes ab lo rey d'Arago.

Quant lo rey d'Arago sabe quel rey serray e sa gent eren tornats en la ciutat e que no s'en eren apercebuts, fo li molt greu, mas no y poch als fer. E feu venir trabuchs e d' altres ginys, e feu los dreçar per tirar en la ciutat. E axi cascun jorn combatien la ciutat ab ginys e ab ballestes, si que gran res del mur havien enderochat; mas no valia res, que la ciutat era molt be murada de totes parts de dos murs, e era vallegada tota en torn de valls molt grans e pregons.

Mentre quel rey stava axi e tenia asetiada la ciutat, levas hun Serray molt gran rich hom e honrat qui stava en les muntanyes, e havia nom Ben-Abet. E vench s'en al rey d'Arago, e dix li que ell havia huyt cents alberchs de Serrayns qui staven en les montanyes e volien haver pau e treves ab ell, e que li donarien bons ostatges, e que aportarien a la ost pa e civada e carn e formatges e gallines e bestiar a vendre, e que poguessen anar e venir sals e segurs. Quant lo rey hac aço entes, plach li molt; e assegura los Serrayns. E los Serrayns donaren li bons ostatgers de llurs fills e de llurs filles. E puix d'aqui avant los Serrayns venien cascun jorn en la ost, e aportaven pa e civada, bestiar e gallines, e fruyta; e feyen assaber al rey tots los ardits quels Serrayns volien fer en la ciutat; si quels crestians guanyaren molt, de aço quels Serrayns los feyen assaber.

Sdevench se quel rey serrahi trames cavallers e servents fora la ciutat a les montanyes, que ajustassen totes les gents de la terra de Mallorques, e que assetiassen la ost dels crestians, e que, a hun jorn sabut, que ferissen en la ost ab aquells de la ciutat atresi. Mas tot aquest ardit sabe el rey d'Arago; e feu aparellar la sua ost, e ordenar, e guaytar al mils que poch. Quant vench hun jorn, tots los Serrayns de la ost de la terra

Digitized by Google

foren ajustats a cavall e a peu, e foren be huyt milia, e vengueren s'en a hun puig qui era a miga legua de la ost dels crestians, e aqui ells se atendaren. El rey de Arago sperava ques partissen de aqui e que venguessen combatre la ost. E axi stigueren deu jorns que no s'en mogueren. E trencaren la aygua qui venia a la ost.

«Barons, dix lo rey d'Arago, prenam consells, que aquells enemichs qui en aquell lloch se son posats, quels ne façam llevar.—Senyor, dix lo comte En Nuno, bo es ço que vos deyts. Yo ire molt volenters ab docents cavallers e ab dos milia servents, e per companyo lo comte de Ampuries, e si a ell hi plau anar; e vos, senyor, ab l' altra gent guardarets la vostra ost, e starets aparellats quels Serrayns de la ciutat no us poguessen soptar.»

Ab tant lo comte En Nuno e lo comte de Ampuries se aparellaren ab docents cavallers e ab dos mil servents, e anaren s'en vers los Serrayns. Lo comte de Ampuries cavalca celadament per un vall, e mes se en aguayt ab cent cavallers en hun olivar, entre ells e la muntanya. El comte Nuno vench abrivat vers ells. Els Serrayns quels veren venir, aparellaren se e van se mesclar ab ells. El comte de Ampuries exi del aguayt e feri d' altra part, si quels Serrayns foren tots morts e presos; que non scaparen que dos milia quen fugiren per les muntanyes e lexaren lurs tendes e llurs armes.

Quant los crestians hagueren vencut los Serrayns, prengueren les tendes e ço que dels Serranys era, e ab gran alegria feren gracies a Deu e tornaren s'en vers la ciutat. Mentre quels dos comtes foren fora de la ost, els Serrayns de la ciutat hagueren vist que aquella cavalleria era exida de la ost, tengueren la ost per guanyada; e aparellaren se tots a cavall e a peu; e acordaren se que ferissen de dues parts en la ost; e axi desbaratarlos hi en. Ab tant exiren de la ciutat de dues parts, de ponent e de llevant, los Serrahins per cor de ferir en la ost. Quant lo rey els altres de la ost, qui eren guarnits e aparellats los veren venir de dues parts, feren se dues mans dels cavallers e de la gent; exiren de les tendes e corregueren vers los Serrayns de dues parts. E los Serrayns, quant los veren venir nols gosaren sperar, ans fogiren tro als portals de la ciutat. Els crestians speronaren vers ells, e retengueren ne hun Ser-

Digitized by Google

ray a cauall, e puix tornaren s'en a llurs tendes alegres e pagats.

Ab tant los dos comtes ab llurs companyes foren tornats a la ost ab gran guany. Axi aquella nuyt reposaren alegrament e en pau. E havien ho ops be, que molt havien aquell jorn treballat.

CAPITOL XL.

Quant lo rey feya combatre fort la ciutat, e com lo rey serray feu metre los catius crestians al mur, perque no tirassen, e com començaren a fer caves.

Quant vench lendema, lo rey feu tirar los ginys els trabuchs als murs e en la vila. E los serrahins faheren en la ciutat dos trabuchs, e tiraven a la ost. E quant los crestians ho veren, giraren lurs trabuquets devers aquella part hon los trabuchs dels Serrayns eren, e tiraren tant tro que tots los hagueren specegats.

Quant los Serrayns veren los trabuquets trencats els murs enderochats, tengueren se per morts, e prengueren tots los crestians catius que eren en la ciutat; e la nuyt qui vench apres, tot nuus penjaren los en creu per los murs hon los trabuchs tiraven, per tal que no y tirassen. E quant vench al mati, que cels de la ost ho veren, foren molt irats; e acostaren se al vall, e parlaren ab ells, e digueren los que haguessen bona fe en Deu. que per ells no lexarien de tirar en la ciutat, e no seria bo que per ells la perdessen. Sobre aço lo rey hac son concell ab tots los barons de la ost, e dixeren li: que per ells no se stiguessen que no fahessen combatre la vila ne tirar los trabuquets; que si morien, lurs animes n'irien ab Deu salves, els Serrahins que son falsos e menys crehents ne seran morts e destroits.

Ab tant lo rey feu manament que hom combates la ciutat molt abrivadament, els trabuquets que tirassen molt fort e pus sovent que no solien. E axi combateren la ciutat e tiraren en aquell lloch hon solien tirar, ço es lla hon havien posats los

Digitized by Google

catius crestians. E fo virtut de Deu que los pedres dels trebuchs los erien en torn, si quels cabells ne menaven hi, ne n'i hac negu que fos ferit, ne menys ne valgues, ne'n moris.

Quant vench la nit, los Serrayns veren que llur fet era perdut e que nols valia res que fessen, levaren los catius del mur e meteren los en la preso. Apres de aço, los Aragonesos feren una cava molt gran per enderoçar los murs. E quant hagueren molt cavat, que foren als fonaments del mur, havien lla dins tanta de calor, per ço com l'ayre no y podia entrar e per l'ale de les gens que lla dins obraven qui no podia exir deffora, prengueren consell que fessen una spillera hon entras ayre. E quant la hagueren feta, los Serrayns se aperceberen e veren la claredat de les llums que lla dins eren una nit, e conegueren que aqui feyen cava per enderochar los murs, e meteren mans a cavar dedins de la ciutat, endret de aquella spillera que havien vista: si que s'encontraren ab aquella cava dels crestians, e aqui hac molt gran batalla entrels crestians e els Serrayns, si quels Aragonesos se hagueren a lexar, e desempararen la cava. Mas apres de aço faheren altra que ana tro a les barbacanes trenta braces; e puix lo comte de Ampuries comença huna cava assats prop del vall, e feu de sots terra gran pregon huna cava, feta a guisa de alberch, en que pogueren albergar a gran ayre docentes persones o cavallers. E aqui lo comte se mes a star ab sa companya, que no exia nuyt ne jorn. E feu hi portal que exia al vall. E aqui ell havia de bons ballesters qui tiraven als Serrayns qui de aquella part exien als murs. Si que nengu no y exia que no fos naffrat, o mort o pres. E puix lo comte comença a cavar dedins la sua cava, en guisa quels Serrayns no s'en apercebissen. E entra sots lo vall tro al mur; si que del mur caech huna gran peça e puix rebliren lo vall qui era molt pregon, de fusta e de llenya e de terre. E totes les gents aportaven pedres e lenya, e tota res que podien atrobar, per lo vall a reblir; mas hagueren s'en a lexar quant molt hagueren treballat. que tanta pluja vench, que dura de la vespra de sent Marti fins en set semmanes, que tota la casa del comte e lo vall se ompli d'aygua; si que no y pogueren entrar.

En aquesta saho exi de la ciutat hun Serray molt valent, que havia nom Fatilla, e ana s'en en les muntanyes, e ajusta be cincents Serrayns, e metias en aguayt; e quant los crestians

Digitized by Google

exien fora de la ost, occien los, e prenien los; e feyals tot mal que fer podia. Si que hun jorn dona salt als servents qui eren exits de la ost; e scaparen li, e vengueren a la ost, e digueren com aytal Serray s'era ajustat ab Serrayns molts, e guaytava los camins, e occia, e prenia les gents que exien de la ost.

Quant aço hac entes En Guerau de Cervello e En Ferrando de Sent-Marti aparellarense, e prengueren lurs armes, e muntaren a cavall ab lurs cavallers entro a docents servents, e anaren s'en vers la muntanya; e axi trobaren se ab aquell Serray qui havia nom Fatilla e ab sa companya. Els Serrayns, com veren que axi eren sobrepresos, no saberen ques fessen, mas ques recollissen tots en hun puix. Els crestians pujaren los detras, e enderrocaren los tots del puig per huna vall avall, si que tots moriren, que hanch non scapa nengu. E puix los crestians tornaren s'en a la ost alegres e pagats.

El rey feu manament als Serrayns paliers que anassen lla hon aquells Serranys eren morts e que li aportassen totes les testes; els Serrayns feren ho totaxi com lo rey ho hac manat, e aportaren ne per comte quatre centes e dotze. El rey feu les gitar en la ciutat ab los trabuchs, si quels Serrayns ne foren molt perduts; mas nos cuydaven que aquell Serray En Fatilla hi fos ab aquells. Si que hun altre serray de la ciutat, molt valent hom, se exi ab quaranta Serrayns que mena, e ana cerquar En Fatilla; e sabe per los altres Serrayns de la terra com li era sdevengut e que era mort.

Quant aquests hagueren aço oit, hagueren molt gran paor e volgueren s'en tornar en la ciutat: si que los crestians de la ost, aquella nit, exiren tantes de gens ques meteren en aguayt per molts lochs, que quant los Serrayns vengueren e volgueren entrar en la ciutat, los crestians los veren, e donaren los salt, e retengueren trenta-set, vehent aquells del mur de la ciutat. E scaparen los tres; e comtaren les novelles d'En Fatilla e dels altres; si que los Serrayns de la ciutat se tengueren tots per morts; per que despuxes nengu serray no exi fora la ciutat. E llavors lo rey feu establir la torre de les Lavaneres molt ricament, qui es sobre la mar, prop lo portal de Port-Opi hun miller, per tal que nengu no entrar ne exis de la ciutat que aquells no u vessen.

Digitized by Google

CAPITOL XLI.

Com lo rey serray de Mallorques comença de fer parlar al Rey, e plach li al Rey.

Quant lo rey serray se veu axi apoderat, feu parlar al rey molts plets, per tal que se pogues levar dessus; mas al rey de Arago no li'n parech nengu bo, sino ques retes a ell ab tota sa gent, per fer sa volentat. El rey serray dix li: que li desempararia la ciutat e que li daria per testa cinchs besants de argent, ço es per huytanta milia persones e que no s'en portaria res, sino aytanta vianda com haguessen obs per la mar. E aquest plet romas, per ço com lo rey serray deya que no fossen scorcollats, el rey de Arago no u volch fer.

Dementre que aquestes paraules se parlaven, lo pabordre de Tarragona comença a fer una cava molt gran e pregon e longa a argenters qui sabien de caves a fer, e molta d'altra gent. E cavaren tant tro que foren al mur major, e puix estalonaren lo; el pabordre feu aportar lenya secha molta, e feu la metre lla dins ab molt seu e pega e oli; e puix feu hi metre foch, sus en l'alba. E quant vench lo mati que tots foren llevats, lo mur ne vench en terra e cahech al vall; els crits se meteren per la ost; e meteren mans a cridar: «Via dins!» E prengueren lurs armes, e volgueren s'en entrar. Mas lo rey de Arago correch de aqui en lla; e, qui per grat qui per força feu los ne tornar, per ço com lo rey serray era en convinença ab ell, que nengu nou sabia, ques retria a ell a tota sa volentat. Mas puix, com lo rey serray viu lo mur cavat, penedis de la covinença, que hac paor que no fos apercebut per los crestians; e trames missatge al rey d'Arago, que pensas de fer ço que pogues, que si ell lo combatia, que ell se defendria. E aixi stigueren aquel jorn e tota la nit. E quant vench a lendema, hun fill del rey serray se exi de la ciutat e vench s'en al rey d' Arago e retes a ell. El rey assegural e donali a menjar e a beure e tot ço que mester hac.

Digitized by Google

CAPITOL XLII.

Com lo Rey d' Aragó feu fer un castel de fusta per combatre la ciutat.

En aquesta saho lo rey feu fer hun castell de fusta molt gran e alt, el comte En Nuno hun altre castell dels dos trabuquets del rey e d'En Nuno, que hagueren fetes moltes scales molt grans per muntar als murs. E els castells foren cuberts de cladises e d'altres guarniments. E mentre que staven axi, ques aparellaven de tirar los castells prop del vall, los Serrayns de la ciutat hagueren fet hun trabuquet; e tirava en la ost dretament vers hun giny que havia nom Arnaldes e era molt bo; si que li trenca la cuxa. El rey feu manament que hi faes tirar lo trabuquet de Masella tro que N'Arnaldes fos adobat. E sobre aço tota la gent ana al trabuquet quel tirassen lla hon N'Arnaldes stava. Trigaren hi tres jorns, que hanch nol pogueren moure, per los fangues que y eren molt grans, que no feya sino ploure nit e jorn, que era gran pietat dels cavallers e dels cavalls qui lo fret e la pluja havien a soferir dia e nit a les guaytes e a les batalles. E quant lo rey veu quel trabuquet de Masella no y podia hom amenar, feu desfer lo castell que havia fet del seu trebuquet, e feu dreçar lo seu trabuquet, e mes mans a tirar; e tira tant al trabuquet dels Serrayns tro quel hac tot specegat.

Ab tant N'Arnaldes fo adobat; e dreçaren lo; e tira als murs e en la ciutat, e lla hon volien. E puxes, apres de aço, totes les gents de la ost commençaren a fer huna cava molt grans apres de la cava del comte de Ampuries; si que, per la cava del comte, caygueren be vint braces del mur major. Aço fo la vespra de sent Andreu. E veren lo mur caygut, prengueren les armes e corregueren lla hon lo mur era caygut, e volgueren s'en entrar; si que la batalla fo molt gran aqui. E foren s'en entrats, sino quel rey serray vench aqui ab tot lo poder de la ciutat; encara mes, quels Serrayns hagueren fet

hun mur a la nit, dins aquell, que era de pedra e de calç, molt gran, de tres braces en alt, e hagueren hi fet cadafals de fusta e ballesteries. E axi aquell jorn no pogueren pendre la ciutat.

CAPITOL XLIII

Com lo comte de Ampuries feu cavar lo mur a la part de ponent.

Ab tant lo comte de Ampuries feu cavar lo mur e la torre de ponent; e puix feu lo stalonar; e feu hi metre foch per los stalons a cremar. E quant vench lo disapte mati apres de sent Andreu, lo mur e la torre caygueren tot al vall. E sobre aço hagueren llur consell, quel dimenge mati fossen tots aparellats ab llurs armes de entrar en la ciutat.

CAPITOL XLIV

Com se aparellaren tots per entrar e per pendre la ciutat de Mallorques.

Quant vench lo dimenge mati, anaren oir les misses, e confesaren e combregaren e faeren llur orde, axi com cells qui eren molt volenterosos de pendre la ciutat e no preaven res la llur vida, sols que poguessen servir Deu. E puix dinarense, axi com los vench a talent. E prengueren llurs armes tots, a cavall e a peu, e anaren vers aquella part hon cuydaven entrar. Si que la batalla fo aqui molt gran, tro que entraren dintre tro a trecents crestians e molt d'altres apres de aquests. Mas lo poder dels Serrayns era aqui tan gran que nou pogueren durar; e molt durament tornaren los atras, e enderocaren los al vall; e puix gitaren los dins al vall pedres e llances e calç viva e fems podrits. E axi staven ab molt gran

Digitized by Google

cuyta; si que y moriren tro a nou crestians e be trecents Serrayns, e be docents nafrats; e aquesta batalla dura del mati tro al vespre. E per ço com lo portal hon havien entrar en la ciutat no havia mes de sis palms de ample, romas que la ciutat nos pres aquel jorn.

Ab tant lo vespre fo vengut, e anaren s'en reposar, car be ho havien obs, que molt havien treballat aquell jorn. Lo comte qui hac feta cavar l'altra torre e stalonar, feu hi metre foch; e caech al vall; e de aço se son molt alegrats.

Quant vench lo dilluns mati, abans de l'alba, hagueren llur consell, ques metessen en la cava del comte de Ampuries en aguayt e que amblassen la ciutat. Axi meteren se en la cava cavallers e servents, e pujaren al mur tro a docents. Els Serrayns quels veren, desempararen los murs e fogiren atras. Els crestians altres qui venien de tras, nos cuytaren de muntar ab aquells, axi com mester fora; e los Serrayns tornaren gran poder vers aquella part, e devallaren los dels murs molt malament; si que n'i moriren trenta tres de aquells qui eren muntats. E axi la batalla se departi, que aquell jorn no pogueren pendre la ciutat.

Quant vench lo dimarts, cascu pensa de dir ço que li plach per la ciutat pendre. Los huns feyen traer los ginys: los altres combatien: los altres cavaven los murs del portal, si que la volta del portal enderrocaren; e puix meteren foch a les portes qui eren de ferre, si que totes cremaren e caygueren al vall. E axi la valent gent treballava nuyt e jorn de pendre la ciutat.

Quant aço fo fet, al entrant de dehembre, lo comte En Nuno començа a fer una cava vers sol ponent, e llivra la a'n Oliver de Termens quen pensas. E cavaren tro a la barbacana, tant que de la barbacana caech un troç, ço es assaber tretze braces, que a peu pla s'en podien entrar tro al mur major. E los Serrayns conegueren ho, e faheren altra cava endret d'ells; si ques encontraren; e aqui hagueren molt gran batalla, si quels crestians hagueren la cava desemparat. Mas lo pabordre de Tarragona hac feta huna cava, si que hac derrochat lo mur major be deu braces; si que tots cells de la ost s'en alegraren e foren molt pagats de aquell gran portal que s'i fo fet.

Ab tant lo castell d'En Nuno fo fet; e lo rey feu manament

Digitized by Google

a les gents que cavassen tro a la riba del vall, de aquella part hon lo mur era caygut E les gents vengueren al castell de fusta, e volgueren lo tirar, e nol pogueren moure, tant eren grans los fangues. Axi lexaren lo star. E quant vench a cap de tres jorns, lo temps se asserenava, el rey dona gran haver als homens de Masella que tirassen lo castell; e ells empararen s'en, e bastiren ginys, e fermaren pals, e ab poder de gents tragueren lo del fanch. E quant lo hagueren tret del fanch, cobriren lo tot de matalafs, e lexaren lo aqui star tro a la nit. E quant vench al mati, tiraren lo al vall. E los Serrayns qui veren quels crestians hagueren amenat aquell castell al vall, foren ne molt irats, e tiraren ells ab ginys; si que tots los matalafs e tot ço que y havien posat ne abateren les pedres dels ginys. E puix hagueren dels rests de les naus, e cobriren lo'n, si que les pedres dels ginys no y pogueren dan fer. E los ballesters els homens d'armes staven lla sus, e feyen tant de dan a cells qui staven als murs, quels ne faeren llevar, que no y stech nengu.

Apres de aço pensaren del vall a reblir, e gitaren hi lenya e fusta e tot ço que pogueren atrobar; e los Serrayns feren huna cava dins sots terra que exia al vall, e volgueren metre foch a la lenya e a la fusta qui era al vall. E lo rey feu hi gitar lo rech de la aygua qui passava per la ost, per lo foch apagar. E quant los Serrayns ho veren, mortalment, axi com a homens perduts, desemparen ho e dexaren ho star.

CAPITOL XLV

Com hun rich hom serray de la vila de Mallorques vench á convidar lo comte en Nuno.

Ab tant, com aço fo fet, e les festes de Nadal foren vengudes, hun rich hom serray, que havia nom Ben-Abet, vench a la ciutat e convida el comte En Nuno de totes festes que menjas ab ell en la vila de Pollença hon ho avia fet aparellar; si que lo comte En Nuno lo y atorga. E munta a ca-

Digitized by Google

vall, e volch s'en ab ell anar. E lo rey e tots cells de la ost, com saberen aço, fon los molt greu, mas no lo y gosaren dir. E lo comte En Nuno dix al rey al comiat pendre :

«Senyor En rey, guardats be nostra ost, que d'aqui a quatre jorns yo sere tornat.»

E lo comte de Ampuries qui non sabia res de aço sobrevench al consell; e les gents digueren al comte de Ampuries que En Nuno s'en volia partir de la ost; per que'n eren despagats. E lo comte de Ampuries dix a'n Nuno: que, si ell se partia de la ost, que ell s'en yria a Castello; e pregal que per nulla res no fos que ell s'en partis, que ara era la vila en hora de pendre, e si ell s'en partia, poria hi venir altre scandel, que tot lo fet ne valria menys.

E quant En Nuno entes quel comte e totes ses gents eren despagades del seu partir, romas del anar e lexa lo convit del Serray.

«Barons, dix lo comte En Nuno, yo no m'hic vull partir, puix a vos altres no par bo. Mas façam axi del pendre la ciutat com yo-us dire. Emprenam lo dia de la batalla, entrem en la ciutat per morir o per vivre, e que null hom aquell jorn no s'en puxa estrer. E tots jurem ho, e majorment los capdals de la ost.

—Senyor, dix lo comte de Ampuries, molt havets ben parlat e dit.»

E tots los altres barons de la ost ho tengueren per bo, e feren aportar hun llibre missal; e lo rey jura e els altres tots. E digueren al rey: que el no y entraria tro que la ciutat fos presa. E lo rey dix: que null temps nos pendria, si ell no y entrava primer. E los barons qui conegueren sa volentat atorgaren lo y. Mas lo sagrament fo fet en aquesta manera: que ells juraren tots, grans e pochs, que totes les senyeres dels capdals entrassen primeres en la ciutat, e quels homens a peu seguissen elles al mils anar, e que nos partissen d'elles, ne gosas nengu tornar atras; e si nengu moria, fos comte ne baro o altre hom, que hom lo lexas star aqui hon lo colp hagues pres, e tro que la ciutat fos presa quel ne tornas hom llevar; ne si los uns veyen occiure los altres, que nols planguessen del morir, mas ques defensassen al mils que poguessen; e si veyen que ningu tornas a les tendes ne exis, que, per amich que li

Digitized by Google

fos, no duptas de ferir lo, axi com a hun Serray; e que null hom no degues pendre alberch ne ostal, tro que la ciutat fos presa; encara, que null hom no degues tolre son llo·h ne son alberch a aquell quil havia pres; e cell qui aço passaria, que fos perjur e tengut per falç e per bar a Deu e al rey.

Mas estes coses, null hom no u sabia lo jorn que era stablit a dar la batalla, sino lo rey e los cavallers, per tal quels Serrayns no s'en apercebessen. E quant lo sagrament fo fet, hun bisbe vals preycar de Deu, e dir que romanguessen per que havien presa la creu sino per destroir los enemichs de Jesu-Crist qui mori per ells; que cascu fos volenteres de morir per Jesu Crist, si mester li fos; e si volen null temps tornar en llurs terres, conve que per la ciutat de Mallorques passen; que axi es fet lo sagrament e ordonat; per que cascu sia aparellat al jorn de la batalla, en tal guisa que la sua anima el seu cors sia guarnit de bones obres; e que nos tema de morir per Jesu-Crist.

Quant hagueren oit lo sermo, foren molt alegres e pagats, e cascuns anaren s'en a llurs tendes. E puix d'aqui avant aparellaren se al mils que pogueren, en tal guisa que, quant seria lo jorn de la batalla, nols fallis res que mester los fos.

CAPITOL XLVI

Quan lo Rey En Jaume d' Arago feu un cavaller novell que havia nom en Caroç.

Ab tant, lo sant jorn de Nadal fo vengut. El rey oi missa ab tots sos barons, e l'altra gent atressi; e combregaren. E lo rey feu hun cavaller novell qui havia nom En Caroçh e fo fill del comte Alamany; e feu li molt gran honor, per ço com ell era molt prous e valent. E axi, passaren aquell jorn alegrament e en pau, que hanch no y hac donat colp ne pres.

Quant vench lendema, que fo lo jorn de sent Esteve, anaren cavar lo mur; si quen derocaren be quatorze braces, ab solers e ab cadafals que y havia; puix faheren altra cava que ana tro al mur major; si que tots los fonaments del mur cava-

Digitized by Google

ren, be quinze braces, e puig stalonaren lo, e meteren hi foch ab lenya, per ço que caygues; mas quant fo cremat tot, e la gent sperava quel mur caygues aquella saho, no u feu, per que tots ne foren despagats.

Ab tant lo vespre fo vengut, e tuyt anaren s'en a les tendes per reposar. E mentres cascuns staven axi, lo mur caech per si mateix al vall. E puix tota la gent esplanaren la e adobaren la hon devien entrar, mal grat dels Serrayns. Mas los Serrayns havien fet hu mur dintre aquell qui era caygut; els crestians havien lo dessots cavat, quels Serrayns no sabien res; mas nol volien enderrocar, per tal quels Serrayns non fessen altre, e ques fiassen per aquell, e quant lo jorn de la batalla fos, no calra sino epenyer e ell sempre cauria. Tot axi com ho hagueren ordonat ho faeren.

CAPITOL XLVII

Com lo Rey en Jaume d' Arago pres la ciutat de Mallorques e fou en l' any de Nostre Senyor 1228, a trente hu de dehembre.

Aço fo en lo any de la incarnacio de Nostre Senyor Jesu Crist, tinent 1228, lo darrer dia del mes de dehembre, de mati, la vespra de Ni-nou, qui fa lo temps bell e clar.

El rey feu assaber a tuyt per la ost que s'en aparellassen de entrar en la ciutat. E tuyt anaren oir les misses, e confesaren, e combregaren; e puix anaren se dinar de plors e de lagremes e d'altris menjars, e perdonaren se los uns als altres. E prengueren lurs armes. E quant foren tots armats, a cavall e a peu, anaren se vers aquella part hon devien entrar.

Ab tant hun servent qui ere de Barcelona, ana desrenjar ab hun peno que aportava, e munta s'en al mur; e cinch de altres servents anaren hi al dos, e enderrocaren los Serrayns que y eren en huna torre; e aqui posaren lo peno real; e puix sonaren ab les spases a la ost que pensasen de entrar en la ciutat; e cridaren: «Via dins! via dins! que tot es nostre!»

Don los crestians foren molt alegres de aço. E apres de

Digitized by Google

aquest, entraren ben trecents servents molt be aparellats; e puix tota la cavalleria comença de entrar. Mas lo primer cavaller qui entra havia nom Marti Pereç de Pina; e puix apres tots los altres al pus tost que pogueren. E quant foren tots entrats, ajustaren se tots en hun lloch; e puix anaren avant; e feriren en la gran pressa dels Serrayns que s'eren ajustats en aquella carrera; si quels svayren els occiren tots. E axi anaren avant, tallant e occint Serrayns, tro al castell del rey que hom apella l'Al-Mudayna. E tota l'altra gent anaren a la ciutat, amunt e avall occint Serrayns; si que tot aquel jorn no faheren als. E cells qui s'eren recollits al castell dels Juheus reteren se al rey per fer ses volentats.

E en aquest endemig e axi stant, homens de Tortosa atrobaren lo rey serray en un corral, e amenaren lo al rey. E lo rey livral al comte En Nuno, quíl s'en amenas a son ostal. E demanaren li de moltes coses. Entre les altres, dixeren li quels fes llivrar lo castell de Al-Mudayna; e ell sempre trames hi sos missatgers, e aytantost fo retut. Puix dixeren li fes venir los catius crestians; e ell feu los venir; e foren cent huytanta. E quant foren devant lo rey, agenollaren se d'avant ell, e besaren li les mans. E el rey e cells qui ab ell eren ploraren de pietat dels catius que tan mal havien passat.

Ab tot, lo vespre fon vengut e tuyt foren albergats en la ciutat; e los catius anaren s'en, cascuns ab los amichs; e foren mantinent desferrats, e reposaren se aquella nuyt; e erals be mester, que molt havien treballat aquell jorn. Mas en l'entrar ne al pendre de la ciutat no y moriren sino cinch crestians a peu, qui foren al vall atrobats.

E quant vench lendema mati que foren llevats, anaren oir missa e púig tornaren se dinar. E quant se foren dinats, cascuns anaren per la ciutat, guardant e badant tot aquell jorn. E veren quants Serrayns morts per cases e per carreres, e per orts e per corrals, que gran feredat era sols de veure. E axi passaren aquell jorn. E quant vench lendema, hagueren llur consell: que si los Serrayns morts no gitaven de la ciutat ans que pudissen, que null hom no poria durar, ans havrien a desemparar la ciutat.

Sobre aço, l'arquebisbe e els bisbes donaren mil jorns de perdo a tot hom que hun Serray mort gitas deffora la ciutat.

E axi les gents volenters, per amor del perdo, ab cavalls e ab mules e ab rocins rocejaren e gitaren tots los morts de la ciutat. E puix hagueren lur perdo guanyat. E hagueren molta lenya, e cremaren los. E foren cinquanta milia aquells que foren presos vius e foren catius. E puix reposaren se bellament e en pau, axi com cells qui ho avien be ops, que molt de temps ho havien treballat.

El rey parti la terra per cavallers, segons que era honrat hom ne y era anat ab molts cavallers; e als homens de peu atressi; e donals la ciutat francha e quitia, sens dret ne usatge que no fossen tenguts de donar a null hom; encara, que tot hom hi fos franch, anent e venint, crestian o Serray o Juheu, de tot ço que y aportas ne tragues, que no fos tengut de nengu dret a donar.

E axi la ciutat de Mallorques se pobla de crestians, e tota la ylla. E puix lo rey ab tots sos barons torna s'en en Catalunya e pensa de altres affers, segons que en aquest libre trobarets e oirets.

CAPITOL XLVIII

Com lo rey En Jaume de Arago se parti de Mallorques e torna en Catalunya.

Quant lo rey En Jaume de Arago fo vengut de Mallorques en Catalunya, la dona sa muller, d'on hom lo havia partit per parentesch, fo morta. De la qual hac hun fill que hac nom N'Anfos, al qual feu jurar per tota sa terra, quant ana conquerir la ciutat de Mallorques. E puix pres altra muller, la filla del rey de Ongria que hac nom dona Yolant; e fo regina de Arago, molt bella dona, e agradable a Deu e a son poble. E de aquella dona hac tres fills e quatre filles, ço es assaber: l'infant En Pere, qui fo rey de Arago e de Cecilia; e l'enfant En Jaume, qui fo rey de Mallorques e de les ylles entorn de aquella; e En Sancho, qui fo lo menor, arquebisbe de Toledo.

Digitized by Google

La una germana fo regina de Castella del rey N'Amfos; e l' altra germana fon muller d'En Manuel, germa del rey de Castella; e l'altra fo regina de França, muller del rey Felip; e l'altra filla, qui havia nom dona Maria, mori sens marit; e era molt bella donna e gran, e agradable a tota gent, e de molt bona vida.

CAPITOL XLIX.

Com lo rey En Jaume de Arago pres la ciutat de Valencia ab tot lo regne, e fo a 18 del mes de setembre, any 1238.

Quant vench a cap de deu anys quel noble rey En Jaume hac conquesta la ciutat de Mallorques ab tota la ylla, a ell vench en volentat que conqueris la ciutat de Valencia ab tot lo regne, per ço com marchava ab Catalunya e ab Arago, e els Serrayns de aquella regio feyen molt gran dan en la terra de Arago et dc Catalunya.

El rey trames en Bernat Guillem d'Entença e En Guillem de Aguilo ab huytanta cavallers e frares del Temple, e del Espital tro á trenta cavallers, e dos milia homens de peu, a dues legues prop la ciutat de Valencia, en stabliment de hun puig que apella hom lo Puig de Cebolla, e ara es apellat lo Puig de Madona santa Maria de Valencia. E quant foren en aquell puig, ells se atendaren, e s'en muntaren, e s'enfortiren al mils que pogueren, per tal quels Serrayns nols poguessen sobrar ne fer dapnatge, e que ells poguessen fer dan als Serrayns tots jorns e correr sobre ells.

Mentre que ells estaven axi, les noves anaren al rey de Valencia, per tota la encontrada entro a Murcia, que cavallers crestians e gents del rey d'Arago se eren venguts atendar en aquell puig per fer mal e dan als Serrayns e a tota la terra. Sobre aço lo rey de Valencia hac son consell ab sa gent, quin consell li donaven de aquell fet que a gran minva e desonor li tornava, car tan prop s'eren posats los crestians de la ciutat, ne com axi eren entrats en sa terra. E trames missatgers e lle-

Digitized by Google

tres per tota sa terra tro a Murcia: quels crestians eren venguts en aquell lloch per donar dan a paganisme. E mana que tots fossen a Valencia a dia cert, a cavall e a peu.

Mentre que totes les gents del regne de Valencia e de Murcia foren ajustades a Valencia per anar en aquell puig hon los crestians staven en stablida, sdevench se que, en aquella nit hun crestian scapas de la preso de Valencia, qui era catiu e ana 's en al puig hon los crestians staven, e fo aqui ans de miga nit. E com fo aqui prop de la barbacana, les guaytes lo sentiren e anaren per ell; e prengueren lo; e demanaren li, quin hom era. Ell dix que era crestian que era scapat de la preso de Valencia. E aquells amenaren lo devant En Bernat Guillem d'Entença e devant En Guillem de Aguilo. E demanaren li quines novelles sabia.

«Senyors, dix ell, yo us dire quals. Lo rey de Valencia havia fets ajustar tots los Serrayns del regne de Murcia e de Valencia; e al mati seran tots aci, que us cuyden pendre sens contrast.»

E quant los cavallers e les gents qui eren en la stablida oyren aço, ajustaren se tots e tengueren consell sobre aço. En Guillem d'Entença parla e dix que cascuns digues ço que mils li paregues a profit d'ells e a honor del rey. Si que n'i hac altres que digueren que seria bo que desemparassen lo puig e que s'en anassen. Sobre aço respos En Guillem d' Aguilo.

«Senyors, dix ell, nos som aci venguts a honor de Deu e de Nostra Dona santa Maria, e per tal quel seu nom hic sia exaltat el seu sant sacrifici hic sia feyt, e aquesta gent menyscrehent sia destroida e confusa, ells e llurs mafometiques, e nos, qui som pocha gent, hi salvem les animes. Empero nos serem mes que ells, que Deus sera ab nos, e axi sobrar los hem. E axi, cascu stiga ab bon cor e ab ferm, que hanch la senyera de Arago no torna atras, ne fara aquesta; que molt mes val morir ab honor que viure ab desonor. Que si morim les animes nostres iran a Deu; e si vivim ab desonor, les animes e els cossos havriem perduts.»

Apres parla En Bernat Guillem d'Entença e dix:

«Senyors, ço que En Guillem de Aguilo vos ha dit son paraules de gran veritat e de gran seny e de gran noblea; e cascu deu les metre en son cor. Be es ver que nos som aci pocha

Digitized by Google

companya de cavallers e de servents: mas hagam bona fe en Deu per qui nos som, ell sera ab nos. E aparellem nos al mils que puxam; e ordenem nostra batalla; que ells son grans gents sens nombre, e vendran fellonament e desordenada; e cuydar nos han sempre tenir en llurs mans. E nos farem ho axi: nos havem aci huytanta cavallers cuberts de ferre, bons e certes. Hi ha entre muls e rocins ben dohents. Hi ha dos milia homens de peu. E aquells qui no han trepes ni sobre senyals prenguen lurs cubertes e posen los als muls e als rocins. E façam, aytants homens a cavall com puxam; e haguerem los penons de les tres galeres e les senyeres quins han aportades les viandes. E quant vendra al mati, yo exire ab cinquanta homens a cavall e ab mil homens á peu de la bastida; e ferire en la ost dels Serrayns, de la huna part de vers mig jorn. E tota la altra gent de peu et de cavall seran ab En Guillem de Aguilo e ab lo Temple e ab l'Espital. Els altres servents, ab totes les senyeres e ab sis parells de trompetes, staran de tras lo puig. E quant veuran que nos serem en major cuyta ab ells, vosaltres exits de la altra part del puig ab les senyeres esteses, e fets com major mostra puxats, e ab gran brogit ferits en l' altra part de la ost. E els Serrayns que aço veuran cuydaren que sia major gent, e que y sia lo rey quins vingua en ajuda, e desbaratarsan, e commençaran de fogir. E nos pensarem d' ells encalsar e de ferir en ells.»

Tot axi com ho hagueren dit fo ordenat; e cascu s'en ana a sa tenda, e aparellaren lurs armes. E aquells que no havien cubertes de cavalls ne trepes faheren tota la nit cubertes de cubertos e de vanoves, e trepes de llançols. E per les senyeres trameteren missatge als homens de aquelles galeres quel rey havia trameses: que venguessen en terra ells, e que aportassen totes les senyeres e els penons de les galeres, ab les trompes e ab les armes, que muntassen al puig.

E quant vench al mati, tots confesaren e combregaren, e puix dinaren se axi com a cascu vench la talent. E puix aparellaren se e establiren lurs batalles; que En Bernat Guillem d'Entença devalla del puig ab cinquanta homens a cavall e ab mil servents, de la banda de mig jorn, vers la mar. Els Serrays foren venguts e foren al peu del puig a cavall e a peu, tants quels plans e les muntanyes ne eren cubertes, que gran

feredat era del veure. E tengueren los crestians que al puig eren ja per llurs, mils que sils tinguessen á Valencia en preso.

En Bernat Guillem d'Entença ab los cinquanta cavalls e ab los mil servents, van ferir entre els Serrayns molt ardidament; si quen abateren en terra molts de colps de llances. E els Serrayns se defensaren molt fort ab llances e ab ballestes. E cuydaren que tots aquells qui eren al puig fossen aqui. E quant ells guardaren de tras lo puig vers tramuntana, en hun coll, ells veren exír En Guillem d'Aguilo ab lo remanent dels cavallers e dels servents qui eren al puig, ab moltes senyeres e ab penons e ab l' estandart major real estes. E foren entre homens a cavall e en muls e rocins cuberts de llançols e de cubertos, tro a docents e dos mil servents; e hac hi sis parells de trompes. E van ferir en la ost dels Serrayns de la banda de tramuntana; si quels Serrayns, se desbarataren e començaren a fogir, en tal guisa que los huns cahien sobre los altres. Els crestians encalsaren los be huna legua e miga, firent e tallant; e hagueren ne tants morts que llurs cavalls eren llassats e hujats, que no podien anar, sino sobre homens morts. E hac n'i be deu milia que y moriren sens colp, que gitaven se los morts dessus e morien de paor. E quant los crestians los hagueren a miga legua prop la ciutat de Valencia, ells foren llassats e hujats; e tornaren s'en al puig hon era llur stablida, ab gran guany e ab gran presa de cavalls e de muls e de rocins e d'armes, mas que no hagueren perdut sino tres homens a cavall e set a peu. E foren molt alegres, e feren grans gracies a Deu de tanta honor que feta los havia, que a hun crestian havia mil Serrayns.

Quant los Serrayns qui foren scapats vius de la batalla se foren recollits en la ciutat de Valencia, comtaren les novelles com los era esdevengut, e que tota la major partida de la lur ost era perduda; e foren molt desconfortats e hagueren molt gran paor. Si quel rey de Valencia, qui havia nom Jahent, feu tancar a pedra e a calç tots los portals de la ciutat, sino hun portal per hon entrassen e exissen.

Les novelles anaren al rey d'Arago: que los cavallers e la companya qui eren en la establida del puig de Valencia havien feyta tan gran esvaida e tan gran venço de Serrayns, e fon molt

Digitized by Google

alegre, e esser que u dech. E tots cells que u hoiren beneyren lo nom de Nostre Senyor Deu, e foren molt alegres.

E mantinent lo senyor rey aparellas ab molt gran ost e ana assetiar la ciutat de Valencia; e aqui pararen lurs tendes e dreçaren trabuchs, e combateren la ciutat molt fort tots jorns. Puix trames lo rey a totes les ciutats e viles de son regne, e que venguessen totes les osts, per ço com los Serrayns eren molts grans gents e havien molt fort terra e castells, que en sol lo regne de Valencia ha trecents castells de roca qui no temen null hom, sol que haguen que menjar.

Quant los richs homens de les ciutats hagueren hagut lo missatge del rey, aytantost aparellaren se. E a cavall e a peu, ab lurs tendes e ab vianda e ab civada e ab ço que hagueren mester, anaren tant vers Spanya tro que vingueren a la noble ciutat de Valencia; e aqui ells se atendaren, cascuns lla hon li plach, prop de la ciutat. Mas la ost de Barcelona vench per mar e per terra molt honradament e molt be aparellats, ab lenys e ab galeres armades carregades de viandes e d'armes; e assetjas molt prop de la ciutat de Valencia.

En la ciutat havia molts Serrayns cavallers e molts ballesters e d'altres homens d'armes; e cascuns jorns exien de fora per fer mescles e torneigs ab aquells de la ost; e anaven los re-querir tro al mur e tro als portals; e aqui romanien molts Serrayns morts de colps e de llances e d'espases; e aquest deport tenien quatre hores lo jorn.

D'altra part anaven homens de peu e a cavall per la terra, e feyen cavalcades e amenaven grans preses de Serrayns e de bestiar e d'armes. D'altra part los trabuquets tiraven nit e jorn en la ciutat. E axi lo rey En Jaume stech tant aqui ab sa ost, tro que la ciutat fo molt destreta per fam. E feren partit ab lo rey quels ne lexas anar sans, ab aytanta roba com cascuns s'en poguessen adur ne portar, e que haguessen spaxada la ciutat dins tres jorns, e quels asseguras a set llegues luny de Valencia e a cent milles per mar, si per mar s'en volien anar. E qui hac moneda ne vol comprar molt bell matalaff de seda e d'altres draps ne bells cubertos, ne molt bell drap de seda e d'aur, ne de molt bell arnes, be hi podien guanyar la mitat e les dues parts.

E quant vench al terç jorn, los Serrayns desempararen la

ciutat, e anaren s'en, los huns per terra, los altres per mar, en naus e en lenys que noliejaren de Barcelona e d'altres lochs.

Quant los paoncells els almugavers saberen quels Serrayns s'en anaven en terra de Murcia e de Granada, passaren en les partides de Alacant e en les partides de Villena, e foren als passos; e aqui cativaren ne molts, en occiren, els tolgueren gran arnes e gran tresor.

Lo noble rey En Jaume entra en la ciutat ab totes ses osts; e aço fo a 28 dies de setembre, en lo any de Nostre Senyor 1238.

E quant fo albergat en la ciutat, lo rey la hac molt ben establida, e mes mans a cavalcar ab cavallers e servents; e combateren castells e viles, e prengueren fortalees e castells de roca, tro en la vall de Alfandech; e de Margena tro en Albayda; e de Albayda tro a Alcoy. E combateren la vila de Muntesa; e reteren se a ell, e lexals star. Puix ana assetjar lo castell de Xativa, que al mon no han tan fort ne tan real. E son dos castells en huna montanya; e la montanya es tan fort que hom no y pot muntar, sino per hun lloch que guardarien vint homens a peu a deu milia; e es molt clos de forts murs ed e forts torres. E era molt be stablit de cavallers e de servents e de moltes armes; e havien que menjar a tres anys; e ha una font al castell quils bastava a beure, ells e llurs cavalls, mentre obs n'han.

Quant lo rey En Jaume hac stat al setge de aquell castell gran temps, veu que no y podia als fer ne y podia haver poder, aquel castell era molt fort; pensas, axi com a hom savi, que pus per força no hi podia res acabar, que blandent e ab maestria si y poria acabar res. E trames sos missatgers al senyor del castell, que ell volia parlar ab ell; mas es assaber que en aquell castell havia dos senyors qui eren germans; e tenia la hun germa la hun castell, e l'altre germa l'altre castell. E lo rey trames missatge a la hun dels germans qui era senyor del castell major; e vench ab lo rey parlar en la ost. E aparech li be que fos hom honrat, que ell vench cavalcant en hun cavall molt bell; e la sella e el pitral era obrat ab fulla d'aur, el fre e les regnes de seda ab platons de argent e ab obra entretallada, e ab pedres e ab perles encastrades. E fo vestit de scarlata ab fresadures d'aur. E no aportava nengunes armes, sino una spasa pendent en son coll, molt richa e ab molt rich guarniment. E

Digitized by Google

mena ab si quatre cents cavallers Serrayns a peu, ab lances e ab darts e ab bones ballestes, que no duptaven null hom d'armes. E quant fo devant lo rey, descavalca e dona dels genols en terra, e besa li la ma e saluda lo.

«Amich, dix lo rey, be siats vos vengut! Be es ver que yo-us he trames missatge que vinguessets ab mi parlar. E vos sabets be que yo he presa la ciutat de Valencia, e la major partida dels castells e de les viles de aquest regne. E vos tenits aquest castell e conexets que llongament no us podets tenir a mi. Mas, per ço com yo us tinch per gentil-hom e he oit dir gran be de vos, no volria que de tot fossets exellat de aquesta regio. Yo us dare a vostra voluntat, a vos e als vostres, la vila de Muntesa, tan solament e tingats a mi per senyor e quem retats a mi lo castell que vos tenits de Xativa. E darvos he permessions deu milia morabatins.

—Senyor, dix lo Serray qui era senyor del castell, donats me acort de hun dia, e apres yo us respondre.»

Ab tant lo Serray s'en torna al castell, e hac son acord aquella nit; e lendema torna al rey, e atorga aço quel rey li havia dit. E feren llurs cartes e llurs convinences; e puix hac la nit servents e cavallers crestians, e llivrals lo castell. Les senyeres reals foren sobre les torres e per los murs del castell.

E quant cells del altre castell ho veren, tengueren se per morts. Els crestians del castell major digueren los ques retessen, que d'uy mes nos podien tenir. E ells digueren ques metrien en poder del rey. El rey pres los a merce, e heretals en la terra mateixa, al pla.

E lo rey axi hac lo castell de Xativa e la vila qui es molt bona e gran, e tota la encontrada; e apres la vila de Alzezira, qui era una vila entre dues aygues nevals; e no y pot hom entrar sino per pont. E pres Boriana e Cullera; e pres Gandia, e la vila de Denia qui es molt gran e fort, e moltes d'altres viles e castells del regne de Valencia.

E en aquella saho, llevas hun Serray de aquella terra, qui era pastor, e era negre, molt valent hom. E ajustas ab servents e ab homens d'armes serrayns; e apellaval hom Rey Albocor. E mes mans a correr lla hon los crestians staven, en les viles e en los altres llochs. E feya gran mal e gran dan a crestians, e majorment a la vila de Alzezira. E aquest serray tenia de

Digitized by Google

forts castells en les muntanyes de Alcoy e de Albayda; e havia molts homens a cavall e a peu. E axi lo rey no sen podia a res pendre. E no havia nombre lo mal que feya, que molts crestians havia morts e encadenats e mesos en catiu. Esdevench se que aquell Rey Albocor somia en una nit, que entrava ab gran gent e ab gran brogit en la vila de Alzezira. E quant vench lendema, ell se aparella ab sa gent, que, al mati que venia apres, ana a correr e a saltejar a Alzezira, e que si li exia la gent del pont, que per força que s'en entras ab ells.

E fo ventura quels homens de Alzezira hagueren sabut aquest fet. E hagueren hagut cavallers e servents; e ans del jorn meteren se en aguayt luny de la villa. Els homes de la vila gitaren llur bestiar de fora, e feren semblant, per tal quels Serrayns vinguessen pus asseguradament, axí com se solian fer; e staven be aparellats ab llurs armes, que, quant aquells del aguayt donassen salt, que ells atresi exixen de fora. Tot així com ço hagueren pensat fo feyt; quel Rey Albocor vench ab gran res de cavallers e de servents; e cuydavan quels homens de la vila exien, e que ell s'en entras ab ells ensemps. E quant ell fo al cap del pont vengut, aquels qui eren en lo aguayt exiren e vengueren los al encontre; e els de la vila exiren de fora. E axi tengueren los en mitj; e axi, tallant e ferint occiren molts dels Serrayns; e retengueren lo Rey Albocor ab molts de altres, e meteren lo en la vila ab molt gran alegria, tan gran que hanch null temps no hagueren major, per ço com pochs n'i havia que no hagues mort son fill o son germa, o son marit o son parent. E per ço faeren la major justicia del mon: que en cascu loch del regne de Valencia lo trames hom; e en cascun loch ne feya hom justicia aytal com los playa, tant tro que mori. E puix faeren lo tirar per tota la terra a rocins.

Ara lexarem a parlar del Rey Albocor e parlarem de hun altre Serray qui hac nom Alazaroch, qui apres del Rey Albocor se lleva en terra. E s'alsa ab deu castells, dels forts del regne de Valencia; e feu gran dan e gran mal en la terra, per ço com en la terra havia molts Serrayns; si quel rey d'Arago anava per la terra ab sa ost, e guerreial tant de temps que no poch pus durar en la terra; e exixen, e desempara tots los castells e tot ço que tenia. El rey stabli tots los castells de ca-

Digitized by Google

vallers crestians e de servents: mas tots los plans e les valls tenien los Serrayns paliers, que lavraven les terres e donaven son dret al rey.

Ara lexarem a parlar del regne de Valencia e de les conquestes, e parlarem de la guerra qui fo entrel rey de Arago e el rey de Castella N'Amfos, qui era son gendre.

CAPITOL L.

De la guerra que fo entre lo rey de Aragó é lo rey N'Amfos, son gendre.

Quant vench a cap de gran temps, quel rey de Arago En Jaume hac conquest lo regne de Valencia e l'hac poblat de crestians, ço es assaber la ciutat e las viles, e hac stablits los castells, é livrats a cavallers crestians qui n'eren castellans e quels guardassen, e hac lexat star los Serrayns als plans e a les montanyes e en les valls que lavraven les terres e donaven dret al senyor rey de aço que lavraven, esdevench se que, en aquella saho, havia hun rey en Navarra qui havia nom Tibat, e havia dos fills fort sotils de sa muller, e fo regeu malalt. E feu son testament, e lexa tota sa terra á ses infants; mas lexals per tudor e governador de la terra e dels infants lo rey d'Arago, En Jaume, tro quels infants fossen de edat que poguessen e sabessen governar llur terra. E quant hac ordenades totes les sues terres, pensa de sa vida. E quant fo mort, levas lo rey de Castella N'Amfos ab gran res de cavallers e de homens de peu, é volch entrar en Navarra, per tal que la terra els infants, fills del rey Tibaut, fossen á son commandament e sos homens. Mas aytantost lo rey de Arago, que aço hac sabut, ajusta ses osts e ana s'en star a hun lloch que es al exint de Arago e al entrar de Navarra e de Castella. E trames missatge a totes les gents de Navarra, ques aparellassen de guardar lur terra e defendre se del rey de Castella qui volia entrar en llur terra sens raho. E quant lo rey d' Arago hac aço endreçat, trames ses missatges al rey de Castella: que ell lo pregava com a bon fill e cell que ell amava molt, que nos en-

Digitized by Google

trametes del fet de Navarra ne y volgues entrar; que be sabia que la terra e els infants eren romasos en son poder; per que li tornaria a gran desonor si no la defenia á tot hom qui entrar hi volgues.

Quant lo rey de Castella hac entes aço quels missatgers hagueren dit, fo molt fello, e trames a dir al rey d' Arago: que la deffenças com mils pogues, que ell hi entraria mal grat de tots aquells que lo y volguessen vedar. Quant lo rey d' Arago hac entes ço que el rey de Castella li hac trames a dir, fo molt irat; e trames per tota sa terra á tots sos cavallers e a les gents de les ciutats e de les viles. que venguessen ab llurs armes al pus tost que poguessen. Si que, en poch temps, foren ajustats lla hon lo rey era. El rey de Castella vench ab totes ses gents á miga llegua prop de la ost del rey d' Arago. Si quel rey d' Arago hac en cor ques combates ab ell, ja fos ço que hagues menys gent la mitat quel rey de Castella, mas havia tan bona cavalleria e tant gran gent de armes de Catalunya e d'Arago, que, si fossen mes tres tants que no eren, si li era semblant quel tots los degues desbaratar e gitar del camp. Mas los bisbes els prelats els homens d'Arago anaven de huna part e parlaven posa, e vedaven, aytant com podien, que la batalla nos fes entre ells. Entrels altres qui parlaven la posa, havia y hun rich hom molt savi e cert qui era de Catalunya e havia nom En Bernat Vidal de Besaldu. E anava ab lo rey de Castella; e aquell ana s'en al rey d'Arago e dix li:

«Senyor, que volets fer? Lo rey de Castella es vostre gendre e vostre fill, e ha molts infants de vostra filla, qui son vostres nets. E es honrat rey; e es ab moltes gents; e si us combates ab ell, per be que us en prena, si pendrets vos major dan que ell, que havrets perduda vostra filla e vostres nets.»

E puix ana s'en al rey de Castella. e deya li: que molt ho volia fer mal; car se volia combatre ab lo rey d'Arago, que era son pare, per que en negun tall no li'n podia be pendre ne sdevenir; quel rey d' Arago ho feya a gran dret ço que feya, e ell a gran tort; encara, que en la ost del rey d'Arago havia tan gran larguea de pa e de vi e de carn e de civada que quaix per nient ho havien; e en la ost del rey de Castella havia tan gran carestia de totes coses, que les gents e les besties morien de fam. E axi aquest rich hom, En Berdat Vidal, treballa tant e

Digitized by Google

parla ab dosos los reys que, quant vench hun jorn que null hom nou sabe, cascuns dels reys vench, ab si altre a cavall, en la mitjania de abdues les osts, e aqui ells se aturaren, e abraçaren se, e besaren se en la bocha, e ploraren abdos molt fort; e demanaren se perdo la hu al altre. E lo rey de Castella homilias al rey d'Arago molt fort, e prega lo que s'en anas ab ell a sa tenda e que menjas ab ell, e veuria sa filla e sos nets. E lo rey de Arago atorga lo y e ana s' en ab ell.

Quant les gents de les dues osts saberen aço e que abdosos los reys s' eren posats, null hom no pot asmar l' alegria que ells hagueren. E puix cascuns dels reys tornaren s'en en llurs terres ab llurs osts, e foren amichs, axi com d' abans eren. El regne de Navarra romas en poder del rey de Arago, tro quels infants fills del rey Tibaut foren grants creguts, que per ells mateix saberen gobernar llur terra. Mas lo major fo llevat rey e senyor de la terra, el menor hac sa partida, segons son pare hac ordenat. E aquell que fon rey mes no hac infants, e passa a Tunis ab lo rey de França, e de Tunis vengueren a Trapena en Cecilia. E aqui lo rey de Navarra mori. E son frare fo llevat rey; e pres per muller la sor del rey de França En Felip.

CAPITOL LI.

Com l'infant En Pere de Arago pres per muller la filla del rey Manfre de Cecilia

Diu lo comte que, quant lo noble infant En Pere de Arago, fill del rey En Jaume de Arago, fo de edat de muller a pendre, si havia hun rey en Cecilia qui havia nom Manfre, rey de Cecilia, e fon fill del emperador Frederich de Alamanya. Aquest rey Manfre havia una filla de la primera muller, que havia tro á dotze anys. E feu parlar al noble infant En Pere d'Arago que la prengues per muller. E ell, ab consell de son pare, lo noble rey d'Arago En Jaume, trames sos missatgers al rey Manfre ab duas naus; de los quals missatgers fo la hun Ferran Sanches, frare del dit infant En Pere de Arago, mas era bort, e l'altre En Guillem de Torrelles, ca-

Digitized by Google

vallers honrats. E vengueren a la ciutat de Napols, e aqui parlaren ab lo rey Manfre. E feu los gran honor. E tench se molt per pagat de la missatgeria que ells li aportaven. Mas lo rey Manfre, com vench a Napols, no alberga pas dins la ciutat, ans se atenda de fora, prop la ciutat, ribera mar, e convida los missatgers aquel jorn a menjar ab ell tot aquell dia, ab tota llur companya, molt honradament; e foren servits a gran honor, axi com missatgers que eren de tant gran valor e de gran senyor. La cort fo molt gran e complida, e el rey dona molts grans dons á cavallers e a juglars. Quant la cort fon tenguda, los missatgers digueren al rey Manfre:

«Senyor, nos havem aci stat ab vos. E, la vostra merce havets nos molt gint acollits e honrats; e havem vos dit ço que nostre senyor, l'infant En Pere, nos mana. E vos, senyor, havets nos ho otorgat. Per queus pregam quens llivrets la donzella vostra filla, e nos amenarla em a nostre senyor l'infant En Pere.

—Senyors, dix lo rey, aço no es cosa que axi tost se puxa fer. Per que yo us prech que us sperets tro al Pastor; e aparellare galeres e naus ab que vaja molt honradament, axi com pertany a nostra altea.

—Senyor, digueren los missatgers, axi sia com a vos placia.»

E sobre aço estigueren aqui tant tro que vench lo Pastor. El rey aparella moltes galeres e naus, e comana la donzella a hun comte que havia nom comte Bonifany, e a En Ferran Sanches; e meseren la en les galeres; e partiren se del principat, e vengueren se a Monpeller. E aqui fo lo rey d'Arago En Jaume ab gran cavalleria, e l'infant En Pere, e l'infant En Jaume, e llur germana dona Maria, qui era donzella e era de les pus belles dones del mon. Les corts foren molt grans e riques. El noble infant En Pere pres la filla del rey Manfre per muller a la sgleya major de Monpeller, Nostra-Dona Senta Maria de les Taules. E puix lo rey d'Arago En Jaume ana tro a Mon-Ferran, e aqui hac vistes ab lo rey de França; e ferma les noces de la filla que ja era en França; e puix fo regina ab Felip, lo fill major del rey Lois de França. El comte Bonifany torna s'en ab les galeres al rey Manfre molt alegrament, e la dona muller del noble infant En Pere ana s'en en Catalunya.

Digitized by Google

CAPITOL LII

Com lo apostoli feu donació al comte Carles del regne de Cecilia.

Esdevench se que, en aquella saho havia hun apostolli en Roma qui era gran amich del comte Carles qui era comte de Anyo e de Prohença, e era frare del rey de França, de aquell que mori a Tunis. E deposa lo rey Manfre de son regne, e donal al comte Carles. Mas aquest do a gran dan de tota crestiandat.

CAPITOL LIII

Com lo comte Carles se aparella per anar á la terra del rey Manfre.

Lo comte Carles se aparella en Prohença; e ajusta grans gents per anar contra la terra del rey Manfre. E ell no era gens apparellat be de tresor, axi com mester li fora; mas que manllevava e baratava tot ço que podia.

CAPITOL LIV

Com lo comte Carles trames a N'Anrich de Castella en Tunis que li prestas los seus tresors, e com los hi presta.

En aquella saho, N'Anrich de Castella, fill del rey En Ferrando de Castella era en Tunis, que son frare lo rey de Castella N'Amfos lo havia gitat de sa terra. E prenia soldada del rey de Tunis, e feya li gran honor. Si que N'Anrich de Castella havia ajustat gran tresor, e havial trames en Genova

Digitized by Google

El comte Carles trames li missatgers a Tunis, per ço com era son cosin germa: que li prestas aquell tresor que era en Genova seu, per ço com lo havia gran mester. E N'Anrich dix li: que be li playa; que ço que ell hagues, que ho prengues, a sa honor e a son servir. Sobre aço los missatgers s'en tornaren al comte Carles, e portaren cartes a aquells qui tenien aquell tresor en Genova, quel livrassen al comte Carles, e tantost fon li llivrat. E ab aquest tresor asoldada cavallers a Roma, per terra; e ell vench s'en per mar en galeres; si que, quant fo a la font de Roma, exi a terra ab molt gran ventura, per ço com era molt gran vent e molta mar.

CAPITOL LV

Com lo comte Carles ab tota sa ost s' en vench al pont de Xipre.

Quant fo a Roma, aparellas ab tota sa cavalleria e ana s'en vers la terra del principat e de Pulla; e vench s'en al pont de Xipre, qui es a l'entrant de la Terra de Llavor. E quant foren aqui stats, foren be quatre milia cavallers entre Picarts, e Francesos, e Flamenchs, e Romans, e Campenes.

CAPITOL LVI

Com lo rey Manfre tench consell ab sos barons.

Lo rey Manfre sabe novelles quel comte Carles venia sobre sa terra, e trames missatgers als comtes e als barons de sa terra. E quant foren venguts demanals de consell.

«Barons, dix lo rey, lo comte Carles ve sobre ma terra, e vostra que es; e axi hi havets bona part com yo. Per que volria, si vosaltres ho volets m'hi consellats: o que stablissem

Digitized by Google

lo pont de Xipre e les altres entrades de cavallers e de servents, per tal que no poguessen entrar en nostra terra los nostres enemichs, ne fer negun dapnatge; e cascu de vosaltres se apparellas ab son poder, al pus tost que puxats; e siam aparellats breument per anar contra nostres enemichs e defensar nostra terra.»

Respos lo comte Galvay: «Senyor, ço que vos havets dit es molt bo: que tuyt nos aparellem e siam cascuns ajustats per anar contra nostres enemichs; mas gran volpeatge sera e gran minua, si nos vedam l'entrar al comte Carles en nostra terra; e semblaria que nos no haguessem poder de combatre ab ell.»

E cascu dels altres barons, que ja havien parlada la traicio, donaren aquell consell mateix; e digueren que mes valria quels lexassen entrar.

E cascu fos demanat per lo rey ab quants cavallers seria. E cascu feu resposta molt gran e bella. E quant vench als ops que foren ajustats, no n'i hac negu que fos ab lo terç de aquells que havien dits, ans ne falliren dels comtes e dels barons qui s'escusaven per falses scusacions, axi com aquells que havien en cor de trair lur senyor e livrar a mort.

CAPITOL LVII

Com lo rey Manfre e le comte Carles estaven cascuns aparellats per fer la batalla.

QUANT vench hun jorn que lo comte Carles fo passat e entrat al regne de Cecilia ab sa cavalleria, e foren armats de totes armes, els cavallers aparellats de combatre, el rey Manfre fo aparellat ab sa cavalleria assats prop de la ost dels Francesos; e foren cinch milia a cavall, entre cavallers e soldaders. El rey Manfre fo a la mijana schala; e el comte Jorda fo en la primera scala; e el comte Bartholomeu en la segona; el comte Galvay en la quarta schala; e lo comte camarlench en la reguarda.

Digitized by Google

CAPITOL LVIII

Com lo rey Manfre fou vencut e desbaratat per lo comte Carles.

Sobre aço les osts de abdues parts se ajustaren. El comte Jorda, qui havia la davantera, ana a ferir en la primera schala dels Picarts e rompe la, e desbaratala tro a la segona schala dels Prohençals; e puix apres feri lo comte Bartholomeu ardidament, si que y hac molt cavaller abatut de son cavall, e morts e nafrats de la huna part e de la altra. Mentre la batalla era molt fort, lo comte Galvay els altres qui eren de tras en la reguarda començaren a desenregar en fogir. Quant lo rey Manfre veu quels seus cavallers li fogien e que de tot en tot era trayt, punyi son cavall dels sperons, tot armat com era, e mes se l'escut d'avant e la llança, e ana a ferir en la pressa dels Francesos, e dix que mes amava morir rey que morir deseretat.

E aqui lo rey Manfre mori, ab la major pressa de sa gent, per ço com los traydors li falliren; per que puix ne hagueren mal guardo.

Quant la batalla fon fenida, e el camp hagueren levat los Francesos, aquells qui foren romasos vius, lo comte Carles feu cercar tots los morts per cercar lo rey Manfre e per comtar los morts. E trobaren lo rey Manfre mort ab sis milia cavallers morts de ab dues parts.

El rey Carles feu soterrar lo rey Manfre ab gran honor, e puix ana avant, e entra en lo regne sens contrast; e pres gran res de comtes e de barons qui eren stats traydors al rey Manfre e cuydaven ne haver bon guardo d'ell; e ell feu los morir tots. E puix ana per la terra, e justicia e occis molt cruelment e sens merce la major partida de les gents de Cecilia, e de tota l'altra gent de la terra; e apres robals e tolch los tot quant havien e feu los molts de mals; e mes los en gran servitut de ribauts e de avols gents quils tenien vilment e sota lurs peus. E axi aquest rey Carles era molt desamat de Cecilians e de Puyleses, mas no u gosaven fer aparer.

Digitized by Google

CAPITOL LIX

Com Corali nebot del emperador e del rey Manfre, vench sobre lo rey Carles.

Sobre aço lo comu de Pisa e d'altres barons del regne de Cecilia trameteren missatge a Corali qui era nebot del rey Manfre, qui era en Alamanya: que vingues, e que ells li farien la messio de ço que mester hagues, e li ajudarien ab tot llur poder per terra e per mar a cobrar lo regne de Cecilia. Quant Corali hac hagut lo missatge, aparellas ab lo fill del duch d'Estalrich ab cincens cavallers alamanys, e vench per Lombardia tro en la ribera de Genova, a hun port que ha nom Vay prop de Saona, e aqui ana s'en per mar tro en Pisa. Ara lexarem a parlar de Corali e parlarem de Anrich de Castella.

CAPITOL LX

Quant N'Anrich de Castella desafia lo rey Carles e s'en ana a Roma.

Quant N'Anrich de Castella sabe que Carles hac conquesta la terra de Cecilia e de Pulla, pres comiat del rey de Tunis e ana s'en a Carles, per ço com fe quel fahes senyor de una partida de sa terra que hac conquesta ab lo seu tresor. E quant Carles viu N'Anrich de Castella, feu li molt bell semblant e acollil molt gint, no per tal quel volgue veher james en la terra, mas per ço que james no li tornas ço que havia manllevat. E quant vench a cap de hun gran temps que N'Anrich hac stat en la cort del rey Carles, e viu que Carles no li donava negun recapte, parla ab Carles e dix li:

«Senyor, be es ver que yo havia en la ciutat de Genova aytant tresor, lo qual yom havia guanyat ab lo rey de Tunis;

e vos trametes me a dir per vostres cartes e per vostres missatgers: que, per amistat e per parentesch vostre, per ço com gran mester vos era, per raho de venir sobre lo rey Manfre, e que si vos sobravets lo rey Manfre nel venciets e conqueriets la terra, que m'en dariets tal partida que a mi seria honor de pendre e a vos de donar, e yo que us prestas aquell tresor meu. E yo, per tal com vos tinch per honrat cosi, e per ço com son pagat de la vostra honor e del vostre be, fiuvos en plaer; e fiu manament aquells quil tenien quel vos dellivrassen a vostra volentat. Per que, yous prech quem donets de la terra que havets conquesta ab lo meu tresor, tanta que yo puxa viure honradament, o quem retats lo tresor que yo us he prestat.»

—Sire Anrich, dix Carles, yo no son ara aparellat que us reta ara vostre tresor, ne yo no he pas en cor que us do hun palm de terra ne pus; mas com yo ho avre be aparellat, yo us retre vostre tresor; e darvoshe messio a vos e a vostre companya, mentre que siats en ma cort.

—Senyor, dix N'Anrich, yo no vull vostra messio. E gens no pensava que axi vos capdelasseu de mi, ne que aytal guardo m'en retesets, segons la carta que vos me trametes per vostres missatgers. E puix axi es, retets me ço que us he prestat e partirme de vos, que no us vull pus seguir.

—Per ma fe! ço dix Carles, vos podets anar lla hon vos vullats, mas del tresor yo ara no us en retre gents.»

Ab tant N'Anrich se parti devant Carles molt yrat e despagat, e desexis d'ell e de sa amor e de sa companya; e desafia lo, e cavalca, e ana s'en a Roma. E aqui fo molt be vengut per los richs-homens de Roma e per tot lo poble, e majorment per la partida que era contra Carles.

Digitized by Google

CAPITOL LXI

Aparellament de la gran batalla que fon entre Corali, nebot del rey Manfre, e Carles.

Quant los Romans saberen que Corali era vengut en Pisa, foren molt alegres, e aquells de Romania e de tota la encontrada e de tota Toscana, per ço com eren molt despagats e agreujats de la senyoria de Carles; e trameseren missatge a Corali, que vengues ardidament, que ells lo metrien en Roma e li valrien contra Carles. Quant Corali hac hagut missatge dels Romans, fo molt alegre, ell e lo comu de Pisa que li feya tota la messio; e aparellaren se molt honradament, tota la cavalleria de Pisa e de Toscana, el comte Galvay qui fogi de la batalla del rey Manfre, ab son fill que s'en era vengut en Pisa; e partiren de aqui ab tota la ost de Corali, e anaren s'en en Roma. E aqui reberen lo ab gran honor, e N'Anrich de Castella sobre tots, qui era en Roma ab trecents cavallers spanyols.

«Senyor, dix N'Anrich, be siats vengut vos ab tota vostra companya. Cert, molt son alegre de la vostra venguda. E havem tuyt en volentat queus valrem ab tot nostre poder contra Carles. E pensem de enantar e de anar al pus tost que puxam, que ja no trobarem que en camp nos gos star; e si ho fach, hanch no vès tanta de sanch scampar. Que la major partida de ses gents son ribauts e avols gents; e la gent de Pulla e de Cecilia quel amen molt poch; e amaran mes la nostra partida que la sua.»

Atresi li vingueren molts homens de Roma, que li digueren que li valdrien de llur poder e quel seguirien a la batalla.

Digitized by Google

CAPITOL LXII

De la gran batalla que fon entre Corali, nebot del rey Manfre, e lo rey Carles.

Quant vench a pochs dies que tuyt foren aparellats, Corali ab tota sa ost exi de Roma e ana s'en vers la terra de Pulla. E quant Carles sabe que Corali venia dessus, per la terra a tolre, aparellas ab ses gents e vench s'en en les encontrades de la terra de Llavor, prop lo pont de Xipre e ordena ses batalles. E hac be altres tanta gent com Corali. E Corali hac passat lo pont e fo dins la terra de Llavor; e fo prop la ost de Carles, e ordena ses batalles; e dona a N'Anrich de Castella ab los cavallers spanyols la davantera; e los Pisans e los Toscans hagueren la segona schala; e los Romans la terça; e Corali ab los Alamanys la reguarda, ab lo comte Galvay e ab lo fill del duch d'Ostalrich.

Quant Carles viu que Corali havia stablides llurs batalles de molta noble cavalleria, e veu la senyera d'En Anrich en la davantera, hac molt gran paor e tench se per perdut, e partis de la sua ost ab trecents cavallers, e mes se detras hun puig, per tal que si la sua ost fos desbaratada, qu'ell s'en tornas en la batalla.

Ab tant Corali feri en la batalla o ost de Carles; e En Anrich ab la ost dels Spanyols, qui havia la davantera, feri primer en la primera squadra dels Prohençals e dels Picarts, e desbarataren la; e gita la a mal. Els altres feriren en la segona schala del comte de Flandes; si quels Flamenchs nils Prohençals de la ost de Carles no pogueren soferir los colps de les llances ne de les spases dels Alamanys ne dels Romans ne dels cavallers pisans. E hagueren ne tants morts e abatuts de llurs cavalls, quels camps n'estaven cuberts, si quels cavalls vius no podien anar sino per cavalls o per cavallers morts; e començaren de fogir e de scampar als mils que pogueren. E Corali romas al camp ab la sua ost ab gran alegria; els cavallers e les gents escamparen se. Los uns encalsaven aquells que fugien;

Digitized by Google

e los altres descavalcaven per llevar l'arnes dels morts; e nos cuydaven que haguayt hi hagues, ans se pensaven que Carles fos stat en aquella batalla e que fos mort.

Ab tant Carles, qui era detras lo puig ab trecents homens a cavall, munta al puig per veure de la ost quen era esdevengut. E veu que la sua ost era perduda, e que Corali era al camp, e que eren tots scampats e descavalcats, e que llevaven lo camp. Dix a sos cavallers: «Barons, firam en ells ardidament, que tots son nostres; que ells son desbaratats e nos guarden de nos. E abans que sien aparellats, havrem los tots desconfits e morts.» E donchs Carles exi de tras lo puig ab sa gent e ab ses senyeres esteses. E comença a ferir en la ost de Corali; e trobals a peu e scampats. E ells quis pensaven que fossen major gent que no eren, desbarataren se e fogiren. E Corali ab be cinchcents cavallers fogi vers Roma. E Anrich de Castella, qui veu que tota sa gent se desbaratava fogi e me se en una abadia de monges; e aquells llivraren lo. E Carles pres lo, e mes lo en hun castell molt fort qui ha nom Canosa; e aqui tench lo pres, e feu lo ben ferrar e molt be guardar.

CAPITOL LXIII.

De la preso de Corali e de sos companyons e de la sentencia qu'eu en Napols, de mort a tots.

Quant Corali se fo lunyat be cinch llegues de aquell loch hon la batalla fo stada, ab lo fill del duch d'Estalrich e ab lo comte Galvay, e la nit fon venguda, Corali demana de consell al comte Galvay si tornarien en Roma o que farien. «Senyor, dix lo comte Galvay, si nos tornam en Roma nens aturam en stes parts, o serem morts o presos. Que nos som ab poch poder; e sabran que nos som desconfits; e la partida de Carles vendra nos dessus, e poran nos fer gran dan. Mas partixcam nos tots quatre, vos e lo fill del duch d'Estalrich e yo e mon fill, de aquesta companya privadament, e yrem nos en les encontrades de Taracina qui es riba mar, e

null hom nons conexera; e metrem nos en huna barcha, e tornar nos em en Pisa. E aqui reforçarem, e pendrem tal consell que be sera per nos.—Certes, dix Corali, vos deits be; donchs desguarnixcam nos e vistam nos tals vestiduras que no siam coneguts.»

Adonchs anaren s'en aparellar tots privadament, e partiren se de llur companya, que null hom non sabia res. E anaren s'en a peu tant tro que vengueren a la mar, en les encontrades entre Gayeta e Taracina. Aqui trobaren huna barqueta de peixcadors, e digueren los, sils volien aportar en Pisa e pagar los hien molt be a llur volentat. E los peixcadors digueren que u farien de molt bon grat. E quant se foren avenguts del nolit, muntaren en la barcha e faheren vela. E axi anaren tot lo dia e la nuyt; e quant vench lo mati, lo vent los dona al contrari e no pogueren anar pas avant, e arribaren en un lloch agrest. Mas assats prop de aquell lloch havia hun castell quis tenia per lo papa; e era'n castella hun cavaller quel pare de Corali li havia fet gran be, e encara quel havia fet cavaller. E quant foren arribats, exiren en terra, axi com a homens qui no eren usats de la mar, ne havien menjat, be havia dos dies, sino fort poch.

Lo senyor de la barcha pensas que aquests eren honrats homens, e si u deya al castella de aquell castell quen havria bon guardo d'ell. E, quaix qui va a fer lenya o cercar altre, partis d'ells de la barcha, e ana s'en al castella de aquell castell. E quant fo lla, dix li: «Senyor, si vos me donats bon guardo, yo us fare guanyar molt. Sapiats que quatre gentils homens han noliejada huna mia barcha per anar en Pisa; e semblen me honrats homens; e creu que sian de la companya de Corali.» E quant lo castella ho hac entes. munta a cavall ab d'altra companya, e ana s'en a la mar, e troba aquells quatre cavallers que eren devallats en terra, per ço com la mar los havia treballats, c prengueren los sens tota deffensio. E conech be lo comte Galvay e son fill, que moltes vegadas los havia vists; e per ells sabe que aquell era Corali e lo fill del duch d'Estalrich. E digueren al cavaller, que li darien tot ço que volgues e que nols dexellas nels tengues en preso. El cavaller retench los tant de belles noves, tro que hac trames per lo rey Carles missatge, quel tenia pres Corali e los altres qui

ab ell eren. E Carles aytantost trames hi cavallers, e llivra lols. E amenaren los a Carles; e ell feu los metre en preso

Ara, es certa cosa que tota la terra que Carles tenia era stada de son avi e de son pare de Corali. Per que no era maravella si Corali la demanava ne guerrejava ab Carles, que sua devia esser. Quant Carles hac Corali en son poder, ell fon molt desitjos quel pogues destroir, e hac jutges que li volien mal. E axi com a lladre feu lo jutgar a Napols, de fora la plaça, d'avant tota la gent; e aqui feu li tolre lo cap a ell e al fill del duch d'Estalrich e al comte Galvay e a son fill. Mas Carles no havia pas entes lo evangeli de sent Matheu, qui diu de hun rey que perdona a hun seu servent qui li devia deu milia besants; e mana lo rey que hom venes ell e sa muller e sos infants e tot quant havia, e que lo deute fos pagat al rey; e aquell servent del rey agenollas als seus peus, e clama li merce; el rey hac misericordia d'ell, e perdonali; e lexal anar; e quant aquell servent fo fora del palau del rey, ell troba en la carrera hun servent del rey pus minue de si, quaix son companyo, que li devia cent diners petits, e dix li quel pagas; e aquell respos, que no havia de que, e que li hagues merce; e lo servent a qui lo rey havia perdonat ple de yra e de mal talent, ana a pendre aquell servent del rey a la gola, e volial scanyar; les novelles anaren al rey, que aytal servent a qui ell havia perdonat havia batut molt cruelment, e mes, en carçre hu dels servents del rey, per ço com no volia pagar cent diners que li devia; e quant lo rey hac aço entes, trames missatge per aquell servent, que vingues a ell: el servent vench devant ell; e el rey li dix: «O tu servent malvat e deslleal sens merce, no sabs tu que yo t'he perdonat tan gran deute com tum devies, e tu no has volgut perdonar a hun dels meus servents, ans l'has batut molt cruelment e mes en preso: certes, d'uy mes tu no havras perdo, ans entraras en la preso pregon, d'on no exiras james.» E axi lo rey feu lo ligar en la carçre pregon, d'on null temps pus nos exi.

Per ço que, si a Carles membras quant los Serrayns de Babilonia lo prengueren ell e sos frares, los quals eren anats en terra de Serrayns per destroir ells e llur terra, e no li feren null mal, ans lo lexaren anar ells e lurs gents sans e sauls, be fora raho e merce que, quant pres Corali que venia demanar

Digitized by Google

ab raho sa terra, que nol occis ne li fes mal; mas, tot axi com ell havia trobada merce entre les gents qui no eren de sa lig, que ell la hagues a Corali qui era crestia de sa lig. Mas Deu poderos qui veu totes coses e a qui no plau crueltat ne desmesura, ans li plau merce e caritat, e fa dels baix alts e dels alts baix, no sofer aytals desmesures. E axi Carles regna molt cruelment sobre la gent de Pulla e del regne de Cecilia; si que les gents lo havien molt en yra.

CAPITOL LXIV.

De la gran nomenada per totes parts del mon de aquest rey Carles.

AQUEST rey Carles hac tan gran nomenada per tot lo mon, que totes les gents lo temien el duptaven. E hac hi hun fill de la primera muller qui fo filla del comte de Proença. El princeps de la Morea dona li sa filla per muller ab tota Morea. E per aquella terra de la Morea, cuyda guanyar lo rey Carles Romania. E axi lo fill fo princep de la Morea, E Carles destroi los crestians grechs. Mas Deus, a qui no plach orgull ne mal, trames hi consell; per que no poch venir a fi son pensament. E si havia fet gran aparellament de naus e de tarides e de galeres e d'altres arnes per passar en Romania; lo qual arnes perde molt vilment, axi com a Deu plats, segons que oirets avant en aquest libre. Atresi deseretava e havia desposehit de son regne hun rey que havia en Jherusalem, qui era rey de Egipte e l'havia possehit dotze anys e guanyat de Serrayns; e hagueren presa Acra e tota la encontrada, si ell no fos qui y stava e y despenia tot son tresor en cavallers e en servents per defensar la terra als Serrayns que y venien cascun any ab grans osts. Si quel ne tench despeceyt be cinch anys, que Carles trames en Acre, ab ajuda del Temple, hun cavaller de Pulla qui havia nom Roger de Sent Severi qui tenia la terra per Carles. El rey de Xipre stava en Xipre; si que la terra de Acre e de Suria vench a gran comfusio, que hanch per Carles no y vench negun be ni null pro-

Digitized by Google

fit; mas guerra e treball e carestia. E a la perfi, lo comte Roger hac de dessemparar Acre e la senyoría, e sen torna a Pulla molt pobrament.

Ara lexarem a parlar de Carles e parlarem del noble infant de Arago En Pere.

CAPITOL LXV

Com lo rey En Jaume de Arago, ab lo infant En Pere son fill prengueren Murcia ab tot lo regne, e fo en l'any 1266.

Puix sdevench se en aquella saho, que lo rey de Granada ab lo rey de Castella comença guerra; e passaren molts Serrayns de Barberia en Spanya, per valer al rey de Granada. En aquella saho era Murcia de Serrayns, e tot lo regne tro Alacant e tro a Villena; mas tenien se per lo rey de Castella. Si que, en la ciutat de Murcia staven molts crestians per lo rey de Castella, mercaders e altra gent. E quant saberen quel rey de Granada hac començada guerra ab lo rey de Castella e quels Serrayns de Barberie passaven en Spanya, occiren tots los crestians que y eren, e alçaren se ab tota la terra, e començaren a guerrejar contra lo rey de Castella e contra tot hom qui crestian fos.

Quant lo rey de Castella hac tot aço entes, que Murcia se era alçada ab tota la terra, tro en lo regne de Valencia qui es del rey de Arago, e veu que altre consell no y podia prendre ni donar, tant havia a fer ab la guerra que havia ab los Serrayns de aquella part vers Sibilia, trames missatgers molt honrats al rey d'Arago: que ell lo pregava, axi com a pare, que ell li ajudas de aquella part vers ell; majorment del regne de Murcia ques era alçat contra ell, que ell li ajudas a cobrar. Quant lo rey d'Arago hac aço entes, trames li a dir per sos missatgers: que pensas de menar la guerra de aquella part vers Sibilia, que ell la menaria de ça e que li conquerria lo regne de Murcia.

E quant vench al Pastor, l'infant En Pere, fill del rey de

Digitized by Google

Arago, se aparella ab moltes gents a cavall e a peu, e ana assetiar Murcia, e tallals tota la orta e tots los blats els bens qui eren en la terra; e cremaren viles e aldees, e tot quant era en torn de Murcia; e combatien la ciutat molt fort de dia e de nit. Si quel infant En Pere s'en ana un jorn ab gran companya de cavallers, entre los quals era En Gil Garces, al portal de la ciutat lla hont la gent era. E lo infant En Pere devalla de son cavall, e los altres atresi ab los scuders e ab los scuts abraçats, e anaren al pont, e volgueren lo trencar. Els Serrayns queu veren obriren les portes e exiren de la ciutat molt be armats, e foren moltes gents, e desferen lo pont; si que y hac molt crestians naffrats e morts; e no pogueren durar la batalla, tants eren los Sarrayns, e tornaren atras. Mas l'infant En Pere no s'en volch partir, ans se combatya ab Serrayns molt forçadament, tro que En Guillem Garces lo'n feu partir, que li dix: que, si no s'en partia, que mes valia que ell lo occis que sils Serrayns lo occien ol prenien. E axis parti de aqui e torna s'en a les tendes. Mas no ana gayre que vengueren a Murcia be quatre milia Serrayns ginets, ab gran recua de blats e de farina; e hagueren ho fet assaber a aquells de la ciutat que, quant a ells vendrien, que exissen deffora e que ferissen en la ost del infant En Pere; e ells feririen d'altra part; e axi desbaratarloshien. E lo infant, que aço sabe, llevas de aqui ab tota sa ost e vench se a Alacant.

El rey de Arago, que aço sabe, que tantes de gents eren vengudes a Murcia que l'infant En Pere s'en era hagut a llevar, aparellas ab ses gents e vench s'en a Alacant. E ab l'infant En Pere e ab totes les osts de Catalunya e del regne de Valencia ana s'en a Murcia, e assetiala de totes parts; si que no y entrava nin exia nengu que no fos mort o pres. Si quels Serrayns foren axi destrets de fam quels cans els gats se menjaven per fam, e ells mateix. E axi reteren se al rey de Arago, en aquesta guisa: que s'en pogues anar cascu ab ço que s'en pogues portar a la squena; e donaren al rey molt aur e molt argent sens nombre; que dins huyt jorns haguessen la ciutat dellivrada e quel rey les guias huna jornada luny de aqui. E los almugavers, que sabien quels Serrayns s'en devien anar vers Granada, anaren s'en deu llegues apres Granada e luny de Murcia be dos jornades, e emboscaren se, e tengueren en

Digitized by Google

aguayt tant tro quels Serrayns qui eren exits de Murcia, quel rey havia fet guiar huna jornada luny de Murcia, foren en aquell lloch. E eren ben trenta milia, entre homens e fembres e infants. E los almugavers donaren los salt e occiren ne molts, e retengueren los altres en catius; e hagueren tot ço que aportaven, e puix tornaren s'en en terra de Murcia e de Alacant e de Valencia, e veneren los Serrayns.

E lo rey de Arago stabli Murcia e llivra la als homens de Castella; e puix ana per tota la terra de Murcia ab tota sa ost, e conquista tots los castells e les viles quels Serrayns tenien en lo regne de Murcia, si que no y romas negun Serray que negun poder hagues, sino monestrals e lavradors. E aço fon en lo any de Nostre Senyor 1266, a 17 dies del mes de febrer.

E puix lo rey de Arago, quant hac lo regne de Murcia conquest, livral als procuradors del rey de Castella, e torna s'en ab tota sa gent en sa terra. E puix lo rey de Granada, quant veu que lo rey d'Arago ajudava al rey de Castella de la guerra, e que havia conquest tot lo regne de Murcia, feu pau ab lo rey de Castella e tributas ab ell. Mas no romas per aquesta pau que Abrahim Yuceff, senyor de Marochs, no trametes son fill en Spanya ab grans gents, a Algesira del Fader e Malicha, que eran d'En Estanyolan, qui guerrejava ab lo rey de Granada son sogre. E Abrahim Yuceff ajudali: e axi aquest guerrejava ab lo rey de Castella e ab lo rey de Granada.

CAPITOL LXVI

Com lo rey de Castella ana a parlar ab lo apostoli.

Diu lo comte que, a cap de hun gran temps, que aquesta guerra hac durat molt entrel rey de Castella els Serrayns, axi quels Serrayns no podien fer mal al rey de Castella, ne lo rey de Castella no s'en entremetia gayre, sdevench que, en aquella saho, lo apostoli tench consill en Leo sobrel Royne, ab tots los prelats de santa sgleya e ab tots los primceps de crestians o ab sos procuradors. El rey de Castella partis de sa

Digitized by Google

terra ab la reyna sa muller, filla del rey d'Arago, ab quatre fills seus e ab tres filles e ab moltes grans gents; e vench s'en en la ciutat de Barcelona per anar parlar ab lo apostoli. E havia jaquit en Castella En Ferrando son fill en son loch. E havia trames en la frontera dels Serrayns En Nuno Gonçalves qui era hun dels millors homens de Castella, e l'arquebisbe de Toledo qui era fill del rey d'Arago, ab gran cavalleria, per tenir frontera als Serrayns.

E lo rey d'Arago feu li gran honor a ell e a totes ses gents. E stech en Barcelona ab totes ses gents be quaranta tres jorns. E el rey de Arago feu li tots sos obs de menjar e de beure e de civada e de totes altres coses, ab tota sa companya, deu jorns; e despenien cascun jorn deu milia sols barcelonesos; e la ciutat de Barcelona dos jorns; e lo bisbe de Barcelona, Arnau de Guria, hun jorn. E quant hac aqui stat quaranta tres jorns, ana s'en a Perpinya; e aqui lexa la reyna sa muller e sos fills, a gran res de sa companya, e ell ana s'en a Belcayre e en Prohença. E aqui troba lo apostoli. E parla ab ell del fet del emperi; mas no y acaba res. E partis d'ell, e torna s'en a Monpeller. E aqui vingueren li novelles que son fill, En Ferrando de Castella, era mort de malaltia. E puix vengueren li aqui mateix novelles, quel arquebisbe de Toledo, fill del rey d'Arago, e En Nuno Gonçalves ab gran res de cavallers eren morts en la batalla dels Serrayns en la frontera de Castella. E en aquell viatge mateix, com s'en tornava a Barcelona, mori hun son nebot, fill d'En Manuel son frare, e huna filla sua, molt bella donzella, qui havia nom dona Elionor. E axi torna s'en en Castella molt yrat e malalt. E quant fon en Castella, feu jurar a totes les gents del regne de Castella e de tota la terra son fill En Sancho per rey, e no volch que negun dels fills d'En Ferrando son fill que fos rey. Si quel rey Felip de França, de qui eren nebots, fills de sa sor, qui havia convinença ab lo rey de Castella que, apres de la mort d'En Ferrando fossen e deguessen esser sos nebots reys, fon molt yrat. Mas lo rey de Castella posa aquesta raho e dix: que pus son fill En Ferrando era mort abans que ell, que lo regne devia tornar a hu de sos fills, e puix als nets, per ço car llur pare no era mort rey, per que sos fills no devien esser reys.

Digitized by Google

CAPITOL LXVII

En qual manera los Serrayns paliers del regne de Valencia se alsaren contra lo rey de Arago e fon migant juny, any 1276.

Diu lo comte que, aquella saho quel rey Alfonso de Castella fo vengut a Bellcayre e hac parlat ab lo apostoli, e s'en fo tornat en Castella, els Serrayns de Barberia foren passats en Spanya. E hagueren gran mal fet en la frontera de Castella, e hagueren mort l'arquebisbe de Toledo e En Nuno Gonçalves, e moltes d' altres gents, e lo rey de Granada hac trencades les treves al rey de Castella. Els almugavers de terra de Valencia e de Catalunya e de Arago saberen que la guerra era tornada entrel rey de Castella el rey de Granada, venguerен s'en tots en terra de Valencia, e aqui ajustaren se tots: que s'en volien anar en la frontera del regne de Murcia e del regne de Granada per fer mal a Serrayns. E foren be huyt milia homens a peu en la plana de Xixona qui es entre Alacant e Xativa. Corregueren en la orta de Alacant e del Coder, e prengueren molts dels Serrayns, els veneren; e puix corregueren pel regne de Valencia, lla hon los Serrayns paliers staven; e prengueren ne molts, els veneren. Si quels Serrayns del regne de Valencia s'en vengueren clamar al rey En Jaume de Arago, e digueren li: que no fossen presos ne morts en la sua fiança, quels almugavers los cativaven els occien, e no trobaven quils defenes.

El rey, quant aço hac entes, fonch molt yrat; e viu que no s'en podien a res pendre; e dix als Serrayns de tot lo regne de Valencia que staven als plans e en les valls: que s'en muntassen a star als peus dels murs dels castells quels crestians tenien en lo regne de Valencia, e cells dels castells defensar los hien dels almugavers e de tota altra gent qui mal los volgues far. Els Serrayns de tot lo regne, quant hagueren entes aço quel rey los hac dit, desempararen les viles e los plans, e muntaren s'en star ab llurs bestiars e ab llur roba als peus dels murs dels castells, cascuns segons lo termenat d'on eren. E quant hagueren axi hun temps stat bonament e en pau, e ve-

Digitized by Google

ren quels castells no eren gayre stablits, quels cavallers quel rey hi havia mesos per castellans havien pres sou de quaranta servents e no n'i tenien deu; e d'altres n'i havien que prenien sou de xixanta servents e no n'i tenien vint; e axi lo rey era enganat per ells: si quels Serrayns acordadament emblaren be deu castells aquella saho, e occiren tots los crestians que y trobaren, e trameteren missatge al rey de Granada, que, si volien venir al regne de Valencia, o trametre socos, que aral porien cobrar.

E axi los Serrayns paliers del regne de Valencia se llevaren tots contra el rey. Si que les novelles vingueren al rey d'Arago en la ciutat de Valencia: que tots los Serrayns del regne s'eren alçats e havien emblats be quaranta castells. E adonchs lo rey cavalca, be ab docents cavallers e ab dos milia homens de peu e ana s'en a Xativa per tenir aqui frontera ab los Serrayns. E quant vench hun jorn, migant juny, al canalar del any 1276, novelles vengueren al rey d'Arago: que Serrayns a cavall e a peu eren entrats en la vall de Albayda e que havien corregut per fer dan a Xativa. E lo rey aytantost guarnis e munta a cavall ab tots sos cavallers; e la gent de Xativa exiren a peu per entrar en la dita vall. Mas En Guillem Ramon de Moncada, En Pere de Moncada, mestre del Temple, e En Garcia Ortis de Sagra no volgueren quel rey hi anas, ans digueren que, si el rey hi anava, quels s'en tornaren; si quel rey torna s'en a Xativa. E En Guillem Ramon de Moncada, e lo mestre del Temple son frare, e En Garcia Ortis, ab be cent cinquanta cavallers e ab cincents servents, cavalcaren en la d' amunt dita vall; e aqui encontraren se ab sicents cavallers serrayns e ab gran res de homens de peu e foren en tal guisa sobtats per los Serrayns que hanch no pogueren scapar ne fer negunes tornes; si que hi moriren tots, sino En Guillem Ramon de Moncada ab cinch cavallers; e fo nafrat en la cuxa. Els Serrayns amenaren s'en pres En Pere de Moncada, mestre del Temple, a hun castell que ha nom Biar; mas En Garcia Ortis mori ab tots los altres. Si quels Serrayns prengueren llavors molt gran victoria, e corrien per tot lo regne de Valencia.

Ara lexarem a parlar del regne de Valencia e de la guerra dels Serrayns, e parlarem del infant En Pere e dels cavallers de Catalunya, e d'En Ferran Sanches, germa bort del infant En Pere.

Digitized by Google

CAPITOL LXVIII

Quant en Ferrand Sanches germa del infant En Pere guerrejava ab ell e ab son pare.

Diu lo comte, quel rey, abans de hun any e mig quels Serrayns del regne de Valencia se foren alçats, En Ferrand Sanches, qui era fill del rey En Jaume de Arago, bort, e germa del infant En Pere de part del rey En Jaume quil havia hagut de huna dona de Arago qui era molt honrada e de gran linatge, parla e tracta ab tots los cavallers de Catalunya e ab gran part de aquells de Arago, per ço car ell havia muller qui era filla de hu dels pus honrats homens de Arago, lo qual havia nom Eximen d'Urea, que guerrejassen ab lo rey son pare a ab l' infant En Pere son frare, que tolguessen la terra al rey. E l'infant En Pere, que devia esser rey apres son pare, li volia gran mal a En Ferrand Sanches, per molts de mals que havia tractats contra ell e majorment per ço: En Francesch Sanches e En Eximen d'Urea, huna vegada que venian de la ylla del Cret en ça, se giraren a Carles; e parlaren a Carles, per ço com sabien que ell era lo major enemich quel infant En Pere havia; e Carles acollils molt be e donals grans dons, e tracta ab ells, que deguessen occiure l' infant En Pere. E no ho sabe mantinent, mas ja enans. De aço era culpable En Ferran Sanches vers l' infant, que era digne de perdre la vida e tot quan havia. Mas lo rey li ajuda molt; e havia dit moltes vegades al infant En Pere son fill, que li degues perdonar e que fos son amich. E lo infant En Pere respos li molt homilment; e deya al rey son pare: qu'En Ferran Sanches vengues devant lo rey son pare e que publicament degues dir lo mal que fet li havia, e adonchs perdonarli hia, e abans no. E En Ferran Sanches no hu volia fer. Atresi los cavallers de Catalunya volien mal al infant En Pere, per ço com ell no volia soferir los mals quels cavallers feyen en la terra, que cremaven e occiren les gents de la terra, e robaven los camins, e soferien los omecys els robadors. E l'infant En

Digitized by Google

Pere vedavals ho axi com podia, els ne castigava, dels pochs tro als majors, quant ne podia algu pendre. Si que, per aquella raho, pres En Guillem Ramon d'Odena, qui erá de gran linatge, el feu negar en la mar. E lo rey son pare veya que aquest era tant enfortit que no duptava neguna res, ans volia mantenir justicia e dretura, axi dels grans com dels pochs, ne que no volia blandir los cavallers nels barons, axi com ell havia fet, tolch li tot lo poder que poch, e feyal viure pobrament, e tench lo molt en gran vincle. Mas ell, axi com a bon fill e savi e de gran seny, prenia ho en pau e en bona volentat ço quel rey son pare feya ne li deya, que hanch null temps no li fon desobedient ne li contrasta res de sa volentat.

CAPITOL LXIX

Quant l'infant En Pere assetja hun castell de'n Ferran Sanches son germa bort.

Quant En Ferran Sanches e En Eximen d'Urea se foren partits de Carles e foren tornats en llur terra, En Ferrand Sanches parla ab tots los cavallers de Catalunya e de Arago, e dix los com l'infant En Pere los volia tolre e deseretar llurs costumes e de llurs franquees; e quant que fos rey, no hagues poder en la terra que, axi com ara eren franchs, quels metria en grand servitut; e que si ara, mentre que no tenia poder, no s'en ajudaven, tot lur fet era perdut. Sobre aço empreseren se ab lo rey e ab l' infant En Pere, tant tro que fossen a fi venguts de llur enteniment.

En aquella saho l' infant En Pere havia feta una poblacio al entrant del comtat de Ampuries novellament aqui, qui ha nom Figueres. El comte de Ampuries, qui havia nom N' Uguet, vench hi ab tota sa ost, e pres la, e enderoca la, e aporta s'en les portes e la fusta a Castello. E En Ramon de Cardona, el comte de Pallars, e En Ferran Sanches meteren mans a guerrejar ab lo rey e ab lo infant En Pere. E adonchs lo rey conech e sabe ço que En Ferran Sanches ab los altres barons

Digitized by Google

de Catalunya havien empres de fer mal contra ell e son fill, e dix al infant En Pere que anas en Arago e que amenas totes les osts de Arago sobre En Ferran Sanches, e que no s'en partis james tro quel hagues pres e gitat de la terra. E dona li plan poder sobre la terra.

E l'infant En Pere, quant hac oit lo comandament del rey, ana s'en en Arago e ajusta grans osts de cavallers e de homens de peu, e ana a asetjar hun castell molt gran qui ha nom Antillo, qui era d'En Ferran Sanches, hon era En Jorda de Penna, germa d'En Ferran Sanches de part de sa mare, ab granres de cavallers e d'altres gents de armes; e combate lo molt forment nit e jorn. E cells del castell se deffenien molt enfortidament, e defenien lo castell al mils que podien, per ço com havien fiança que En Ramon de Cardona e el comte de Pallars ab tots los cavallers de Urgell e de llur terra los venguessen socorrer, e que faessen levar l'infant En Pere del setge; mas ells foren enganats de aquesta cosa, qu'ell ajusta ses osts en Catalunya e ana s'en sobrel comte de Ampuries. E En Ramon de Cardona ama mes ajudar al comte de Ampuries, que era son cunyat, que En Ferran Sanches. Mas stant lo rey ab ses osts en la terra del comte de Ampuries, el comte de Ampuries e En Ramon de Cardona veren que longament nos podien tenir al rey, e feren la sua volentat. El rey era misericordios e atorgals tot ço que ells volgueren, de aytant en fora que fessen dret al infant En Pere de ço que li havien fet, e que s'en avenguessen ab ell axi com poguessen. El rey ab totes ses osts exis de la terra del comte. E tornaren s'en en lurs terres, e lo rey torna s'en en Barcelona; e aço fo en la exida de juny.

CAPITOL LXX

Quant l'infant En Pere feu negar En Ferran Sanches son germa bort.

Mentre l'infant En Pere tenia assetjat lo castell de Antillo, En Ferran Sanches anava per sos castells amagadament, e confortava sos cavallers e les gents qui eren per sos castells, ques tenguessen be e ques deffensassen be, que tost

havrien socos gran, e que nols calia haver pahor. Sobre aço al infant En Pere vench, que En Ferran Sanches devia venir a Antillo; e feu be metre cent cavallers en aguayt, que si venia que fos pres. Si que En Ferran Sanches cavalca hun jorn, que volia cavalcar de nuyt en Antillo, e passa per l'aguayt; quel conegueren. E ell era be encavalcat, e fogi; e entra s'en en hun seu castell qui ha nom Pomar. Els cavallers foren en torn del castell; e trameteren missatge al infant En Pere qui era en Antillo, que En Ferran Sanches havien enclos en Pomar. E l'infant tantost trames hi cavallers e gents, e tengueren lo assetiat. Ell mateix hi vench.

En Ferran Sanches veu quel castell nos podia tenir e que havia a venir en poder del infant En Pere, dix a son scuder que muntas Asenyallat. lo millor cavall que ell havia; e feu li vestir les sues vestidures; e dix li que, quant seria fora del castell, que s'en anas per cames de cavall aytant com pogues, e ell ànarsen hia per altra part. E ell fo vestit molt probament com a pastor, per tal que, si fossen coneguts, ques cuydassen quel scuder fos En Ferran Sanches.

Ab tant exiren se del castell e foren vists de la ost, e l'escuder partis d'ell, e fogi per cames de cavall; mas no li valch res, que tan gran fo l'encalç dels cavallers e de les gents que nols poch scapar. E prengueren lo, e demanaren li qui era aquell que ab ell era exit del castell; e ell dix los que En Ferran Sanches; e puix tornaren s'en e cercaren lo per moltes parts. E quant En Ferran Sanches fo exit del castell, si s'en ana tant com poch vers huna aygua molt gran que ha nom Cinqua, qui es prop de aquell lloch; e volch passar l'aygua de nadant. E quant era dins l'aygua, feya li pahor l'aygua qui era molt gran; e torna s'en a la riba, e exia s'en, si que del tot la rufa, e anas amagar en hun camp de blat. E pastors veren ho, e digueren ho als cavallers quil anaven cercant; e los cavallers anaven d'aquella part, e prengueren lo sens nenguna deffença que no feu, e menaren lo s'en. E faheren assaber al infant En Pere, que ells havien pres a'n Ferran Sanchis, e axi que volia que fessen. E l'infant mana quel negasen en aquella aygua. E aytantost la nit fo venguda, e feren ço quel infant los mana. Mas l'infant En Pere volguera be que s'en fos anat; mas puix axi era, no volia pas que scapas a justicia que affea-

Digitized by Google

da havia. Puix tots los cavallers del castell e tota la sua terra retes a ell. E l'infant exella En Jorda de Pena e tots cells qui ab ell eren, de la terra per tots temps.

E quant lo rey sabe que l'infant En Pere hac fet negar En Ferran Sanches, pesa li molt, per ço com era son fill E d'altra part aconfortas s'en molt, per ço com havia pensada tan gran malea vers ell e vers l'infant En Pere son frare. El rey ana s'en vers lo regne de Valencia, per raho dels Serrayns quis eren llevats contra ell. E l'infant En Pere, quant hac tengudes les festes de Nadal en Barcelona, aparellas de molts bells vestits, e de belles armes noves, e de bells cavalls a sos obs e a tota sa companya, e tot privadament, que no volch que null hom ho sabes, ana s'en en França, a son cunyat e a sos nebots, fills del rey de França e de sa sor qui ja era morta. Si quel infant En Pere fo a una jornada de Paris abans quel rey de França ne sabia res. El rey de França maravella s'en molt com axi era vengut, que res no li'n avia fct assaber; e exi li a carrera, e accolli lo molt gint, e hac gran goig de la sua venguda, per ço car null temps lo havia vist. E feu ne molt gran festa; e feu li molt gran honor, aytant com estech en la sua terra. E parlaren moltes vegades ensemps privadament, que null hom, per privat que fos, no poch saber res de llur consell; e puix l'infant En Pere pres comiat del rey de França e de sos nebots, e vench en Catalunya, en la ciutat de Girona.

CAPITOL LXXI

Com lo comte de Ampuries se vench a metre en poder del infant En Pere.

Quant l'infant En Pere fo en la ciutat de Girona, el comte de Ampuries N'Uguet e les gents del comte saberen quel infant En Pere era vengut de França e que era en Girona, e hagueren molt gran paor que no vingues sobrel comte, e digueren al comte ques posas ab l'infant al mils que pogues, e que fes sa volentat, e ques metes en son poder, si altre no podia fer. Si quels çavallers e els barons de la sua

Digitized by Google

terra tengueren per bo aquest consell. E lo comte trames a Girona sos missatgers e sos parladors per fer posa ab ell; mas l'infant En Pere non volch d'altrament fer, sino que li fes dret, o ques metes en son poder a tota sa volentat. Sobre açò lo comte hac consell ab los promens e ab los cavallers e ab los homens de les viles e dels castells; e digueren li ques metes en son poder; que mes valia que fes sa volentat; que si guerrejava ab ell, perdria tota sa terra, e sil podia pendre, farial morir a mala mort.

Quant lo comte de Ampuries hac oyt lo consell de les sues gents, e veu que li covenia metres en poder del infant, hac molt gran paor de morir, per ço com li era molt culpable; e feu son testament, e ordena totes sues coses, e pres comiat, e cavalca ab sos cavallers, e vench s'en a Girona al palau hon l'infant En Pere era: e descavalcha, e munta sus, e vench devant l'infant. Agenollas a genolons e posas a sos peus clamant merce; e dix li ques metia en son poder, per fer d'ell ço ques volgues. E l'infant feu lo llevar de aqui, e manal molt be guardar.

CAPITOL LXXII

Com l'infant En Pere perdona al comte d'Ampuries d'avant los barons e tot lo poble.

Esdevench se que, en aquella saho, era guerra entre En Guillem de Castellnou qui era anat ab l'infant En Pere en França, e en Arnau de Cortsavi, e En Guillem de Canet, e En Ponç Saguardia, e En Guillem de Pinos, e En Ramon Roger de Pallars. Tots aquells guerrejaven ab En Guillem de Castellnou, e li havien cremada e guastada sa terra, mentre que En Guillem de Castellnou era en França ab l'infant En Pere; et puix anaren li assetjar hun castell qui havia nom Munt Baulo, qui es d'En Guillem de Castellnou. Eren cent cinquanta cavallers e quatre milia homens a peu. Si qu'En Guillem de Castellnou ne feu mostra al infant En Pere: eren com aytals cavallers li havien sa terra correguda, e que no s'en eren

Digitized by Google

stats per amor d'ell, e que encara li tenien assetiat lo castell de Munt Baulo. E l'infant com aço sabe, fo molt despagat. E trames missatge a n'Arnau de Cortsavi e a'n Guillem de Canet, e als altres cavallers, ques levassen del setge. E ells respongueren li: que per null hom no s'en llevarien, ne u havien a fer.

Quant l'infant hac hagut lo missatge e hac entes que per ell no s'en volgueren llevar, feu aparellar sa companya, e ab huytanta cavallers be aparellats, ana s'en jaure, aquell jorn que hac hagut lo missatge, a Figueres, qui es luny de Girona quatre llegues. E aço fo un disapte, en la nit. El diumenge mati partis de aqui e ana s'en a Saret, hun castell qui es d'En Guillem de Castellnou; e troba y En Guillem de Castellnou ab vint cavallers; e de aqui tro a Munt-Baulo havia una legua.

Quant vench que les dues parts de la nit foren passades, llevaren se e aparellaren se; e l'infant munta a cavall, e pres ses armes, e tots los altres atressi; e cavalcaren per hun lloch, ço es per hun altre cami que nul hom nos pensava que deguessen per aqui venir al castell quels cavallers tenien assetjat. Mas enans que fossen al castell fo jorn e clar, el sol exit era. El infant En Pere partis de la sua companya ab vint cavallers ab la sua senyera, corrent tro a les tendes de la ost. Mas trenta cavallers armats, qui guaytaven aquell mati, lo veren venir en la ost, e anaren vers ell abrivadament. Si quel feriren de la llança e li trencaren l'escut, mas no li feren negun dan. E l'infant rompe sa llança e mes ma a la spasa, e feri de mortals colps als cavallers e a tot hom que troba devant si, e abate a terra En Ramon Roger de Pallars, e pres En Guillem de Pinos ab set cavallers.

Ab tot, la companya del infant fo venguda; e aquells de la ost començaren a fogir a cavall e a peu; mas la muntanya era tan rosta que no podien fogir a cavall e anaven s'en a peu. E l'infant En Pere pres lurs armes e llurs tendes e be huytanta besties, entre cavalls e rocins e muls. Mas En Guillem de Canet, sempre que veu l'infant En Pere, se parti dels altres cavallers, es tira a part ab tota sa companya, e dix que ell no vendria ab armes contra l'infant En Pere qui era son senyor: per que l'infant hac li'n gran grat.

Quant tot aço fo fet, l'infant En Pere feu caregar tot l'arnes

Digitized by Google

e tota sa presa. e torna s'en ab tota sa ost a Seret; e aqui feu treves de tots los cavallers ab En Guillem de Castellnou a hun any; e despuix torna s'en a Girona. E puix partis de Girona ab la dona sa muller e ab sos infants e ab tota sa companya, e vench s'en a Barcelona, e amena lo comte de Ampuries ab si. E hun jorn feu manament a tots los cavallers e a tots los ciutadans de Barcelona que venguessen al palau. E feu venir tots los savis de lligs e els prelats. E puix feu venir lo compte de Ampuries ab si devant ell, ab les mans plegades. E quant tuyt foren ajustats, l'infant En Pere parla e dix:

«Barons, sabets ço quel comte que aci es m'ha fet? Ha n'hic de tals qui no saben tot.»

Ab tant mana a hun scriva qui de prop li stava, que legis devant tuyt ço quel comte li havia feyt. E lo scriva llevas de peus, e mes mans a legir hun capitol. E l'infant demana al comte, si era ver ço quel scriva havia lest. E lo comte respos: «Hoc, senyor, per Deu!»

E aqui l'escriva legi tots los fets quel comte havia fets contra l'infant, de capitol en capitol; el comte otorga que era veritat, clamant merce. E quant aço fo fet, l'infant feu jutgar per dret als savis generalment: Que no y havia dret al cos ne en la terra. E dix devant tuyt:

«Barons, dix l'infant, be vets e conexets que yo poria fer al comte per dret; mas yo li perdo, e li vull retre nostra amor e nostra gracia, e vull que sia de nostra companya; e si ab mi vol anar, de donar li lur res a quaranta besties; e si sen vol anar en sa terra, ne ha menester mon secos ne ma ajuda, fer la li he molt volenters.»

E quant lo comte hac aço entes, quis cuidava que no pogues estorçre a mort, hac molt gran goig, e mes mans a plorar e gitas de abocons als peus del infant, e besa li los peus e les mans. E les gens qui eren al palau hagueren molt gran goig e ploraren tuyt de pietat, del infant En Pere que axi era stat misericordios. E tots li feren gracies. E l'infant En Pere pres lo comte per la ma e lleva lo, e dix li que anas lla hon volgues. El comte ana s'en a son ostal, e puix, a pochs de dies, pres comiat del infant e torna s'en en sa terra.

Digitized by Google

CAPITOL LXXIII

Com lo rey En Jaume de Arago mori, e fo lo darrer dia de agost, en lo any de Nostre Senyor 1276.

QUANT l'infant En Pere hac perdonat al comte de Ampuries e hac menades a fi totes les sues coses que havia a fer en Catalunya, e hac entes quels Serrayns del regne de Valencia s'eren alçats e que feyen gran mal en la terra, partis de Barcelona, e ana s'en a Valencia. El rey son pare adonchs dona li poder sobre tota sa terra, e dix li que pensas de menar la guerra contrals Serrayns, e llivra li tota sa companya. Mas no ana gayre de temps quel rey enmalalti en la ciutat de Valencia. El rey feu se venir l'infant En Pere e dix li:

«Don Infant, yo son fort malalt, e se e conech que d'esta malaltia no pore guarir. Mas, axi sia com Deus vulla. Yo us he fets molt mals e molts torts, per falsos lausengers qui us acusaven ab mi; e ara penit m'en; que hanch no fon negun rey qui millor fill hagues com vos sots stat a mi, ne tant obedient a pare, que hanch null temps me agreujas nem passas la mia volentat de res. E si us n'he provat en moltes coses. Per que, yo prech Deus que us leix viure llongament en vostre regne ab gran honor, e us do Deu força e poder sobre vostres enemichs e don vos Deus gracia e amor de totes gents, el vostre nom sia exalçat e temut per totes regions. E placia a Deu que vos e el vostre senyal sia exalçat, e anets tos temps avant, e null temps no siats sobrat per neguns, ans sien sobrats e vencuts tots cells qui vindran contra vos ne volran venir. Ay! bell fill, pensats be de la terra governar, e amats vostre poble, e siats misericordios; e amats e honrats tots los barons e els cavallers, e tenits los en cura; e donats del vostre; e tenits la terra en justicia e en dretura, e fets vostre poder que gitets tots los Serrayns del regne de Valencia.»

Quant lo rey hac donada la sua gracia a son fill, l'infant En Pere, e l'hac benyt, e li hac dites moltes bones paraules, e

Digitized by Google

'hac fet hereu senyor de son regne, e l'infant En Pere hac oydes e enteses les sues paraules, e plorant e sospirant de gran dolor que havia de son pare, que havia stat lo millor rey que hanch fos, el pus agradable a totes gents, que axis partis d'ell e de son regne, besal en la bocha e puix les mans, e stech devant ell tota via: que hanch per menjar ne per beure no s'en parti, tro quels angels del cel vengueren ab gran alegria, qui li prengueren la anima del cos e la s'en muntaren al cel devant Deu. E aço fo lo darrer dia de agost, en lo any de Nostre Senyor 1276.

E lo rey En Pere feu venir tots los barons de la sua terra. Els richs homens de la ciutat ab grans ornaments portaren al beneyt son pare al monastir de Poblet, e aqui feu lo soterrar molt honradament. E puix ana s'en en Arago al maestre de la ciutat de Saragosa; e aqui feu venir tots los barons de Arago e de Catalunya, e los richs homens de les ciutats; e tench molt gran cort e molt honrada, e dona molt grans dons a cavallers e a juglars, e coronas rey. E corona madona la regina Constança sa muller, e mes li el pom d'aur en la ma en la sgleya major de Saragosa devant l'altar, mentre quel bisbe cantava la missa. E puix quant fo la missa dita, lo rey ab la regina anaren s'en a son palau. E ten corts be huyt jorns. Els cavallers e les gents menaren molt gran alegria; e puix la cort se departi e el rey torna s'en al regne de Valencia, e los barons e los cavallers tornaren s'en en llurs terres.

CAPITOL LXXIV

Quant lo rey En Pere pres la vila de Muntesa e cobra tot lo regne.

Quant lo rey En Pere fon vengut al regne de Valencia, no s'atura gayre ne sajorna son cors molt, ans ana per lo regne de Valencia ab cavallers e ab almugavers, per plans e per muntanyes, tot guarnit, que no li exien les armes del dos a ell e a sos cavallers E guerrejaven ab los Serrayns, els

tallava lurs blats els bens de que tenien a viure. E recobra gran res dels castells e dels lochs. E los Serrayns que veren quel menava tan fortment la guerra e quels destruya per fam e per fet d'armes, desempararen a poch a poch la terra, e recolliren se tots en huna vila molt fort qui havia nom Muntesa, e es del regne de Valencia, la qual havien tenguda tots temps Serrayns paliers. Mas eren se alçats contral rey; e havia y be trenta milia homens d'armes, sens fembres e infants.

Quant lo rey sabe que tots los Serrayns de la terra, ço es assaber la major partida, se foren mesos en la vila de Montesa, que s'eren aqui molt apoderats e feyen gran mal en la terra, lexa tota la terra quels Serrayns tenien e ana s'en, ab grans osts que hac fetes ajustar, assetiar los Serrayns a Montesa. E feu batre ginys e trebuquets, que tiraven en la dita vila nit e jorn molt enfortidament. Els Serrayns feyen grans ajustanyes de fora ab cavallers e ab servents, e ferien en la ost, els crestians ferien en ells e metien los dins de la vila. E axi feyen hun gran torneig tots jorns. E moriren hi molts Serrayns; dels crestians altressi. Quant lo rey hac stat aci molt ab ses osts e veu quels Serrayns de la vila se tenien molt fort encontra ell, volch metre tot son fet en hun punt, axi com cell qui es de gran cor e ple de gran ardiment e qui no dupta res de fet de armes, ans met son cos avant al major.

La vila de Montesa quel rey tenia assetjada es molt fort; e sobre lo castell e la vila ha huna mola de rocha molt fort qui guarda lo castell e la vila. Els Serrayns tenien aquella, e el castell e la vila nos podia tenir. Quant vench hun jorn, lo rey ajusta son consell e dix los:

«Barons; en aquesta vila ha moltes gens a cavall e a peu, e nons prehen gayre, ans se son molt enfortits devers nos; e poria esser que y steguessem gran tems, si donchs nos nols asitiam d'altrament. E si podiem pendre la mola, lo castell e la vila poriem aver puix per nient. Quant vendra al mati, tuyt siats aparellats ab vostres armes: e ab dues parts de la gent a peu e a cavall anats combatre la vila tots ensemps; e tots los Serrayns iran lla hon la major batalla sera; e yo ab la una partida dels cavallers e dels peons combatre la mola. E si la mola podem haver, la vila e lo castell es nostre.»

Aquest consell atorgaren tots e tengueren per bo. E quant

Digitized by Google

vench lo mati, tota la ost fo aparellada; e les dues parts de la ost anaien combatre la vila, el rey ab lo remanent dels cavallers, a peu, e de la gent ab los scuts abraçats e ab lurs elms al caps, muntaren per la costa amunt. E lo rey tota via fo dels primers, tant que foren al peu de la mola; e los Serrayns qui eren dessus gitaren los pedres; si quel rey, qui era dels primers a peu, pres de grans colps de pedres e de cantals, si quel scut li trencaren del tot de sobre. E els Serrayns de la mola, qui veren la batalla molt gran quels crestians donaven a aquells de la villa, e veyen los Serrayns sperdre sovent e tornat atras, sperderen se aytambe. E lo rey e la gent qui eren ab ell prengueren vigoria e muntaren sus alt, mal grat dels Serrayns, e ociren e enderocaren per les roques avall tots los Serrayns que y trobaren, e posaren la senyera del rey lla sus.

Quant los Serrayns del castell e de la vila veren que la mola havian perduda e que tot llur fet era perdut, reteren se al rey a tota la sua volentat a fer. E lo rey entra en la vila; e pres se tot lo tresor e la roba, e pres tots los Serrayns, e feu ne ço que li plach. E quant los Serrayns del regne de Valencia, qui tenien los castells mal grat del rey, saberen que Muntesa era perduda, reteren los castells al rey e desempararen la terra. E axi lo rey En Pere cobra lo regne quels Serrayns havien pres ab gran forç e per gran ardiment stabli los castells molt be e pobla la terra de crestians. E puix lo rey torna s'en en la ciutat de Valencia, e sajorna e delita son cos, car be ho havia mester, que molt havia treballat.

CAPITOL LXXV

Com lo rey En Pere de Arago pres tots los barons de Catalunya en Balaguer, e fo en lo mes de joliol, any 1280.

Mentre el rey stava en son palau en la ciutat de Valencia, tots los barons de Catalunya, e el comte de Foix, e els cavallers se ajuntaren tots, e hagueren llur consell que guerrejassen ab lo rey, e que li trametessen acuydaments, per

Digitized by Google

ço com lo rey, depuix que havia presa la corona en Arago, no havia volgudes tenir corts a Barcelona, ne conformar llurs franquees quel bon comte de Barcelona los havia donades e confermades, de les quals costumes ni havia de hunes e d'altres qui eren molt males e a gran dan de la terra; e lo rey volia, que les costumes de la terra qui eren avols fossen gitades e cassades fora de sa terra, e les altres fossen a sa voluntat. Per quels barons de Catalunya n'eren molt agreujats; e trameteren llurs missatgers al rey, ab cartes de acuydaments sagellades de molts sagells de tots los barons de Catalunya, per consell del comte de Foix.

E lo rey respos los: que no havia cura de llurs acuydaments, mas quels faria dret de tot ço que li volguessen donar. Mas ells no volgueren perdre son dret; ans, tantost com les cartes li hagueren trameses els missatgers foren tornats, commençaren a guerrejar e correr la terra del rey. En Ramon Folch vench huna nit en Llobregat, e al mati correch ab sos cavallers tro a les portes de Barcelona; e s'en menaren Serrayns catius e homens llavradors que trobaren de fora. E les gents de Barcelona exiren fora ab lurs armes molt abrivadament e encalsaren los dos llegues, si quels desbarataren; e cuydaren retenir En Ramon Folch; mas En Gombau de Benavent, hun cavaller qui era veguer per lo rey en Barcelona, no volch que passasen l'aygua de Llobregat. Els cavallers feren lo cami de Corbera e tornaren s'en malament naffrats, els e llurs rocins.

Mentre quels cavallers guerrejaven e corrien la terra del rey, los missatgers vengueren al rey qui era en Valencia, que acorregues a la terra. E lo rey feya semblant que non hagues cura ne ço preas gayre. Mas d'altra part privadament trames sos missatgers ab lletres per tota sa terra a sos cavallers e a sos ciutadans que, a dia cert, fossen aparellats, e que en aço no y hagues falla. E puix lo rey apres d' aço vench s'en en Arago e ajusta sos cavallers. E tots los barons de Catalunya, e lo comte de Foix foren se ajustats a huna vila qui ha nom Balaguer, qui es del comte de Urgell e es a tres llegues prop de la ciutat de Lleyda. E eren trescents cavallers e be sis milia homens de peu. E eren se aqui ajustats per fer una gran cavalcada sobre la terra del rey, per consell del comte de Foix. E lo rey sabe

que aqui eren tots ajustats; exi de Arago ab cincents cavallers, e cavalca nuyt e jorn molt cuytosament; e passa per Lleyda, e feu manament a les gents de Lleyda, que exixen tots ab llurs armes e quel seguissen. E quant vench hun mati, que los cavallers qui eren en la vila de Balaguer se foren llevats, veren lo rey atendat ab ses osts en torn de Balaguer. E quant vench al terç jorn, totes les osts del rey foren vengudes e atendades en torn de Balaguer, e N'Amfos, fill del rey, ab gran gent atressi. E aquesta fo la major ost quel rey de Arago hagues hanch, si que eren be tres milia homens a cavall e cent milia homens a peu; e tenien la vila recinglada de totes parts. E lo rey feu bastir cinch bricoles molt grans, que nit e jorn tiraven en la vila els combatien molt forment. Mas los barons els cavallers qui eren en la vila eren molt valents e ardits, e staven als murs, e guytaven e vellaven la nit e lo jorn, es combatien als murs, quant cells de la ost los combatien nels donaven batalla. E quant lo giny havia derochat res del mur lo jorn, los cavallers ho paredaven tota la nit, e havien lo refet. E axi comfortaven se e staven molt infortidament. Los barons qui eren lla dins havien nom: Lo comte de Foix, En Ramon Folch, En Ponç de Ribelles, Arnau Roger, nebot del comte de Pallars, ab si huyte, e En Pere de Jose lo Blanch, e En Guillem de Montagut, En de Rocafort, tholosan, ab si di huyte, e En Isern de Fanjaus, ab si di huyte, En Ramon Dufort de Tholosa ab vint e tres cavallers. Tots aquestos eren comtes e vescomtes e comanadors e homens honrats, ab grans companyes.

Esdevench se que, mentre quel rey tenia aquest setge, En Ramon Roger, frare del comte de Pallars, e En Pere d' Anglesola e En Ramon de Marcha Fava de Gascunya, N'Esquiu de Miralpeix de Tolosa se ajustaren ab xixanta cavallers e ab xixanta servents, tots ab ballestes de torn, a Agramunt, qui volien entrar en la vila de Balaguer. E aquests quatre capdals feren hunes lletres que volien trametre als cavallers qui eren en la vila de Balaguer. En les quals lletres los feyen a saber: que ells eren ajustats en la vila de Agramunt e que volien entrar en Balaguer; e quant ells coneixerien que seria hora de entrar, que fessen dos farons al cap del castell en la nit, e puix quel gitassen al vall; e adonch que, en l'altra nit que vendria apres, ells entrarian en la vila.

Digitized by Google

Quant agueren fetes les lletres, livraren les a hun petit troter que les degues metre en la vila. El troter vench en la ost del rey, e fo conegut e amenat devant lo rey. E lo rey pres la carta que aportava; e veu que en aquella se contenia e deya: com aquells cavallers devien entrar en la vila; e aquells de la vila los devien fer dos farons; els cavallers ab tota llur companya foren exits de Agramunt e foren s'en venguts á la torre de Almenara. De tot aquest ardit nengu dels cavallers non sabia res, sino los quatre capdals que ab ells eren. Quant lo rey hac enteses aquestes lletres, feu fer en la ost, alt en la sgleya hon ell stava, dos farons, e puix feu los gitar d'avall. E nos pensava lo rey que aquella nit deguessen entrar, mas la altra que vania apres, segons que en la lletra se contenia. Els cavallers que eren en Almenara veren aquella nit los farons; e no volgueren sperar l'altra nit, axi com era empres, e exiren se de Almenara; e cavalcaren tant que a la mitja nit foren prop de la ost; e aqui speraren se, e trameteren troters per spiar si de aquella part hi havia aguayts, ni null hom quels sentir entrar. E pres de la vila havia huna aygua molt gran avall, mas be la podien passar a cavall; e convenials a passar per mig de la aygua, car no y podien entrar per lo pont. Ab tant los troters tornaren a ells, e digueren los que pensassen de anar, no y havia null hom quils sentis, quels cavallers armats quils guaytaven eran passats avan e anaven en torn de la ost. Quant los cavallers hagueren aço oyt, cavalcaren a anant per mig del fil de la aygua, tro que foren al pont. E les guaytes del pont qui eren de la vila, cuydaren se que fossen cavallers del rey e que les gents de la ost volgueren combatre la vila; e cridaren a altes veus als cavallers de la vila: «Armes, cavallers! que cells de la ost nos venen combatre e volen passar l'aygua ab los cavalls armats!» E quant los cavallers e cells de la vila hagueren aço entes, prengueren llurs armes e corregueren armats als cavallers e als servents que eren venguts tro al pont. E cells començaren a cridar: «Foix e Cardona!» E travesaren l' aygua per passar en la vila. E cells de la ost hagueren los sentits, e tiraren los ab pedres e ab ballestes; mas nols pogueren fer negun dan; ans passaren l' aygua, qui era molt gran, mal grat d'ells. E hun cavaller qui havia nom En Guardiola, entra primer de tots; e crida hon era lo comte de Pallars? E lo

Digitized by Google

comte qui era armat, qui s'en anava á la porta a deffendre, encontra lo, e devalla hi, que veya que ell era. «Ah! Senyor, ço dix lo cavaller, acorrets a'n Ramon Roger vostre frare e als altres qui us venen socorrer, que l'aygua es molt gran, e es paor que no sien negats.»

Quant lo comte aço entes, per poch no exi de son seny; e gita son scut en terra, e son elm, e correch a la porta aytant com poch. E troba En Ramon Roger son frare els cavallers els servents qui hagueren perduts quatre cavallers e vint e sis servents qui foren negats en l'aygua; mas tant agueren gran goig de aquells qui foren restaurats, que pus laugerament se aconfortaren dels morts. Mas N'Esquiu de Miralpeix, quant fo d'avall pont hon l'aygua corria pus fort, lo cavall li caech; e anas pendre sus a la pila del pont, e tench la molt fort abraçada, molt guarnit que era. Els cavallers de la vila veren lo axi star; e, per socorrer a ell e als altres, si negun ne trobassen, muntaren en huna barqueta e anaren hi; mas ell era tant alt e ells eren baix e per pahor que no caygues en l'aygua nos vol lexar anar en la barcha; e ells tornaren s'en, que no y podien durar, tan era gran lo rebeig de la aygua en aquell lloch. E hanch no trobaren nengu dels altres vius ne morts.

E quant vench lo mati que fon jorn, vengueren cells de la ost al pont e prengueren N'Esquiu de Miralpeix, qui hac stat la mitat de la nit abraçat a la pila del pont qui era assats prop de la vila e de la aygua vers lo pont de la ost, e amenaren lo al rey. E lo rey demanali de noves, ne ell qui era. El cavaller dix li: que havia nom N'Esquiu de Miralpeix, qui era vengut socorrer al comte de Foix ab dihuyt cavallers e ab vint e tres servents, per ço com era son parent. E lo rey feu lo desarmar e dona li hun seu vestir molt rich, e feu lo molt be guardar. E quant lo rey sabe que En Ramon d' Anglesola e En Ramon de Marca Fava ab llurs companyes eren entrats en la vila, fon molt yrat; e feu fer hun pont molt gran de fusta qui exia en l'aygua sobre la vila, e l'altre pont de barques de sota la vila; ab grans cadenes de ferre qui les tenien ligades. E en aquells ponts staven guaytes e homens armats nit e jorn, per tal que per l'aygua null hom no entras en la vila. E axi puix foren tan forts e closos que de nulla part no y podia null hom entrar ni exir, sino per l'ayre. E combatials hom molt fort ab

ginys a ab ballestes. Els cavallers e els servents defenien se molt regeament e valent. E exien de fora a peu, e campejaven ab cells de la ost.

Los homens e les gents de la vila stadants veyen lurs vinyes e lurs jardins tallar e guastar, e lurs alberchs rompre e enderocar ab les pedres dels ginys qui tiraven de totes parts molt sovint. No hu podien soferir, ans feren assaber celadament al rey llur volentat, e que li retrien la vila sils cavallers no volien fer llur volentat. E los cavallers saberen e entengueren la volentat dels homens de la vila; pensaren se quels homens de la vila retrien al rey la vila per tracio, si que, sils homens de la ost entraven en la vila, que tots morrien per llurs mans, e que no trobarien quils portas honor ni reverencia. E sobre aço prengueren llur consell, que valria mes ques retessen al rey e steguessen a sa merce, que si avols gents o vils los occien vilment ni les trayien.

E axi lo comte de Foix el comte de Pallars e el comte d' Urgell, En Ramon Roger, e En Ramon d' Anglesola, e En Ponç de Ribelles, desguarniren se e feren molt gran dol e ploraren molt fortment. per ço com havien a venir en les mans del rey; e havien temor quels volgues haver a merce e que nols fes morir a mala mort, ells e tots quants ab ells eren. E feren assaber al rey llur volentat; e puix exiren se de la vila e vengueren en la ost al rey. E quant foren devant lo rey, agenollaren se devant ells als seus peus e clamaren li merce. Mas lo rey no feu hanch semblant quels entenes; mas feu manament a son fill N'Amfos quels fes guardar molt be. Dels altres cavallers ne servents no hac cura qui ab ells eren, ans los ne lexa tots anar ab llurs armes e ab llurs cavalls, que dix lo rey, que aquells tenguts eren de ajudar a llurs senyors e que no devien haver mal. Puix lo rey partis de aqui, e totes les gents de la ost tornaren en llurs terres. E N'Amfos, fill del rey, mena s'en los comtes els barons presos a Lleyda, e menals a hun palau, e feu los molt be guardar. E lo rey feu se lliurar tots los castells e llurs terres. E quant hac tengut tots los cavallers presos e hac tengudes llurs terres hun gran temps lexa anar los cavallers, e retels llurs terres, sino lo comte de Foix que no volch lexar anar; mas feu lo gitar de Lleyda, e feu lo metre al castell de Siurana; e aqui feu lo ferrar e guardar

Digitized by Google

molt be, per ço com res que hagues promes al rey no volia atendre, e per ço com parlava altivament e donava a conexer al rey que, si exia de preso, que faria mes de mal al rey que hanch no havia fet.

E axi per son vil parlar lo rey lo tenia en preso, que nol volia lexar. Aço fon en lo mes de joliol en l'any 1281.

CAPITOL LXXVI

Com lo rey En Pere de Arago hac vistes ab lo rey de França e ab lo rey de Castella.

Quant lo rey En Pere d'Arago hac tot lo fet de Catalunya menat a fi a la sua volentat, trames missatge al rey de França que ell volia parlar ab ell. E lo rey de França feu li resposta: que seria en Tholosa apres la festa de Nadal e que aqui poria parlar ab ell. E lo rey En Pere de Arago aparellas molt ricament de bons cavalls e de riques armes e de richs vestirs, e trames missatge al rey de Mallorcha son frare, que s'aparellas ab sos cavallers e que anas ab ell. E quant foren aparellats, cavalcaren e anaren s'en vers Tholosa. E lo rey d Arago mena docentes adzembles qui aportaven l'arnes e altres docentes qui aportaven figues seques e zabib e datils e magranes dolces, e molts comfits. E quant entraren a Tholosa, primerament entraren quatre centes adzembles, e puix entraren tots los cavallers, e els cavalls en destre, qui eren cincents. Apres entraren tots los scuders ab belles armes; e apres entraren los cavallers, cavalcant en mules e en rocins, tots armats de riques armes noves; e lo rey d'Arago e son frare lo rey de Mallorcha vengueren pus, darrers de tots. E el rey de França exils a carrera e acollils molt gint.

Quant lo rey hac stat dos jorns en Tholosa, feu bastir hun taulat, e tira al taulat ab tots sos cavallers, é bornaren. E lo rey dona grans dons a cavallers e a juglars; e dona als grans barons de richs cavalls e moltes fruytes e molts comfits que havia feyt aportar de sa terra, dels quals los Francesos n'eren

molt desijosos. E puix lo rey d'Arago parla ab lo rey de França e dix li: ques dexas de la demanda que feya al rey En Jaume de Mallorques del fet de Monpeller; e parlaren de altres affers molts. Mas de aquells e d'altres li dix lo rey de França: quen avria son acort e son consell. Mas no ho dix sino per scusar se, que non fes res; per que lo rey d'Arago ne fon molt agreujat, mas no lo y par nient. E estant aqui, lo rey d'Arago hac missatge del rey de Castella, que no fes res ab lo rey de França qui fos minua de sa terra, ni li consentis res, si donchs no li era profit e honor; que ell era aparellat que li ajudaria contra tots homens e faria tot ço que volgues E sobre aço lo rey partis de Tholosa molt agreujat, ab lo seu frare lo rey En Jaume e ab sa companya, del rey de França: e puix ana s'en en Arago en la frontera prop de Castella, e aqui hac vistes ab lo rey de Castella, e ab son fill En Sancho. E atorgaren al rey d'Arago son enteniment e tot ço que demanar los volch e juraren se de valença contra tots homens; e posaren se ab ell de la desamistat que li havien, per ço com havien treta de Castella la regina sa sor, muller del rey de Castella, mal grat d'ell e de sos fills e de sos nebots, qui eren nets del rey de Castella, e de la regina sa sor, qui foren fills d'En Ferrando e de la sor del rey de França; mas puix tornali sa sor la regina en Castella e la rete al rey; mas los infants fills d'En Ferrando nols volch retre, ans los mena ab si, els feu be guardar, quel rey de Castella nel rey de França nols haguessen menys de sa volentat, per ço car si el rey de Castella los tingues, en aquella saho qu'ell lleva son fill En Sancho rey, ferals metre en tal lloch que null temps no foren poderosos de manar res del regne. E puix En Sancho, fill del oncle dels infants, fas senyor de Castella e guerrejas ab son pare; e si ell los pogue haver en son poder, jals haguera mils guardats, per tal que null temps no li'n pogues venir dan ne minua. E si el rey de França llur oncle los tingues, pus abrivadament guerrejara per ells ab En Sancho de Castella; e tots temps s'en seguirien mes de mals que no fera.

E axi lo rey de Arago tenia los infants qui foren fills de son nebot, per tal que, sil rey de Castella se movia contra ell de res que fos tort del rey de Castella e de sos fills e dret del rey d'Arago, ques llevas rey, ab la sua ajuda e del rey de

França, e quels metes en Castella, que negun temps no podien esser reys, sino per volentat del rey d'Arago. E si el rey de França se movia contra lo rey de Arago de res, que hagues mester en ajuda lo rey de Castella e son fill ab tot lo poder de Castella, per tal quels infants no fossen retuts al rey de França nel rey de França no pogues haver poder en res que lo rey d'Arago hagues; que tot l'onrament e el be que En Sancho fill del rey de Castella havia, era a haver per volentat de Deu e del rey d'Arago, quel rey d'Arago ha poder de metre los infants en Castella. Per que En Sancho, fill del rey de Castella, com a valent e savi, conech que per null hom no li poch venir tant de be ne honor com per lo rey d'Arago son oncle, jura li de ajudar e de valer contra tots homens; e lo rey d'Arago atressi a ell. E fo li be mester, que, per volentat del rey de Castella pare d'En Sancho, los Francesos foren entrats en Castella e hagueren deseretat En Sancho; mas no y hagueren poder, quel rey de Arago te les claus. E si En Sancho, e qualque sia senyor de Castella, vol entrar en la terra del rey de França, lo rey de Arago lo y pot vedar, per ço com la terra del rey d'Arago es en mig de abdossos los regnes e es molt fort terra; que hom no y pot entrar sino per portals sabuts, qui son molt perillosos de passar. El rey de Arago esta en mig de dos reys qui son pus poderosos que altres que ni haja al mon; per que li conve axi estar, com cell quis combat ab dos cavallers en hun camp, que, mentre fir lo hun, ques prengua guarda del altre, e si l'altre va requerir, ques sapia gint partir de son companyo, e ques mene saviament e sapia venir a fi del hu, e majorment de aquell qui major mal li pot sdevenir, que puix del altre va llaugerament a fi; axi com feu lo bon comte de Barcelona quis combate ab dos cavallers alamanys, e quant hac mort aquell qui era millor e pus valent, l'altre vench a sa merce, e dix li que nos volia combatre ab ell e que fes d'ell ço que li plagues. Atresi null hom, per gran poder que haja de tresor ne de gents ne de forts castells, no deu tenir en vil son enemich, ans li deu esser semblant tota via que sia pus fort de si, e que met son poder contra ell, e que li estigua aparellat en tal guisa que no li puxa esser soberch de res. Pero ell atressi deu guardar que tots aquells qui ab ell seran sien sos amichs, e quels am ab lleal cor, e ques combatessen per ell tro a la

Digitized by Google

mort, e ell que defenes ells, e quels am de tot son cor fortment; car la millor cosa quel rey pot haver, son lleals gents quel amen de cor e de volentat sens null partiment; que d'altrament no pot fer negun bon fet de sos enemichs.

Per que, tot rey e tot senyor de terra se deu guardar que no vulla a sos barons tolre terra ne castell ne franqueses, ne re que hajen hagut ne possehit de llurs antessessors, si per sentencia general donchs no ho feyen que fos condampnat, per algun malefici. Encara, donada sentencia, si donch lo malefici no era tan gran, si li deu haver merce tro a la terça vegada levada tracio del senyor; e deu los esser larch e abandonat de donar, majorment aquells qui han mester; e que sia a tots de bell semblant; e haja tals oficials a be fer, que no facen desmesura ne tort a ses gents, per tal que les gents no sien irades vers llur senyor. E aço deu esser molt esquivat, car molts reys no son stats deseretats e exellats de llur regne, sino per ço com eren desamats e venguts en ira de llurs gents, per los grans mals quels balles los feyen. Que Deus no ha posats los reys nels princeps sobrels pobles ne sobre les gents, que les deguen destroir ne menar a mal; ans los ha posats axi com lo pastor sobre les ovelles que les deu guardar que no entren en blat de llur vecy ne d'altre, ne ixquen de bona carrera; atresi lo rey deu guardar e deffendre son poble que null hom no li faça mal ni tort, e quels tingua en dret e en justicia; en tal guisa que tota hora quel veuran ne'n oyran parlar, sien scalfats de la lur amor, tot axi com les ovelles conexen la veu de llur bon pastor.

CAPITOL LXXVII

Dels missatgers qu'hun Serray qui stava en Constantina pres Alcoll trames al rey En Pere de Arago.

Quant lo rey En Jaume, pare del noble infant En Pere, fo passat desta vida, lo noble infant En Pere hac conquest lo regne de Valencia e fo vengut a fi dels barons de Catalunya, axi com ja havets oyt en aquest llibre, e ell se fo lle-

Digitized by Google

vat rey en la noble ciutat de Saragossa, si s'esdevench que en Africha era hun Serray qui havia nom Miral-Buzach, lo qual havia tallada la testa a hun seu nebot qui era serrahi, fill del rey de Tunis, trames son fill que havia nom Boferig a Bogia. En la dita terra de Africha havia hun Serray qui era gentil hom e era gran amich del rey de Tunis, pare de aquell a qui Miral-Buzach havia tolta la testa; e tenia huna ciutat que havia nom Constantina, qui es molt fort; e no la volia retre a Miral-Buzach: si que y havia tramesa sa ost, mas no y podia res cabar. E axi s'esdevench que aquell Serray qui tenia Constantina, qui havia nom Bolboquer, havia molts soldaders crestians ab ell. E ell hac son consell, e veu que longament nos podia tenir; e havia paor que no fos trait, e que Miral-Buzach no li tallas la testa. E trames missatgers certs al rey d'Arago En Pere: qui si ell passava ab huit cents cavallers e ab deu milia homens a peu a Alcoll, que ell li llivraria Constantina, qui es luny de la vila de Alcoll e de la mar dotze llegues; e que ell, ab aquella ciutat e ab la ajuda que ell li faria, poria conquerir tota Africha; e tots los crestians que eren en Africha e en Tunis e en tota la terra s'en vendrien a ell, qui son be deu milia homens a cavall; e que aço fos secret; que, si era descubert, tot lur fet yria a ventura de perdre.

CAPITOL LXXVIII

De la resposta quel rey En Pere de Arago trames al Serray de Alcoll.

Quant lo noble rey d'Arago En Pere hac hagudes les cartes de aquell serrahi Bolboquer, el capitan dels crestians soldaders li hac trameses lletres, lo rey En Pere trames les ses cartes e sos scrits secretament: ques tinguessen, que ell se aparellaria al pus tost que pogues, e al Pastor que ell seria ab ells, e de aço fossen ells be segurs. Quant Bolboquer hac oydes les cartes del rey d'Arago, fo molt alegre, e no preha res sos enemichs, e tench se al mils que poch; si que la ost de Bugia e de tota la terra li eren entorn: mas, sols que haguessen que menjar, nols temien en res.

Digitized by Google

CAPITOL LXXIX

Com lo rey En Pere de Arago acorda de anar a Constantina, e recolli ab totes ses gents per passar a Alcoll.

Quant lo rey d'Arago hac tramesos sos missatgers ab la resposta a Constantina e hac haguda resposta de Bolboquer, trames missatgers per tota Catalunya e per tot Arago a cavallers triats, bons e provats, e eren entro a huyt cents: que s'aparellassen per seguir lo rey lla hon ell volgues anar. E feu fer tarides e naus e galeres, e molt gran aparellament. Feu manement que tuyt se ajustassen al port de Tortosa; e aqui ell feu venir tots los almugavers els adalits de la frontera de Valencia e de Murcia, e los Golfins que staven als ports de Muradal; e foren be tres milia homens a peu.

Aquestes gents qui han nom Almugavers son gents que no viven sino de fet de armes, ne no stan en viles ne en ciutats, sino en muntanyes e en boschs; e guerreien tots jorns ab Serrayns, e entren dins la terra dels Serrayns huna jornada o dues lladrunyant e prenent dels Serrayns molts, e de llur haver; e de aço viven; e sofferen moltes malenances que als altres homens no porien sostenir; que be passaran a vegades dos jorns sens menjar, si mester los es; e menjaran de les erbes dels camps, que sol no s'en prehen res. E los Adelits quels guien, saben les terres els camins. E no aporten mes de huna gonella o huna camisa, sia stiu o ivern; e en les cames porten hunes calses de cuyro, e als peus hunes avarques de cuyro. E porten bon coltell e bona correja, e hun fogur a la cinta. E porta cascu huna llança e dos darts, e hun cerro de cuyro en que aporten llur vianda. E son molt forts e molt laugers per fugir e per encalsar. E son Catalans e Aragonesos e Serrayns. E aquelles altres gents que hom apella Golfins son Castellans e Salagons, e gents de profunda Spanya; e son la major partida de paratge. E per ço com no han rendes, o u han degastat e jugat, o per alguna mala feyta, fugen de llur terra ab llurs

armes. E axi com a homens que no saben altre fer, vehent se en la frontera dels ports del Muradal, qui son grans montanyes e forts, e grans boscatges, e marquen ab la terra dels Serrayns e dels crestians, e quens passa lo cami qui va de Castella a Cordova e a Sivilia, e axi aquelles gents prenen crestians e Serrayns; e estan en aquells boscatges; e aqui viven; e son molt grans gents e bones d'armes, tant quel rey de Castella non pot venir a fi.

Quant aquestes gents foren ajustades al port de Tortosa, lo rey ne tria quinze milia de aquells que aqui foren, e als altres ell dona comiat: mas hanch no s'en volgueren tornar, tro quel rey fon recollit ab sos cavallers e ab ses gents, que, a mal grat del rey, volien anar ab ell. E abans quel rey vengues al port de Tortosa, hac fet venir tants de bous e de vaques e de moltons que tota la ost n'hac bastament mentre que aqui stech; e meseren puix en les naus e en les tarides tantes quels bastaren mentre foren sobre mar. E quant lo rey fon recollit en sa galera al port de Tortosa, feu manament a'n Ramon Marquet qui era capita dels mariners: que totes les naus e les tarides et les galeres fessen vela e que fessen la via de Maho, que es en la ylla de Manorques; e aqui se deguessen ajustar.

Quant hagueren feta vela, tengueren llur via; mas quant vench la nit que vench apres, vench lo vent al contrari, e feu mal temps. E lo rey correch a Yviça ab gran res de sos navilis, e l' altra partida correch a Mallorqua. E quant lo mal temps fo passat, partiren cascuns de lla hon eren, e anaren al port de Maho, qui es en la ylla de Manorcha, e es de Serrayns e de llur senyoria. E en aquella ylla de Manorcha stan be deu milia homens d'armes de Serrayns, dels quals ni ha cinch cents be acavalcats; e son sots senyoria del rey d'Arago. E han aytal costum: que de totes parts de la ylla estan guardes; e sempre que vehen venir nenguna vela de nenguna part, ells fan senyal; e aquells de la ylla sempre venen a la mar, lla hon la vela deu arribar, ab llurs armes, per tal que null hom no y puxa entrar sens llur volentat. E quant ells veren la ost del rey venir a Maho, qui es bon port, vingueren aqui a cavall e a peu ab llurs armes, ab lo senyor de la ylla qui es Serray e s' apella Moxerif.

Quant lo rey fo dins lo port ab tots sos navilis, feu mana-

Digitized by Google

ment a les gents de la ost: que null hom no devallas en terra sens son manament. E lo rey feu passar huna tarida en la ylla qui es en lo port de Maho, e aqui ell devalla, e feu aparellar que menjar. E cada hu dels barons feu parar aqui llurs tendes prop lo rey, e devallaren en terra, e acompanyaren lo rey. E lo senyor de la ylla, Serray, quant sabe quel rey d'Arago era aqui ab sos navilis, feu venir molts bous e moltes vaques e molts moltons e gallines e molt bestiar, e trames al rey sos missatgers: que prengues aquell bestiar e tot ço que mester li fos de la ylla, axi com a cosa qui era sua e a sa volentat. E lo rey hac li llur gran grat, e pres ço que mester li fo a ell e a sos barons, tant que, mentre que aqui stigueren, hagueren preu pa fresch e carn e gallines e ous e formatges e burre, e molt de altre refrescament. E sempre l'Al Moxerif monta en huna galera e ana s'en al rey. E quant fo devant ell, agenollas a ell, e besa li los peus e les mans, e puix assech se devant lo rey, e dix li:

«Be siats vos vengut, axi com lo millor senyor que sia de nengunes parts o de nengunes gents! Veus aci hun vostre servidor, e totes aquestes gents son vostres, que vehets aci per fer vostres volentats. E pensats de demanar, que yo son aparellat per fer tot ço que manets.

—Amich, dix lo rey, anats vos en, que yom tinch per pagat de vos e de vostres gents. Ara no he res mester de vos.»

Ab tant lo Moxerif pres comiat del rey e torna s'en en terra ab sa gent, e aparella grans presents d'aur e d'argent que trames al rey, si quel rey se tench per pagat d'ell. Mas no dura gran temps quel dit Al Moxerif feu gran deslleakltat al rey.

CAPITOL LXXX

Com lo rey En Pere de Arago ab sa ost pres terra en Alcoll, terra de Serrayns.

Quant lo rey En Pere hac estat aqui tant que sos cavallers foren refrescats e totes les gents, els mariners veren que havien bon temps, exiren del port, e feren vela les naus e les tarides e les galeres. El rey feu venir En Ramon Marquet

Digitized by Google

e dona li los albarans quels degues donar per cascuna de les naus e de les tarides e de les galeres, e que fessen la via de Alcoll, qui es huna vila prop la mar en Africha, prop de Constantina dos jornades poques. Quant aquell senyor de Manorcha viu que les naus feyen la via de Barberia, aquella nit arma huna sagetia e dix los: «Anats al pus tost que puxats a Alcoll; e guardat vos que no us encontrets ab la ost del rey d'Arago; e digats a la gent de Alcoll que pensen de scapar; e puix a tots cells de Barberia tro a Bugia, que lo rey d'Arago s'en va en Barberia ab gran ost.» Tot axi com ho hac manat ho feren; si que de hun jorn e huna nit fo la sagetia a Alcoll, abans que la ost del rey; e feu los assaber aquest ardit. E ells pensaren de fogir ab tota llur roba. Si que, quant la ost del rey hi fo junta, trobaren la vila desemparada, que tots s'en foren fogits dintre terra e en les muntanyes. Mas trobaren hi mercaders pisans qui havien llurs mercaderies. E demanals lo rey quines novelles sabien e com era del fet de la terra. E ells dixeren los com huna sagetia de Manorcha hi havia stat hun jorn passat, qui havia dites novelles que la ost del rey d'Arago venia en Barberia; per que tots s'en eren fogits a les muntanyes de Constantina.

Dix lo rey: «Sabets ne res? — Certes, dixeren los mercaders, nos sabem que aquell senyor qui tenia Constantina es estat pres, e li es estada tallada la testa e a tots los soldaders qui ab ell eren.—Digats, dix lo rey, en tal guisa fon presa la vila ne aquells qui la tenien.—Senyor, digueren los mercaders, nos vos ho direm. No ha encara gayre quel fill de Miral-Buzach tenia assetiada Constantina ab la ost de Bugia e d'altres llochs; e hac empres, ab alguns homens de la vila e d'altres llochs que ho feren per haver, que, aquella nit que la guayta seria llur, quels obririen les portes de Constantina a ell. E tota sa ost entra dins la ciutat; e prengueren Bolboquer e tots los soldaders, e tallaren los les testes.»

Quant lo rey hac entes que son fet era destorbat e que no podia venir a acabament de aço que ell cuydava fer, fo molt irat e despagat; e no fo maravella. Lor feu descargar los cavalls en terra e les viandes; e tengueren la vila e les forces qui eren entorn la vila, ço es a dir los puigs que eren en torn la vila. E aquells que no caberen en la vila atendaren se als

Digitized by Google

puigs; e muntaren als puigs, es vallegaren, per ço com la multitut dels Serrayns eren tants quels combatien sens nombre.

Ara lexarem a parlar del rey En Pere d'Arago e de sa ost qui son albergats en Alcoll, e parlarem del fet de Cecilia.

CAPITOL LXXXI

Com les gents del regne de Cecilia occiren tots los Francesos qui staven en Cecilia per Carles, e fon a 14 de maig, 1282.

Diu lo comte que, quant lo rey d'Arago hac ajustades ses osts al port de Tortosa per anar a Alcoll e a Constantina, mas de aço null hom non podia esser son privat del rey, ne de aquell fet hon devia anar ne hon no, ans era molt secret, que null hom non sabe res, mas sols lo rey, esdevench se que, en aquella ciutat maestra de Palerm, qui es la maestra ciutat del regne de Cecilia, al terç jorn que Pasqua era passada, les gents de la ciutat anaren fora de la ciutat a huna sgleya hon havia grand perdo. E entre les altres gents anaven hi dones gentils ab llurs marits e ab llurs frares e ab llurs amichs; e anaven solaçant. Sobre aço encontraren huna companya de ribauts francesos qui eren de la cort de Carles e staven en Palerm per ell. Aquests malvats ribauts van se acostar a les dones, e metien les llurs mans en les mamelles de les dones. E los marits de les dones e els altres qui ab ells eren dixeren los: «Bells senyors, tenits vostra via e no façats vilania a les dones.» E ells resposeren com a ribauts: «De longanya encora parlets vos?» Si alça la palma e ana li donar hun gran colp per les spatles. E com los altres companyons veren que tan legeament los envilanien ells e les dones qui ab ells eren, lexaren se anar, ab los bordons que apcrtaven, als Francesos, e cridaren: « A mort als Francesos! » E axi la gent de Palerm occiren tots los Francesos qui son cruel gent els tenien molt vilment sots llurs peus.

Quant los ciutadans de Palerm e los gentils homens hagueren oit aço, tengueren lur consell, e digueren que mester

Digitized by Google

era que tots los Francesos qui eren en Cecilia morissen. E feren capitani hun cavaller hun savi hom de la terra. E quant vench lendema, la ost de Palerm exi a cavall e a peu ab llurs armes, e anaren per tota la Cecilia per viles e per castells; e feren occiure tots los Francesos que trobaren; e feren jurar tots homens dels castells e de les viles lo comandament de Palàrm, e puix trameseren lurs missatgers a la ciutat de Mecina ab aytals paraules:

«De part de la universitat de Palerm e de tots los seus fels companyons al regne de Cecilia, als gentils homens, barons e a tota la univercitat de Mecina, saluts e perdurable amistat.

«Fem vos assaber que, ab la gracia de Deu, que nos havem spoliada tota la nostra e totes les nostres encontrades de les devorables serpents quins glotien, nos e nostres infants, ens turmentaven nit e jorn la llet de les tatines de nostres mullers e de nostres filles, e les devoraven sens merce molt cruelment. Hon vos pregam, com a fels germans nostres e specials amichs que nos vos tenim: que gitets de vostra ciutat les spavantables serpents e que siats contra lo gran drago, e forts e ardits companyons ab nos ensemps; car lo temps es vengut que siam dellivrats e ixquam de sots lo pesant jou de Faraho, qui es molt greu e dur E ara es vengut lo temps que Deus trames Moyses a Faraho per dellivrar los fills de Israel de captivitat e de son poder. Ara es vengut aquell temps que aquell Moyses, que devia dellivrar los fills de Jerusalem, es vengut per a nos dellivrar; que erem perduts per nostres peccats. Per ço, com a Deu lo payre, qui es tot poderos, ha presa pietat de nos, levats vos e no siats adormits, e dreçats vos de combatre les cruels serpents.

«Data en Palerm a 14 de maig any 1282.»

Quant lo poble de Mecina hagueren oides aquestes cartes quels missatgers de Palerm hagueren aportades, en ques contaven les paraules d'amunt dites, no n'i hac nengu qui de pietat e goig no ploras forment. E cridaren: «Muyren! muyren! muyren los ribaùts francesos!» E van s'en per la ciutat corrent, com a homens rabiosos, sus ab llurs armes; e occiren tots los Francesos que atrobaren en Mecina, salvant hun rich hom qui era Prohençal, que meteren ell e sa companya en huna nau a la Catuna.

Digitized by Google

CAPITOL LXXXII

Com lo rey Carles ab totes ses osts passa en Cecilia.

Quant Carles sabe que hómens de Cecilia se eren llevats contra ell, e que havien morts tots los Francesos qui per ell hi eren, fo molt yrat, ajusta ses osts e aparella naus e galeres e tarides per passar en Cecilia. E vench s'en a Regols, qui es devant Mecina, e feu assetiar Mecina per mar e per terra. E dix que, si podia recobrar ne pendre Mecina, que tota la altra terra havria per nient; e feria juciar los homens e les fembres de Cecilia, tro als infants, a mort. Mas a Deu tot poderos no plach ne ho vol consentir ne sofferir. E quant Carles fo a Regols, si feu recollir sos cavallers e sos cavalls en naus e en tarides; e passaren en Cecilia entre Tauermina e Mecina. E quant tota la gent fo passada, atendas tóta la ost en torn Mecina en hun lloch que ha nom Santa Maria de Rocha-Mador. E eren quinze milia homens a cavall e cent cinquanta milia a peu, sens los mariners. E havia y, entre galeres e tarides armades, sens les naus e d'altres lenys grosos e menuts, huytanta. Els homens de Mecina hagueren aparellada e murada la ciutat de les naus e de les tarides que y eren en Mecina, que Carles hi havia fetes fer per anar en Romania. E defensaven se molt valentment contra Carles.

Ara lexa a parlar lo comte de Carles e de la ciutat de Mecina, e tornarem a parlar del noble rey En Pere d'Arago.

CAPITOL LXXXIII

Dels ardiments que feyen les gents del rey En Pere de Arago estant a Alcoyll.

Diu lo comte que, quant lo rey En Pere de Arago ab tota sa ost foren albergats dins la vila de Alcoyll e deffora la vila en tendes, es foren murats e vallegats de aquella part hon los Serrayns venien, lo comte de Pallars se alberga de fora la

vila en hun puig qui es devant la vila, el comte de Urgel ab ell e ab llurs companyons e llurs barons de la ost, los almugavers vengueren al rey e digueren: «Senyor, pus tant s'es que aci som venguts, vullats que vegam qui esta dins en terra, ni si y esta bestiar, que puxam refrescar nos e nostres terres.— Barons, dix lo rey, bem plau ço que deyts. E partire los barons de la ost per albarans; e segons l'albara si y yra cavalcada de docents cavallers e quatre milia almugavers.»

Quant lo rey hac ordenats los barons, dona primerament hun albara al comte de Pallars e al comte de Urgell que fessen la primera cavalcada ab trecents cavallers e ab tres milia almugavers. E l'altra cavalcada dona a'n Pere de Queral e En Ruiç Eximenes de Lluna; e l'altra cavalcada a'n Pere Ferrandes e a'n Pere Arnau de Botonat; e l'altra cavalcada a'n Bertran de Bellpuig e a'n Sanç d'Antillo; e l'altra cavalcada a'n Blascho d'Alago e a'n Galceran Pinos. E axi lo rey parti sos cavallers, mas nengu no gossava passar lo vall per campejar ne per combatre ab los Serrayns, sino ab volentat del rey; e cell qui gosava passar lo vall, lo rey lo castigava si fortment que james no li venia en cor que s'i tornas. E axi lo rey capdellava ses gents molt saviament e be, per tal que no prenguessen mal ne dan en bades.

Sdevench se hun jorn que, abans que neguns dels cavallers anassen cavalcar, feu aparellar lo rey mil almugavers: «Barons, dix lo rey, anats dema, ans del jorn, dins terra e vejats la ost dels Serrayns si es luny d'aci, e la terra si es plana ultra les montanyes; e yo fare star huna guardia en aquella montanya; e si multitut de Serrayns vos saltejaven, prenets la montanya, e fets hun senyal, que sempre nos vos serem en ajuda.»

Quant los almugavers hagueren oit, sempre lo mati pensaren de entrar dins la terra dels Serrayns. Quant foren be dintre, ells veren quels Serrayns se eren atendats en hun vall dos milia homens a cavall. E quant los Serrayns veren los almugavers, vengueren los al encontre; e los almugavers quels veren venir ajustaren se tots, mal grat dels Serrayns, e muntaren s'en en hun puig, e feren senyal a la guardia de la montanya sobre Alcoll; e la guardia feu senyal a la ost. E aytantost lo rey feu armar tota la ost a peu e a cavall; e muntaren vers aquella

Digitized by Google

part hon los almugavers eren en la montanya, quels Serrayns hi havien enclosos. E hanch los Serrayns non saberen res, tro que tota la ost fo ab ells; si que pochs ne escaparen dels dits Serrayns, que no fossen tots morts. Puix lo rey ana avant be tres llegues. E troba molta bella vila desemparada, e molt bel[1] castell, e molta bella garbera de forment e de lli; e meteren foch a tot, si no a la roba de seda e al aur e argent e a bells matalaffs, e a bells cobertors de seda, e roba laugera de preu, la qual poguessen aportar. Quant hagueren cremat tot ço que hagueren atrobat, e fo passat mig jorn, totes les muntanyes foren plenes de Serrayns a cavall e a peu, mas no gosaven devallar al pla. E lo rey feu tornar tota sa ost; e amenaren be dos milia bous e be vint milia entre moltons e bochs, et molts Serrayns presos, e molta roba, e molt arnes, que hanch no trobaren defencio. E quant foren a Alcoyll, foren molt alegres e pensaren de matar bous e moltons, e meseren en ast e en calderes, e soparen alegrament aquella nit, que gran abundament hi havien de pa e de vi e de tot ço que havien mester; quel rey los en donava prou, e molt que trobaren a comprar, e gran merchat, que be xixanta lenys hi havia, carregats de pa e de vi e de viandes de Mallorqua, e de Barcelona, e de Valencia, e d'altres llochs. Puix cascun jorn los d'amunt dits barons feyen cavalcades ab cavallers e ab almugavers, e entraven tres llegues o quatre dins terra, amenaven gran guany de Serrayns presos, e bestiar, e molta bona roba que trobaven per casals e per montanyes. Pero cascun jorn venien los Serrayns devant ells a cavall e a peu, tants quels plans e les montanyes n'eren cubertes, e feyen grans speronades. Mas quant hagueren provat lo portament de nostres cavallers e dels almugavers, nos volgueren acostar a la ost axi com solien, ans, com los veyen exir fora de la vall, s'en lunyaven e los feyen lloch.

Digitized by Google

CAPITOL LXXXIV

Com lo rey En Pere d'Arago tench consell ab son barons.

QUANT lo rey d'Arago veu quel fet per que ell era vengut li era fallit e vengut a menys cap, e que no podia venir acabament de ço que cuydava fer, ajusta son consell ab los barons e ab los sabis homens de la ost: «Barons, dix lo rey, ço per que yo havia començat aquest fet n'era vengut, hi, si m'es fallit; que yo cuydava haver Constantina; e si yo la hagues, ab lo poder que yo havia aci e ab lo socos quem vinguera de ma terra, yo conquerria tota Africha ab la ajuda de Deu, mal grat de tots quants Serrayns ha al mon. E tengueren Alcoyll; e aci fora nostre cap. E d'aci a Constantina no ha mes de dotze legues poques. E mal grat dels Serrayns meserem vianda e tot ço que mester nos fos. E puig aci es que nos som aci e havem presa terra salvament, e en bon lloch e en fort, que no temem que quants Serrayns ha al mon nos ne puxen gitar ne dan fer, ne per terra ne per mar, volria que, a honor de Deu, la crestiandat n' hagues honor e preu. Mon cor es, si vosaltres m'ho donats de consell, que trameta mos missatgers en Roma al apostoli, quem trameta ajutori e socos de cavallers e d'altra gent. E si u fa, null temps, mentre viu sia, m'hic partire. E ab la ajuda de Deu, yo conquerre tota sta terra a crestians, per ço que Deu hi sia beneys e lloat e honrat.»

Ab tant los barons respongueren e digueren al rey: «Senyor, ço que vos nos havets dit tenim tuyt per bo. E sia plaer a Deu que us ho leix complir, axi com lo vostre cor desija; que nos, senyor, nons partirem de vos null temps, ans hi farem venir nostres mullers e nostres infants. E volem aci servir Deu, mentre siam vius.»

Digitized by Google

CAPITOL LXXXV

Com lo rey En Pere d'Arago, stant en la villa de Alcoyll de Barberia, trames sos missatgers al apostoli.

Quant lo consell fo tengut, lo rey feu apparellar dues galeres que deguessen anar a Roma e trames hi per misatgers En Guillem de Canet e hu cavaller de Arago, barons nobles e honrats. E quant foren apparellats, tengueren llur via vers Roma, tant que vingueren á la ciutat de Roma. En la cort de Roma hi havia dos honrats clergues de Catalunya e de Spanya; e com oiren dir que aquestos dos missatgers honrats del rey d'Arago venien al apostoli, exiren los a carrera e acolliren los molts honradament en llur ostal. E aqui reposaren se tot aquell jorn; e puix lendema anaren d' avant lo apostoli, e agenollaren se devant ell, e saludaren lo molt altament:

«Pare sant de tota crestiandat. Deus te saul! Lo noble rey En Pere de Arago vos saluda molt e tramet vos estes cartes.»

E el apostoli pres les cartes, e mantinent feu les legir. En les quals se contenia axi:

«A vos, Pare sant de tota la crestiandat, de nos, En Pere, per la gracia de Deu rey d' Arago, saluts ab reverencia, axi com fill deu fer a pare segon Deu.

«Com nos, Pare sant, siam passats en Barberia e hagam aqui mes tot nostre poder de retenir tot ço que havem pres, qui es fort loch e bo, ço es la vila de Alcoyll, pregam vos quens trametats vostre socors de cavallers e de gents, e que donets perdo a les gents per passar a nos. E nos senyor, starem tant aqui que conquerrem la terra, per tal que Deus hic sia beneyt e servit, e lo seu beneyt nom exalçat.»

Digitized by Google

CAPITOL LXXXVI

De la resposta que feu lo apostoli als missatgers del rey En Pere d'Arago.

Quant lo apostoli hac aydes les cartes, e hac enteses les paraules quels missatgers los hagueren dites de part del rey En Pere d' Arago, si respos axi. Ço dix lo apostoli: «No creu pas que rey de tant poch poder sia passat en Barberia, ne gents haver emparat tan gran fet; que lo rey d'Anchlaterra, e el rey d'Alamanya, e el rey Carles, e molts comtes hi foren anats que no y pogueren res fer. Per que yo ara no li trametria consell ne socos de cavallers; quel tresor qu'es ajustat per la decima no es ajustat per despendre en Barberia ni en altre lloch, sino en la santa terra de ultra mar. E pus en lo començament no m' ho feu assaber, ara no havra ma ajuda.»

Quant los missatgers enteseren les paraules del apostoli e li hagueren respost ço que fo semblant, partiren se devant ell e anaren a llur ostal; e puix parlaren ab los cardenals e ab los prelats qui en la cort del apostoli eren, e digueren los en qual guisa lo apostoli los havia respost. E ells digueren los: que s'en anassen, que ab ell no podien res acabar, per ço com era Françes e de la partida de Carles: «E es gelos de aço que es gran dret que esdevenga. Per que digats al senyor rey: que pens de fer ço que millor li sia semblant que li sia honor e profit, e Deus ajudarli ha; e nos tema de res.»

Aquestes paraules entengueren los missatgers, que los cardenals havien dites per lo fet que entenia de fer. E recolliren se en llurs galeres, e tornaren s'en a Alcoyll; e feren la resposta al rey quel apostoli los havia feta. E digueren li ço quels cardenals els prelats los havien dit. Ara lexarem a parlar del rey e de sa ost e parlarem de les gents de Cecilia.

Digitized by Google

CAPITOL LXXXVII

Com les gents del regne de Cecilia tingueren son consell per lo fet de Carles.

Quant los homens de Cecilia saberen que Carles era passat en Cecilia ab tan gran poder, e saberen que havia assetiada Mecina per mar e per terra, e que a la fi nos poria tenir longament a ell, hagueren pahor axi com cells qui eren juciats a mor. E hagueren llur consell tots los alts homens en Palerm. E llevas aquell qui era llur capitani e parla axi:

«Senyors, be sabets que aquesta terra ha stat tots temps en servitut gran e en poder de mala senyoria. Ara es esdevengut, axi com tots sabets, que Carles es passat en Mecina, e pensa de recobrar tota la Cecilia, e hans tots jutjats a mort. Nos sabem quel senyor rey d'Arago es passat a Alcoyll; e es nostre natural senyor, per raho de la regina e de sos fills. Trametam hi nostres missatgers a volentat de tots, e digam li qui vingua a pendre lo regne de Cecilia, axi com era seu e de sos fills; e nos lo bastarem d'aur e d'argent mentre mester n'aja.»

Aquestes paraules responeren tuyt e dixeren: que tenien per bo ço quel capitani havia dit, e que ells sabien be que per null hom no podien veure a salvament, sino per lo rey d'Arago; e que, tot axi com Moyses dellivra, per la virtut de Deu, los fills de Israel de les mans de Faraho, tot axi devien ells esser dellivrats de les mans de Carles per lo rey d'Arago, ab volentat de Deu. E axi tuyt se acordaren a aço, e elegiren sos missatgers nobles homens e savis, e feren llurs cartes, e sagellades e fermades de tots los homens de les ciutats e de les viles e dels castells de Cecilia, ab seguraments e ab sagraments que tots tenien per bo e per ferm tot ço que los missatgers farien.

Digitized by Google

CAPITOL LXXXVIII

Com los grans homens e totes les gents del regne de Cecilia trameteren llurs missatgers al rey En Pere d'Arago en Alcoyll.

Los missatgers se aparellaren de anar a Alcoyll, lla hon lo rey d'Arago era. E quant se foren aparellats, meteren se en dos lenys armats e anaren s'en a Alcoyll. E aqui devallaren en terra e anaren s'en a la tenda del rey; e aqui trobaren lo rey ab gran res de cavallers e de barons, qui ordenava ab ells ses batalles, per tal com se volia combatre de tot en tot ab los Serrayns qui de tota Africa se eren aqui ajustats. E lo rey havials manada batalla. E quant foren devant lo rey, agenollaren se a ell e besaren li la ma e saludaren lo molt altament.

«Deus te saul, rey d'Arago e de Cecilia; en molts mes vivras tu sobre nos a gran honor, e tots tos fills, e tots cells que de tu exiran. Los barons de Cecilia e de tota l'altra gent te presenten llurs cors, e llurs mullers, e llurs infants, e llurs havers, e tot quant han. E pregan te, senyor, que prengues lo regne de Cecilia, e que sies llur senyor e llur rey. E vet, senyor, les cartes sagellades e fermades de tots los homens de Cecilia.»

Quant lo rey hac entes ço quels missatgers li hagueren dit, e hac vistes les cartes, respos los: «Barons, ben siats vosaltres venguts, per que havets desposehit Carles ne gitat de sa senyoria.—Senyor, digueren los missatgers, molt havets ben dit.» E com a hom savi en lley, trach hun llibre en que eren scrits tots los mals feyts e les injuries e les empremies que Car- e sos ballius los havien fetes e feyen cascun jorn, e mes mans a legir d'avant lo rey, e dix axi:

«Coneguda sia a tots cells qui aquest scrit volran oir, com Carles, qui era senyor de Cecilia, feya quatre vegades lo any colta a les gents del regne de Cecilia; si que, al cap del any, los havia pres les quatre parts de ço que havien. E quant hi havia nul hom que no volgues pagar, havia hun seu balliu qui collia la colta, e aportava deu cadenes clavades al arço de

Digitized by Google

tras la sella, e prenial, e metia li hu dels collars en lo coll, e amenaval a la preso. E puix havia hun ferre calent, e marcaven lo al front.

«L'altre capitol es, que venien sos ribauts e llurs soldaders ab llurs cavalls, e entraven en nostres alberchs, e prenien nostres mullers e nostres infants, e gitaven nos de fora malament e desonradament; e prenien nostres draps e tot ço que haviem en nostres alberchs, e guastaven ho a llur servir; e quant s'en anaven, portaven s'en ço que vols semblava.

«L'altre capitol, que si null hom havia bella muller o bella filla, entraven en l'alberch, e puix feyen ço ques volien de sa muller o de sa filla; e si lo senyor ne parlas, donaven li tants de colps tro quel lexaven mig mort.

«L'altre capitol, quens feya nodrir truges: e deyen: «Aquestes truges deven fer aytants porcells, e al cap del any es vos mester que de aytants nos responats.» E quant venia al cap del any, ell venia a aquell hom e deya: «Hon son nostres porchs que has nodrits al rey?» E el hom era mester quels retes resposta de aytants com los havia dit, sino metien lo en preso e tolien li lo seu.

«L'altre capitol, que feya moneda dues vegades l'any, e donavans de aquella moneda per alberchs, segons quel alberch era rich o pobre: «Aytal alberch val dos onces; aytal alberch tres, o aytal quatre.» Segons que era donaven los cinquanta sols de aquella moneda nova, en que no havia sino aram, per hun sol d'or. E quant venia a quatre o a cinch jorns, anaven sis sols a teri, e a deu o a dotze sols a teri. E axi destroya les gents e los tolia tot quant havien.»

Encara de moltes altres empremies e malvestats, que longa cosa seria a recomtar.

«Certes, dix lo rey, tort me sembla dura cosa e mala aquexa e no m'en do maravella de ço que havets fet; que Deus no ha posat lo pastor sobre les ovelles que les dega devorar ne altri menar a mal; ans les deu guardar en guisa de be, e guardar de llops e de les males besties que no les faça mal. Atresi dels reys e dels princeps; que Deu los ha posats sobre los pobles per governar e tenir en dretura, per defendre que altres gents nols fessen sobres ne torts. «Barons, dix lo rey, yo havre mon consell e respondreus breument.»

Digitized by Google

Los missatgers se partiren devant lo rey, e lo rey mana a son senescal que los llivras ostal e pensas d'ells al mils que pogues.

E axi com lo rey ho hac manat fo fet. E lo rey aparella son consell de comtes e de barons e de cavallers savis, e dix los com los homens de Cecilia los havien tramesos missatgers, que li llivraven lo regne de Cecilia, e quel bastaven da tot aço que hagues mester. «Be sabets quel regne es de la dona muller mia e de mos fills; e aquest rey Carles tenial ab molt gran tort: e puix axi es quel apostoli nom vol fer negun socos per que yo romangues aci per conquerir la terra de Africa, es mon cor que yo vaga pendre lo regne de Cecilia, puix ells lom reten, e vull saber de vosaltres quin consell m'i donats.—Senyor, digueren los comtes els barons de Catalunya e de Arago, pensats de fer tot ço que honor vos sia e profit, que nos vos seguirem mentre vidans baste. Que gran vergonya nos seria si tornavem en nostra terra que no haguessem res conquistat ne cregut en la vostra senyoria.»

De aquest consell fo molt alegre lo rey. «Barons, dix ell, mol son pagat de aço quem havets dit; e conech que gran amor e gran lealtat me aportats, e que gran prohea de cavalleria vos ho fa dir. E per ço no romangua la batalla de fer ab aquests menys crehents, qui tants se son ajustats devant nos.—Senyor, digueren los cavallers e los barons, molt vos ho havem que agrair de ço que vos nos havets dit. E facam ho en tal guisa que tots temps vos dupten. Per ço que vos o los vostres antessessors han ja fet, es mester que aci apparegua.»

Ab tant lo consell se parti e cascuns anaren en ses tendes. E lo rey romas alegre e joyos.

Ara lexa a parlar lo llibre del rey e torna a parlar dels barons e dels cavallers de la ost e dels almugavers, e dels torneigs e dels grans fets d' armes que feyen ab los Serrayns.

Digitized by Google

CAPITOL LXXXIX

De hun gran ardiment que feu lo noble En Arnau Roger, comte de Pallars.

Diu lo comte que, en la ost havia hun comte de Pallars, de huna terra molt fort; e havia nom Arnau Roger; e no stech hanch sens guerra, molt valent hom, jove e agradable, e a gran maravella prous e bo de ses armes, e larch hom de donar. Sdevench se que hun jorn stava en sa tenda, qui era en hun puig fora de la vila d'Arcoyll, e veu huna gran companya de cavallers serrayns que semblaven homens honrats. E eren tro a xixanta, be encavalcats e be armats; e aportaven huna senyera vermella ab lletres serraynes en torn; e vengueren prop de la tenda del comte. E quant veu lo comte que prop se acostaven a la sua tenda; feu manament a la sua gent que nols tiras ab ballesta ne ab altre, ne null hom nols exis. E tantos guarniren se e muntaren en sos cavalls; e el comte pres la llança e lo escut e exi de fora lo vall. E quant fo de fora, puny lo cavall dels sperons e ana ferir entrels Serrayns, si quel primer colp ne abate, ab los pits del cavall, quatre en terra; e ana ferir hun Serrayn de la llança de tal virtut que la darga li passa e tot lo cos, quel abate mort en terra. E puix arranca li la llança, e manues donal tal colp a aquell qui aportava la senyera, que mantinent lo abate mort a terra. E hun Serray feri lo de huna adzagaya per la cuxa, quel naffra malament, ell e son cavall; e ell punyi tant avant que passa ultra dels Serrayns.

Ab tant vench lo comte d'Urgell qui era infant molt jove, dos donzells que foren fills d'En Vidal de Sarraya. E punyiren llurs cavalls dels sperons, e van ferir en la pressa dels Serrayns, per ajudar al comte de Pallars; si quel comte d'Urgell feri hun Serray de llança de sobre la dargua, quel cos li passa; si quel cavall ne aportava lo Serray, si quel comte no li podia arranchar la llança. E quant lo comte de Pallars ho veu, correch vers ell e dix li: «Yo us ajudarc, qui son pus fort.» E

Digitized by Google

pres la llança e tira la molt fort, si que la darga trach del coll del Serray, e lo Serray caech mort en terra.

Ab tant les gents atengueren vers aquella part, e accorregueren hon lo comte era; els Serrayns fogiren; e romangueren gran res morts al cami. El comte e sos companyons tornaren s'en a llurs tendes e desguaniren se. E lo comte de Pallars feu se metjar de la naffra als bons metges qui eren en la ost. E a poch de temps ell fon guarit. El rey repta lo molt fort; car menys sa volentat havia passat lo vall e havia speronat vers los Serrayns, e que no valia tant sa fe. «Certes, dix lo comte, senyor, no es null hom al mon qui digua que yo haga fet res contra fe, de vos en fora qui sots mon senyor, que yo no lo y combata.—En comte, ço dix lo rey, yo no u dich gens, sino per la folia que vos fets. Que yo amara mes haver perdut quant he, que si vos hi fossets mort. Per que hom se deu guardar de foll assaig.—Certes, dix lo comte, que si aci no assajam nostres cossos de fet d'armes, yo no se hon nos ho assagem.—Certes, dix lo rey, bon provar fa son cors encontra tres cavallers o quatre, mas no anar ferir entre cinquanta o xixanta cavallers; e aço no es ardiment, ans es follia. Mas yo se be que vostre ardiment es tan gran que, si n'haviets la mitat de força, segons la volentat del cor, que vos vos combatriets ab cent cavallers e ab mes.—Senyor, dix lo comte, gran merces, que ben havets pagat de paraula, que ço ques en vos es caregat a mi.»

De aquests torneigs e de aquests assaigs feyen cascun jorn los nobles cavallers de la ost. E dels almugavers, exi hu, o dos, o tres, o quatre, fora del vall; e cridaren als Serrayns cavallers: ques venguessen combatre ab ells, hu per altre, o dos per dos, o tres per tres, o quatre per quatre. E en primer los Serrayns a cavall venien ferir en ells; de la altra gent no s' acostaven volenters. Els almugavers no s'acostaven a ells, ans com los veyen exir fora del vall, s'en lunyaven e tornaven atras.

Quant lo rey vench a Alcoyll, vench ab deu naus grans e ab vint tarides qui aportaven cavalls, e ab vint e dos galeres, e ab vint e dos sageties de setze rems, menys de llenys e de naus en que anava l'arnes dels barons, e civada e farina; que quant entra la ost a Alcoyll, foren cent quaranta veles e mes.

Digitized by Google

Hanch no fo null temps vist tan bell arnes de cavallers e de mariners e de servents, e de belles cubertes de samits en llurs cuyraces, e de drap d'aur batut, e molta bella senyera, e molt bell peno d'aur e d'argent, e molt bells cavalls e de gran preu, molta bella sella de senyal; que quant eren guarnits en hun camp, molt era bella cosa de veer. E en tota aquella ost no hac Genovesos, ne Pisans, ne Venecians, ne Provençals, ne en mar ne en terra; que tota la armada era de Catalans e de Aragonesos, e tots triats e provats de llurs armes.

CAPITOL XC

Com lo rey En Pere de Arago ab tota sa ost s'en vench en Cecilia.

Diu lo comte que, quant les ost de tota Africha se foren ajustades a Alcoyll, si que les muntanyes e los plans ne staven cuberts a cavall e a peu, lo rey los trames a dir : que s' aparellassen de la batalla. E quant los Serrayns ho hagueren entes, que jals hagueren provats e veyen que eren molt valents d'armes, feren resposta al rey: que havrien llur consell. E d' altra part trameseren missatge al rey d'Arago, per hun mercader pisa que era en la ost dels Serrayns: que farien pau ab ells molt volenters, e que s'en anas en sa terra o lla hon se volgues, e ques trabuterien ab ell. E lo rey hac consell e dix: que puix quel convenia a partir de aqui, e havria anar en lloch hon havria mester sos cavallers e sa gent, e que la batalla no li acabaria res, e tot ço que havria d'ells havria de guany, feu los resposta: que no y era vengut per llur haver; mas, sis volien combatre ab ell, ques aparellassen de la batalla. E ells feren li altra resposta: que nos volien combatre ab ell, ans farien ab ell tota bona pau, e que li darien de tresor tant que ell se tendria per pagat; e ques trabuterien ab ell cascun any; e que ja havien trames a Tunis per lo tresor e per la resposta de Miral-Buzach qui era rey de Tunis.

Mentre quel rey estava axi en aquestes paraules, los missatgers del regne de Cecilia li vingueren un jorn devant e di-

Digitized by Google

gueren li: «Senyor rey, pregam te, axi com a noble senyor, que nos respones a nostre fet.—Barons, dix lo rey, yo he hagut mon consell que, pus als homens del regne de Cecilia plau quem reten la terra, e volen que yo sia rey de Cecilia, que y passare e quels defendre a mon poder a tots homens; encara quels tendre a les bones costumes del rey Guillem.—Donchs, senyor, dixeren los missatgers, pregam te que pens de ordenar ton fet e de passar en Cecilia al pus tost que puxes; e no hagues cura de aquests Serrayns, que nos te bastarem d'aur e d'argent, e de tot ço que mester hages.»

Lo rey, que viu quels Serrayns lo menaven per paraules, feu recollir sos cavallers e tot son arnes, si que en tres jorns ho feu tot recollir. Quant vench que la nit fon venguda, al terç jorn, lo rey feu recollir los cavalls els cavallers qui estaven en guarda al vall e tots los servents, e cercha si hi romania null hom, malalt ne sa. E quant veu que no y havia res romas, recollils en huna galera. E quant lo rey fo recollit, los mariners exiren en terra e meseren foch a la vila be en cent llochs. E quant lo foch se tench a tota la vila, els Serrayns conegueren que la ost s'en era anada, mantinent vengueren a mar, e no y trobaren nengu, que tuyt se foren recollits. E mantinent pensaven se quel rey s'en anava en Cecilia. Quant vench a la mija nuyt, les naus e les tarides e tots los navilis feren vela. e hagueren llur vent, que al jorn foren arribats al port de Trapena que es en Cecilia. E quant les gents de Trapena e del munt de Sent-Jolian e de Marsara e de tota la encontrada veren tant gran navili venir, vingueren tuyt a la mar; e saberen ja que era lo rey de Arago qui venia en Cecilia, e aparellaren se al mils que pogueren per ell acollir. E aribaren a gran honor. E sempre tots los richs-homens e els cavallers de la terra en barques entraren en la nau hon lo rey era. E quant foren en la nau, agenollaren se devant sos peus, e besaren li la ma, e saludaren lo molt altament, e digueren li que devallas en la sua terra. E sempre lo rey munta en huna galera e devalla en terra. E quant lo rey fo en terra, hac li hom aparellats cavalls, e munta a cavall, e tota la gent de la terra, anava li devant a peu. E els cavallers e els barons de la terra menaven lo per les regnes; e portava li hom hun pali d'aur sobrel cap en quatre llances. E les dones e les donzelles e tota

Digitized by Google

l'altra gent, ab moltes maneres de esturments, anaven li devant e cridaven: «Be sia vengut lo nostre senyor lo rey d'Arago e de Cecilia el nostre salvador, per que serem dellivrats del nostre enemich Carles sens merce!»

E axi anaren li cantant e alegriant devant, tro quel hagueren amenat dins lo palau real, qui fo encontinent de drap de seda e d'aur. Los homens de la terra feren venir molts bous e moltes vaques e moltes gallines, e pa e vi, e a gran bastament feren aparellar que menjar. E los barons, els cavallers, els almugavers devallaren de les galeres e de les tarides, e feren descaregar llurs cavalls e llurs armes en terra, e meseren ho per ostals. Els menjars foren aparellats, e menjaren alegrament; e puix anaren reposar, que la mar los havia treballats. E puix la gent de la terra feren festa be quatre jorns, e trameteren grans presents d'aur e d'argent al rey, e drap d'aur e de seda. Si quel rey s'en tench per pagat d'ells ço es assaber de Trapena e de tota la encontrada.

CAPITOL XCI

Quant lo rey En Pere de Arago s'en vench a Palerm per tenir conseli.

Quant lo rey hac stat cinch jorns en la vila de Trapena, e hac demanat noves de Carles hon era ni hon no, e sabe que Carles era en torn de la ciutat de Mecina e que la tenia assetjada per mar e per terra, feu manament a'n Ramon Marquet: que fes muntar en les tarides e en les galeres tots los mariners de les naus ab tots los mariners, que menassen tarides carregades de pa e de vi e de carn, e que s'en anassen a Palerm.

Tot axi com lo rey ho hac manat fo fet. El rey cavalca ab sa gent tant per jornades que vench en la ciutat de Palerm. E les galeres foren aytantost aqui, e les gents de la ciutat feren molt gran festa de la venguda del rey, e ells reberen ab gran honor lo rey, el meseren en lo palau. Quant lo rey fo albergat en son palau, els cavallers els almugavers foren albergats per

Digitized by Google

la ciutat; no gens que tota la cavalleria del rey vengues, nels almugavers venguessen tots ensemps aquell jorn ab ell, ans trigaren a venir pus de quatre jorns, per ço com grans gents no poden axi ajustar; e majorment, puix eren en terra de llurs amichs, e terra abundosa de totes viandes, cascu se reposava molt volenters, per ço car molt havien treballat. E per ço com los cavallers venien ab llurs fessets vestits e suats e negres de guarniment, e ells qui eren ennegrits del sol quils havien colorats, e llurs vestidures qui eren ronyoses, e los almugavers tots suats e malvestits e negres, per raho del sol quils havia tochats, les gents de Palerm menysprearen los; e fo semblant en llur cor que ja per ells no fossen dellivrats de les mans de Carles, qui era ab gran poder per mar e per terra.

Quant vench a cap de tres jorns, lo rey tench parlament ab totes les gents de Palerm e de les viles e dels castells de Cecilia, que de cascun lloch ni havia dels millors. E dix los:

«Barons, vos sabets que yo era anat en Barberia sobre Serrayns, a honor de Deu e de tota crestiandat a mantenir; e era en la vila de Alcoyll qui es en la Barberia; e los vostres missatgers vengueren a nos de la vostra part e de tota universitat del regne de Cecilia qui era mia e de mos fills, e que vos altres me dariets aytants cavalls com yo hagues mester, em bastariets d'aur e d'argent a deffendre a vosaltres de Carles, e quem llivrariets tot ço qui fos de Carles. E vull saber de vos altres aci si u atorgats ne si es veritat.»

Ab tant lo rey se calla per oyr que respondrien, e assech se en son siti. E hun cavaller de Cecilia, qui era bo e de molts dies, se lleva; e havia licencia de tots los altres que degue parlar. E dix:

«Amon! senyor lo rey, les tues paraules son molt bones e verdaderes. E certan n'es, axi com vos ho avets dit, ho atorga tota la comonitat del regne.»

A aquesta paraula respongueren tots a huna veu: que atorgaven tot ço que aquell deya ni diria, e que eren aparellats de seguir tota llur volentat. Puix parla aquell cavaller qui primerament havia parlat, e dix: «Amon! senyor lo rey, de una cosa te volem pregar: que tots los homens de Cecilia, per ço que tots temps te siam membrants de la tua honor e de la tua gracia, e que james nos puxa departir, ço es quels atorchs les bo-

Digitized by Google

nes costumes del rey Guillem. E de aqui avant, fe de nos la tua volentat.» Lo rey se lleva e dix: «Ço que vosaltres me pregats es laugera cosa de fer; que major volentat n'he yo que vosaltres; que us atorch totes les costumes del rey Guillem; e de aço fervoshe bones cartes ab mon sagell penden. «E tuyt feren li gracies del atorgament quels havia feyt. E llevaren se los barons tots, e els cavallers de Cecilia, els richs-homens de les ciutats e de les viles, e feren li homenatge; e puix tota la terra. Ab tant les taules foren meses, e lo rey ana a menjar ab sos cavallers. E lo parlament se parti.

CAPITOL XCII

Quant lo rey En Pere d'Arago trames sos missatgers al rey Carles.

Diu lo comte que, quant lo rey hac ordenats tots sos fets en la ciutat de Palerm e tots los cavallers els almugavers foren venguts de Trapena, lo rey se apparella de anar vers la ciutat de Mecina; e hac trames ses cartes per tot lo regne de Cecilia a totes gents a peu e a cavall, que fossen ajustats tots ab ses armes en la vila de Randas. Mas ja enans de aço havia tramesos sos missatgers a Carles, dos cavallers honrats homens, qui havien nom En Pere de Queralt e En Ruiç Eximenes de Lluna, e En Guillem Aymerich, jucie de la ciutat de Barcelona, los quals portaren huna carta quel rey los dona que portassen a Carles, e altra carta de crehença. E portaven llurs guarniments, e menaven llurs scuders quils aportaven llurs armes e amenaven llurs cavalls. E cavalcaren tant per jornades que vengueren a dues llegues prop de la ost de Carles. Mas, ja enans de aço, dos jorns abans, havien tramesos dos frares de penitencia a Carles, que ell sabes que missatgers del rey d'Arago venien a ell e quels asseguras. E havien haguda resposta: que venguessen asseguradament. E quant ells foren a dues llegues prop de la ost de Carles, e foren a huna devallada de huna montanya, si veren llains al pla tro a xixanta cavallers armats en llurs cavalls, que Carles hi havia

Digitized by Google

tramesos, per tal que nengunes gents no poguessen al pla entrar que ell no u sabes, e per tal que los missatgers fossen en la ost, que aquells lo y fessen a saber. E quant En Pere de Queralt e En Ramon Eximenes de Lluna veren aquells cavallers, hagueren gran pahor e digueren: «Armem nos e muntem en nostres cavalls, que aquestes gents son ultrajosos e deseen agres; e si tant s'era quens volguessen fer nenguna honta ne dan, mes val quens trobem apparellats que si moriem vilment.» Ab tant prengueren llurs armes e muntaren en llurs cavalls, e tengueren llur cami dret. E quant los cavallers francesos los veren venir, bes pensaven que aquests eren los cavallers e missatgers del rey d'Arago, e encloiren los de totes parts, e cridaren los de luny, quins cavallers eren? e ells respongueren: que eren missatgers del rey d'Arago. E aytantost acostaren se a ells, e demanaren los del rey d'Arago hon era. Respongueren los que a Palerm. E axi cavalcaren ab ells ensemps be huna llegua e mija, e axi que veren totes les osts de Carles, e veren grans companyes de cavallers. Quant foren a miga llegua prop de la ost, cavalcaren en llurs palafrens, molt ricament vestits de fins draps, ab penes vayres e ab cendats. E quant foren apres dels dits cavallers, saludaren los molt gint, e ells reberen los molt honradament; e tornaren s'en ab ells en la ost, e acompanyaren los ab gran honor tro a llur ostal; e puix partiren se d'ells, si no hun cavaller qui romas tota via ab ells.

E si volets saber com foren albergats, sils mes hom en una sgleya; e aqui hom los feu albergar. E no y hac matalaffs ni cobertor, sino molt fe que y hagueren mes. E Carles feu los aportar dos flacons de vi, e sis pans de forment molt negre e leig, e dos porchs en ast, e huna caldera de cols cuytes ab carn de porch fresch. E axi stigueren aquel jorn e la nit, que nols lexa hom parlar ab Carles. Quant vench lo mati, Carles los trames sos missatgers, que vinguessen a parlar ab ell. E aytantost foren apparellats, e vengueren a la tenda de Carles, e parevan be missatgers de alt affer. E quant foren devant Carles, qui seya sobre hun llit cubert de richs draps de seda, agenollaren se a ell e saludarenlo; e puix En Pere de Queralt parla e dix la missatgeria: «Senyor Carles, dix ell, lo nostre rey d'Arago nos tramet a vos. E per tal que vos cregats que nos som

missatgers seus, veus carta de crehença que us tramet. — En bon hora, dix Carles, digats ço quel rey d'Arago vos mana dir. —Senyor, dix En Pere de Queralt, tenits aquesta carta que nostre senyor lo rey d'Arago vos tramet.»

Carles pres la, e no la guarda aquella hora ; mas que la posa sobre son llit hon seya.

«Senyor Carles, dix En Pere de Queralt, nostre senyor lo rey d'Arago vos diu e us mana : que li dellivrats la terra de Cecilia que es sua e de sos fills, la qual trop havets tenguda a gran tort. E les gents de Cecilia qui son molt agreviades de la vostra senyoria han request la ajuda del rey d'Arago. Per que lo rey los vol ajudar, axi com aquelle qui son seus e de sa terra.»

CAPITOL XCIII

De ço quel rey Carles dix e feu dir als missatgers del rey En Pere d'Arago.

Quant lo rey Carles hac entes ço quels missatgers del rey d'Arago li hagueren dit, stech tot esbalahit huna gran peça, que no parla ne respos res. E ades anava menjant hun bastonet ab les dents, que tenia en la ma , per fellonia. E quant hac molt pensat, respos: «Senyors , la terra de Cecilia no es pas del rey d'Arago ne mia, ans es de la sgleya de Roma. Mas yo vull que vosaltres anets a Mecina , e que digats als homens de Mecina, de part del rey d'Arago, que hajen treves ab mi huyt jorns, tant que hagam parlat ab vosaltres e vos ab nos d'aço hon havem a parlar. — Senyor, dixeren los missatgers, aço farem nos volenters; e no romandra ja per nos si fer ho volen.»

Ab tant partiren se devant lo rey e anaren devant la ciutat de Mecina; e cridaren als homens del mur; e los homens del mur demanaren los que demanaven. «Barons, dix En Pere de Queralt, nos som missatgers del rey d'Arago e volriem parlar ab lo vostre capitani, ser Alaymo.» Quant aquells ho hagueren entes, anaren ho a dir a ser Alaymo llur capitani; e vench

Digitized by Google

encontinent, e feu se al mur, e demana als missatgers quins homens eren ne que demanaven. En Pere de Queralt respos: «Sots vos lo capitani de Mecina?» E ell respos: «Certes! be son yo lo capitani de Mecina. Per que ho demanats?» — Senyor, dix En Pere de Queralt, nos som missatgers del rey d'Arago; e pregam vos de la sua part, que hajats treves ab Carles, tant tro que nos hagam parlat ab ell de ço que dir li havem de part del rey d'Arago. Ell no ha ja feta resposta a les nostres paraules. — Certes! dix lo capitani, yo no creu que vos altres siats missatgers del rey d'Arago; e ja per vostres falses paraules yo no havre pau ne treves ab ell. E d'aqui avant partits vos de aqui, e tenits vostra carrera.»

Ab tant veren que res no y podien acabar ab ell, tornaren s'en a Carles. «Senyor, dix En Pere de Queralt, nos havem parlat ab lo capitani e no havem pogut res acabar ab ell. Per cosa que nos hagam dit, no vol creure que nos siam missatgers del rey d'Arago.—Barons, dix Carles, anats vos reposar tro a dema; que havre hagut mon consell, e havrets ne resposta.»

Adonchs s'en tornaren a llur ostal e estigueren tot aquel jorn. La nit que vench apres, Carles se recolli en huna galera tot privadament, e lexa sa ost, e passa s'en en la Calabria devant Mecina; e dexa manament que hom donas comiat als missatgers, per que ara nols volia fer resposta als missatgers del rey d'Arago. E mana que, sempre quels missatgers s'en fossen anats, que tota la ost, al pus tost que pogues e pus privadament, s'en passassen a Regols.

De totes aquestes coses los missatgers del rey d'Arago non saberen res, ne sabien que Carles s'en fos passat en la Calabria. E quan vench al mati, vengueren tres cavallers als missatgers e dixeren los: «Senyors, lo rey vos diu que us ne anets; e digats al rey d'Arago quel rey Carles vol aparellar sos missatgers per los quals li trametra sa resposta.» Ab tant los missatgers del rey d'Arago preseren llurs armes e muntaren en llurs cavalls, e ab llurs scuders tengueren llur cami, e cavalcaren dos jorns tro que vingueren en la vila de Randas. E aqui trobaren lo rey d'Arago qui fo vengut de Palerm, e digueren al rey ço que Carles los havia dit; e com havien parlat ab lo

Digitized by Google

capitani de Mecina; e com Carles los havia trames a dir que s'en anassen, que ell hi trametria sos missatgers.

Ara lexa a parlar lo llibre del rey d'Arago e de sos missatgers qui foren tornats a ell.

CAPITOL XCIV

Com lo rey Carles e tota sa ost s'en passaren a Regols.

Diu lo comte que, com los missatgers del rey d'Arago foren partits de la ost, aytantost saberen cells de la ost que Carles s'en era passat a Regols; e mantinent, al mils que hom poch, recolliren se en les tarides e en les galeres, e pensaren de anar a Regols. E quant les gents de Mecina saberen que la ost fugia e desemparaven la terra, commençaren a exir de fora ab llurs armes, e feriren en les tendes de aquells qui eren romasos, e feren los gran dapnatge; si que aquells de la ost se recolliren molt cuytosament. E occiren los be cinc cents cavalls, per ço com no havien ayna de recollir; e meseren foch a llur civada e a llur farina, per tal com no s'en podien aportar. Hi moriren moltes gents al recollir, per ço com les gents de Mecina e de tota la terra los donaven gran batalla.

CAPITOL XCV

Com lo rey En Pere de Arago s'en vench a Mecina.

Diu lo comte que, aquel jorn quels missatgers del rey d'Arago foren venguts a Randas e hagueren parlat ab lo rey, a hora de vespres sonades, vench un hom molt cuytosament al rey, e saluda lo, e dix li: «Senyor rey, sapies que Carles e tota sa ost s'en son fogits, e han desemparada la terra.— Ço no pot esser, dix lo rey, que Carles, qui es lo pus valent e

Digitized by Google

el pus poderos del mon, e que ab ell haga tretze milia homens a cavall haga axi vilment desemparada la terra.» Mentre quel rey estava axi parlant ab sos cavallers de aquell fet e d'altres, hun altre hom vench a cavall molt cuytosament; e saluda lo rey e tota sa companya, e dix li al rey: «Senyor, sapies per veritat quel nostre enemich Carles es fuyt, ell e tota sa companya, e ha desemparada Cecilia.—Com ho sabs tu? dix lo rey. —Senyor, ço dix aquell missatge, car ja hir mati fuy yo ab los homens de Mecina en la llur ost; e mentre que les gents de Carles se recollien en les tarides, los fem gran dapnatge; ells havien morts be cincents homens cavallers, per ço com no hávien leer quels recollissen,—Ara, dim tu, dix lo rey, sabs si Carles havia moltes gents d'armes, o per que ha desemparada la terra sens batalla?—Senyor, ço dix lo missatge, certa cosa es que en la ost de Carles havia quatorze milia homens a cavall e be cinquanta milia homens a peu sens los mariners; e havia hi, entre galeres e lenys armats e naus, be cent cinquanta, menys de barques e d'altres lenys.» Quant lo rey hac entes aço que aquest hom li hac dit, maravellas molt com Carles havia desemparada la terra axi vilment sens batalla: «Certes, ço dix lo rey, a mi pesa molt com Carles ha axi desemparada la terra; que yo volguera be quel fet anas en tal guisa que cascu pogues provar son cos per fet d'armes; si que la huna part ne portas la honor o la llaor, per tots temps. E ço era la cosa que yo tots temps havia desijada, que yom pogues combatre en hun camp ab molts cavallers e prous de armes ab mos gentils cavallers e prous de armes.» Ab tant lo rey mana que aquell mati fossen aparellats tuyt de cavalcar, que ell s'en volia anar a la ciutat de Mecina. Quant foren tuyt apparellats de cavalcar, al mati, lo rey cavalcha ab sa cavalleria e ab los almugavers e ab totes les gents del regne de Cecilia, tant tro que vench en la ciutat de Mecina.

Digitized by Google

CAPITOL XCVI

De la gran honor que tota la gent de Mecina feren al rey En Pere de Arago.

Quant vench que les gents de Mecina saberen quel rey era partit de Randas, encortinaren tota la ciutat de draps d'aur, e cobriren totes les carreres de junch vert e de erbes ben olens, e feren jochs de diverses maneres; e exiren a carrera al rey, cavallers e richs homens, a peu, molt ordenadament e honrada; e destraven lo per les regnes del cavall, e feyen li aportar dessus hun rich drap d'aur en quatre llances; e dones e donzelles anaven li cantant d' avant: «Be sia vengut lo senyor rey dels reys terrenals, per la gracia de Deu quins ha dellivrats de les mans del nostre enemich Carles.»

E axi amenaren lo al palau emperial, ab molt gran alegria, que semblant los fo que Deus fos devallat en terra de sobre ells. E en la ciutat hun prom qui era capitani molt prom e valent, que havia nom ser Alaymo, havia huna dona per muller qui era molt bella e gentil, e molt prous e valent de cor e de cos; que ella era llarga de donar, e quant era lloch e temps valia be per hun cavaller, e anava tots jorns ab trenta cavallers armats, e guaytava la ciutat, e capdellava les gents lla hon era mester ques combatien, als murs ne als altres llochs de la ciutat hon era ops. Quant la dona aquesta viu lo rey, que null temps nol havia vist, fon molt enamorada, axi com de senyor valent e agradable, no gens per mal enteniment. Com lo rey fo en son palau albergat, els cavallers e la altra gent foren entrats en la ciutat, los menjars foren apparellats, el rey pres aygua mans e assech se a menjar, ell e tots sos cavallers. E menjaren molt alegrament. E micer Alaymo de Mecina menja ab lo rey, e madona sa muller. E puix serviren lo rey de tot son poder; si que la dona nos parti del rey hon que anas ne cavalcas per vila ne a casa; e servial, e feya li aytants de plaers com ella podia, e son marit, e tots quants ne havia en la ciutat. E

Digitized by Google

a poch de temps vingueren vint e dos galeres a Mecina e quatre tarides del rey, de rems, molt ricament armades. E aqui devallaren en terra e refrescaren de tot ço que mester los fo. E lo rey donavals prou pa e vi, e carn a bastament.

CAPITOL XCVII

Com lo rey Carles dona comiat a gran res de sa gent.

Diu lo comte que, mentre la rey d'Arago stava en Mecina e pensava de ordenar sa terra e de stablir los castells e les forces del regne de Cecilia, Carles stava a Regols ab sa ost e assats prop de Mecina, a huyt milles. E veu quels seus navilis no podien aqui romandre, per raho del ivern que venia. E per ço com en aquell lloch no havia port, e per tal com havien gran carestia de pa e de vi e de civada, dona comiat a les gents de Masella e del principat que s'en anassen, e tots cells de Pulla e d'altres llochs. Atressi dona comiat a gran res de cavallers e de gents de peu del principat e de Pulla e de molts altres llochs, que eren sens fi.

CAPITOL XCVIII

Com quatorze galeres del rey de Arago desbarataren quaranta galeres del rey Carles, e'n prengueren vint e dos.

Diu lo comte que, quant vench hun mati quel sol fo exit, les galeres de Masella e del principat de Pulla, començaren a exir de Regols e feren vela per anar cascuns en llur terra. E aquests de Masella e del principat eren, entre galeres e tarides, setanta; e feren la via de Napols; e eren totes carregades de armes e de rich arnes, e de cavallers, e de honrats

Digitized by Google

homens francesos e de Napols e del principat qui s'en tornaven en llur terra. Quant l'almirall del rey de Arago viu qual navili de Carles, axi feu recollir les gents e les galeres, e bateren de rems, e ana contra les galeres del rey Carles, si quels foren molt prop, e els altres nos pensaven ques gosassen ab ells mesclar de batalla; e cells de les galeres del rey d'Arago tots armats pensaven de anar vers ells a rems e a veles, aytant com pogueren, per cor de combatre. Quant les galeres de Carles veren que aquelles nols rebugaven e que venien ardidament, meseren mans a girar, e tornaren s'en a Regols; si que les galeres del rey d'Arago volgueren anar a Regols; mas mes se molt gran vent al encontre; e no y pogueren anar, e tornaren s'en a Mecina. «Barons, dix l'almirall del rey d'Arago, si nos aguaytam be, e que siam en tal guisa apparellats que, sempre que les galeres de Carles ixquen de Regols, siam nos ab ells, nos n'havrem gran partida; si no ells s'en iran.» E aytantost feu star a la torre de Mecina deu galeres en guarda. Quant vench al cinquen jorn, quant les galeres de Carles s'en foren tornades a Regols, aço fo hun divendres mati que feu lo vent a la ostia fort torbat, e feu molt leig temps e molt vent, feren llur comte que ab aytal temps les galeres del rey d'Arago no exirsen de Mecina; e exiren se de Regols, e feren vela per anar a Napols; e foren, entre tarides e galeres, quaranta huyt, de les quals n'i havia denou de Masella e cinch de Pisa e vint e dos del principat. Quant l'almirall del rey viu lo mati que les galeres de Carles s'en anaven, feu tocar la trompeta; e tuyt recolliren se al pus tots que pogueren, e feren vela; e anaren tant com pogueren a rems e a veles, encalsant los, si que les galeres eren luny de les galeres del rey d'Arago be huyt milles. E foren se meses tan prop de la terra quel vent fresch que havien los talli; e axi corregueren les tant quels foren prop a dos milles. Mas aquestes galeres del rey d'Arago que axis foren aventades, no eren mas de quatorze, axi com abans foren aparellades a Mecina, que les altres qui venien de tras tant eren luny que no les podien veure.

Quant les galeres de Masella e de Pisa e del principat veren que les galeres del rey d'Arago los venien de sobres, calaren totes e giraren les prohes vers aquelles, e meseren se en schala, e aparellaren se de la batalla. E aquelles de Masella

Digitized by Google

qui staven de la banda de mig jorn, van dreçar ab gran gatsara huna senyera molt gran que apellen l'estandart de Sent Victor. E cells de Pisa e del principat qui staven de la banda de terra feren atresi per aquell semblant mateix. E puix feren venir hun leny armat de huytanta rems que era de Nicotera, e era lo major leny que hom sabes, e digueren li que anas comtar les galeres dels Catalans e puix que s'en tornas. Lo leny armat bate de rems e ana a hun tret de ballesta prop les galeres dels Catalans, e puix pres l'altra volta, e torna s'en a les galeres de Carles, e dix los que les galeres dels Catalans, a son semblant, no eren mes de quatorze; mas tant era gran la claredat de llurs scuts e de llurs capells de ferre febrits e de cuyraces de drap d'aur que apenes les podien reguardar.

Ab tant les galeres dels Catalans foren apparellades e començaren a ferir en mig lloch de les galeres, lla hon aquelles de Pisa eren. Quant los Massellesos los veren axi ferir, van metre l'estandart de Sent Victor abaix vilment, e preseren la volta a mig jorn, e començaren de fogir a rems e a veles; e gitaren en mar molt bell arnes e matalaffs de seda, e caxes, e bonetes, e guarniments, per tal que les galeres fossen pus laugeres e mils poguessen scapar. E les galeres del principat preseren la volta e començaren a fogir de vers Nicotera, que no y havia pus de dos milles. E les galeres dels Catalans anaren tro a lla dins en terra ab ells, e retengueren ne vint e dues, de les quals n'i hac dos de Pisa, en que era l'almirall, e les vint eren del principat. E feriren en Nicotera quatre en terra, e les gents de la ost de Carles deffençaren les de terra. E En Pere d'Esvilar ab la sua galera e ab huna altra feriren en terra, e a mal grat de la cavalleria de Carles, vararen les e menaren les s'en.

Quant aquesta batalla fo finida, fo mig jorn passat; e a Mecina no sabien negunes noves de les galeres, ne les altres galeres no foren a la batalla, sino les quatorze primeres, puix vingueren quant ja s'en tornaven les altres; si que vingueren alguns a Carles e dixeren que les galeres del rey d'Arago eren desconfites. E Carles e totes les gents qui eren a Regols feren gran lumenaria; aquella nit semblava que foch se tingues a la ost. E aço veyen cells de Mecina e foren ne molt desconfortats, per ço com no sabien nengunes novelles de les galeres; e

Digitized by Google

lo rey n'era molt fello e despagat. Quant les galeres dels Catalans hagueren ligats los presos e hagueren amarinades les vint e dos galeres que hagueren preses, tornaren s'en a rems e a veles vers Mecina, tant que fo be miga nit ans que fossen a la torreta de Mecina. E quant foren a la torreta, reposaren se aqui tro al jorn. Mas sempre que foren aqui, trameseren missatge al rey a Mecina, per hun lleny armat que li fes assaber les novelles de les galeres.

Quant lo missatge fo a Mecina, si munta tost al palau, e fo amenat d'avant lo rey qui era colgat en son llit; si que lo rey, tantost com lo viu, tantost se dreça en son llit, e demana li quines novelles aportava. «Certes, dix lo missatge, bones! que les galeres de Carles son descomfites, e havem ne preses vint e dues.» Quant lo rey hac aço entes, fo molt alegre e feu grans gracies a Deu Nostre Senyor, de tan gran gracia e de tan gran honor que feta li havia. E feu donar al missatge qui les novelles havia portades, hun seu vestir d'escarlata molt ab pena vayre. Puix lo rey dormi tro al jorn molt alegrament e en pau, que molt havia estat ab mal ayre, per ço com molt era duptant del fet, mas be sabia que, abans quels seus no serien vencuts, n'i havria tants morts que no seria qui llevas lo camp.

Quant la gent de Mecina saberen aquella novella, llevaren se tots de sos llits, grans e pochs, e van encendre torces e brandons e canelles e falles; e feren tan gran lumenaria que de huna llegua entorn havia molt gran claredat, que era semblant que fos jorn. E menaren lo major alegre que hanch mes fos vist. Quant vench lo mati, les galeres dels Catalans se apparellaren e s'en anaren al mils que pogueren, e desligaren als presos, e feren los tornar en llurs galeres a revers ab la popa primera e ab les senyeres de Carles tiragascant per la mar. Cascuna de les galeres del rey d'Arago ne remolcava huna o dos galeres de aquelles que havien preses, ab la popa primera. E axi remolcant, entraren s'en al port de Mecina lo mati, ab gran alegre de trompes e d'altres esturments e ab llurs senyeres llevades. E lo rey era aqui riba la mar ab gran cavalleria e ab tota la gent de Mecina, e cridaren a altes veus: «Ben siats venguts, axi com a molt valents que vosaltres sots, que ab quatorze galeres havets guanyada victoria de cinquanta galeres!» E menaren lo major alegre que hanch mes fos vist.

Digitized by Google

Quant les galeres foren al port de Mecina, lo rey feu metre tots los presos en hun palau gran; e foren quatre milia e cinquanta, menys de aquells que foren a la batalla morts. E els homens de les galeres del rey d'Arago devallaren en terra, e cascu aporta s'en ço que havia guanyat: copes d'aur e d'argent, e talladors, e scudelles, e molta bella vexella d'argent, e cubertors de seda, e molts richs guarniments, e molts bells vestits de cendat ab penes vayres, e tant haver e argent monedat que negu no pot saber be nombre. E cascuns anaren se reposar e assolaçar lla hon li plach; e no s'era maravella, car a molt havien treballat.

Quant vench a cap de tres jorns, lo rey hac hagut son consell: que faria de aquelles gents que tenia preses, qui eren del principat e de la terra de Pulla; e feu los se venir devant.

«Barons, dix lo rey, be veu que yo us tinch en mon poder, quen puch fer ço que yom vulla; e creu que si los homens meus fossen venguts en poder de Carles, ço que Deus ja no vulla! qu'ell los llivrara tots a mort; mas yo no vull tant de mal fer; ans vos llivrare dos naus carregades de pa e de vi, e anats vos en vostra terra. E yo fervoshe carta ab mon sagell, que aportets als homens del principat: que tota hora que vinguen ab mercaderia en ma terra ne per be, seran sans e segurs. E d'aqui avant guardats vos que nom vingats al encontre; que, si podia negun pendre, yol faria a mala mort morir.»

E dona a cascu hun tornes d'argent e tornaren s'en. Quant ells veren la misericordia del rey d'Arago, hagueren goig e cridaren a altes veus: «Deus te do vida, rey de misericordia, quins has prestada la vida, la qual tenim per tu!» E axi anaren en llur terra, e portaren molt gran nomenada e llaor del rey d'Arago e de ses gents, e de la bondat quel rey los havia feta. Si que totes les gents de Pulla e del principat eren molt pagades del rey d'Arago, e pregaren tots jorns Deus que li donas vida e victoria sobre sos enemichs.

Digitized by Google

CAPITOL XCIX

Com lo rey Carles trames missatgers al rey En Pere d'Arago e quel reptassen de part sua.

Quant lo rey Carles sabe que les sues galeres foren desconfites, fo molt irat, e majorment com quatorze galeres n'hagueren desconfites quaranta huyt, de les quals ne retengueren vint e dues e les altres foren fuytes. E pensa ab si mateix, e veu que tot son fet era perdut e que les sues gents no havien durada a les gents quel rey En Pere havia amenades, encara que les sues gents fossen quatre tants que les altres; e pensa com poria gitar de la terra lo rey d'Arago, la sua persona sola, ab qualque scusa, que tot l'altre li era vigares que fos nient. E feu se venir dos clergues que eren seus e de sa casa, e vestils, e adobals com a frares preycadors: «Barons, dix lo rey Carles, anats vos en a Mecina e parlats ab lo rey d'Arago, e digau li de la mia part: que ell no es entrat en la terra de Cecilia axi com a lleal hom e bo, ans hi es entrat malvadament, axi com no deu.—Senyor, digueren aquells dos falsos missatgers, som aparellats de fer vostra volentat »

Quant vench la nuyt, feu los passar en huna barcha en Cecilia. E quant foren aqui, anaren s'en al rey d'Arago e digueren li la missatgeria quel rey Carles los havia manada dir. E lo rey, com ho hac entes, mes mans a riure e sol no feu semblant que res li pesas ço que li havien dit. «Barons, dix lo rey, yo trametre mos missatgers ab vosaltres ensemps al rey Carles, per saber de la sua bocha si es ver ço que vosaltres deyts.»

E aytantost lo rey aparella sos missatgers, cavallers honrats e d'alt affer. «Barons, dix lo rey, anats al rey Carles, e amenats ab vos aquests dos missatgers qui m'han dites aquestes paraules de la sua part. E sapiats ab elles, si es ver qu'ell los m'haga tramesos ab tals paraules com vosaltres havets enteses. E si ell les vos atorga, escondits m'en, axi com vos vos esconderiets de hun altre cavaller qui us reptas de fe e de llealtat; e no li'n menets neguna honor, que yo lo y menare cos a cos.»

Digitized by Google

CAPITOL C

Quant lo rey En Pere d'Arago e lo rey Carles se acordaren de fer batalla ells ab dos a Bordeu.

Com los missatgers se aparellaren e passaren a Regols hon lo rey Carles era, vengueren devant ell; e paregueren be homens de gran valor e missatgers d'alt affer. E saludaren lo rey Carles, e dixeren li: «Senyor rey Carles, lo noble rey En Pere de Arago e de Cecilia nos tramet aci per saber de vos, si aquests dos frares preycadors que han dit aço al senyor rey nostre «que ell es entrat en la Cecilia falsament e deslleal e no deguda» si u han dit per vos ne per vostra volentat.» E ab aytant no digueren pus.

El rey Carles estech hun poch en pensant, e dix: «Vullats que yo ho haga dit o no, yo dich: que ell es entrat en la Cecilia malvadament e no deguda, e axi com no deu.» Adonch respongueren los missatgers del rey d'Arago e dixeren: «Senyor, nos vos responem aquestes paraules, per manament del rey d'Arago e de Cecilia nostre senyor, e dehim: que tot hom que digua quel rey sia entrat en Cecilia malvadament e no deguda, ho diu com a falç e deslleal. E diu que us ho menara cos per cos. E donar vos ha avantatge d'armes, aytals com vos vullats.»

De aquesta resposta fo molt irat Carles; e sos barons dixeren li que nos iresques e no y respongues, menys de consell. Sobre aço llevaren lo de aqui e meseren lo en huna cambra. E aqui tench consell ab sos barons. E puix torna en son seny, e respos: que ell no combatria sol a sol ab ell, mas ab cent cavallers per altres cent. «Donch, digueren los missatgers del rey d'Arago, vinguen los vostres missatgers ab nos, tals que fermen la missatgeria devant lo nostre rey.—Certes! dix lo rey Carles, yol altrey.»

Adonchs aparella sos missatgers, cavallers honrats, e trames los al rey d'Arago a Mecina; els missatgers del rey d'Arago s'en tornaren ab ells. E vengueren devant lo rey, e saludaren

Digitized by Google

lo molt altament. E lo rey acollils molt gint de fet e de paraula; e dixeren al rey les paraules que eren estades parlades entrel rey Carles e sos missatgers: «Senyor rey, nostre senyor rey Carles vos diu: que us ho menara cent cavallers per altres cent; e si aço volets fer, ell n'es apparellat. E d'aqui avant diu vos: que vos no sots entrat en la terra de Cecilia axi com devets.—Certes, dix lo rey d'Arago, ell dira ço ques volra, e nos farem ço quens sia honor. Mas yo lo y combatre cos a cos: que yo no he fet res contra fe e llealtat. E d'aqui avant yo li trametre mos missatgers ab certes paraules.»

Los missatgers se apparellaren, e lo rey dix los ço que havia en volentat. E puix anaren s'en en Regols tots los missatgers ensemps, e vengueren devant lo rey Carles, e digueren li que havien parlat ab lo rey d'Arago. «Senyor, lo rey d'Arago diu, ques combatra ab vos cos a cos e que us donara avantatge de armes.—Certes, dix lo rey Carles, non fare res; que si ell sabia que yo ho preses, ja ell no m'ho diria.» Adonchs dixeren los missatgers: Diu vos lo rey d'Arago: que puix no li'n volets combatre cos a cos, pendra rey o fill de rey.—Certes, dix lo rey Carles, nol altrey pas.—Donch, digueren los missatgers, pus en altra guisa nos pot fer, ell pren vos ab cent cavallers.—Yo, ço dix lo rey Carles, ho atorch en aquesta manera: que, de la sua part haga sis cavallers fels jurats, e yo sis; e axi com aquells juraran ne devisaran lo fet de la batalla, que axi sia feyt; e que ells cerquen lloch cominal hon se faça la batalla; e tot ço que ells feran, que nos ho tendrem, que no y pugam contradir; encara que juren de cascuna de les parts quaranta homens, cavallers dels millors que nos hagam, que la batalla no puga romanir.»

Quant aquestes paraules foren otorgades entre el rey Carles e los missatgers del rey d'Arago, lo rey trames sos missatgers a Mecina ab aquells del rey d'Arago ensemps. E vengueren devant lo rey d'Arago ensemps, e digueren li lo fet com era empres e otorgat, de la batalla entre ell e lo rey Carles, e axi, si ell ho atorga ni u volia. «Senyors, dix ell, tot ço quels meus misssatgers hagen empres ne fet ab lo rey Carles, yo us atorch per be fet.» Sobre les cartes e les convinences se faeren, es fermaren, es juraren de atendre e de complir per ma de quaranta cavallers millors de cascuna part. Los quals caval-

lers foren aytals, com yo ho entes, de Catalunya e de Arago:

En Rois Eximen de Lluna;—En Guillem de Castellnou;—En Pere de Queralt;—En Eximen d'Arteda;—Rol de Manuel;—Renau de Limotges, jutje;—Arnau Roger, comte de Pallars;—N'Armengol, comte d'Urgell;—Pere Fernandes, germa del rey En Jaume;—Pere, fill del rey;—Llop de Lluna;—Ponç de Ribelles;—Sanç d'Entillo;—Pere Arnau de Botonat;—Alaymy de Lenti, del regne de Cecilia, mestre justiciari;—Aldori de Vintimilla, comte de Iscla;—Fraderich de Mosca, comte de Albaregal;—Rotlan de Piol;—Galter de Caletagiron;—Bernard Roger de Eril;—Roger de Lluria;—Lope Ferrandes de Atrosillo;—Berenguer de Monpao;—Pere Garces d'Arenos;—Bertran de Bellpuig;—Guillem de Besora;—Garces de Resur;—Eximen Llop de Boil;—Ramon de Molina;—Simon Desllor;—Leyalci Ivaço de Gavalur;—Gil de Monvaga;—Guillem Arnau de Juber;—Berenguer de Foga;—Galceran de Vilafranca;—Ramon de Cortada;—Jaume de Oblites;—Guerau Docent;—Esteva Novis;—Blasco de Alago, gendre del rey.

Dels quals de aquets cavallers n'i hach sis fels de la part del rey d'Arago e altres sis de la part del rey Carles. Los quals sis de la part del rey d'Arago foren, per ordenar la batalla, e el fet, aquests: En Guillem de Castellnou;—En Rois Eximen de Lluna;—En Pere de Queralt;—Eximen d'Arteda;—En Rol de Manuel; Renau de Limotges, de Mecina.—Aquests sis cavallers fels e jurats, ab altres sis de la part del rey Carles, ordenaren tot lo fet de la batalla en aquesta manera que ara oirets.

Primerament ordenaren: que la batalla ques fes a Bordeu, qui es del rey d'Anglaterra, axi quel rey d'Anglaterra o son procurador hi sia en tal guisa apparellat que puxa assegurar la batalla e tots cells qui hi seran.

Encara, los dos reys hi sien lo primer jorn de juny; e aquell qui hi fallis que no y fos aquell jorn, que fos tengut per falç e per deslleal, e que no fos tengut per rey null temps, ne aportas senyera ne senyal, ne cavalcas ab companyo.

Encara, que nengu no y fes nenguna res per que la batalla romangues; e si ho fes que fos aytal com ja havets oit.

Encara, que negun dels reys no dega venir ab grans com-

Digitized by Google

panyes de cavallers ni de gents, sino ab cent cavallers qui devien fer la batalla, e ab pochs mes. E cell qui u faria, que sia aytal com d'amunt es dit.

E encara, que si negun cavaller ne altre hom estant en Bordeu començava batalla ne mescla, que fos aytal com d'amunt es dit.

E si tant sera quel rey d'Anglaterra no fosse a Bordeu, ne son procurador, en tal guisa apparellat de guardar la batalla que negu no fos poderos de fer tort ne sobres al altre, que cascuns s'en puxen tornar saul e segur.

E aço juraren abdosos los reys ab quaranta cavallers de cascuna part, ab carta feta de crompromes, partida per A. B. C. Quant tot aço fo fet e ordenat, lo rey Carles, qui era a Regols qui es en la Calabria, devant Mecina, ordena e stabli la terra al millor que poch. Mas be conexia la volentat de les gents de Pulla e del principat, que nol amaven nel preaven res. E jaqui son fill, lo princep de la Morea ab tota sa cavalleria a Regol, que estigues aqui en establida, quel rey d'Arago ne ses gents no poguessen passar en la Calabria. E puix lo rey Carles apparellas de anar a Bordeu, e tench son cami vers Napols e vers Roma.

Ara lexa a parlar lo llibre aci del rey Carles e torna a parlar del rey d'Arago e de ses gents.

CAPITOL CI.

Com lo apostoli trames en ajuda del rey Carles cinch cens cavallers francesos.

Diu lo comte que, sempre quel rey Carles fon partit de Regols e hac cavalcat hun jorn, si atroba cinch cens cavallers francesos quel papa hac soldejats e pagats per sis mesos, e trametials al rey Carles en ajuda. E el rey Carles feu los manament que s'en anassen a la Catuna que es d'avant Mecina, assats prop de Regols, a mija llegua, e que stiguessen aqui en establida, per tal que null hom de Mecina no pogues passar en la Calabria. E quant los cavallers se foren partits del

Digitized by Google

rey Carles, vengueren s'en a la Catuna, e aqui albergaren se. E nols era semblant que negunes gents del rey d'Arago los pogues fer dan ne venir de sobre, per ço com la mar era en mig entre ells e Mecina.

CAPITOL CII

Com lo rey En Pere d'Arago e de Cecilia ab tota sa ost prengue Regols e occiren gran res de los Francesos.

Diu lo comte, quel rey d'Arago e les sues gents saberen que aquelles gents eren vengudes a la Catuna e que staven aqui en stablida. Sobre aço los almugavers vengueren al rey e dixeren li: «Senyor, pregam vos quens lexets passar en la Calabria tro a mil e dos milia almugavers, e quens façats passar ab galeres; e veurem si hi porem res guanyar sobre los nostres enemichs qui son de lla; que nos no som usats de estar en viles ne en ciutats, que no som çabaters ne texidors, ne homens que sapiam res fer, sino de fet d'armes entre nostres enemichs.—Barons, dix lo rey, anats en nom de Deu, e yo fer vos he anar deu galeres qui us hi passaran e estaran alli tant tro siats retornats, per tal com de lla no havets negun retorn. —Senyor, dixeren los almugavers, gran merces.»

Quant vench l'altre jorn, lo rey feu apparellar deu galeres, e feu hi muntar dos milia almugavers; e sus a la alba del jorn preseren terra a la Catuna, e devallaren aqui. Quant les guaytes de la vila los sentiren, meseren mans a cridar a altes veus: «Armes cavallers francesos! Que les gents del rey d'Arago son ab nos!» E cascu se lleva a armar axi com poch, e d'altres qui fogien sens armes. E los almugavers entraren en la vila, e occiren hi be cinch cents cavallers, sens l'altra gent, e prengueren tot llur haver e llur tresor, e recolliren ho en les galeres, e meseren molt cavalls en les tarides que y eren, e puix occiren tots los altres que no pogueren menar ne recollir.

Quant lo princep qui era en Regols sabe que les gents del rey de Arago havien ferit a la Catuna, correch ab tota sa ca-

Digitized by Google

valleria vers aquella part; mas poch hi acaba, que ja era tot perdut. E los almugavars e les gents de les galeres eren ja recollits, sino trenta almugavers que foren sobrats e foren fuyts en les montanyes.

Quant les galeres foren recollides e allunyades de la terra tro a mig tret de ballesta, ells veren hun almugaver que fo romas en terra, e cinch cavallers francesos venien li de sobres ab llurs cavalls; e ell, defensant se e tornant atras, venia envers la mar, axi com cell qui trobar cuydava les galeres appa-rellades e muntar sus. E en huna de les galeres havia hun almugaver qui era molt valent hom e era de Taragona, senyor de cinquanta servents; e veu quel almugaver, qui era seu, era en molt gran cuyta, prega l' almirall quel fes posar en terra a socorrer a son companyo. E aytantost pres sa llança e sos dos darts; e la galera acostas a terra; e ell devalla tot sol. Abans que ell fos en terra del tot, viu que hagueren mort son companyo. E ells quil veren venir, vengueren vers ell ab llurs cavalls. E al primer qui vench, lexa li anar huna escona, e dona li tal colp per mig los pits, quel esberech e tots los guarniments li passa; si que tot lo ferre li mes al cos; e sempre caech mort en terra del cavall. E puix pres hun salt a travers, e encontra hun altre de aquells cinch cavallers, e a travers per mig les falques, va ferir de la llança lo cavall, si que de l'altra part caech mort; el cavaller caech sots lo cavall, si que nos podia llevar. Quant los tres cavallers qui romas eren viren aço, foren molt spaventats e yrats; e lexaren se anar a ell. E, al primer que li vench, lexa li anar la scona que li era romansa; e dona li tal colp sobrel bacinet que aportava al cap, quel ferre li mes dins lo cervell, si quel cavaller caech mort a terra. E puix partis dels dos cavallers e ana s'en al cavallers qui jaya sots son cavall, que nos podia llevar, e dona li hun colp de la llança per la ventalla, per mig lo coll, si que li trenca les venes, e mantinent mori. E puix, ab la llança apunyada, pres hun salt a travers vers la mar; els dos cavallers volgueren se metre entre ell e la mar; e no hac altre consell; e pres huna pedra qui jaya al sol, e trames la al cavaller qui pus a pres li era, e dona li tal colp sobre les dens que les bares d'avall li trenca; si que lo cavaller tot esbalayt gira lo cap a son cavall e fogi. E lo servent ana vers l' altre cavaller, el cavaller nos poch

Digitized by Google

guardar d'ell; e dona li tal gran colp de la llança sots les faldes del alberch, si que tot lo ferre li passa per la cuxa. E puix acostas a ell quant hac tirada la llança, que de burç dona li tal colp al cavall quel effondra de dues parts. El cavaller trames li hun colp de la espasa en fugent per mig de les espatles, si que li fes de la esquena be hun palm. Ab tant lo cavaller e ell cavall caech en terra; e el cavaller, qui era malament nafrat en la cuxa, caech en terra tot estes, que nos poch ajudar. Ab tant vench gran pressa de cavallers e de servents; e el servent quels veu venir no hac altre consell, mas que fugi vers la mar; e ab la sanch que hac perduda molta, fo regeu esbalayt; e aqui mataren lo, mas be fo comprat.

Quant l'almirall de les galeres viu que negun consell no podia pendre de cobrar los almugavers que en terra eren romasos, e no sabia quen era esdevengut, fo molt despagat ell e tots los altres; mas be sabien de aquell bon almugaver de Tarragona que era mort, de la qual los pesa molt; mas no li podien ajudar, tanta era la multitut dels cavallers qui eren per tota la terra. E aquell era en huna plaça tot triadament; e no li pogueren socorrer, que no u gosaven assajar; car hagueren a passar per mes de dos milia cavallers, encara que tota la ost corria alla hon les galeres eren ne veyen venir a terra. E axi les galeres tornaren s'en a Mecina ab molta alegria, per la victoria que hagueren haguda e del gran guany que hagueren fet. E devallaren en terra tots los almugavers els mariners. E aportaren s'en molt bell arnes que hagueren guanyat, ço es cubertors de seda e de richs draps, e richs vestiments ab penes vayres e ab cendats, e moltes belles armes, e copes d'argent, e escudelles, e talladors, e molt argent e molt aur amonedat sens nombre; e cascun anaren s'en a llurs alberchs e posaren ab llurs amichs e despengueren llargament del haver dels Francesos. E l'almirall ana a parlar ab lo rey, e comta li ço quels era esdevengut, dels cavallers francesos que havien morts, e de ço que havien guanyat, e dels servents que havien lexats d'hon no sabien novelles si eren morts o presos, e de aquell qui tant valent era mort. Quant lo rey sabe que trenta servents eren romasos en Calabria e que no sabia si eren morts o presos, si li sabe molt greu. Quant vench a la nit, feu fer senyals de foch al pus alt lloch de son palau, per tal que

Digitized by Google

aquells qui eren romasos en les muntanyes de Calabria que vessen los senyals e quels retessen. E quant aquells servents qui eren en les muntanyes hagueren vist los senyals del foch del palau del rey de Mecina, conegueren que aquells senyals los feya hom. E mantinent reteren los senyals. Quant cells del palau de Mecina hagueren vists los senyals, que 'ls hagueren fets, reteren los senyals, per tal que sabessen quels yria hom a llevar ab galeres, e que vinguessen a la mar. E ells escoseren los senyals e reteren los tantost. Lo rey feu armar dues galeres que passassen en la Calabria per recollir aquells trenta almugavers.

Los Francesos hagueren entes que dels almugavers hagueren romas en terra e que eren amaga s en les muntanyes de Calabria; e meteren se en aguayt trenta homens a cavall, per tal que, si los almugavers venien a la mar, quels prenguessen. Ab tant, les dues galeres armades vengueren prop de la Catuna a terra, a la punta de jorn, quels almugavers los vehessen. Els almugavers qui veren les galeres de la muntanya, vengueren vers la mar molt abrivadament. Els cavallers francesos quils veren venir donaren los salt devant, si quels almugavers no pogueren gaudir d'ells. E axi anaren se mesclar ab ells ensemps. Els almugavers pensaren se que mes n'i hagues, e tengueren se per morts; e lexaren se anar ab ells ab les llances e ab los darts, si quels primers colps los mataren dotze cavalls e'n nafraren gran res. Els Francesos nos gosaren metre fort, en ells per pahor de les llances. E ells almugavers corregueren vers aquells qui havien llurs cavalls morts e auciren los. Quant los altres qui foren romasos, qui ja eren nafrats, aço veren, començaren de fogir axi com pogueren, e començaren s'en de anar. E los almugavers donaren los als dors, si quels desbarataren e'n occiren la major partida. Puix vengueren a la mar, e recolliren se en les galeres sens dan, que no hagueren pres neguns, e tornaren s'en a Mecina.

En aquella hora, lo princep de la Moreha fill del rey Carles, estava en Regols; e entes quel rey d' Arago volia passar en Calabria. Llevas de Regol ab tota sa ost e ana s'en al pla de Sent Marti, qui es luny d'aqui tro a dotze llegues; e desempara la vila de Regols, e mes huyt cents cavallers francesos e prohençals en huna vila qui es en Calabria a dues jornades

Digitized by Google

de la Catuna dintre terra, qui es al cami del pla de Sent Marti. Ab tant lo rey d'Arago fo apparellat ab tota sa ost e passa s'en a Regols, e stabli lo molt be. E puix cavalca ab tota sa ost e ana s'en a huna vila qui ha nom Calanas. E aqui sabe per la gent de la vila que lo y digueren: que a Samenara havia huyt cents cavallers francesos e prohençals quel princep hi havia tramesos per stabliment. E dixeren li que, entre aquella vila hon era e Samenara, havia hun portal hon havien a passar, qui era molt fort, que cent homens a peu ho tendrien a dos mila a peu que ja no porien passar, ans havrien a tornar atras e esser desconfits. E quant lo rey hac açо entes, apparellas ab tota sa ost; e huna nit, quant los cavalls hagueren menjat la civada, ell cavalca tota la nit e passa aquell mal pas, qui era assats prop Samenara. E ell mana que y entrassen dos milia almugavers e quaranta cavallers, abans que en la vila se fossen reconeguts.

Quant los almugavers hagueren oyt lo manament del rey, anaren s'en vers la vila; e les guaytes quels sentiren venir cridaren molt fortament e meteren so per la vila. E els cavallers e les gens qui dormien en llurs llits llevaren se e prengueren llurs armes. E hac n'i molts qui muntaren en llurs cavalls, e d'altres qui fogian fora la vila; mas nols valia res, que venien en mans de cells de la ost qui eren deffora de la vila, e axi eren morts o presos. Mas los almugavers anaren trencar los murs de la vila e entraren dins; e los cavallers ab ells, e meteren foch a la huna part de la vila, e puix anaren per la vila, e atrobaren cavallers armats per cases e per carrers e per places; si quen occiren tots quants ne atrobaren. E En Pere Arnau de Botonat, ab los cavallers qui eren ab ell entrats en la vila, vench en huna plaça, e aqui troba huna gran companya de cavallers francesos e prohençals, e anaren ferir en ells; si quen enderocacen molts de llurs cavalls e en auciren. En Berenguer de Pera-Tallada ana ferir dos cavallers francesos a travers ab la llança; si que abdos los passa, els abate en terra morts. En Pere Arnau de Botonat encontra hun cavaller de Prohença, qui era molt honrat hom, e havia nom En Ramonet de Vilanova; e volch lo ferir de la llança: e lo cavaller qui era tot armat crida li «Nom aucies!» e qu'ell era aytal cavaller; e dix li son nom, e que poria haver d'ell gran remuneracio. A aques-

Digitized by Google

tes paraules En Pere Arnau de Botonat l'ana abraçar per mig dels flanchs e trach lo de la sella tot armat, e posal se al coll del cavall e traech lo de la plaça, per tal que nol occisen, e aporta lo de fora en la ost e llivral a sos scuders que lil guardassen. E püix baregaren tota la vila, e trobaren aur e argent e moneda tanta que null hom no pot saber lo nombre dels florins d'aur e dobles e carlins e tornesos d'argent, e molta bella vexella d'argent, e molt bell arnes de seda, e richs guarniments, e cavalls, muls e rocins.

CAPITOL CIII

Com hun almogaver, que prengueren les gents del princep de la Morea, se combate ab hun cavailler frances el vence, e com madona la reyna, muller del rey En Pere d'Arago s'en vench en Cecilia.

Ab tant lo jorn fon vengut, e tornaren s'en a Calanas. E quant lo princep, qui era al pla de Sent Marti, a dos llegues de Samenara, sabe les novelles, que tots los de Samenara eren morts e presos, fo molt yrat; e correch ab tota sa gent a Samenara; e troba tota la vila cremada e mal mesa, e los cavallers morts per les carreres; e veu que altre consell no podia pendre ne donar, e torna s'en molt irat e pla de mal talent; e no fo maravella. E cuydas quel rey d'Arago lo venria assetiar en la sua ost; e llevas de aquell lloch hon era; e passa huna gran aygua; e prop de la aygua ell se atenda, e feu vallegar tota la ost en torn. Mas no romania per aço quels almugavers no anassen a la ost, e ferien en la ost de nit e a matinades, els aucien cavallers e homens a peu, e s'en portaven de llur arnes assats de les tendes, que no s'en podien a res pendre; ans, pus nit era, no gosaven traer lo peu de la ost, que semblant los era que les pedres fossen homens.

E hun jorn s'esdevench, que huna companya dels almugavers s'encontraren ab huna companya de cavallers francesos e de homens a peu; els almugavers eren pochs e fogiren a la muntanya, si quels Francesos ne retegueren hu qui nols poch scapar. E per maravelles nol volgueren occiure, mas amena-

Digitized by Google

ren lo d'avant lo princep, e dixeren li que aquell era almugaver que havien pres. Lo princep lo guarda, e veu que no vestia sino huna cota, sens camisa, e fo magre, e negre, de la calor del sol, e la barba que li fon creguda, e sos cabells negres e llonchs, e aportava al cap hun capell de cuyr tot trepat, e en les cames hunes calses de cuyr, e hunes avarques de cuyr als peus. Com lo princep lo viu axi apparellat, maravella s'en molt, e demana li qui hom era. E ell dix que era almugaver de les gents del rey d'Arago. «Certes! dix lo princep, no se qual bondat sia en vosaltres ne qual ardiment; que molt me semblats catiues gents e pobres e salvatges, si tots sots aytals. —Certes, dix l'almugaver, yo son hu dels pus catius dels altres; mas empero, si hi havia hu dels vostres cavallers, lo millor que ell fos, yom combatria volonters ab ell; e ell, que fos tot guarnit en son cavall, si ell se volia combatre ab mi; e quem façats retre ma llança e mon dart e mon coltell; e si tant s'es que yol puxa conquerir, quem lexets anar sens falla san e segur; e si ell me conquer, faça de mi ço que vulla.—Certes, dix lo princep, aci ha bell plet.»

Ab aytant hun cavaller frances se lleva e dix que ell se combatria ab ell. E era molt jove e gran e soberch; e dix al princep que ell faria la batalla. «Certes, dix lo princep, açom plau. Ara donchs, anats vos armar, e veurem aquest que sabra fer.»

Ab tant lo cavaller se ana armar, ell e son cavall; e lo princep feu retre al almugaver sa llança e son dart e son coltell e sa cintura; e fo amenat deffora en hun camp. E totes les gents de la ost foren aqui, el princep ab sos cavallers. Ab tant lo cavaller vench tot corrent tot armat en son cavall, e vench vers l'almugaver ab la llança devant, per tal quel feris; e l'almugaver, quel veu venir tot abrivat vers ell, lexal se acostar, e trames li la scona als pits del cavall, si que li'n mes be dos palms entre los pits e la espalla; e puix pres hun salt a travers, si quel cavaller lo erra al brocar, que nol poch ferir. El cavall caech en mantinent en terra. E aytantost l'almugaver trach son coltell, e correch sobre el cavaller qui fo caygut en terra ab lo cavall, e vali desllasar son elm e vol lo degollar. Mas lo princep correch lla e veda lo y, e dix li que son plet havia guanyat e quel lexas estar. El almugaver partis del cavaller; e lo princep menal s'en a la sua tenda e dona hun seu vestir, e dix li

Digitized by Google

que s'en anas saul e segur. E l'almugaver hac gran goig quant tan be li era pres, e passa s'en a Mecina; e presentas devant lo rey, e comta li com li era pres ne esdevengut, e lo princep com lo havia dellivrat e trames a ell. E lo rey, quant lo veu e aço hac entes, fo molt alegre; e feu se venir deu Francesos de aquells que tenia presos: e vestils molt be, e trames los al princep, e feu li assaber: que tota via, qu'ell li trametes hu dels seus homens, li'n trametria ell deu. Si quel priscep lo y tench a gran valor, e conech que negun rey no havia tan bones gents d'armes com lo rey d'Arago havia, ne axi lleals a llur senyor; ne negun rey no era axi de tan gran proea com ell.

Aço fos al mes de abril quel rey d'Arago hac conquist lo regne de Cecilia e hac menades a fi totes les coses que eren contegudes en aquest llibre. E madona la reyna Costança, qui fo filla del rey Manfre, muller del rey d'Arago, En Pere, vench en Cecilia, a Trapena ab dos fills del rey d'Arago e ab huna filla, dels quals havia nom la hu En Jaume, l'altre Frederich. E lexa dos fills en Catalunya, ço es assaber lo major de tots qui ha nom N'Anfos, e l'altre, qui era menor de tots. En Pere. Quant madona la reyna fo venguda a Trapena ab son navili, devalla en terra, e les gents acolliren la a gran honor, axi com cella qui era llur dona natural, neta del emperador Frederich. E aqui cavalca tant per jornades tro que fo a Mecina. Aço fo a la exida de abril, quel rey fo a la ciutat de Mecina; e fo molt alegre de la venguda de la reyna e de sos fills, e feu molt gran festa per ella.

CAPITOL CIV

Com lo rey En Pere d'Arago se parti de Cecilia e s'en ana a Bordeu per fer la batalla ab lo rey Carles, e com entra en lo camp.

Quant lo rey hac estat ab sa muller e ab sos infants en la ciutat de Mecina, e hac stablit sos balles e sos vicaris per tota Cecilia, si los feu comandament que tots fessen lo manament de la reyna e de son fill En Jaume, axi com per

Digitized by Google

ell, e comana la reyna als homens de Cecilia e de Mecina, e sos fills; e parti s'en molt cuytosament, e vench se a Trapena hon eren les sues naus quil esperaven. E quant fo a Trapena, ab gran res de sos barons recollis en ses naus; e feren vela, e tengueren llur via vers Catalunya. Mas quant foren partits de Trapena e hagueren anat tant que foren prop de la ylla de Serdenya cinquanta milles, si los dona lo vent al encontre, que no podien anar avant en llur dreta via, e era molt fort temps; si quel rey ne fo molt irat, per ço com lo terme era molt breu; que no havia anar, tro al terme de la batalla que devia ser ab lo rey Carles en la ciutat de Bordeu, mes de vint e huyt jorns. El rey dix a son capita del navili que li fes venir dos galeres, que mester era que s'en anas per força de rems, puix lo vent li era contra. «Senyor, ço dix En Ramon Marquet, que volets vos fer? quel temps es molt fort e greu, e no es temps de anar en galeres; encara que tota la Serdenya es plena de llenys armats e de males gents. Per que yo us consell que no us metats en tant gran ventura. — Certes, dix lo rey, àxi vull que sia; que ja es scrit ço que deu esser, e altre non sera; ne per res que yo puxa fer, no romandra que yo sia al jorn de la batalla.»

Ab tant en Ramon Marquet feu venir dos galeres a llats de la nau hon lo rey era; e ell munta en huna de les dues galeres ab tres cavallers sens pus, e sens altra companya, encara que no volch que dels mariners ni negun hom de les naus hi muntas ab ell, sino solament lo nauxer. E partiren se de les naus; e anaren tant lo jorn e la nit que vengueren en les terres de Serdenya, en hun lloch que ha nom Cabo-terra assats prop del golf de Caller. E aqui lo rey devalla en terra, e menja e refresca. E puix lo rey recollis en les galeres; e les galeres bateren rems a anaren s'en. E com foren en mar tro a trenta milles, lo vent los dona al encontre; e tengueren la volta de Barberia. Si que, quant hagueren axi anat huna nit e hun jorn, foren en les parts de Barberia e assats prop de Alcoyll. E puix lo vent se millora. E tornaren en llur via. E quant vench al terç dia, lo nauxer, que havia nom En Bernat Ponç de Barcelona, dix a hun mariner que muntas en l'arbre, que terra devia veure. E lo mariner munta sus; e mantinent veu la terra de Manorcha; e dix ho al nauxer e a tots los altres. E

Digitized by Google

el nauxer dix ho al rey, si quel rey veu la, a cap de peça quel nauxer lo y hac dit. E lo rey hac molt gran goig; e feu manament al nauxer que fes apparellar de menjar. El nauxer feu ho aytantost. E puix lo rey menja e tots los altres; car be havia quatre jorns que no havien menjat, sino fort poch, per raho del mal temps que havien hagut. E puix anaren tant a rems e a veles que passaren totes les ylles de Manorcha e de Mallorcha e Yviça, e vengueren a Valencia, en hun castell riba mar qui ha nom Cullera. E aqui foren de nit. E lo rey devalla en terra, solament ab los tres cavallers, e vench al castell; e les gents del castell conegueren lo rey e hagueren molt gran goig de la sua venguda, e trameteren ne missatge aytantost a la ciutat de Valencia. Mas lo rey no volch aqui aturar, ans se feu llivrar besties; e cavalca aytantost, e ana s'en aquella nit a Algezira. E quant vench lo mati, moltes gents de Valencia foren vengudes a Algezira a peu e a cavall per veure lo rey e per acompanyar lo. E lo rey ab totes aquelles gents entra s'en en la ciutat de Valencia aquell jorn, e dona ses lletres a sos missatgers que les portassen per tota la sua terra als cavallers e als barons e als ciutadans: que s'en anassen a la ciutat de Bordeu al pus tost que poguessen e que esperassen la hu al altre. E axi lo rey estech aqui tot aquell jorn. E quant vench la nit, cavalca ab los quatre cavallers tot cuytosament, de nit e de jorn, tant que en tres dies e en tres nits foren a Taraçona qui es al exint de Arago e al entrant de Castella e de Navarra. E ha y de Valencia huyt jornades, e de Taraçona a Bordeu ha altres huyt jornades. E aqui ell atroba son nebot En Sancho, fill del rey de Castella, e aqui ell parla ab ell. Mas lo rey era passat per la ciutat de Saragoça hon havia trobat son fill N'Anfos, e havia manat que degues fer ne,que no.

Quant lo rey hac parlat aquell jorn a son nebot En Sancho, fill del rey de Castella, partis de aqui quant hac menjat, que no y volch aturar la nuyt, per lo terme qui era molt breu del jorn de la batalla e per ço com havia a passar per la terra de Gascunya hon havia enemichs. Mas enans que partis de Taraçona, ordena axi, que volch cavalcar celadament, per tal que no fos conegut, per ço com sos cavallers no podien esser tantost ab ell, ne ell nols podia esperar, per ço que no fallis al terme, qui era lo primer dia de juny; e no y havia a anar pus

Digitized by Google

de sis jorns; e de alli hon ell era tro a Bordeu, havia huyt jornades. E mena ab si los tres cavallers qui tota via havien anat ab ell, e hun mercader de Arago qui era mercader de cavalls, per nom Domingo de la Figuera, qui sabia tots los camins e les forests e les muntanyes de Castella tro a Gascunya e tro en França; e llivra a cascuns bons cavalls, dels millors que hom atroba en Castella e en Arago. El rey cavalca hun altre cavall millor quels altres; e aporta hun gomo vestit molt be de sots la gonella, e hun bacinet en son cap, e vestia huna gramalla blaua, no gayre bona, e hun capiro blau vestit en son cap, e ses osses calsades, e aportava en sa ma huna escona muntera. Els tres cavallers qui eren jovens e de bella fayço, anaven descalsos e pobrament vestits a guisa de scuders, e lo mercader molt ricament vestit, axi com a bon mercader e honrat deu fer. E com entraven en alguna vila, descavalcaven dels cavalls e menaven los en destre per les regnes; e lo mercader anavals apres en son cavall cavalcant; e apres tot darrer venia lo rey; e aportava de tras en lo arço huna boneta, per tal que semblas majordom del mercader. E quant eren en lo ostal, los tres cavallers pensaven dels cavalls e ajudaven apparellar de menjar; el rey despenia e feya apparellar de menjar, e ajudava als altres. E quant era apparellat de menjar, lo mercader menjava, e los altres lo servien; e puix com havia menjat, lo rey e los altres barons menjaven. El mercader desonravals, els barallava, els tenia molt vilment per desemblar. E axi cavalcaren tant per jornades que foren a la orta de Bordeu lo darrer jorn de maig, a hora de nona; ço es assaber lo rey e el mercader e hun cavaller a peu, quels dos cavallers hac dexat per parades ab los cavalls luny de aqui, per tal que si mester los fos. E quant foren al entrant de la orta de Bordeu, lo rey se atura. De aqui trames lo cavaller a peu en la ciutat de Bordeu al seu procurador que ell hi havia trames, e era en la ciutat; lo qual havia nom En Gilabert de Cruylles. E digueren li que vaja al senescal: que hun missatge del rey d'Arago es vengut per parlar ab ell, e es molt honrat hom; e es fora de la ciutat al cap de la orta; e no vol entrar en la ciutat tro que haja parlat ab ell; e vingua ab ell hun notari de la ciutat; e diga al senescal que no vengua ab gran companya.

E lo cavaller s'en entra en la ciutat assats pobrament ves-

Digitized by Google

tit, e vench al ostal hon era lo procurador del rey d'Arago; e parla ab ell, e dix li tot ço quel rey li havia dit que digues al senescal de Bordeu. E aytantost cavalca e ana s'en devant lo senescal, e dix li: que hun missatger del rey d'Arago havia deffora la ciutat, qui era hu dels pus honrats homens quel rey d'Arago hagues; e no volia entrar en la ciutat tro que ab ell hagues parlat, per quel pregava que anas a ell, e que no amenas ab si gran companya. E lo senescal respos: que u faria molt volenters. E ab tant munta a cavall, e cavalca ab quatre companyons, cavallers francesos, e En Gilabert de Cruylles, qui amena ab ell hun notari de la ciutat. E quant foren deffora, lla hon lo rey e el mercader eren a cavall, lo senescal demana a'n Gilabert de Cruylles qual era lo missatger de aquells dos. «Senyor, ço dix En Gilabert, aquell qui te la scona en la ma.»

Ab tant lo senescal s'en ana a ell acostar, e saluda lo; e ell dix li que be fos vengut, e a cavall tiral luny dels altres e dix li: «Senyor senescal, lo rey d'Arago m'ha trames aci a vos; e ja, sil porets assegurar en la ciutat de Bordeu, que ell es appareliat ab los cent cavallers per fer la batalla ab lo rey Carles, e que no falliria al jorn ni a la batalla.—Senyor, dix lo senescal, tot aço havia yo entes per son procurador qui aci es; e yo dix al procurador: que tramis cartes al rey, que per nenguna res del mon no hic vengues, quel rey de França es aci, e el rey Carles ab huyt milia homens a cavall; e el rey d'Anglaterra mon senyor ha feta dellivrar tota la terra de Bordeu al rey de França e al rey Carles, a tota llur volentat a fer; per que yo nol poria assegurar, ans yo stech cascun jorn a llur merce. E sapiats que, si hi ve, que ells faran tot llur poder quel puxen traure a mort o a preso. Per que yo li consell que, per nenguna raho de aquest mon, no y vingua: quel rey de França nel rey Carles no y son venguts per fer batalla, mas per ell a trahir a mort.—Digats me, dix lo rey, lo camp hon deu esser la batalla, es fet?—Senyor, dix lo senescal, hoc; mas lo rey Carles l'ha fet fer a la sua volentat, llonch e stret; e es la, hun cap del cami, prop del mur del ostal del rey Carles; e ha y feta fer porta per hon pot hom entrar de son ostal al camp, per quem sembla alta trayso.—Prech vos, ço dix lo rey, quel me mostres, en guisa que no entrem dins la ciutat.»

Digitized by Google

E axi parlant e cavalcant anaren tant tro que foren en aquell lloch hon lo camp era per fer la batalla. El rey punyi son cavall dels sperons, e feu hun cors tro lla hon l'altre cap era del camp, e correch son cavall per lo camp amunt e avall, e puix torna s'en al senescal:

«Senyor, ço dix lo rey, tornem nos en tro lla hon som partits, e yo tornar m en e a mon senyor lo rey, e vos tornar vos n ets en la ciutat.—Molt volenters,» dix lo senescal.

E axi cavalcaren e tornaren s'en en aquell lloch hon lo senescal havia trobat lo rey. E lo rey apartas ab lo senescal a huna part e dix li: «Senyor En Senescal, vos conexerets lo rey d'Arago sil veyets?—Senyor, dix lo senescal, yol dech be conexer, que no ha encara gran temps que yol viu en Tholosa, quant hac vistes ab lo rey de França, em fe gran honor, encara quem dona dos cavalls.» E quant lo senescal hac aço dit, lo rey se trach son capiro del cap e dix al senescal: «Guardats sim conexets; que yo son aci, lo rey d'Arago; e si lo rey d'Anglaterra, e vos per ell, me podiets assegurar, yo son apparellat ab los cent cavallers per fer la batalla.» Quant lo senescal hac conegut lo rey, si li volch besar la ma, mas lo rey no ho volch. E fo molt maravellat com axi era aqui vengut, e dix: «Senyor, e que havets fet e com sots aci vengut? Per Deu, vos prech que us en tornets, e no vullats esser decebut ne enganat per vostres enemichs. Hanch nom pense que tan gran assaig gosasets fer. Per Deu! anats vos en al pus tost que pugau e no hajats pahor.»

Ço dix lo rey: «Vos me farets huna carta testimonial, com yo son estat, al jorn empres, en Bordeu, al camp hon la batalla se devia fer, e que vos me havets dit que nom podets assegurar; e que axi com la terra devia esser a tots cominal, quel rey de Anglaterra lo ha llivrada a rey Carles.—Certes, dix lo senescal, ver es.»

Ab tant lo rey feu venir En Gilabert de Cruylles e lo notari qui ab ell era; el rey mana fer carta al notari, axi com ell la ordena e la dicta. E quant lo notari hac scrita la raho, axi com lo rey li havia dit, si crida als cavallers francesos qui staven a part luny d'ells, per esser testimonis de la carta que havia scrit per manament del senescal e del rey. E la carta comença axi:

Digitized by Google

«Com yo, ser Johan de Agrelly, governador per lo rey de Anglaterra en la ciutat de Bordeu, atorch e fas testimoni ab aquesta carta publica a vos, senyor En Pere, per la gracia de Deu rey d'Arago e de Cecilia, que vos, devant mi e devant la ciutat de Bordeu, erets apparellat ab los cent cavallers de fer la batalla ab lo rey Carles, e de entendre en totes les coses quis contenien en lo compromes fet en publica forma per volentat de ab dues les parts. E yo, ser Johan de Agrelli, dich vos, e us he ja trames a dir per lletres e per missatgers: que no us puch assegurar; quel fet no es cominal; quel rey d'Anglaterra ha manada llivrar la terra al rey de França e al rey Carles per fer llurs volentats. Encara atorch: que sots estat al camp hon la batalla se devia fer, en presencia de mi e de aytals, los quals ab nos eren.»

Quant los quatre cavallers francesos hagueren oyda la carta de la qual devien esser testimonis, e foren, si demanaren hon era lo rey d'Arago qui aytal carta havia feta fer. «Senyors, certes! dix lo rey, yo son lo rey d'Arago.—Certes! dix ser Johan de Agrelli, be es ver; que yol conech.» Adonchs los cavallers francesos se tragueren lo capero del cap e volgueren li besar la ma; mas lo rey no u volch, si que estigueren tots molt esbalaits com axi era vengut; que dos cavallers francesos hi havia quil conegueren molt be, quil havien vist en França e a Tholosa; e parlaren entre ells matexos; e digueren: que null hom nos podia deffendre a ell, qui ab ell hagues guerra, tant era ardit e coratjos; que neguna novella no sabia hom d'ell, que ans se pensava hom que encara fos en Cecilia, e ell ja era vengut aqui per atendre ço que havia promes. Ab tant, ser Johan li dix: «Senyor, prech vos que us ne anets; que si era sabut, gran dan vos en poria venir.—Molt volenters,» ço dix lo rey. E dix a'n Gilabert de Cruylles e al senescal. «Yo vull, dix ell, parlar ab vosaltres. Vos, En Gilabert, tornar vos n ets ab lo senescal e farets notar en pergami la carta; e fets ne far altra, partida per A. B. C.; e que llivrets la huna carta a ser Johan de Agrelli, e puix portar vos n ets l'altra, com sera acabada.» E axi anant, parlant ab lo senescal e ab los altres, foren se lunyats de la ciutat be huna llegua. E puix lo rey pres comiat d'ells, e tench son cami ves Bayona; si qu'era ja pres de completa, que, quant lo senescal els altres cavallers s'en foren

Digitized by Google

tornats en la ciutat, lo sol fo post; e lo rey fon luny de la ciutat be dues llegues.

El senescal cavalca tantost tro al hostal del rey de França ab los quatre cavallers francesos e parla ab lo rey, e dix li: «Senyor, nos havem parlat ades ab lo rey d'Arago, per atendre les convinences qui eren entre el rey Carles e el rey de Arago.» E lo rey Felip de França, com entes que ells havien parlat ab lo rey d'Arago e ell no sabia nenguna novella, estech tot esbalayt e maravellat e demana: «Hon es ell?—Certes! dix lo senescal, ell s'en es tornat, e pot haver cavalcades, depuix que nos som partits d'ell, tres llegues.» E puix apres si li comta com havia parlat ab ell ne en qual manera era vengut, e com era estat al camp, e com havia feta fer carta de testimoni: quel rey d'Anglaterra, ne ell per ell, nol podia assegurar en la ciutat de Bordeu.

Quant lo rey de França hac entes aquestes paraules, trames quatre missatgers al rey Carles: quel rey d'Arago havia estat en lo camp e havia parlat ab lo senescal de Bordeu. E quant lo rey Carles hac aço entes, fo molt yrat; e munta a cavall, e vench al hostal del rey de França, e parla ab ell e ab lo senescal e ab los altres cavallers qui ab ell eren, e ab lo notari qui la carta havia presa, e demana los com era estat. Si que Carles feu armar totes ses gents, e lo rey de França atressi, e hac n'i molts qui exiren de fora la ciutat; mas la nit fo venguda; e hagueren llur consell que no acabarien res, quel rey era tant adavantat e be encavalcat; e la nit que era venguda, e nol porien aconseguir nel trobarien. E axi desarmaren se, e tornaren s'en a llurs hostals. «Certes! ço dix Carles, aquest no es pas hom, ans es diable d'infern, del qual null hom nos pot defendre, mas ab lo senyal de la creu e ab salpaça; mas de aquest no s'en pot hom defendre ab res. Que quant hom se pensa que sia luny cent jornades, ell es apres de hom. — Certes! dix lo rey de França, vos deyts veritat; que ell es rey de gran treball e no dupta res a fer; e certes, malament nos ha scarnits e gaubats.»

Ab tant Carles dix al rey de França que fes metre en preso lo senescal qui ab ell havia parlat e no los havia fet assaber, per que era traydor. E lo rey feu lo pendre e metre en preso. Si que la nomenada ana entre les gents de Bordeu: quel rey

Digitized by Google

de França havia fet metre lo llur senescal en preso, per ço com havia parlat ab lo rey d'Arago, d'on ell no havia culpa nenguna. E armaren se, e volgueren anar contra los Francesos; si que la novella vench al rey de França; e lo rey mana que hom lo dellivras, e aytantost fo feyt. E axi les gents de la ciutat desarmaren se e reposaren aquella nit, e Carles torna s'en a son hostal yrat e ple de mal talent; car no podia venir a fi de ço que havia en cor de fer al rey d'Arago. Mas lo rey, com a prous e savi s'en sabe be guardar.

Ara lexa lo llibre a parlar aci del rey de França e del rey Carles, e parlarem del rey de Arago En Pere.

CAPITOL CV

Com lo rey En Pere d'Arago parti de Bordeu e s'en torna en son regne.

Diu lo comte que, quant lo rey se fo partit del senescal de Bordeu, si cavalca tant aquella nuyt tro que atroba los dos cavallers que hac lexats per lloch sabut. E puix ensemps, si quart de cavallers el mercader, cavalcaren cuytosament de gran ambladura; que, ans del jorn clar, foren devant la ciutat de Bayona; mas no y entraren, ans s'en passaren de luny per altre cami; e anaren tant, que foren, a hora de tercia, luny de la ciutat de Bayona be tres llegues, a huna vila pocha. Aqui entraren en llur hostal e demanaren a menjar a llurs cavalls; e lo rey e los cavallers dinaren se de pa e de vi e de truytes e d'ous. E quant se foren dinat, al rey vench molt gran talent de dormir; e dix que mester era que dormis; que la son lo apoderava molt fort; per ço com tres jorns havia e tres nits que no dormia, ne havia dormit sino molt poch. «Certes! digueren los cavallers aço pas no es lloch de dormir; que encara som en terra de gran reguart; per que val mes que cavalquem aytant com puxam.—Certes! dix lo rey, a mi conve de dormir; que d'altra manera no pot esser, ques que avengua.» Ab tant gitas a dormir en hun llit, e dormi molt poch. E despertaren lo, e munta a cavall, e sos companyons ab ell. E caval-

Digitized by Google

caren tant lo jorn e la nit, tro que vengueren a hun castell del rey de Castella que havia nom Fonterabia; e aqui lo rey fo segur e molt be acollit per les gents de aquell lloch. E aqui reposaren tro quel seu procurador En Gilabert de Cruylles, qui era romas a Bordeu, fo vengut, ab la carta que hac feta fer e sagellar al senescal de Bordeu. E puix partis de aqui ab los quatre cavallers qui ab ell eren anats; dels quals fo lo hu, En Blasco de Alago, e l'altre En Berenger de Pera-Tallada, e l'altre En Corral Llança; e lo mercader havia nom En Domingo de la Figuera.

E axi cavalca tres jorns entre la marcha de Castella e de Navarra, que negun no sabe que ell fos lo rey d'Arago, entro que fo en Castella, en huna vileta devant Nostra Dona del Campello, qui es al entrant de Navarra. E aqui foren a hora de tercia, e feren apparellar de menjar; e no havia de aqui tro a Taraçona pus de quatre llegues. E En Johan Nunyez de Albarasi havia meses espies al rey per camins e per llochs, que li fessen assaber sil veyen passar per aquell lloch, e que li fos devant el cami per quel presses. E fo prop de la vileta a miga legua, ab quatre cents cavallers. E mentre quel rey se reposava e les taules foren meses, la dona de aquell castell hac sabut quel rey d'Arago era aqui vengut, e sabia tots los affers que En Johan Nunyez havia empreses, e que era molt prop de aqui, vench s'en al rey. E lo rey acolli la molt gint: «Senyor ço dix la dama, yo us prech que vos vos guardets al mills que puxats e que no us hic aturets, que En Johan Nunyez es prop de aci, a miga llegua, ab quatre cents cavallers; e yo he entes que ell ha agudes novelles de vos de que devets passar acens, e per ço es vengut prop de aci estar.» E quant lo rey hac aço entes, feu se donar aygua mans, e als cavallers atressi, e menjaren molt tost; e puix lo rey trames hu scuder a'n Johan Nunyez lla hon era: que ell volia ab ell parlar, e que li fos a miga llegua de aquella vileta. E puix lo rey trames tota sa companya a Taraçona; e no volch que romangues ab ell sino hun escuder que sabia tota la terra els camins; e dix los: que s'en anassen al pus tots que poguessen a Taraçona; e aqui trobarien son fill N'Amfos; e quel esperassen aqui. E quant lo rey n'hac feta anar sa companya, si munta en son cavall ab son gomo vestit e perpunt de cendat de sobre, el capell de fer-

Digitized by Google

re al cap, e huna schona muntera en la ma. E lo seu scuder cavalca en hun roci corredor, e huna llança en la ma. E axi exiren de aquella vileta, e tornaren s'en de aquella part hon eren venguts be miga llegua, e puix dressaren vers Castella per huna serra amunt. E quant foren en la serra sus alt, lo rey veu part de la vileta al pla En Johan Nunyez ab sos cavallers; e hagueren fet moltes partides, que cuydaven atrobar lo rey, axi com ell los ho havia fet assaber per lo scuder, e quel tinguessen al mig d'ells que a nenguna part nols pogues scapar. Mas lo rey s'en sabe molt be guardar.

Quant lo rey e l'escuder foren sus alt en la serra vers la muntanya, cavalcaren tant al travers vers Castella ques foren lunyats de aquell lloch hon era Joan Nunyez, qui era be huna llegua. E puix dreçaren vers lo cami hon devien anar, dret a Taraçona. E puix la companya del rey d'Arago fo venguda a Taraçona; e digueren com havien lexat lo rey tot sol e que En Johan Nunyez lo aguaytava al cami. Si que N'Anfos, fill del rey, com oy aço, munta a cavall, e tots sos cavallers; e preseren llurs armes, e la gent a peu atressi; e corregueren vers aquella part hon los fo semblant quel rey degues venir. E quant hagueren cavalcat dos llegues e foren al peu de la montanya, ells guardaren a avant, e veren venir lo rey qui devallava per la costa avall de la montanya ab l'escuder; e fo son cavall molt suat e llas, e el rey hujat e colorat del sol qui l'hac tochat; e encontras ab ells. E N'Amfos besa li la ma, e tots los altres; e hagueren gran goig com lo hagueren atrobats e san e saul. E hac n'i molts que nos pogueren tenir de plorar quant saberen l'afany e el treball quel rey havia sofert, e majorment com axil veren venir tot sol, cavalcant en son cavall, ab les armes al dos, e fo tot suat e colorat del sol e de la calor que feya molt gran. E aqui lo rey desarmas e vestis hunes vestidures de samit molt riques; e munta en hun palafre, e cavalca ab N'Amfos e ab l'altra gent; e vench s'en a Tarasçona. E puix els barons els cavallers de Catalunya e d'Arago, richs homens, qui anaven a la ciutat de Bordeus per manament del rey, atrobaren lo rey a Taraçona qui fo vengut de Bordeu; de la qual cosa foren molt alegres e pagats. El rey hac gran goig d'ells e acolli los molt gint, axi com bon senyor deu acollir a bons vasalls.

Digitized by Google

E en aquella saho, En Sancho de Castella qui era en Castella, ajustava gents per a venir en ajuda de son oncle lo rey d'Arago e defendre Castella als Francesos qui s'eren apparellats de entrar en Castella e en Arago. Mas lo rey de Arago, qui era en Taraçona, sols no feya semblant de res, mas que caçava e deportava e delitava son cors; mas feu manament als cavallers e a les gens de Arago, que si tant s'era quels Francesos volguessen entrar per Navarra en Arago, que no fos null hom quils ho vedas, tro que haguessen son ardit; mas que llevassen de les aldees, e ques metessen als castells e per llochs forts, en tal guisa que no prenguessen dan. El rey d'altra part hac trames a dir a tots los cavallers de Arago e de Catalunya, e a totes les gents del regne de Valencia: que stiguessen apparellats, e sempre que haguessen son missatge, venguessen lla hon ell fos, ab llurs armes. E aço feya, per tal quels Francesos entrassen dins en Arago de sospitadament, e puix quels enclois, en tal guisa que no poguessen exir sens batalla.

CAPITOL CVI

Com lo rey Felip de França trames deu milia homens a cavall e molta gent a peu a correr en Arago.

ESDEVENCH se que, en aquella saho, lo rey Felip de França trames deu milia homens a cavall e moltes gents a peu en Navarra per entrar en Arago, que sol nos pensava quel rey d' Arago les gosas exir en camp per combatre ab ells, ne que null hom nols gosas esperar en la terra, ans se pensava que s'en fogissen e que atrobassen la terra desemparada. E quant tota la cavalleria del rey de França e les altres gents foren ajustades en Navarra, e les osts de Navarra foren ab ells ajustades, entraren en Arago be a quatre llegues, e cremaren aldees, e guastaren tot ço que trobaren. E vengueren a hun castell qui era en hun pla, lo qual castell havia nom Vilo. El rey d'Arago havial livrat a hun seu cavaller qui havia nom Eximen Martines de Artrodo, quel guardas el defensas als Francesos, si

Digitized by Google

entraven en la terra. Quant totes les osts foren en torn del castellet, combateren lo molt fort; si que preseren lo burch e les barbacanes tro a la torre major; e cells del castellet defensaren se molt ardidament e com a valents homens. Mas los Francesos e los Navarresos eren tan grans gents que nos podien a tots defendre, que no eren entre tots dins lo castell pus de trenta homens combatens. E com veren quels convenia a desemparar lo mur, el burch e la barbacana, meseren se tots dins la torre major e defensaren se al mils que pogueren. E cells de la ost feren cladises, e acostaren se al peu de la torre, e cavaren la; e puix entalonaren la de la huna part; que de la altra part no s'i podien acostar; e puix meseren foch als statalons; e cahech la mitat de la torre, ab tota la major força dels homens qui lla sus eren; mas aquell cavaller, qui era castellan del castellet, romas sus alt, en la mitat de la torre, ab quatre; mas no havien pedres ne llances ne nengunes armes ab ques defensasen. E cells de la ost hagueren scales, e muntaren sus per pendre lo cavaller e cells qui ab ell eren; e deyen los ques retessen; mas ells nos volien retre a ells, per ço com veyen que eren cruels e gens sens fe e sens merce; per ques defensaven al mils que ell podien; si quels quatre homens qui en la torre eren ab ell moriren combatent e defensant llurs cosos.

El cavaller, qui veu que sos companyons foren morts, no hac talent de pus viure; ans amava mes morir que venir en mans de tals gents, e majorment com havia perdut lo castell que son senyor lo rey li havia acomanat; e des llasas l'elm de son cap, e puix pres lo per la orella, e trames lo a dos cavallers, qui eren primers muntats a la mitat de la torre; e dona tal cop al hu per mig la cara, que totes les dents e les barres li trencha; e caech mantinent sobre l'altre qui de tras li era; si quel altre nos pot tenir, ans caygueren de mantinent abdosos al peu de la torre. E mantinent foren morts; els altres cavallers qui eren al peu de la torre, qui volien muntar, lexaren estar lo cavaller tot sol, que no s'i volgueren acostar, pus hagueren provat son mal talent. Per que lo cavaller de la torre ne fon molt yrat, per tal com volguera ab ells morir. E quant veu que altre no podia fer, e que li convenia morir lla sus, e que no havia negunes armes ab ques deffensas sino son asberch que tenia vestit, que la spa havia perduda e son elm e son

Digitized by Google

scut, devalla de la torre, al mils que pogue, per les escales quels Francesos hi havien posades. E quant fo devallat, volgueren lo pendre; e no hac altre ab ques deffensas, mas ques deffensa al lo guant d'acer e del asberch; e si dona hun gran colp a hu per mig la faç, que a terra lo mes qûaix mig mort. Ab tant lo capitani de la ost, qui hac vist que aquest era de tan gran cor e de tan gran alt affer, e que havia tant de ardiment, e que seria gran peccat si tan valent hom moria, feu manament que null hom nol tocas ne li fes mal, e dix li ques retes a ell e que no hagues paor de mort. El cavaller qui veu que altre no poaia fer, ne no havia neguna res ab ques defensas, per que volenters volria morir ab ells combatent, retes al capitani de la ost; el capitani feu lo pendre, e mantinent feu lo metre en grans cadenes.

CAPITOL CVII

Com lo rey En Pere d'Arago apparella sos missatgers per enviar al rey de França.

En aquesta saho, lo rey En Pere d'Arago e de Cecilia era en Arago a Taraçona, e sabia be que la ost dels Francésos e dels Navarresos se apparellaven per entrar en Arago; mas lo rey non feya null semblant, sino que feu manament a son fill N'Amfos e a totes les gents de Arago: que estiguessen apparellats ab llurs armes, e, sempre que ell los trameses missatge, fossen lla hon ell fos; mas no fos null hom que als Francesos contrastas de entrar en Arago. Mas les gents de Arago qui eren en aquelles parts assats prop dels Francesos, eren tant corenyosos de fer mal als Francesos, que no volgueren tenre lo manament del rey, ans los corregueren tro a les tendes, si quels auciren cavallers e d'altres gents, e no pogueren durar; ans llevaren llurs tendes e s'en tornaren vers Navarra. E llavors lo rey sabe que els Francesos s'en tornaven, fo molt yrat com pus avant no eren entrats, per tal que nols fos tan laugera cosa de exir. E mantinent cavalca ab huna companya de cavallers e homens de peu qui ab ell eren a Ta-

Digitized by Google

rasçona; si que aconsegui huna partida de la ost dels Francesos al exint de Arago, e feri en ells molt fortment; si qu'en moriren molts, e perderen moltes adzembles e moltes armes. E cells qui eren be encavalcats fogiren e meteren se en castells e en viles en Navarra. El rey torna s'en en Arago ab ses osts et ab ço que hagueren tolt als Francesos a Taraçona. E aqui ajusta totes les osts de Arago, e dix los: que volia entrar en Navarra sobre aquelles gents qui eren entrades en sa terra menys de sabuda e menys de acuydaments. Els cavallers de Arago e les gents de peu dixeren li: que no y irien si ell no feya llur volentat de ço qu'ells li demanarien. El rey respos: que non havia ara saho, e que semblaria cosa forçada; mas quant serien exits de Navarra e tornats en Arago, que ell los donaria tot ço qu'ells li demanarien que raho fora e que ell los pogues donar. E ells digueren li: que ara covenia ques fes, sino que nol seguirien. E sobre aço lo rey fo molt fello de aquesta cosa, com en aquesta saho ço havien esperat; e nols volch res atorga de ço que li demanaven. E axi lo fet romas, que lo rey no entra en Navarra. Aquella saho no ho volgueren pus esperar, e exiren se de Navarra al mils que pogueren; e tornaren s'en llur terra ab gran dapnatge que hagueren pres.

CAPITOL CVIII

Com los missatgers del rey d'Arago En Pere anaren al rey de França.

Quant lo rey En Pere de Arago e de Cecilia sabe quels Francesos eren exits de Navarra e s'en eren tornats en llur terra, fo molt yrat, car axi li eren escapats sens batalla e sens major dapnatge que fet nols havia, e per ço que sens acuydament li eren entrats en sa terra; que treves hi havia entre ell e el rey de França, les quals treves nos podien rompre per carte, si donchs parlant ab dosos los reys no u feyen. Per que lo rey n'era molt despagat, per ço com lo rey de França li havia trencada pau e treva, e li havia trencada la fe. Per que lo rey apparella sos missatgers, honrats homens e savis; dels

Digitized by Google

quals missatgers fo la hu lo bisbe de Valencia, e l'altre hun burzes, molt savi hom d'aquella ciutat mateixa. «Barons, ço dix lo rey, anats al rey de França, e digats de la mia part que molt me maravell de la sua saviesa, per ço com es en covinença, ab mi jurada sobre sagrament de santa Esgleya: que null temps fos guerra entre ell e mi, si donchs no es que abdos, cos a cos, nons desexiem la hu del altre. E digats li devant son consell a Paris: quen val menys sa fe e sa valor; e donchs son apparellat que lo y menare cos a cos, o ab cent per cent, o ab mil per mil, o ab aytants com ell se vulla.»

CAPITOL CIX

Com lo rey de França no volgue parlar ab los missagers del rey d'Arago.

Sobre aço los missatgers se apparellaren de anar, e tengueren llur cami vers França; e cavalcaren tant per jornades que vengueren a la ciutat de Paris hon lo rey era, e aqui albergaren en hun rich hostal de hun burzes de la ciutat. E quant lo rey de França sabe que los missatgers del rey d'Arago et de Cecilia eren venguts en la ciutat de Paris e que volien parlar ab ell, fo molt temeros de ço hon ell se tenia per mal mirent e per colpable, e nos volch demostrar a ells. E sobre aço trames missatge als dotze pars de França: que venguessen devant ell. E quant foren venguts, dix los axi:

«Barons, per tal vos hic he feyt ajustar, quem donets consell; que hanch negun temps no fo major mester que ara. Lo rey d'Arago m'ha tramesos sos missatgers, e volen ab mi parlar. E creu que reptar man de part del rey d'Arago; car li he trencades treves, axi com no deig e sens acuydaments; que covinença era entre mi e ell: que null temps no guerrejassem, si donchs nos ab dos, cos a cos, nons acuydavem. Per que no m'en poria yo a ell defendre per nulla bona rayso.—Senyor, dixeren los dotze pars, nos vos donam de consell que no us demostrets als missatgers, nels lexets parlar ab vos; mas nos

Digitized by Google

irem a ells, e demanarlos hem que volen dir. Segons que diran, nos los respondrem.»

E axi lo consell se departi, el rey tench se per pagat. E els dotze parts de França anaren s'en luny, en huna forest de Paris. E com foren aqui, trameseren missatge als missatgers del rey d'Arago e de Cecilia: que venguessen parlar ab ells. Els missatgers, que hagueren ja entes lo fet, en qual guisa era, e que als no y pogueren fer, vengueren lla hon los dotze parts de França eren; e paregueren be missatgers de gran valor e de honrat senyor. Els dotze pars acolliren les molt be e dixeren los: «Bells senyors, be siats venguts! Nostre senyor lo rey de França nos ha tramesos aci a vosaltres, per tal com ell no ha be ahina de parlar ab null hom; e quens digats ço per que sots venguts ne qui us ha tramesos. E nos per lo rey de França respondrem vos a aço que vos nos direts.»

Sobre aço los missatgers del rey d'Arago e de Cecilia respongueren als dotze parts de França els que a null hom no dirien la missatjeria sino al rey de França son cors. Els dotze parts resposeren als missatgers: que nenguna manera no podien parlar ab lo rey de França. Els digueren axi als dotze pars de França:

«Bells senyors, nostre senyor lo rey d'Arago e de Cecilia, tramet a dir per nos a vostre senyor lo rey de França, quil ha guerrejat, e mal mesa sa terra sens acuydament e sens nenguna raho, per qu'en val menys sa fe e sa valor; e d'aço es apparellat que lo y menara cors a cors, o ab cent cavallers per cent, o ab mil per mil, o aytants com ell se vulla.—Certes! digueren los barons de França, vos parlats trop e deyts tals paraules, que, si nostre senyor lo rey de França ho sabia, ell vos faria tolre la vida del cors.—Certes! digueren los missatgers, les paraules que nos vos dehim de part de nostre senyor lo rey d'Arago e de Cecilia, diriem nos al rey de França, sil nos mostrats nel nos lexats veure; e dehim les a vosaltres, per tal que les digats o quens responats per ell.—Nos, dixeren los barons de França, no direm aytals paraules al rey, ne us farem resposta, ne nos per ell. Ans vos dehim: que us en tornets en vostra terra, e no us hic aturets pus.»

Sobre aço los missatgers s'en tornaren a llur hostal, e estigueren aqui tota la nit; e quant vench al mati, cavalcaren ab

Digitized by Google

llur companya tant per jornades tro que foren tornats en Arago. E vengueren devant lo rey; e digueren li tot ço quels dotze parts de França los havien dit, e com lo rey de França nos era volgut demostrar a ells.

Ara lexaren a parlar del rey e dels fets de Arago, e parlarem dels fets de Cecilia.

CAPITOL CX

Com lo rey Carles feu armar vint galeres a Macella e madona la reyna de Arago vint a Mecina.

Diu lo comte que, quant les quatorze galeres del rey d'Arago e de Cecilia hagueren desconfites les quarenta huyt galeres del rey Carles devant Nicotera en Calabria, de les quals ne prengueren vint e dues que amenaren a Mecina e les altres de Prohençals e del principat fogiren, lo rey Carles trames missatge a Macella a son senescal; que fes armar vint galeres a Macella al mils que pogues, e que no romangues null hom de mar a Massella ne en tota Prohença que no entras en les galeres; e que no romangues per diners; e qui no y volgues entrar per grat, que lo y fessen entrar per força; que gran vergonya e desonor era llur, com axi eren fuyts per quatorze galeres; per que era mester que s'en venjassen. Quant lo senescal del rey Carles hac hagudes les lletres, e entes ço quel rey li manava, feu armar vint galeres al mils que ell poch, tot axi com lo rey ho hac manat, e li trames a dir; que no romangues null hom bo de mar en Prohença, que tots no entrassen en les galeres. Si que cascuna galera havia doble armament e sobres de bones armadures; per que ells s'en vanaren e deyen: que quaranta galeres valien d'altres gents.

Quant les galeres foren apparellades de partir de Massella, lo rey Carles vench a Massella, qui fo vengut del principat e de Roma, qui s'en anava a la ciutat de Bordeu. E feu manament als dos almiralls de les galeres: que s'en anassen a Napols e que fessen la volentat del princep son fill. Los quals

Digitized by Google

dos almiralls havien nom axi, Berthomeu Bovi, e l'altre En Guillem Cornut, ciutadans de Masella. E axi les galeres partiren se de Masella e anaren s'en a Napols. E quant foren a Napols, lo princep feu armar set lenys, cascu de huytanta rems e de setanta rems, que anassen ab les galeres; e feu muntar en cascuna galera cavallers prohençals e napoletans; e feu los manament que fessen la via de Palerm, e puix que costejassen tota la Cecilia tro a Terra Nova, per trobar les galeres del rey d'Arago, e si no les trobaven que s'en anassen a Malta.

Quant les galeres hagueren hagut lo manament del princep, partiren se de Napols e vengueren s'en en les mars de Palerm; e en aquella mar prengueren barques carregades de vi e de fruyta que anaven en Cecilia; e digueren que anaven en Tunis, a per ço lexeren los anar. De les quals barques ana huna a Mecina e les altres a Palerm e a Trapena, e digueren novelles de les galeres del rey Carles que volien venir en Cecilia.

Quant madona la reyna sabe aquest ardit, feu aytantost armar hun leny a quaranta rems e trames lo a Malta a les gents que alla havia trameses, qui tenien lo castell de Malta assetiat, el combatien ab trabuquets: que s'en levassen e que s'en anassen a la ciutat de Malta, e ques guaytassen molt be, que les galeres del rey Carles hi devien venir. E aytantost que les galeres qui eren per la reyna a Malta hagueren hagut lo missatge, levaren se de aqui e entraren s'en en Malta e pensaren de guardar e de guaytar la ciutat. E madona la reyna de Arago feu armar vint galeres de Catalans e de almugavers qui eren romasos a Mecina. Si que aquestes galeres foren molt pobrament armades de bones gents e de bon arnes, que la major partida dels bons homens e dels bons mariners s'en eren tornats en Catalunya darrere el rey. De les quals galeres fo almirall hun cavaller de casa de la reyna qui havia nom En Roger de Lluria. E quant les galeres foren armades e apparellades, madona la reyna se feu venir devant l'almirall els comits de les galeres, e feu los manament que costejassen la Cecilia per trobar les galeres dels Prohençals, e si no les trobassen aqui, que s'en anassen a Malta.

Digitized by Google

CAPITOL CXI

Com les galeres dels Prohençals vengueren a Malta.

Quant les galeres dels Prohençals foren partides del principat, feren la via de huna ylla que es devant Palerm, qui ha nom Ustega. E peixcadors peixcaven en la ylla; e feren ho a saber a la ciutat de Palerm e per tota la Cecilia. E puix les galeres dels Prohençals feren la via de Trapena; mas no y prengueren terra. E axi costeregaren la Cecilia tro a Terra Nova. E de aqui tornaren s'en en la ylla de Malta e entraren al castell. E cells del castell hagueren molt gran goig; els homens de les galeres anaren tro a la ciutat de Malta, e la combateren, e corregueren tota la terra; mas dura gayre, que y vaç los fo vedat.

CAPITOL CXII

Com les galeres dels Catalans vengueren al port de Malta.

Quant les galeres dels Catalans foren partides de Mecina, e foren vengudes a Palerm, no havia mes de dos jorns que les galeres dels Prohençals eren passades allens e feyen la via de Trapena. E aytantost com hagueren oydes novelles de les galeres dels Prohençals, foren ne molt alegres, e bateren de rems, e anaren s'en al pus tost que pogueren vers Trapena. E quant foren en Trapena, saberen novelles que a Tres Fontanes havien estat, e que cerquaven les galeres del rey d'Arago e de Cecilia. E ab tant seguiren los tant per escala tro que foren a Terra Nova; e aqui demanaren a les gents de la terra, si sabien novella de les galeres dels Prohençals; e ells digueren los: que la via de Malta tenien e havien feta. E les galeres del

rey d'Arago e de Cecilia aytantost partiren se de aqui e feren la via de Malta. Mas, ans que y fossen de trenta milles, l'almirall trames al Gotzo de Malta huna barcha armada, per espiar les galeres si eren aqui ne si y eren estades. E dixeren los que, si y eren, que los fessen tres senyals de fum, e si no y eren quels fessen hun senyal.

Quant la barcha armada fo partida de les galeres, bate de rems tant tro que vench en la ylla de Gotzo de Malta, de la fasana de maestre, e devallaren en terra. E demanaren a les gents de la terra de la ylla de Malta: si sabien novelles de les galeres dels Prohençals. E ells digueren los: que mantinent s'en eren partides; e havien combatut a Malta en la ciutat, mas no y havien pogut res fer; e eren s'en anades al castell de Malta. Quant los homens de la barcha hagueren apreses novelles de les galeres dels Prohençals, feren tres senyals de fum a les llurs galeres, e puix partiren se d'aqui e tornaren s'en vers llurs galeres. E quant foren a ells tornades, dixeren al almirall e a les altres: que les galeres dels Prohençals havien estats en la ylla del Gotzo e que havien combatut en la vila de Malta, e havia poch que eren partides de aqui e que s'en eren anades al castell de Malta. Quant l'almirall e les altres gents de les galeres saberen que les galeres dels Prohençals eren al port de Malta, foren molt alegres. E aytantost bateren de rems e vengueren al Gotzo de Malta. E les gents de la ylla hagueren gran goig de la llur venguda e donaren los refrescament de ço que hagueren mester. E puix partiren de aqui e vengueren al port de Malta; e fo miga nit com hi foren. Mas aquells de la ciutat de Malta los hagueren ja vists de jorn, si que hun almugaver vench de nit a la mar a la punta del port, e dix los que les galeres de Carles eren dins lo port de Malta.

Digitized by Google

CAPITOL CXIII

Com les galeres del rey d'Arago desbarataren e prengueren les galeres del rey Carles.

Quant les galeres del rey d'Arago e de Cecilia foren entrades dins la punta del port de Malta, sorgiren totes e meseren se en scala. E l'almirall trames missatge per huna barcha armada a les galeres dels Prohençals: que les galeres del rey d'Arago e de Cecilia eren vengudes e que s'apparellassen da la batalla. Quant les gents e les galeres dels Prohençals oyren que les galeres del rey d'Arago e de Cecilia eren vengudes al port e que demanaven batalla, apparellaren se tuyt e anaren se al mils que pogueren, e trameseren huna barcha armada vers les galeres del rey d'Arago per espiar quantes galeres eren; e puix la barcha armada torna s'en e dix los que no eren mes de dotze; si quels Prohençals los tengueren per llurs. E sobre aço partiren se d'aqui e vengueren sorgir devant les galeres del rey d'Arago, a huna gran ballestada lluny. E quant vench sus a l'alba de jorn, lexaren anar les gumenes, e bateren de rems per anar ferir en les galeres dels Catalans. Els Catalans, quels veren venir, que nos cuydaven que vinguessen tro al jorn clar, bateren axi mateix de rems e anaren se mesclar ab ells; e la batalla fo molt gran e fort de llances e de pedres e de calsina e de cayrells; e majorment que de les galeres dels Prohençals venien tantes de pedres e tanta calsina en les galeres dels Catalans que totes les galeres e la mar entorn d'ells n'eren tot cubert.

Ab tant l'almirall del rey d'Arago dix als homens de la galera hon ell era, e aquells dixeren ho de huna galera en altra: que no desexissen de les armes, sino dels cayrells, e ques pensassen de be cobrir e de soferir los colps. Aquesta veu ana per totes les galeres dels Catalans, si que depuix no gitaren nengunes armes, mas que combatien e soferien los colps de les galeres dels Prohençals, de les quals los venien llances e pedres e calcines, tant a la espeça que feredat era lo veure. Mas

Digitized by Google

los ballesters dels Catalans tiraven tant fortment quel bruxit que feya era força de oyr.

Aquesta batalla dura tro a mig jorn; si que la huna part ne l'altra no sabia qual ne havia milloria; tant que les galeres dels Prohençals hagueren despeses les llances e les pedres e la calcina, e meseren mans a gitar los boxos dels morters. E quant los Catalans veren quels boxos e los morters los gitaven, conegueren que totes llurs armes havien despeses; e adonch cridaren: «Arago! Arago! via sus!» E prengueren vigoria, e combateren los molt forment; e gitaven los llances de frexa ab ferres febrits, que cascuna valia hun morabati d'aur, e escones munteres; e donaven los de tals colps que nols valia guarniment ne cuyraces. Si que la galera de Berthomeu Bovi de Massella, qui era almirall, nol poch soferir; e axi com poch exis de la batalla ab set galeres de les sues, e fogiren fora del port. Els Catalans van se aferrar ab les altres galeres qui eren romases, e saltaren llains; e ferent e tallant preseren les e les desbarataren. E Roger de Lluria, almirall dels Catalans per lo senyor rey d'Arago, salta en la galera d'En Guillem Cornut, qui era almirall dels Prohençals. E aqui combateren se molt per la popa ab hu, si que En Roger fo nafrat per la cuxa molt durament, de hun colp de llança que En Guillem Cornut li trames; e En Roger trames li huna llança, si quel feri per mig los pits, que de la altra part li passa pus de hun palm; que no li valgueren cuyraces ne res que vestis, si que mantinent caech mort en la cuberta de la galera. E puix açο fo fet, hanch null hom no y feu tornes; els Catalans preseren totes les galeres dels Prohençals e gitaren los morts en la mar, e lligaren los vius que foren escapats de la batalla, que foren per nombre huyt cents xixanta; dels quals hi havia molts cavallers e de honrats homens de Macella e de Prohença. Mas quant En Berthomeu Bovi fo fuyt en mar tro a cinch milles, gitaren tots los morts en mar e meseren los nafrats en les cinch galeres de sota, e les dos meteren les a fons. E axi tornaren s'en a Macella ab gran dolor; si que null hom no podia albirar lo dol ne el plor que feren les gents de Macella, com les cinch galeres veren venir desbaratades e saberen que les altres foren perdudes, els homens morts e presos. Mas no era maravella si havien dolor, que no y havia nengu que no y hagues son fill, o son pare, o son frare, o son amich, o son parent.

Digitized by Google

CAPITOL CXIV

Com En Roger de Lluria s'en torna ab les sues galeres e ab aquelles que hac preses, a Mecina.

Quant les galeres del rey d'Arago hagueren preses les galeres del rey Carles e hagueren desguarnits los homens morts e gitats en la mar, e ligats los vius, e hagueren reconeguda llur gent, quals eren morts ne quals naffrats, els hagueren fet adobar als metges que y eren, no y trobaren mes de huyt homens morts e trecents nafrats; e en les galeres dels Prohençals atrobaren que n'i hac de morts huyt cents setanta, sens los nafrats; que tot lo port de Malta era cubert de gents mortes e de llances e d'escuts e de rems. Quant la batalla fo fenida, les galeres del rey d'Arago partiren se de Malta ab les galeres que hagueren preses e ab la gent, e vengueren s'en a Saragoça en Cecilia ab gran alegria. E de aqui l'almirall trames hun leny armat en Catalunya al senyor rey d'Arago e de Cecilia, e feu li assaber ço que li era esdevengut per la gracia de Deu. E puix partiren se de Saragosa e anaren s'en a Mecina. E quant entraren per lo port, entraren molt alegrament, e amenaren les galeres del rey Carles ab la popa primera; si que les gents de les galeres de Mecina foren molt alegres de aquesta victoria que Deus los havia donada. Beneyt e lloat sia lo seu poder e la sua força! que los baix munta en alt, e los alts per llur orgull fa venir a baix; ço son los orgullosos que torna en gran viltat, e los homils exalça altament en gran riquea!

E quant les galeres hagueren regatat per lo port de Mecina, donaren de la popa en terra e devallaren de les galeres ab llur arnes e ab lo guany que hagueren feyt, e amenaren tots presos al palau del rey e ferraren los. E madona la reyna trames ne dotze dels pus honrats en Catalunya al senyor rey, e els altres feya hom obrar tots jorns als murs de la ciutat e aço que mester hi era.

Digitized by Google

CAPITOL CXV

Com torna a parlar lo libre del princep fill del rey Carles.

Torna a parlar lo libre que, quant les galeres dels Prohençals foren vengudes, el princep que era en Napols tench tot son fet per guanyat; e fo li semblant que les galeres del rey d'Arago no les gosassen exir a camp, e si u feyen, quels tenien per llurs. E sobre aço havia fet armar a Brandix deu tarides que devien amenar cavalls e cavallers en Cecilia. E cuydaven pendre la terra sens contrast; si quel comte d'Artes e d'altres barons havien ja carregats llurs cavalls e molt arnes. E quant saberen que la batalla era stada de les galeres del rey d'Arago e dels llurs, e que aquells del rey d'Arago havien vencudes e preses les galeres dels Prohençals, e que tanta gent era morta en la batalla, foren tots esmayats, e lexaren les tarides e les galeres, e anaren s'en tots. E los barons qui havien carregat tot llur arnes tengueren tot llur fet per perdut, e veren que no valia res son fet, e feren descaregar tots llurs cavalls e llur arnes.

E apres de aço, lo apostoli e lo princep trameseren missatgers en Venecia al comu: que deguessen ajudar al princep ab llurs galeres a recobrar lo regne de Cecilia, e donar los hia part en la terra e grans dons. E sobre aço lo duch de Venecia hac son consell ab lo comu. E feren resposta al apostoli e al princep: que ara no havien cura que guerrejassen ab lo rey d'Arago ne ab negun crestian, puix no y havia nenguna raho.

Digitized by Google

CAPITOL CXVI

Com les galeres del rey d'Arago e de Cecilia feren gran mal en Calabria e en lo principat e per tota la ribera tro a Napols.

QUANT les galeres del rey d'Arago hagueren preses e desconfites les galeres del rey Carles e foren tornades a Mecina ab gran alegre e ab gran guany, refrescaren altra vegada de gens e de vianda e puix partiren se de Mecina; e costegaren tota la Calabria e el principat, e prengueren viles e castells tots quants ne atrobaren riba mar, que nengunes gents nols gosaven esperar en vila ne en castell; per que ells cremaren e enderocaren moltes viles e castells en Calabria, e en lo principat, tro a Napols, e cremaren per la ribera de Napols moltes galeres e tarides, e naus noves, e rems, e molt d'altre arnes quel rey Carles havia feyt fer. E puix vingueren devant la ciutat de Napols molt prop de terra; si que de la ciutat los tiraven ab arch e ab ballestes; e aquells de les galeres los tiraven atresi; si quels cavallers e les gents qui eren en la ribera de la mar desempararen lo port e la ribera e s'en entraren en la ciutat per raho dels cayrells que les ballestes de les galeres los tiraven. Puix les galeres partiren se d'aqui e anaren s'en a Iscla e a Capri que son dues ylles d'avant Napols. E les gents de aquelles dues ylles devant Napols reteren se a ells e se tributaren. Quant aço feyt, tornaren s'en vers Mecina ab gran guany que hagueren feyt de lenys e de naus que hagueren preses, que s'en menaren a Mecina; e aqui desarmaren, per ço com era yvern; e els galiots els ballesters exivernaren alegrament.

Ara lexa aci a parlar lo libre de les galeres e dels fets de Cecilia, e torna a parlar del rey En Pere de Arago et de Cecilia.

CAPITOL CXVII

Com lo rey de Arago En Pere assetja la ciutat de Albarazi ab tota sa ost.

Aço fos en lo mes de abril, quel noble rey d'Arago hac tenguda la festa de Pasqua en la ciutat de Valencia. Si li vench missatge de hun honrat clergue de la vila de Terol qui es en Arago; lo qual clergue solia estar en la ciutat de Albarazi, mas era s'en exit, per tal com En Johan Nunyez, senyor de Albarazi, li havia fet molts de enuigs, e vench s'en a estar en terra del rey d'Arago e de Cecilia, e tractava e procurava tota res que fos dapnatge de Johan Nuniez e profit e honor del rey d'Arago. Esdevench se que, en aquella saho, En Johan Nuniez era en la ciutat de Albarazi ab cent cinquanta cavallers e ab moltes gents a peu, e apparellavas de fer mal en Arago e de correr la terra. Si que aquel honrat clergue que estava en Terol, per amichs seus que estaven en Albarazi, sabe tot lo ardit qu'En Johan Nuniez volia fer. E mantinent apparella hun missatge qui vench al rey en terra de Valencia. E feu li assaber tot lo fet que Johan Nuniez volia fer ne havia en cor, e l'estament de la ciutat que no era establida de vianda; que En Johan Nuniez nos pensava que nengunes gens la poguessen assetiar ne pendre, tant es la ciutat en fort lloch.

Aquesta ciutat de Albarazi esta entre quatre regismes; ço es assaber, lo regne de Arago e el regne de Valencia, e entre el regne de Castella e de Navarra; e es enclosa tot entorn de les muntanyes forts; e lla jau lla dins baix en mig de les muntanyes; e passa li huna gran aygua naval en torn; que negun hom no y pot entrar sino per hun lloch molt stret. E la ciutat es ben murada de forts murs, ab moltes torres forts.

Quant lo rey hac hagut aquest missatge e hac entes ço que En Johan Nuniez volia fer, e l'estament de la ciutat, aytantost comença a cabalcar ab cavallers e ab homens de peu al pus tost que ell poch, tant que fo prop de la ciutat de Albarazi; e aqui atendas prop de la ciutat e assetiala. E puix tra-

mes a totes les gents de Arago e als cavallers de Catalunya: que venguessen de mantinent. E tantost que hagueren hagut los missatgers, ells vengueren, al mils qne pogueren apparellats, al setge de la ciutat de Albarazi. Mas enans de açо que totes les osts fossen ajustades, En Johan Nuniez era en la ciutat; e veu quel rey era vengut en aquell lloch per assetjar la ciutat, e hac molt gran pahor. E sabia quel rey era molt fello vers ell, per tal com sabia que lo y havia be servit. E apparella les gents de la ciutat e dix los: «Barons, vosaltres sots mos homens e mos fills. Yo us coman la ciutat de Albarazi que lam salvets e lam guardets, axi com pertany a bons vasalls e lleals que vosaltres sots; e yo exire de aci ab huna partida de mos cavallers; e entrar men e en Navarra, e amenare tal socos de cavallers e de gents quen farem llevar lo rey, mal son grat. E leix vos aci mon nebot per a governador; e vosaltres fets per ell axi com fariets per mi.—Senyor, dixeren les gents de la ciutat, nos som vostres; e farem la vostra volentat; e guardarem la ciutat, e la defendrem mentre que vidans bast; ans menjarem los huns als altres.»

Ab tant, quant vench la nuyt, En Johan Nuniez cavalca ab sos cavallers e exi de la ciutat, que lo rey no lo y volch vedar, tan son forts e males les entrades e les exides de aquella ciutat, e al rey majorment, qui encara no havia totes ses osts replegades ne ajustades; que si tots hi fossen, james no exiren sino ab volentat del rey. Quant En Johan Nuniez fo exit de Albarazi, ana s'en en Navarra, e feu tot son poder de ajustar cavallers e gens a peu, que volia ferir en la ost del rey; mas sabe puix lo poder del rey, qui era tan gran, e que cascun jorn creixia de companyes, e, si era ventura que vingues en les mans del rey, no scaparia sens mort, tant li era culpable. E lexa se de aquell ardit, e romas en Navarra, e majorment que les gents nol volgueren seguir volenters, car sabien quel rey hi era ab gran poder e bones gents d'armes, e no duptaven a morir per llur senyor, si mester los fos.

Digitized by Google

CAPITOL CXVIII

Com lo rey En Pere d'Arago e de Cecilia pres la ciutat de Albarazi e la forni be, que negu no li pogues noure.

Quant lo rey En Pere hac fetes venir totes ses osts de Arago e de les terres de Valencia a Albarazi, e alguns cavallers de Catalunya hi foren venguts, el rey establi per los llochs e per los passos les ost. E cells de la ciutat pogueren be entrar e exir si hom nols ho vedava. Primerament, lo rey se posa ab huna partida de les gents devant la torre de Entrames aygues, que es hun passatge luny de la ciutat. Apres se atenda, luny del rey, N'Amfos ab sa companya. Lo comte de Urgell se atenda ab sa gent e ab sa cavalleria en oltre lloch, luny del infant N'Amfos, assats prop de la ciutat; mas tota via huna aygua entre ells e la ciutat. E apres se atenda apres d' ells moltes gents a peu. E Ramon Folch de Cardona, se atenda devant la torre del Andador, qui es molt fort, per la qual entra hom en la ciutat. De l'altra part se atenda En Ramon de Anglesola; e apres la ost de Terol. En Pere de Moncada se atenda devant los molins de la ciutat: si que sempre los trenca els enderocha mal grat de aquells de la ciutat. E aqui ell establi dos ginys qui tiraven a la ciutat.

Quant les osts foren vengudes e el rey les hac establides per llochs, e hagueren ordenades llurs guaytes e llurs escoltes si començaren a combatre la ciutat ab ginys e ab ballestes molt fortment. Els cavallers els homens a peu anaven ab ballestes tro als murs; e al peu de les torres anaven ab escales apparellades per muntar. Mas les gents de la ciutat sotenien molt vil; que volenters los lexaven acostar al mur, que no prenien armes; mas gitaven los pedres e cantals per les roques avall; si que los de fora s'en havien a partir per força, naffrats, ab llurs scuts trencats, e molt n'i romanien morts.

Aquesta batalla era tots jorns de les gents de la ost ab aquells de la ciutat; si que de la huna part e de la altra n'i

Digitized by Google

morien cascun jorn, e n'i havia prou de nafrats; mas les gents de la ost havien gran larguea de pa e de vi e de civada e de aço que mester havien; e cells de la ciutat havien gran fretura de pa e de vi e de carn, si que moltes gents se exien de la ciutat e venien se a metre en poder de la merce del rey. E lo rey donals prou a menjar e a beure, e feyals molt be pensar d'ells, e deyals que, si s'en volien entrar dins la ciutat, que u fessen, e qui exir s'en volia, que be fos vengut. Quant lo noble rey hac estat aqui tant ab ses osts que foren passats quatre mesos, e foren al entrant del mes de setembre, lo rey feu manament a tots cells de la ost: que edificassen aqui alberchs bons e forts de terra e de pedra e de calç, e ben cuberts, per tal que poguessen estar aqui tot lo yvern e soferir les grans neus que en aquell lloch feya d'ivern, que tendes ne cabanyes non podien durar los grans frets que ja hi comensaven de fer. E sobre aço lo rey comença a fer grans alberchs, e totes les gents de la ost atressi; e feren alberchs guarnits entorn de la ost, per tal que null hom no pogues exir de la ciutat ne entrar sens llur volentat, ne null hom no pogues fer mal, de nuyt ne de jorn. E combatien cascun jorn la ciutat de totes parts, cavallers e servents, els ginys que no cessaven nit e jorn de tirar. Mas les gents de la ciutat eren tan valents e bons d'armes, e eren en tan bon lloch, que no preaven res tot quant feyen, solament que haguessen que menjar. Mas lo socos d'En Johan Nuniez los era fallit, e no havien vianda en la ciutat ne al castell, e foren mol desconfortats; e majorment que aquell cavaller que En Johan Nuniez hi havia lexat en son lloch era mort de hun cayrell que li vench de la ost, quil occi; mas, abans que moris, dona son lloch a hun son cosin germa, e prega los cavallers els homens de valor ques tenguessen, e que abans se menjassen los huns als altres ques retessen quel yvern era prop, e lo rey e ses osts no porien aqui durar.

Quant aquells de la ciutat hagueren tant sofert ques hagueren menjat los cavalls e los rocins e los muls e totes les besties que lla dins eren, e no hagueren altre que menjar, sino fort poch, e que no havien socos d'En Johan Nuniez ne del rey de França, hagueren son consell que parlasen pati ab lo rey. Sobre aço lo castella del castell e de la ciutat trames missatge al rey: que el volia parlar ab ell; e lo rey feu li son res-

Digitized by Google

post: que li playa. Ab tant, lo castella vench devant lo rey e agenollas a sos peus, e besa li les mans, e ell feu lo asseure prop si.

«Senyor, dix lo castella, be es ver, e vos sabets ho be, que En Johan Nuniez es senyor nostre; e lexa esta ciutat e lo castell en nostra fe, e que li ho deguessem salvar e guardar mentre que poguessem; e que havriem breument socos d'ell e del rey de França. E vos, senyor, sabets l'estament de la ciutat axi be com nos mateix, que no us en poriem mentir de res. Mas pregam a la vostra Altea, per salvar nostra fe, quens lexets trametre a'n Johan Nuniez, e que li façam assaber lo fet de la ciutat; e si d'aci a quinze jorns nos ha donat consell d'on nos puxam retenir la ciutat, fem vos assaber que us llivrarem la ciutat e lo castell.—Certes, dix lo rey, plau me ço que deyts; mas yo vull que missatgers meus vayen ab los vostres, e que oyen e entenen ço que vostres missatgers diran a'n Johan Nuniez, e la resposta quel dit Johan los fara; e jurar mets sobrels quatre Evangelis: que no parlaran los vostres missatgers ab null hom, si no y son los meus, o en tal manera que ells ho oyen; e al tornar que farets en la ciutat, que vendrets abans a mi, e direts me tot ço que En Johan Nuniez vos aura dit. E aco dar mets bons ostatges, vint cavallers o altres bons homens de la ciutat. E quant serets tornats a mi, si us ne volrets tornar en la ciutat, que u puxats fer, en aquell estament que ara erets; e si us en volets venir ab mi, que u façats. E hagam terme, tro al jorn de Sent Miquel.»

Sobre aço los ostatgers vengueren en poder del rey, e los missatgers se apparellaren de anar lla hon En Johan Nuniez era, ço es en Navarra. E dixeren li l'estament de la ciutat de Albarazi; e com era mort lo castella e d'altra gent, per fet d'armes; e que no y ha vianda deu jorns, e que jas havien menjat los cavalls els rocins, e jas menjaven los huns als altres; e aço sabia be lo rey.

En Johan Nuniez respos los: que no podia donar altre consell; mas que u fessen axi com semblant los fos; e si veyen ques poguessen tenir, que u fessen; si no, que ho fessen al millor que semblant los fos, e que salvarien llur fe; e que be veya qu'ells s'eren be capdellats axi com a bons vassalls e lleals.

Digitized by Google

Ab tant los missatgers prengueren comiat d'En Johan Nuniez; e tornaren s'en al rey, e digueren li tot ço que En Johan Nuniez los havia dit. E lo castella dix al rey que pensas de rebrer lo castell e la ciutat axi com cosa sua propria, que ells li ho retrien. «Barons, dix lo rey, vos deyts be; mas yo vull que us en tornets en la ciutat ab los ostatgers quem llivrats, e don vos esperats y de quinze jorns, que En Johan Nuniez vos sia vengut a socorrer.»

Lo rey no dix açо per ells, mas per En Johan Nuniez, ques aventuras de venir en la ciutat ab cavallers e ab gents per metre vianda, e que llains lo pogues encloure, o en qualque guisa o en qualque manera se pogues ab ell encontrar; que de res no era tant desijos. Quant los missatgers hagueren entes ço quel rey los hac dit, preseren comiat del rey e tornaren s'en en la ciutat ab los ostatgers. E lo rey feu manament: que nols combates hom, ne negun giny no y tiras. Mas feu manament als cavallers e a les altres gents: ques guaytassen molt be de nit e de dia. E feu armar be cinch cents cavallers qui estaven en aguayt nit e dia ab moltes homens a peu, luny de la ost e de aquella part hon hom entra en la ciutat, per tal que, si En Johan Nuniez vengues, que nols pogues escapar. E los homens de la ciutat trametien hi tots jorns missatge al rey: que pensas de pendre la ciutat e ells li retrien; e lo rey no la volia pendre tro quels quinze jorns fossen passats. E llavors les portes li foren ubertes; e llivraren li la ciutat e lo castell e totes les fortalees. Puix lo senyor rey dona comiat als ciutadans e als cavallers, que s'en anassen, e segurs, lla hon anar volguessen. E cascu ana s'en lla hon li plach; e lo rey pobla la ciutat de les sues gents, e establi lo castell e les fortalees de forts bons cavallers e de bones gents d'armes; e mes hi moltes forments, e molta farina, e molt vi, e molta carn salada, e moltes armes, e tot ço que mester fo en la ciutat ne al castell.

Ara lexarem a parlar del rey e de Albarazi, e parlarem dels grans fets que foren en Cecilia e en les parts del principat.

Digitized by Google

CAPITOL CXIX

Com madona la reyna d'Arago e de Cecilia feu armar vint e quatre galeres e d'altres lenys a Mecina.

Dementre quel noble rey En Pere tenia assetiada la ciutat de Albarazi, madona la reyna Constança, muller del noble rey En Pere, ab dos fills, era en Cecilia en la ciutat de Mecina. Ço fo al mes de maig, que li feu hom saber: quel rey Carles feya molt gran apparellament de galeres e de tarides a Brandis e a Napols e a Macella; e era vengut de Prohença e de França, hon havia ajustades gents e soldejats cavallers que havia tramesos al principat, lla hon son fill mateix era, qui era aqui romas en son lloch quant ell se parti de la terra de Pulla e del principat. E havia manllevat e ajustat, hon havia armades, entre galeres e lenys, trenta huyt en la ciutat de Macella, ab les quals ells s'en devia anar a Napols; e lo comu de Pisa devia li armar deu galeres; e a Napols havian trenta, quel principat havia armades. E totes aquestes galeres se devien ajustar ab la armada de Brandis que era molt gran de galeres e de tarides carregades de cavalls e de cavallers. E puix totes ensemps devien anar pendre la terra de Cecilia, ab sabuda e ab volentat de alguns homens traydors qui eren en Cecilia. Mas a Deu tot poderos no plach; e dona y altre consell, que fo bo per aquells quel rey Carles havia jutjats a mort sens nulla merce. E en aquesta saho havia gran carestia en Calabria, ço es assaber a la Escalea, e a Sancto-Loxet, e a la Citrara, e a la Mentea. E aquests quatre llochs trameseren missatge a la reyna Constança: ques retrien a Deu e a ella, e que fos sa merce quels trameses socos de gens e de vianda. E madona la reyna trames hi huyt galeres armades, ab molts almugavers e ab moltes tarides carregades de forment. E de continent que foren alla, tornaren la salma del forment a vint tarins; e valia d'abans quaranta tarins.

Quant lo princep sabe que aquells quatre castells que eren

riba mar s'eren retuts al rey d'Arago e de Cecilia, trames hi mil e cinch cents homens a cavall, Prohençals e Francesos, ço es assaber a la Scalea. Quant les gents de les galeres e els almugavers saberen aço, que aquelles gents eren aqui vengudes, exiren los en camp de fora la vila, e hagueren gran batalla. E fo volentat de Deu que la companya del princep fo vencuda e desbaratada; e foren la major partida morts e presos. Entrels fo hun rich-hom frances, qui era fill de hun cavaller que solia esser vicari de Cecilia al temps del rey Carles.

CAPITOL CXX

Quant madona la reyna feu armar trenta quatre galeres e d'altres lenys a Mecina.

QUANT les gents de les huyt galeres e de les dues tarides, e els almugavers qui ab ells eren, hagueren vencuda la batalla a la Scalea, e hagueren descaregat lo forment, tornaren s'en alegrament a Mecina. E madona la reyna feu armar be richament trenta quatre galeres, e d'altres lenys sotils gran res. E quant vench lo darer divendres de maig, totes les galeres foren apparellades, e les gents recollides e armades molt ricament. E madona la reyna trames missatge a'n Roger de Lluria, cavaller qui era almirall e de sa casa, e a tots los comits e als nauchers, que venguessen devant ella. E aytantost devallaren en terra; e madona la reyna dix al almirall tot en plorant:

«Amich Roger, be sabs tu que yo t'he nodrit petit infant, e mon senyor lo rey d'Arago axi mateix t'ha nodrit e fet gran be, e t'ha molt amat, e t'ha fet molt gran honrament, que t'ha fet almirall de la sua armada, per ço com ha gran fe en tu e sab que ets valent e leal e prous. E ara es mester que u sies mills; que yo e mos infants e tota ma companya estam en fe de Deu e de tu.»

Quant madona la reyna hac dit aço, l'almirall se agenolla a sos peus e besa li les mans, e puix mes li les sues mans entre les sues, e feu li homenatge, e dix li: «Madona, no temats

Digitized by Google

de res; que hanch lo senyal del rey d'Arago no fo vencut ne torna atras, ans ha vencut e vencra tos temps sos enemichs. E yo he fe en Deu, que u fare en guisa que mon senyor lo rey e vos ne serets pagats.»

Ab tant los comits e los nauchers feren homenatge a madona la reyna, e preseren comiat d'ella molt tenrament e plorent. E madona la reyna acomanals a Deu, plorant, e a Nostra Dona Santa Maria. E l'almirall recollis, e tots los altres ab ell. E quant foren recollits, bateren de rems e partiren de Mecina. E aqui totes les galeres donaren de popa en terra; e l'almirall mana a totes les galeres, ço es les gents de les galeres, ques armassen e que fessen mostra, per veure com eren apparellats.

Quant totes les gents de les galeres foren armades e apparellades, molt les feya bell veher, que hanch no foren altres tambe armades, ne hanch no fo vist tan bell arnes, ne de belles cuyraces de samits e de draps d'aur, e de capells de ferre febrits, e de bells escuts, e de bones ballestes, e de bones llançes, els ferres febrits, e helms, que cascun valia miga dobla d'aur.

CAPITOL CXXI

Com En Roger de Lluria, almirall del rey En Pere d'Arago e de Cecilia preyca a les sus gents de la sua armada.

QUANT l'almirall viu tanta bella companya e tan be armada, fo molt alegre com tan be eren apparellats; e dix los axi :

«Barons, nostre senyor lo rey d'Arago e de Cecilia nos no sabem pas si es en Arago o en Catalunya o en Navarra; mas, hon que ell sia, nos som aci per ell. E sabets be que hanch la sua senyera no fo vencuda ne torna atras; que aquesta gracia li ha feta Deu, per ço car molts treballs ha sofferts per crexer la fe de Jesus Crist. E yo dich vos aço, per tal que siats be apparellats, que, ans que sien dotze jorns passats, havrem haguda

Digitized by Google

huna gran batalla; mas, am la ajuda de Deu, nos la vencrem. Per que, cascu estigua ab ferm cor e no s'esperda per res, que hanch nuls homens no guanyaren tant com nos farem. E devets saber que a Napols ha trenta galeres armades quel princep ha fetes fer armar. E deven ne venir de Prohença trenta en les quals deve venir lo rey Carles. E el comu de Pisa deve li llivrar deu galeres armades e apparellades. E axi seran per totes setanta cors de galeres. E yo veig be les nostres galeres tan be apparellades de tan noble gent que, per cent galeres d'altres gents nos no devem girar, ans, en tot lloch hon nos les sapiam, les devem requerir.»

A aquestes paraules si cridaren totes les gents de les galeres e dixeren a altes veus: «Anem! anem! anem! que ab la ajuda de Deu, tots son nostres!»

CAPITOL CXXII

Com lo princep, fill del rey Carles, feu armar a Napols vint e huyt galeres e d'altres lenys.

Ab tant tota la armada se parti de aquell lloch; e costejaren tota la Calabria, tro a hun cap qui es prop de Salern. E lo princep llavors era en la ciutat de Napols, e hac sabudes novelles, que la armada del rey d'Arago e de Cecilia venia vers Napols e que era en les encontrades del principat. E sobre aço trameseren hi hun leny armat, de hun Genoves que havia nom Navare, per saber si era veritat e per saber quantes galeres eren. Mas les galeres, quant hagueren passat lo cap de Salern, anaren tant justades quel lleny no les poch be escosir; e no li fo semblant que fossen pus de vint galeres e d'altres lenys sotils. E puix les galeres tornaren s'en a Napols; el senyor del leny armat ana devant lo princep; e el princep demana li novelles de la armada del rey d'Arago, si la havia vista ne quantes galeres eren. El Genoves dix li: «Nos havem vista la armada prop lo cap de Salern; e son tro a vint galeres, e altres lenys sotils tro a deu. E vos, senyor, dix lo

Digitized by Google

Genoves, fets apparellar aquestes vint e huyt galeres qui son aci en Napols. E yo fas be comte que, ab aquest meu leny que es de xixanta rems, desbaratarem totes les barques e los lenys sotils; e les vint e huyt galeres vostres desbarataran les llurs vint.—Certes, dix lo princep vos deyts be.»

Ab tant lo princep feu manament a son almirall que fes armar les galeres e apparellar al mils que pogues; e lo almirall feu ho aytantost, axi com lo princep ho hac manat; mas los gaberes de Napols no volien entrar en les galeres.

CAPITOL CXXIII

Com l'almirall del rey d'Arago hac consell ab sa gent qual via fahesen.

Quant la armada del rey de Arago e de Cecilia fo partida del cap de Salern, feu la via de huna ylla qui es assats prop de Napols, qui ha nom Capri; e aqui la armada se atura tota la nit. E lo almirall hac de consell ab sa gent de la armada: que al mati fessen la via de Baya, hun port qui es de llà Napols, e si la armada de Napols los exia, ques combatessen ab ells, e si nols exia, ques mesesen en mar e que fessen semblant que s'en anassen vers Cecilia, e puix, la nit, que fessen la via de huna ylla de Ponça que es assats prop de Gayeta, e aqui que esperassen la armada de Prohença e de Pisa, e ques combatessen ab ella.

CAPITOL CXXIV

Quant la armada del rey d'Arago passa d'avant Napols, e aço fo en lo mes de juny, en l'any 1284.

Quant vench lendema mati, que hagueren hagut aquest consell e tuyt lo tingueren per bo, partiren de aqui; e passaren devant Napols. E l'armada nols exi, que les gents nos volien recollir ne entrar en les galeres; e deyen que, si lo princep no y entrava ab sos cavallers, que ja no y entrarien.

Digitized by Google

E les galeres del rey d'Arago e de Cecilia, qui veren que la armada de Napols nols exia, meseren se en mar e feren la via de Cecilia. E quant foren intra mar, l'almirall demana de consell als comits e als nauxers de les galeres e a l' àltra gent. «Barons, dix l'almirall, nos havem entes que de Prohença venen trenta galeres, e de Pisa deu; e axi son quaranta galeres; e a Napols trenta. Axi son per totes setanta galeres. Axi, vull saber de vosaltres sins esperarem aci tant tro que sien ajustades e quens combatam ab totes ensemps, o sins combatrem primerament ab aquestes de Napols, sins ixen; e creu que si faran, puix los havem requerit.—Senyor, dixeren tuyt, mes nos val primerament combatre ab aquestes trenta galeres; que, ab la ajuda de Deu, havrem les per nient; e puix combatrem nos ab les quaranta galeres quant que vinguen. E axi havrem mes de avantage que si ab totes ensemps nos combatiem.»

Aquest consell tingueren tuyt per bo. Sobre aço tota la armada gira, e feren la via de huna ylla que ha nom Niseta, qui es luny de Napols cinch milles vers Baya. E fo mija nit com hi foren. Mas enans que y fossen, encontraren dues galeres de Gayetans quel princep havia fetes armar a Gayeta, e anaven a Napols. E les galeres del rey d'Arago e de Cecilia preseren les que nols pogueren escapar; e compartiren los homens per totes les galeres dels Catalans, e armaren les dos galeres de llurs gents; e axi foren trenta sis cors de galeres be armades e d'altres lenys sotils. Sobre aco l'almirall feu venir huna barcha armada, de la qual era comit En Johan Albert, Catala; e feu li manament que s'en anas a Napols e que escusis quantes galeres hi havia, e que feyen.

Ab tant la barcha armada se parti de aqui, e feu la via de Napols; e acostas tant a la ciutat, que veya tot lo que feyen; e puix giraren e tornaren s'en a Niseta hon era la llur armada. Mas aytantost com els hagueren girat, hun leny armat ixque de Napols quils hac vist; e mes los en encalç; mas sempre se torna, que hac paor que no y hagues aguayt. E la barcha armada ana s'en a Niseta. E quant fo lla, troba l'almirall que hac ja feta desaferrar tota la armada. «Senyor, ço dix lo comit de la barcha, a Napols ha vint e huyt galeres, e armen les a gran pressa e a gran maravella, e ha molta gent armada que

Digitized by Google

entren en les galeres; que tota la ribera de Napols resplendeix axi com si era jorn, de les grans llums, e dels elms febrits que y son, e dels homens armats ques recullen en les galeres.»

E quant lo comit de la barcha hac dit aço, l'almirall se parti de aqui ab tota sa armada; e feren la via de Castellamar, qui es de lla Napols vers llevant, tot cubertament; que no volch fer la via de Napols, per tal quel sol nols donas en la cara. Aço fo en lo mes de juny, en lo any de Nostre Senyor 1284.

CAPITOL CXXV

Com lo princep ab sos cavallers muntaren en les sues galeres e feren la via de les galeres del rey d'Arago.

Quant lo princep viu que les galeres del rey d'Arago e de Cecilia passaven devant Napols e que demanaven batalla, ell, son cos tot armat, munta en huna galera e mana: que tot hom que son amich fos, que vengues apres d'ell. Quant los cavallers els barons qui ab ell eren e les altres gents veren quel princep s'era recollit en huna de les galeres, cascuns al mils que pogueren recolliren se en les galeres ab llurs armes, tants que totes les galeres eren plenes de cavallers e de gents d'armes que no n'i podien pus cabre. E en aquella galera hon lo princep era havia molts comtes, e molts barons honrats, e molts cavallers francesos e pullesos, tants que a penes podien cabre en la galera. E quant foren tuyt recollits, partiren se de la ciutat de Napols ab gran alegria e ab gran gatzara de trompes e d' altres esturments; e feren la via de la armada del rey d'Arago e de Cecilia.

Digitized by Google

CAPITOL CXXVI

Com l'almirall del rey d'Arago feu fer una escala de vint galeres, e les altres feu metre en reguarda.

Quant l'almirall del rey d'Arago e de Cecilla veu que les galeres eren exides de Napols que feyen la llur via, hac molt gran goig, e mes mans a girar; e feu fer huna escala de vint galeres, e feu metre les altres en reguarda. E feu los manament que sols nos moguessen ne haguessen cura d'ells, si donch no veyen que gran mester los fos. E si veyen que mes galeres venguessen d'altra part, que donassen per ells; e que u fessen en tal guisa, que fos honor de llur senyor e profit d'ells; que be sabien qual era llur remcio de morir sens nulla merce.

CAPITOL CXXVII

Com En Roger de Lluria, almirall del rey d'Arago, pres lo princep, fill del rey Carles, e desbarata totes ses galeres.

Ab tant les galeres foren acostades molt prop les hunes a les altres; e l'almirall del rey d'Arago e de Cecilia feu llevar rems a les sues galeres, per tal quels ballesters de les sues galeres los poguessen tirar e colpejar de la longa, abans que ab ells se fossen mesclats. E quant totes les galeres se foren ajustades e hagueren ferides les hunes a les altres, la batalla fon molt fort de ab dues les parts, de llances e de cayrells e de darts e de pedres. E la galera hon lo princep era ana envestir la galera hon l'almirall del rey d'Arago era; e de llonch en llonch combateren se fortment; que molt era gran feredat sols de veer tant hom nafrat de colps de llances e de cayrells e de espases. E de costa les hi havia; si que cells de la galera del

Digitized by Google

almirall del rey d'Arago e de Cecilia muntaren moltes vegades en la galera del princep per esvahir la, mas havien s'en a tornar en la llur galera; que tant era la multitut de la gent armada que era en la galera del princep, que no la podien esvahir ne anar avant. E a la fi hun proer de la galera del almirall del rey d'Arago pres huna destral, e dona tants de colps al costat de la galera del princep qu'en svahi huna taula e la trenca; e hun duvador, ab hu barobi, barina la galera del princep be en sis llochs. E quant la galera prenia llats vers la galera del almirall del rey d'Arago e de Cecilia, l'aygua entrava en la galera, tant que les gents qui eren de sots cuberta ho dixeren a aquells qui d'amunt eren; si que la galera comença a ficar la proa. E los mariners qui veren que la galera ficava la proha e que tanta aygua havia en la galera, cridaren a altes veus: « Aquesta galera es effondrada ! » Los cavallers francesos qui eren en la galera ab lo princep no entenien ques volia dir, effondrar; mas quant veren los mariners gitar en la mar, e la galera que ficava la proha sots l'aygua, meseren se dins en la popa de la galera ab gran res de comtes e barons. E l'almirall del rey d'Arago ab gran res de sa companya salta en la galera del princep ab les espases en les mans, e donaven de grans colps de llonch e de travers, que no era null hom qui devant los pogues estar que no fos mort o naffrat. E l'almirall del princep, qui havia nom En Guillem l'Estandart, mes mans a cridar: «Bells senyors, aci es lo princep quis ret a vosaltres e a l'almirall del rey d'Arago!» E mantinent l'almirall correch e dona li la espa, e pres lo per la ma, e trach lo de la galera, e mes lo en la sua. Els comtes els barons qui ab ells eren, Francesos e Pullesos, reteren llurs spases als nauxers e als homens del almirall del rey d'Arago; e meseren los en la llur galera ab lo princep ensemps. E mantinent la galera del princep fo plena d'aygua, e entra s'en al fons ab tota la gent armada que llahins era, que no y pogueren dar consell. E les altres galeres del princep foren ja desbaratades e preses, els homens ligats e compartits per les galeres, cells qui vius foren escapats de la batalla. Mas no tengueren sino tretze galeres; que les quinze, quant veren que no u podien durar ne soferir la batalla, deslunyaren se de les altres e giraren la proha vers la ciutat, e bateren de rems, e fugiren aytant com pogueren, e vengueren

Digitized by Google

s'en a la ciutat de Napols quils era prop, e comtaren com los era esdevengut e com lo princep era pres ab tota sa gent.

E quant lo princep fo en la galera del almirall e veu que axi li era esdevengut, hac gran paor de morir, e tench se per perdut; e no fo maravella. E l'almirall dix li: «Senyor princep, si vos volets escapar a mort, fets me venir la sor de madona la reyna que vos tenits en preso. — Xire l'almirall, dix lo princep, aço sera fet molt tost.»

El princep mana a hun cavaller frances, de aquells qui ab ell eren presos, que anas a Sent Salvador de Castellamar hon era, e que digues a la princessa com li era esdevengut. Ab tant lo cavaller munta en hun leny armat; e portaren lo alla hon la princessa muller del princep era. E dix li com li era esdevengut, e com lo princep era pres ab gran res de cavallers e de barons, e menat en Cecilia, e que, si volia que no moris, que li trametes la sor de la reyna d'Arago.

CAPITOL CXXVIII

Com lo princep, fill del rey Carles, feu retre al almirall del rey d'Arago la germana de la reyna de Arago que ell tenia presa.

Quant la principesa, muller del princep, entes que son marit era pres e tota la sua armada era desbaratada per les gents del rey d'Arago, hac tan gran dolor en son cor que mantinent caech esbalaida e exi de son seny, e estech gran temps que no parla, e perde la color axi com si fos morta. Mas les dones e les donzelles qui ab ella eren la comfortaren e la tornaren en son seny, e li feren remembrant ço quel princep li havia manat de aquella dona: que li fos tramesa. Quant la princessa fo tornada en son seny, membra li de son marit, e aytantost entra s'en en huna cambra, e feu venir aquella dona qui era sor de la reyna d'Arago e de Cecilia, e area la molt be de richs vestirs e de riques joyes, e puix agenollas a sos peus e dix li: «Bella amigua e dolça, be vets que les aventures de aquest segle son molt grans; e en pocha hora es hom rich, e en

Digitized by Google

pocha hora es hom pobre, e pert hom si mateix e tot quant ha. E certes, yo us he amada e honrada de mon poder, e hanch no us fiu res que us tornas a pesar ni a enuig. Per Deu vos prech, que sia u membrant de mon senyor lo princep, e que preguets madona la reyna que ella no li faça nenguna mala preso, ne haga per ella negun mal.—Certes, dix ella, madona, yo hi fare tot mon poder en ell honrar aytant com puxa; e som molt despagada com la sua noble persona pren negun dan en res.»

Ab tant la sor de la reyna de Arago e de Cecilia pres comiat de la princessa, e el cavaller que y era vengut atresi; e muntaren al lleny armat, e puix tengueren llur via tro a la armada del rey d'Arago e de Cecilia. E vengueren a la galera del almirall hon lo princep era. E la dona munta en la galera, e hac gran goig; e aqui fo molt be servida per lo almirall e per tots los altres.

CAPITOL CXXIX

Quant l'almirall del rey d'Arago s'en torna a Mecina ab lo guany que havia fet.

Quant l'almirall tench lo princep en la sua galera, e els comtes qui ab ell eren, e hac cobrada la sor de la reyna de Arago, feu manament a les galeres, que fessen la via de Cecilia. E tantost arboraren e callaren e feren vela, ab les tretze galeres que hagueren guanyades. E anaren tant nit e jorn ab veles e ab rems que vengueren a la ciutat de Mecina ab gran alegria. E l'almirall llivra lo princep a madona la reyna e a son fill En Jaume. E la reyna feu lo metre al castell de Matagrifo, e llivra li cavallers e homens honrats quil guardaren; mas no gens que hom lo ferras ne li fes mala preso; ans anava tot sol per hun palau hon hom lo tenia; e feya li hom tanta d'honor com fer podia, axi com hom pres, honrat e bo.

Ara lexa a parlar lo libre del princep e dels fets de Cecilia e torna a parlar del rey d'Arago En Pere.

Digitized by Google

CAPITOL CXXX

Com lo rey En Pere de Arago e de Cecilia ana ab ses osts en Tudela de Navarra.

Diu lo comte que, quant lo rey En Pere hac establida la ciutat de Albarazi e l'hac establida de cavallers e de servents e de vianda e de ço que mester hac, partis de aquí ab totes les osts e ana s'en a Tudela de Navarra, e aqui atendas ab totes ses osts prop de la ciutat, lladins en la orta; e foren hi quaix totes les osts de Arago e de ciutats e de viles, a cavall e a peu, e de Catalunya gran res. E podien esser tro a mil e cinch cents homens a cavall, en los quals n'i havia mil tots cuberts de ferre, de cos e de cavall, e mes de deu milia servents. El rey estech aqui atendat tres jorns ab ses osts, vers aquella part qu'es apellada Puig de Sanxo, e era fort prop de la vila; e no volch que hom hi tallas orta ne vinyes. Mas les gents nos pogueren de aço capdellar ne refrenar per res; e tallaren gran res de la orta a llur guisa, que hanch nols exi null hom de la vila a contrastar quels ho vedas, ja sia que y fos En Johan Nunyez be ab trecents cavallers e pus, e ab gran res de servents. Quant lo rey veu que aqui no feya res, ni negu no li exia per batalla ne per als, demana consell a tots los richs homens, e ordena ab ells que entrassen en Navarra dins, e ques venjas de la honta que li havien feta fer al rey de França l'any passat; car, sobre treves, li feren entrar ost per Navarra en Arago. E axi, pus ell havia ajustada tanta gent, hac son consell que entras en Navarra e que venjas de la honta quel rey de França li havia feta. E lendema mati, lo rey feu desatendar, e passa l'aygua d'Ebro ab ponts de barques que y hagueren fet fer, e entra s'en en Navarra. E partiren se les osts e les gents, e anaren s'en per diversos lochs, e majorment los homens de peu; e feren mal per alqueries e per viles. E per ço car Navarra es fort espes poblada de viles, cremaren viles e logars molts, e robaren tota la terra aytant com cerquaren; que res no y lexaren que tot no s'en aportassen. Mas quant lo rey

Digitized by Google

desatenda sobre Tudela per passar en Navarra, non havia res fet assaber a nengu, tro sus ques dech desatendar; e quaix el dir el fer tot fo hu. E axi, quant ell fo passat en Navarra, nengu no volch ne gosa romanir apres d'ell, per que, al desatendar de les osts, cuydaren gran dan pendre a la darreria, per ço com En Johan Nunyez exi ab companya de cavall de la vila; e ab poch haguera y fet gran mal, mas Deu no ho volch que y presessen mal aquella vegada. Mas lo vespre, quant lo rey e totes ses osts foren en Navarra passats ab tot llur arnes, vengueren de Arago huna gran requa de adzembles, qui eren en partida del rey e partida de les altres gents que eren ab ell. E aquelles adzembles venien carregades de vianda que aportaven a la ost, e cuydaven atrobar lo rey lla hon l'havien lexat, apres de Tudela. E vengueren s'en lina dreta vers la via de Tudela. E quant foren en la orta, trobaren companyes a peu e a cavall que eren d'En Johan Nunyez; e demanaren los aquells qui menaven les adzembles, hon era lo rey d'Arago. E aquells respongueren: que lla hon l'havien lexat quant se partiren, ço es assaber a Puig de Sanxo. E axi vingueren s'en aquells ab les adzembles tro sus en la vila, e non saberen res tro que tots foren presos e aturats ab tot ço que portaven.

Ab tant lo rey d'altra part calciga e correch a sa guisa e a sa volentat Navarra, e feu hi tan gran dapnatge que no poguera esser esmenat per res; que be troba hom per veritat que havien barejades e cremades los servents de be huytant viles, entre poques e grans, e encara mes; e amenaren ab si gran guany de robes e de cases moltes. E puix torna s'en lo rey en Arago, e dona comiat a les osts e als cavallers, e retels gracia e merce del serveyt que li havien fet; e cascu torna s'en a son alberch. E lo rey establi e ordona ses frontaleres de homens a cavall e a peu a Exa e a Tarasçona e per los altres llochs de frontera de Navarra. E quant ho hac fet, vench s'en a Saragossa per delitar son cors e per reposar, que be u havia mester, tant havia treballat l'estiu passat. E aqui estech hun gran temps, quaix tro a la semmana de Rams, per ço car los richs homens de les viles tots li feyen moltes demandes e confirmacions de algunes franquees e furs que demanaven, los quals lo rey no era vigares que del tot, axi com ells ho demanaven, los ho pogues atorgar, ne pogues sens gran perjudici

seu e de sa senyoria. E axi en esta contesa estech per tot lo dit temps embargat en Arago, que no podia res fer de sos affers, axi com obs fora ne ell volia, jat se sia que be u hagues obs, segons l'ardit que li vench depuix alli moltes vegades e en est libre vos sera dit avant.

Ara lexarem estar lo rey d'Arago qui es romas en Saragossa, e parlarem del rey de França.

CAPITOL CXXXI

Com lo rey de França ajusta e feu son pertret per terra e per mar, per venir contra lo rey d'Arago e a la sua terra.

Quant lo rey de França hac entes quel rey d'Arago havia pres lo castell de Albarazi e puix li havia correguda tota Navarra quis tenia per ell, si fo molt irat e fello, jatsia que be hagues dos anys passats que havia treballat en ajustar gents e viandes per venir ab tot son poder contra la terra del rey d'Arago. E llavors, quant hac hoit aço, cuyta mes lo feyt. E feu fer cent cors de galeres en la riba de hun flum qui es en Prohença, qui ha nom Rosa. E atresi feu fer en altres llochs gran armada riba mar, ço es assaber en Narbona e a Macella, e per tota la ribera, aytant com es la sua marcha ne del rey Carles, tro sus en la ribera de Genova; e feu posar taula en molts llochs de la ribera, per soldegar mariners e tots homens d'armes, de qualque llengua fossen, que volguessen anar en la sua armada. E axi hac en breu temps, per lo gran sou que dava, compliment de homens a tota sa armada, entre Prohençals e Narbonesos, e Massellesos, e Pisans, e altres gents moltes ajustades.

E ell d'altra part aparellas de venir per terra ab lo major poder que de cent anys en ça la corona de França no havia ajustat. E entre cells que hac per força e cells que hac per grat, e cells que hac asoldatas, foren be de set milia homens a cavall, tots de paratge; e soldega be di huyt milia ballesters de peu, e altres homens de peu be cent milia o pus. E era tan gran

Digitized by Google

lo aparellament, que quaix no es cosa ques dega creure, si hom no u havia vist. E hac fet aportar per los dos anys passats vianda per mar e per terra, tanta quanta poch, de Alamany en ça tro sus a Narbona e a Carcaçona e a Tholosa, e en los logars vehins del rey d'Arago, ço es assaber prop Catalunya. E puix partis de França ab tota aquella multitud de gents, e vench s'en a Tolosa.

Axi que fos al Pastor, fo ajustat ab tota sa gent a Tholosa; que tant era gran la ost que, si tota anas ajustada e partis hun dia de hun loch e volgues anar en hun altre, no poguera anar per res del mon huna legua. E no podien caber en nenguna ciutat, per gran que fos; que sol les besties, entre cavalls e adzembles, e altres besties que amenaven, tenien be miga llegua a totes parts lla hon eren atendats. E alli havia Francesos, e Picarts, e Tolsans, e Llombarts, e Bretons, e Flamenchs, e Burgunyons, e Alemanys, e Prohençals, e Anglesos, e Gascons. E quaix de totes gents e lengues de cristians hi ha, homens d'armes hi havia. E a Tholosa foren tots scrits, per manament del rey de França, cells qui anar hi devien. E sajornaren aqui alguns dies tro a les festes de Pasqua.

Ara lexarem aço estar, e parlarem del rey de Arago qui era romas embargat per raho de les demandes que li feyen los richs homens dels llochs e de les viles de Arago.

CAPITOL CXXXII

Com lo rey En Pere de Arago tench parlament a Saragoça ab los homens de Arago.

Quant lo rey d'Arago hac estat llonch temps en la dita ciutat de Saragossa, si que ja era pres de la festa de Rams, e veya que nos podia avenir en negun cas ab los Aragonesos, apella hun dia tots los richs homens de Arago e ciutadans de Saragosa dins en son palau, e dix los:

«Barons, llonch temps son estat en esta terra ab vosaltres, per tal quem pogues avenir ab vosaltres de les demandes quem fets; e nos pot fer a mon semblant: e no roman per mi, a mon

Digitized by Google

semblant, mas vosaltres, que tots dies me fets demandes novelles. E axi es me vigares que, si de aquests cent anys hi estava, que tota hora hi havria assats affer. Mas yo no puix aturar aci per nenguna res, per ço car yo se per cert: quel rey de França, ab tot son poder e ab ajuda del apostoli, se aparella de venir en breu sobre mi e ma terra, ço e assaber Catalunya. E yo som me massa triguat de aparellar me com puixa, esperant m'en puxa defendre de tan grans dos guerres. E no he obs a triguar; car ja es lo dit rey de França a Tolosa per venir sobre Catalunya. E com yo hagues perduda la terra de Catalunya, ja no la trobaria de ara tan bona. Per que yom he a partir d'aci per aquesta raho. E nom puix pensar que poguets dir ara, sens gran perjudici meu, que vos fossets pagats de mi. Ab tant coman vo a Deu. E si volets deffendre vos e ma terra, e vostra que es, de mes enemichs e vostres, farets ho be e gint e si no, no y puix als fer. Mas yo he fe en Deu que vosaltres sots tals que farets ço que devets, ara e tots temps.»

E quant lo rey hac aço dit, levas de aqui e ana a menjar. E en breu de dies vench a jornades vers Leyda; e al venir passa per hun monestir de dones de la orde del Espital que ha nom Xixona: e trach ne huna filla del comte de Foix que havia nom dona Costança, qui era aqui en habit setglar, la qual ell havia acomanada, per ço ques nodris ab les dones; e mena la s'en ab si tro a Leyda. E fon hi lo diumenge de Rams, mentre hom deya les misses. E aqui fon rebut ab gran honor per los homens de la ciutat; e puix partis de aqui per anar vers Barcelona; e lexa la dita donzella, filla de comte de Foix, al seu castell de Lleyda.

CAPITOL CXXXIII

Com lo rey En Pere feu roceguar e penjar a'n Berenguer Oller de Barcelona ab set de ses companyons.

En aquell temps havia hun hom en la ciutat de Barcelona que havia nom En Berenguer Oller, e era de vils gents; mas havia ajustats molts de sos pars en la dita ciutat; e qui per grat qui per força, havia quaix tot lo poble menut de Bar-

Digitized by Google

celona fet jurar de seguir la sua volentat. E en semblança de be havia fet gran mal en aquell lloch, e gran perjudici del senyor rey e dels prohomens de la ciutat, axi com cell qui havia fetes justicies, e desposehides les esgleyes, e lo bisbe, e gran res de burgers de Barcelona, de llurs tendes e de llurs censals per sa propia actoritat; e no s'en volia estar, per lletres ne per missatgers quel rey ne sos oficials li haguessen trameses; ans, quant negu li constrastava a res, fos tort o dret, sempre li venia d'amunt, ab tot lo poble a qui ell se feya capitani e governador, axi que moltes vegades aporta la ciutat a punt de pendre.

Entre molts mals que havia fets e pensats, si havia ordenat en aquesta saho: quel dia de la festa de Pasqua; propriament poble e no sabut se lexas anar als clergues e als Juheus e a tots los richs homens de la ciutat que no volguessen a ell consentir, quels occies e quels prenguessen lurs alberchs e tot quant havien a llurs obs, e puix que llivrassen la ciutat al rey de França, per tal quel rey no los ho pogues car vendre james.

El rey qui u sabe aço fon molt despagat e fello, com hun vil hom li havia torbada tan noble ciutat com Barcelona era. Ab tant partis de Leyda, segons que d'amunt es dit; e de jornada en jornada vench s'en a hun lloch qui es prop de Barcelona quatre llegues, qui ha nom Martorell, e aqui fo lo divendres sant de Pasqua. E quant saberen l'ardit quel senyor venia, aparellaren se los promens, com lendema li exixen a carrera ab gran honor, el pregassen que prengues consell en lo fet d'En Berenger Oller. E En Berenger Oller, qui sabe aço, ordena d'altra part ab los majorals de son consell: que ixques al rey, ab tants e en tal manera arreats quel rey nos pogues captenir mal d'ell, per be que u volgues fer.

Mas lo rey, qui era dels certs e dels savis homens del mon, li'n sabe a tot; que, quant vench lo divendres a vespre d'amunt dit, quant les besties hagueren menjada la civada a Martorell, e ell se fo hun poch reposat, feu ensellar. E parti se de aqui ab fort pocha companya quil seguiren. E cavalca tant regeu que, ans del dia, fo lains en Barcelona en son palau. E quant vench lo disapte mati, que En Berenger Oller de huna part ab los seus, e els promens de Barcelona d'altra part se aparellaren de exir al rey a carrera, els entengueren quel rey era vengut e que ja era en son palau, e maravellaren se tuyt. E els promens

Digitized by Google

hagueren gran goix. Mas En Berenger Oller n'hac gran dol e tench se per mort. E falliren li tots sos arts. E puix quant vench aquell dia, lo rey cavalca per la vila; e En Berenger Oller acostas a ell e volch li besar la ma; e lo rey demana li que era, que nol connexia, mas bes pensava que ell fos. E ell respos: «En Berenguer Oller.» E lo rey que u oy no li lexa besar la ma e dix li: que no era costum ne usansa de reys, que la hu al altre se besasen la ma. E En Berenger Oller que aço entes no u tench a festa, e conech be quel rey era despagat d'ell. Mas ell era fort bell parler, e respos li en axi: «Senyor, yo no son rey ne fill de rey, nim tench per aqueix, ans son vostre hom e vostre vasall, e volria parlar ab vos de coses que seran vostre be —E yo, ço dix lo rey, havria obs parlar ab vos atresi, e escoltare us volenters; mas no es aci lloch ne saho; mas metets vos primer e yrnos hem a nostra posada o palau.»

Ab tant lo rey li posa la ma sobrel cap, e tench lo be a prop que no s'en pogues anar. E axi lo rey cavalcant, e En Berenguer Oller a peu d'avant ell, vengueren s'en al palau e entraren dins. El rey mana als porters que no y entras nengu, sino cells qui eren companyons d'En Berenguer Oller, si entrar volien; e els porters tancaren la porta. E puix aquella nit lo rey s'endreça ab sos cavallers e ab sos ciutadans; e bon mati, ço es lo jorn de Pasqua, apres de moltes coses que y hac dites e fetes dins e de fora, estrena lo dit Berenguer Oller ab gran honor. Trasqueren lo del palau rocegant a la coha de hun mul, ab set de sos companyons que amenava hom apres d'ell ab los ligams al coll; e feu los menar per tots los carrers de la ciutat; e puix feu los penjar per la gola tots set en huna olivera, e En Berenguer Oller pus alt que tots.

El rey torna s'en en son palau; e quant foren dites les misses, assech se a menjar, e tench sa festa bona e honrada, e en pau alegrament. E tots cells de Barcelona estadans, que al fet d'En Berenguer Oller havien consentit, hagueren gran temor e exiren se de la ciutat; e s'en anaren aquell dia be sicents; e lo rey feu ne pendre be docents.

E no us maravellets, quant, entre bons fets e nobles del rey En Pere de Arago e de Cecilia, recomta hom aquest d'En Berenguer Oller, car major fet fo e major conquesta que si hagues presos quatre castells o cinch de sos enemichs. Que diu

Digitized by Google

lo prohom, en hun proverbi antich: que no es tan fort enemich, com cell qui es familiar de hom. Per que, si be sera de sa terra, aquest mes feu que no us par; car ell los poch pendre axi, segons les obres que havien començades, e el ordenament e el emprenimient que havien fet, e el poder que s'havien donat.

Ara lexarem aço estar e parlarem per orde dels altres fets del rey d'Arago.

CAPITOL CXXXIV

Com lo rey En Pere d'Arago ana sobre son frare, lo rey de Mallorques.

Quant les festes de Pasqua foren tengudes per lo rey en Barcelona, el rey hac ordenada e tornada en dret la ciutat de Barcelona, e hac estat per alguns dies, partis de aquí ab companyons de cavallers e ana s'en a Gerona e per Empurda ab sos cavallers d'amunt dits. Entrels altres quals hi era lo comte de Palars e En Ramon Folch, vescomte de Cardona, e ab servents que hac amenats de Gerona, e de aquella terra allens gran res. E nengu no sabia son coratge, sino que deyen les gents es pensaven comunament, que anas establir hun pas qui es entre Rosello e la terra del rey de França, ne ses osts no poguessen allens entrar, quant vendrien en Catalunya; mas lo rey havia altre en son coratge, segons que veurets.

E devets saber que En Jaume, qui era llavors rey de Mallorques, frare del rey En Pere d'Arago, en aquella saho no era be ab son frare lo rey d'Arago. Per que lo rey d'Arago l'havia fort en sospita, per moltes coses que havia oydes e enteses per cert: que aquell rey En Jaume havia tractades ab lo rey de França e ab lo apostoli contra ell. Per ço, com ves lo rey d'Arago que aquell rey En Jaume fos contrari de la guerra, la qual esperava haver ab lo rey de França e que no donas als Francesos, quant vendrien en Catalunya, pas e entrada per la sua terra, ço es asaber per Rosello, que es en lo mig de

la terra del rey de França e del rey d'Arago; la qual terra de Rosello aquell rey en Jaume tenia dretament ab tota la altra terra, per lo rey de Arago sens altra miga; mas, per les coses quel rey havia enteses, segons que d'amun es dit, ço es assaber que havia hagudes vistes ab lo senescal del rey de França e ab N'Amalrich de Narbona moltes vegades, e que havia trames a Roma e en França sos missatgers per recaptar algunes coses que d'avall oirets; per tal lo rey d'Arago se temia d'ell molt forment. Per que, quant hac cavalcat per tot Gerones e per Emporda ab cavallers e ab homens a peu, segons que d'amunt es dit, ana tant avant tro que fo a huna vila que es en Rosello e ha nom Perpinya; en la qual vila lo rey En Jaume d'amunt dit, ab sa muller e ab sos fills era llavors. E quant lo rey d'Arago fo prop de aqui, feu acivadar los cavalls e les altres besties de bona ora. E quant lo rey e els altres cavallers e totes les companyes hagueren un poch dormit, la nit feu armar los cavallers e els servents e ensellar los cavalls; e cavalcaren e partiren se de aqui; e travesaren per camins e per dreceres que foren fort prop de Perpinya. E encara nenguna de sa companya no sabia lo rey hon devia anar ne quina volentat havia.

Ab tant los cavallers anaven parlant entre si, e deyen: que bo seria que demanassen al rey que volia fer. Mas conexien lo de son cor, e nengu no lo y gosava dir, sino hun cavaller que havia nom N'Ambert de Mediana. Aquest era hom de sa companya, e prous e espert e savi cavaller, e lo rey amaval molt, per que ell se pleuia mes del rey que null hom qui hi fos. E aquest cavaller dix als altres cavallers: «Barons, aqueix pensament que vosaltres havets, m'he yo mateix; que no puix aesmar quina volentat s'ha lo rey, ne que ha en cor de fer; ne res no m'en ha dit, ne a nengu que y sia, ço creu. Per que, si us volets, aventurarm he yo e demanar lo y he.—Hoch, digueren los cavallers. Que Deus bona ventura vos do! Demanats lo y; que mils estara a vos que a nengu.»

Ab tant acostas N'Ambert al rey e dix li: «Senyor, preguen vos tots aquests richs homens e cavallers, quels digats quin ardiment es aquest que havets en cor de fer, ne negu no ho sab ne ço pot pensar.» E el rey, quant ho oy, pres se a son riure e dix li per escarn: «Sapies, N'Ambert, que si nos po-

Digitized by Google

dem tant cavalcar, e la nit nos basta, que, al jorn, passada hagam la font de Salses, que nos farem tal ardit que no u viu llonch temps ha pus bell.» E N'Ambert, quant ho oy, hac gran goig, e cuydas quel rey li hagues dita veritat e dexellat son coratge; e vench s'en als altres cavallers dix los ço quel rey li havia dit. E llavors, si de primer havien hagut pensament, hagueren lo major, per ço com los huns se pensaven e deyen: quel rey volia anar a la ciutat de Narbona, e que hom la li devria llivrar; los altres deyen: que ans anava a Carcases, per correr e fer mal en la terra; los altres deyen: que ans anaven per haver vistes ab lo rey de França. E axi tuyt eren de moltes entencions. E pensant e cavalcant, anaren tant avant que no foren luny de Perpinya dos llegues. E llavors dix lo rey: «Via! servents, avant! e estats tuyt apparellats, homens a cavall e a peu, que aci farem nostra jornada.» Ab tant conegueren tuyt la volentat del rey; e maravellaren se tuyt de la sua certea, com axi havia cubert son cor que nengu no podia pensar sa volentat; mas, quant hom se pensava que ell fes huna cosa, ell ne feya altra be luny de aquella.

E quant En Ramon Folch, viscomte de Cardona d'amunt dit, hac entes e conegut quel rey havia cor de entrar en Perpinya e pendre la vila per grat o per força, acostas a ell e dix li: «Senyor, ver es que nos som vengut ab vos, ab cor e ab volentat de fer vostre manament ara e tots temps, e de seguir vos en tot lloch, e anar contra tot hom. Mas, segons que yo veig e per vos he entes, que vos volets entrar en la vila de Perpinya. E yo se, e vos atresi ho sabets: quel rey En Jaume de Mallorques e madona la reyna e sos fills son dins la vila, e la reyna es ma parenta e ma acostada ben prop; e no m'es vigares que fos onesta cosa ne covinent que consentis aytal ardit contra ella, ne en lloch hon ella fos; majorment que yo hi hagues esser present. E aço no us cuydets que u digua per tal que haga en cor de desexir de vostre servey; mas yo us llivrare tota ma companya a cavall e a peu per fer la vostra volentat; e yo, si a vos plau, romandre deffora e sperar vos he tot sol ab hun companyo, o axi com a vos placia.»

E respos lo rey: «Tots temps fos cortes En Ramon Folch, e majorment en fet hon dones hagues ne cabessen. E yo son pagat de aço que vos havets dit; e feu ho axi, que bem plau.»

Digitized by Google

E En Ramon Folch dix: «Senyor, gran merces!» E besa li la ma. E axi romas deffora, ell ab dos o ab tres companyons. E el rey, ab lo comte de Pallars e ab tota la altra companya a cavall e a peu, acostas a la vila de Perpinya. El rey mateix, ab quatre o ab cinch companyons, vench primerament a les portes de la vila ab lo perpunt vestit e huna llança en la ma sens altres armes, e troba les tancades, per ço com encara no era dia clar. El rey crida a la guayta: que li fes obrir. E la guayta respos: que non faria res tro que fos dia; mas ques tiras atras, sino massa li costaria. E lo rey prega lo de tot en tot benignament que li obris; e la guayta qui era sus la porta apella de les altres guaytes qui eren prop dels murs. E vengueren n'i be deu o dotze; e demanaren al rey quin hom era, que axi volia entrar cuytosament. El rey respos: que li obrissen: que no venia per negun mal d'ells. E les guaytes respongueren: que non farien res, si no deya qui era. E ell dix los: que era lo rey d'Arago e que venia per be llur e que li obrissen. E les guaytes, que oyren quel rey de Arago era, conegueren lo be e hagueren gran goig, per ço com l'amaven mes, ells e tots los homens de Rosello, que negun senyor del mon, per ço com era sens falla llur senyor natural. Mas les guaytes, per ço que no poguessen esser reptades de fe, cridaren: «A mort! a mort!» e gitaren pedres e cayrells, e meseren grans crits. El rey, que aço viu, appella sa companya que li eren be prop, e vengueren tuyt. E els servents acostaren se a les portes ab les scuts abraçats, e feriren ab les destrals grans colps en les portes, si que les trencaren les bares e les cadenes e tot quant hi havia, mal grat de aquells qui eren dins, qui los ho defenien. E el rey entra en la vila; e ans que la mitat de la gent se fos reconeguda ne hagueren sentit lo brogit, emparas ab sa companya del castell del rey En Jaume. E axi com s'en pujava vers lo castell, per cas de ventura N'Amalrich de Narbona ab altres cavallers eren venguts aquell mati de Narbona a Perpinya per ver lo rey de Mallorques qui era malalt. E quant foren sus a la porta del castell, trobaren la tancada; e pegaven aqui grans colps, per tal quels obrissen. Mas hanch aquells del castell nols volgueren obrir, per ço com sentien lo brogit de la vila, e sabien que lo rey d'Arago era aqui. E estigueren tant aquests de fora, esperant sils obririen, que la companya del rey d'Ara-

Digitized by Google

go e los cavallers foren atesos al castell; e trobaren aquests a la porta, ab alguns cavallers e escuders que eren de llur companya. E prengueren los tots, e menaren los al rey d'Arago; e ell feu los be guardar.

E apres quel rey fo vengut en la vila, e estat aquell dia, e fet ço que li·plach, lendema ell cavalca per vila ans de menjar; e totes les gents de la vila quil veyen havien gran goig, e besaven li la ma, e saludaven lo axi com a senyor. E puix ell vench s'en a la casa del Temple; e atroba y gran res de tresor de son frare lo rey de Mallorques, qui era aqui en comanda; e feu lo pujar al castell, e feu obrir los coffrens en que era aquell tresor. E entre les altres coses, atroba y huna carta escrita en pergami, ab dos bolles de plom pendens; la huna era del rey de França, e l'altra del apostoli. En la qual se contenia: quel rey En Jaume de Mallorques prometia, de valer e ajudar ab tot son poder per mar e per terra al rey de França contra lo rey d'Arago, tro que aquell rey de França hagues conquesta tota la terra del rey d'Arago. E per raho de aquesta promesa qu'ell feya, lo rey de França li donava lo regne de Valencia, com lo hagués conquest e tolt al rey d'Arago. Aquesta donacio atorgava e confermava lo apostoli de Roma.

E quant lo rey hac vista la carta, fo molt irat e despagat de si en leix; mas a negu no volch res dir. E en aquella saho escoja be la carta; e puix trames per tots los hostals de la vila de Perpinya, e feu pendre molts mercaders que y havia de la terra de França, e amparar, e fer escriure totes llurs robes e llurs mercaderies, que valien huna gran infinitat de tresor. E puix feu pendre dos consellers del rey de Mallorques que y troba, qui tots temps eren estats a son dan; e l'un havia nom Ramon Balle, e l'altre havia nom Puig d'Orfila. E emparals tot quant havien nels poch atrobar. E apres, quant lo rey fo vengut e entrat en lo castell de Perpinya, hon son frare lo rey Jaume era, e hac estat aqui dos jorns, entes per cer, quel dit rey En Jaume era malalt e no volia exir de huna cambra en que era e jaya. El rey d'Arago emparas de tot lo castell, e posa ses guaytes e ses guardies per los murs a totes parts, en tal manera que no paria que hun aucel, per sotil que fos, ne pogues exir de nenguna part, que no fos vist. E quant hac aço fet, trames dos cavallers a la cambra hon son frare jaya en hun llit, e dix

Digitized by Google

los que parlassen ab ell e que li donassen a entendre: com lo rey d'Arago era aqui vengut, no gens a dapnatge ne a desonor de aquell rey En Jaume, ans ho era per proffit e per honor e per deffeniment d'ell e de sos fills e de tota sa terra. Encara los dix, que li diguessen e li faessen membrant: com aquell rey en Jaume era tengut al rey d'Arago, de valer e de ajudar contra tot hom del mon quis volgues que fos; la huna per lo acostament que era entre ab dos, ço es assaber que eren germans; altra per raho del sagrament e de la covinença en que era ab ell; altra per ço com tenia tot quant havia per ell. Encara dix que li diguessen, de part del rey: que per les d'amunt dites rahons, ell lo conqueria, per fe e per lo sagrament que fet li havia, e per lo acostament que era ab ell: que li llivras e que li fes llivrar totes ses forces e castells que ell tenia en Rosello, per tal quels pogues guardar a ell, e atresi esquivar que no li pogues venir dan en Catalunya ne en altra terra de aquell rey d'Arago, ne los Francesos no s'en poguessen ajudar de res contra lo rey d'Arago ne a sa terra en aquesta guerra la qual entenia a moure contra ell.

E quant lo rey hac dit aço, avia los cavallers d'amunt dits. E ells vengueren s'en a la cambra hon jaya lo rey En Jaume malalt, e parlaren ab ell; e dixeren li les d'amunt dites paraules e moltes d'altres. Si quel rey, com molt li hagueren dit e treballat de ça e de lla, atorga al rey d'Arago tot son enteniment de ço que volia e promes que seguiria la sua carrera e la sua volentat per tots temps, e li ajudaria de tot, axi com a bon frare e honrat, ab tot son poder.

E quant de cada part fo lo fet avengut e parlat, foren ne fetes cartes en forma publicha. E aquelles cartes foren fermes per lo rey d'Arago d'amunt dit. E l'escriva torna a la cambra hon jaya lo rey En Jaume, per ço que ell les fermas, axi com ja havia atorgat de primer; e toca la porta, que li obrissen. E no li volgueren obrir; e digueren li quel rey era estat tot aquell jorn treballat en parlar e en altres coses, e llavors eras adormit, axi que nol gosaven despertar. E lo escriva torna s' en al rey d'Arago e dix: que no havia pogut veer lo rey En Jaume de Mallorcha, ne havia fermada la carta. El rey d'Arago dix li: que y tornas, com hun poch hagues estat.

Ab tant lo vespre fo vengut; el escriva torna altra vegada a

Digitized by Google

aquella cambra; mas encara no li volgueren obrir, e meteren aquella mateixa escusa. E lo escriva torna al rey d'Arago e comta lo y tot. E ell dix li: que s'i tornas, a cap de hun poch, altra vegada. E l'escriva feu ho; mes encara no li volgueren obrir, e scusaren se en aquella mateixa manera. E lo escriva torna al rey d'Arago e dix li com hi era estat tres vegades, e no y era pogut entrar per nenguna raho. E respos lo rey al escriva: «Per ma fe! massa poria hom dormir! E yo no y he bona sospita; que vigares m'es, que ço que mon frare m'ha dit no u haga dit en cor de attendre ne de complir, mas nos ha que fer a nit. Estigans ell lla dins, e nos farem lo guardar de fores; jatsia que nol nos calgues guardar, que no es hom que anar s'en pogues, e majorment per raho de la malaltia que ha e no seria cosa bona ne convinable de fer, que nos, pus malalt es, li entrassem en la cambra per força.»

E quant lo rey de Arago hac aço dit, establi ses guaytes ça e en lla per molts llochs del castell, e mana que guaytassen aquella nit be; e ell gitas a dormir en son llit. Mas ell dormia e altri vellava, segons que oirets; car devets saber que, tot aquell dia passat, lo rey En Jaume era estat en consell ab sa muller e ab alguns maynades de casa sua, dins en sa cambra, e hagut consell, o ques mogues o leix, o que altri li consellas, o penedis de aço que havia atorgat a son frare lo rey d'Arago. E tals coses havia tractades e concidents contra ell, que no li era vegares que, per be que fos assegurat, si per aventura vengues a dexalament de aço que havia fet, que no moris. E per ço tot aquell dia d'amunt dit, feu guardar e albirar, si per ventura per negun lloch poria exir del castell. E sobre aço appella hun maestre majoral de la obra del castell de Perpinya, e dix li: «Maestre, ara es obs e he mester quem mostres vostres maestries, e que guardets e que cerquets finestra ne espillera ne forat, vos que havets obrat lo castell, per hon pogues exir d' esta cambra». Respos lo maestre: «yo no u creu que una rata hic pogues exir que vista no fos, en tal guisa fa guaytar lo castell lo rey d'Arago. Per que no pens ne puix atrobar carrera com se pogues fer ço que havets dit.» E el rey En Jaume, que aço oy, tench se per perdut; e dix que mester era que ell ixques de la cambra e del castell, ans li començas a fer huna cava dintre la cambra; que mes amava morir de fora, o din-

Digitized by Google

tre la cambra si exir no podia, que venir en mans del rey d'Arago son frare. «Senyor, ço dix lo maestre, ço que vos deits leus es de dir, mas gran cosa es de fer. Per, tot altre hom, exceptat vos, hi assajarem a traure per hun lloch que yo se. —Com ço! dix lo rey, e no son yo hom aytambe de aventurar tota res, com null altre!—Ver es ço dix lo maestre, mas vergonya es de dir a tan noble e tan honrat senyor com vos sots, que ixqua per aytal lloch com aquell es; majorment vos qui sots estat malalt lonch temps e encara no sots millorat.—E quin lloch es aço? ço dix lo rey; que fort sera perillos que yo no u assaig de exir si null hom del mon ho pot assajar. E axi digues me quin lloch es.—Senyor, ço dix lo maestre, quant obram lo castell, fem huna ayguera que ve de la casa hon cuyna, e passa sots aquesta cambra, e ix fora del castell e fora tot lo vall, hun tret de ballesta. E es assats ample, que ben poria exir hun hom a bocons; mas es plena e lega de sutsura, per raho de les aygues e moltes legees que hom hi gita tot dia. E axi tem me que, si u assaguets de exir, que no us fessen gran dan la mala olor e mala legea qui llains es.» E respos lo rey: «Bem tenits per frevoll e per despoderat. Que yo puixcha assajar ço que altre hom assaig. E si axi es com vot deits, no poria esser atrobat millor lloch ne pus convinent de exir que aqueix es. Ab tant pensats de obrir en aquell llogar hon vos sia vigares que deja passar aquexa ayguera.»

Quant lo rey hac dit aço, lo maestre ab son picha martell va obrir e trencar les lloses de la cambra que era enllosada, e devench a aquell lloch hon l'aiguera aquella passava; e troba la ampla, encara mes que nos pensava. El rey En Jaume, qui u viu, tench se per estort. E hagueren mantinent molta aygua de hun çafareig quis tenia prop la paret de la cambra, e gitaren hi tant aygua que tota la ayguera scuraren E puix lo maestre va entrar dins ab llums de candelles e cercala tota, tro lla jus hon exia fora del castell; e vehe que bell era assats, e que hom ne podia be exir. E torna s'en al rey e dix lo y. El rey hac ne gran goig. E vestis huna sua gramalla de blanch de Narbona tint en grana, forrada de pena vayre; e entra en l'ayguera ab lo mestre qui entra primer e anava devant ell ab llum de candeles ab huna llanterna en la ma, e dos quil seguien de tras sens pus. E enans quen ixque s'en pres comjat de sa mu-

Digitized by Google

ller la reyna; e ab grans lagremes partiren se de aqui ab duy; e ella romas en sa cambra; e ell ana s'en, segons d'amunt es dit, per l'ayguera, tro que fo al altre cap, fora del castell. El rey En Jaume de Mallorques quis veu fora tench se per estort e trobas tot suat, ell e son vestit; mas no ço prea res, tant havia goig gran com axi n'era exit stort. E si fort era malalt e de frevol compliccio, no u parech en lo anar; car comença de anar a peu tost, mes que si tots temps hagues anat, e tench lo cami de hun castell que ha nom La Rocha. Quant hac anat be miga legua, troba hun hom de aquella terra qui menava huna somera, e dix li que la li prestas tro al castell de La Rocha, e l'hom feu ho. E axi lo rey En Jaume vench s'en al castell; e conegueren lo cells del castell, e maravellaren s'en molt e puix reberen lo molt honradament. El rey En Jaume romas aqui fello e despagat en leix.

Ara lexarem a parlar del rey En Jaume de Mallorques e parlarem del rey de Arago son frare d'amunt dit.

CAPITOL CXXXV

Com les gents de la vila de Perpinya se llevaren contra lo rey d'Arago.

Quant lo rey d'Arago hac vist e entes quel escriva no podia entrar en la cambra hon son frare lo rey En Jaume jaya, e puix hac establides ses guaytes per tot lo castell tot entorn, ell se gita a dormir. E quant hac dormit huna peça de la nit en son llit, ell se desperta e oy les guaytes que de aquella part estaven sobre la casa hon ell jahia, que movien gran brogit, e cridaven axi con si hom combatia lo castell. El rey qui u oy, llevas ab la espa en la ma, e puja sus a les guaytes, e menaçals com axi cridaven. E respos la huna de les guaytes: «Per Deu! senyor, no cridam sens raho, car no sabem si son gents, o als de fora, que havem sentit ferir grans colps acens, prop del mur.» El rey dix los que folls eren e embriachs, e que calassen en mala ventura o en bona; car ço que deyen no era res; mas que guaytassen d'aqui avant, mas no cridassen mes ne somoguessen menys de raho.

Digitized by Google

Ab tant lo rey se torna a dormir en son llit. E quant hac dormit hun poch, ell oy que les guaytes se treballaven e cridaven a grans crits. E ell torna y tot gint, e fello munta a les guaytes, ab huna maça que aportava en sa ma, e ab hun mantell adossat; e menaça a les guaytes, com axi cridaven que nol dexaven dormir; e feu semblant quels volgues ferir ab la maça. E ells respongueren li: «Senyor, vos nos podets fer e dir ço que a vos placia; mas, comanats nos havets que nos guardem e guaytem lo castell y vas, ne retrem nostre deute quant mester hi sia; e sapiats que ço que nos havem fet, havem fet ab raho, que, com havem dit, bens ha estat vigares dos o tres vegades que hom trancas lo mur del castell ab pichs e ab caps martells.» E lo rey menysprea ço que les guaytes deyen e torna s'en a dormir; mas no poch molt dormir, que ell senti les guaytes quel despertaven altra vegada. E ell, irat e ple de mal talent, llevas ab huna cota de burell vestit, ab hunes çabates, menys de calses; e ab la llança lexas anar a les guaytes. E tots fogiren com lo veren venir. E ell demanals fellonament; si eren embriachs, o que havien sentit, que axi cridaven es treballaven debades. E les guaytes respongueren li: «O tots som encantats o nos havem entes e sentit encara ço que ja us haviem dit.—Ara, ço dix lo rey, estats vos suau; e si u sentis altra vegada, cridats grans crits e sabrem que es. Mas be creu que vosaltres cridats en foll per tal que no us adurmats.»

E quant aço hac dit, lo rey torna s'en a dormir en son lit; e dormi tro al dia clar. E quant lo dia aparech, lo rey crida son escriva e dos cavallers e lo comte de Pallars atresi, e dix los que s'en anassen a la cambra hon jaya lo rey En Jaume son frare, e que li diguessen que fermas aquelles cartes que havia otorgades, e si no ho volia fer que ho digues. Lo comte de Pallars ab l' escriva e ab dos cavallers ana s'en vers la cambra, e troba la porta oberta; e entra s'en dins; e troba la reyna muller del rey En Jaume, ab tres fills seus e ab huna filla, que seya sobre hun llit, trista e plorosa, ab altres homens e fembres qui eren de la companya del rey En Jaume. El comte de Pallars ab sos companyons qui la veren, maravellaren se molt e besaren li la ma, e digueren li: «Hon es lo senyor rey de Mallorques? «E ella ab tota l'altra companya mogueren gran plor e dixeren: que no sabia que s'era fet, e nos pensava que james

lo veessen. E el comte e cells qui eren ab ell vingueren cuytosament al rey d'Arago, e digueren li tot lo fet e ço que havien trobat.

El rey que aço oy, senyas e maravellas molt com era aço estat, e pensas que alguns de sa companya no y haguessen consentit en aquest feyt; mas non volch res dir, sino que dix: que no havia perdut son enteniment per peguea mas per ensenyament, per tal com hanch no havia volgut ahontar son frare lo rey En Jaume, ço es assaber que hom li entras en sa cambra hon ell jaya. Ab tant lo rey s'en vench a la cambra hon era estat lo rey En Jaume, e feu guardar si trobaria per hon era exit. E veren aquella ayguera uberta d'amunt dita, e encara la lanterna e les candeles, que trobaren lla dins cremant, que y havia fetes encendre lo rey En Jaume com s'en exi. El rey d'Arago maravella s'en com ho veu, e dix a la reyna muller del dit rey En Jaume: «Certes! madona la reyna de Mallorques, certes! vostre marit m'ha fet gran escarn. E cregats per cert que yo no era vengut aci per negun dan seu, ne que li volgues tolre sa terra; mas que la deffensas a ell e que la guardas, que a mi nom pogues venir dan en esta guerra, la qual esperava haver en breu ab lo rey de França. E vostre marit ham fort escarnit e gaubat, e ha fet gran mal a mi; mes major l'ha fet a si mateix, e a sos fills, e a vos. Sab me greu e son despagat, si als hi pogues fer.»

Ab tant lo rey se parti devant la reyna, e feu la be guardar a ella e a sos fills, que nol poguessen escarnir axi com lo rey En Jaume havia feyt. E quant lo rey d'Arago fo exit de la cambra, seuse a huna finestra qui guardava vers la via de Perpinya; e oy gran brogit e grans crits d'homens e de fembres e de infants qui cridaven a grans crits e deyen axi: «Senyor rey En Jaume de Mallorques, e qui us ha mort? James no trobarem tan bon senyor!» E quant lo rey hac aço entes, trames hun missatge a la vila per saber que cridaven aquelles gents. E lo missatge devalla corrent a la vila; e torna tantost d'avant lo rey e dix li: «Senyor, pensats hi tost de exir vos e vostra companya, axi com puxats, sino vos e nos som tots perduts; que veus tots los homens de la vila guarnits ab llurs armes; e han gitades cadenes e barreres, e volen pujar aci e que us prenen e aturen vos e vostra companya; car fama ha venguda en-

Digitized by Google

tre ells: que vcs havets mort e estanit llur senyor, ço es assaber lo rey En Jaume de Mallorques qu'es vostre frare.» Quant lo rey d'Arago hac aço oyt e entes, feu carregar les adzembles de la sua roba e de aquella que atroba en lo castell, e puix dix a les guaytes qui axi lo havien despertat la nit: que no s'eren moguts menys de raho, car huna ayguera havia feta obrir lo rey de Mallorques, per hon s'en era exit de sa cambra e fuyt del castell, e que alli feyen los colps que ells havien sentits. E quant tuyt hagueren aço oyt, maravellaren s'en molt, e pensaren de carregar la roba a les adzembles. El rey d'altra part trames missatgers als cavallers qui albergaven en la vila: ques armassen tost e yvas e que pujassen ab llurs armes e ab llur roba vers lo castell. E tuyt feren ho axi com lo rey ho hac manat. E a penes se foren los cavallers guarnits, que tots los homens de la vila muntaren vers lo castell ab llurs armes, be tres milia o pus. El rey d'Arago quels veu venir, exi fora la porta del castell en hun cavall, cavalcant ab huna maça al puny; e volia parlar ab les gents qui venien; mas no podia esser oyt, tan grans crits movien, dient al rey a huna veu: «Que vos nos havets mort nostre senyor lo rey de Mallorques!»

El rey a grans penes feu los callar, e escoltaren lo. E ell dix los axi: «Malvada gent, per que cridats ne us movets contra mi sens raho: que yo no se que us deits. Com vos pensats que haga mort mon frare, vostre senyor? que no u faria per res de aquest mon. Mas yo us dire com m'en pres. A nit que passada es, me atorga que faria ma volentat, quem ajudaria de tot e ab tot son poder. E que aço sia ver, mostrar vos hi e per cartes quem foren fetes pobliques.»

Ab tant lo rey appella lo seu escriva, per nom Pere de Sent Climent, e feu legir les cartes qui eren estades fetes entrel rey d'Arago e son frare lo rey de Mallorques e les convinences que havien empreses ab duy. Quant l'escriva hac leses les cartes, dix el rey d'Arago a aquella gent: «Barons, havets entes, ne encara crehets ço que yo us dich si es ver?—Och, senyor, dixeren tots; mas quens havets fet nostre senyor lo rey de Mallorques?—Yo us ho dire, ço dix lo rey, Esta nit qui es passada, s'en exi, e asogas per huna corda, e s'en es anat per huna finestra qui era en la cambra. E dich vos en veritat: que no se que s'es fet, levat us d'aytant que se per cert, qu'en aço ha fet

Digitized by Google

gran mal a si en leix primerament, e a mi, e a sa muller, e a sos fills.»

E les gents qui u oyren començaren de plorar e de cridar a grans crits, e a dir: «Vos lo nos haveu mort. E retets lons. Que ço que deyts no son sino abelliments de paraules.» El rey qui veu que axi era e que la gent se comovia contra li, e no li valia res son parlar, feu senyals als cavallers, que ixquessen ab llurs armes. E mantinent ixqueren be docents cavallers armats del castell e gran res de servents. E mal grat de tota aquella gent feren los partir de aqui a grans empentes. Els homens de la vila, qui veren que axi era, tornaren s'en a la vila e anaren s'en per los hostals e per los alberchs, e trobaren molts homens de la companya del rey d'Arago, e majorment homens a peu quis guarnien per pujar al castell e ajudar al rey d'Arago llur senyor; e prengueren los tots, si que ben aturaren de mil en sus. El rey d'Arago qui u sabe feu tost, segons d'amunt es dit, carregar les adzembles de la roba e del tresor e de la moneda que troba al castell; e feu cavalcar la reyna de Mallorques sa cunyada ab sos tres fills e ab sa filla atresi, e los altres presoners, ço es assaber N'Amalrich de Narbona, e el nebot del arquebisbe de Narbona, e dos consellers del rey de Mallorques; e ixque del castell ab tota l'altra companya e avials tots tro fora la vila. E puix ell torna ab sa companya de cavallers a la vila, per dellivrar aquells servents que havien aturats los homens de la vila. E com fos a les portes, viu lo comte de Pallars que havien aturat dins les portes ab sa companya. El rey vench esperonant, e nengu nol gosa esperar. E dona huna empenta al comte de Pallars, e gital deffora. Ab ell ensemps ixqueren gran res de aquells servents que havien aturats los homens de la vila. Pero si n'i romaseren, qui presos qui aturats, qui uns qui altres, de la companya del rey d'Arago, be cent o pus.

El rey qui viu que nos podia pus atura sens perils, per ço com tots los homens de la vila venien a les portes, torna s'en ab sos cavallers e altra companya que havia lexada deffora; e puix tots ensemps vengueren s'en a poch a poch, tant tro que foren en hun lloch ques appellat Junqueres, e es d'En Dalmau de Rocaberti. E quant foren aqui, vench En Ramon Folch devant lo rey, e el comte de Pallars atresi, e pregaren lo quels

Digitized by Google

donas hun do, que no seria gran son do. E lo rey atorgals ho francament. E ells pregaren lo que lexas anar la reyna de Mallorques lla hon volgues, car a ell no era honor de tenir huna dona aytal com aquella en preso, e majorment com fos prenyada; e havia reguart que nos afollas del prenya, per dolor, com se vees en dolor e en preso. E el rey dix los: que playa li, per amor d'ella e d'ells, e que s'en anas, si anar s'en volia. E tantost En Ramon Folch e el comte de Pallars tornaren s'en ab la reyna, e seguiren la tro al coll de Banyoles; e aqui lexaren la anar. E ella ana s'en en Rosello ab huna sua filla qui era venguda ab ella, e ells tornaren s'en al rey d'Arago a Junqueres.

El rey d'Arago feu amenar los quatre fills del rey de Mallorques a hun castell seu qui es riba mar, qui ha nom Torella de Mongriu; e aqui feu los be guardar. E trames d'altra part N'Amalrich de Narbona en la ciutat de Girona; e aqui feu los estar, ell e el nebot del arquebisbe de Narbona, ab nom se quants cavallers, en preso e en ferres, en huna torre qui ha nom la torre Gironella. E aqui guardals hom be, aytant com hi estigueren. E el rey vench s'en per Girones e per Ampurda, e reconech tots sos cavallers e ses viles.

Ara lexarem a parlar del rey d'Arago En Pere, e parlarem del rey En Jaume de Mallorques, son frare, e del rey de França e de llurs affers, e com vengueren en la terra del rey de Arago, ço es assaber en Catalunya.

CAPITOL CXXXVI

Com lo rey En Jaume de Mallorques trames sos missatgers al rey de França contra son frare lo rey d'Arago.

Quant lo rey de Mallorques En Jaume s'en fo vengut al castell de La Rocha e no hac trobada sa muller e sa filla, estech fort trist e despagat d'aci en leix, car tench se per fort envilanit e desonrat de son frare lo rey d'Arago. E aytantost trames missatge cuytosament al rey de França que era en

Digitized by Google

Tarasco e en Narbona, e al cardenal qui ab aquell rey de França era vengut per preycar la croada contra lo rey d'Arago, ab gran poder de gens a cavall e a peu. E el cardenal havia nom En Johan Carlet; e era Frances. E trames a dir el rey de Mallorques per aquells missatgers: com lo rey d'Arago son frare li havia baregada e presa sa terra e el millor lloch que ell havia, ço es assaber la vila de Perpinya, e com li era entrat en son castell forcivolment, e s'en havia menats presos sos fills e sa muller, es n'havia fet aportar tot son tresor e tot quant ell havia en aquell castell; hon, com aço fos gran honta de aquest rey En Jaume, e tal que james, segons que ell creya, no la podia haver venjada, pregava al rey de França e al cardenal d'amunt dit, que ells, pus en cor havien de venir sobre la terra del rey d'Arago, ques cuytassen als pus tost que poguessen; que ell los daria pas e entrada hon porien entrar en Catalunya mal grat del rey d'Arago, ells llivrara tots los castells e les forces de Rosello, els ajudaria ab tot son poder per mar e per terra; e ques cuytassen de que no y fallis per res; que sabessen per cert quel rey d'Arago era fuyt e que havia gran reguart d'ells, e que no s'era gosat aturar del regne de Valencia en sus. E quant los missatgers del rey de Mallorques ques foren venguts devant lo rey de França e lo cardenal, els hagueren dit la missatgeria, e presentades llurs cartes, e ells les hagueren oydes, llevas en peus lo cardenal e dix al rey de França en son lengua: «Lleva sus, bell xire, que Pere d'Arago es fuyt, segons que en estes cartes havem entes e havem; que, menys de colp e de batalla, conquerrem tota sa terra.» E respos lo rey de França: «Sire cardenal, vos deyts be: mas yo no creu pas que Pere de Arago sia fuyt; car ells es hun hom dels pus valents e millors cavallers del mon. E creu que, si no era ab ell null hom de sa gent, que ell tot sol nos esperaria es deffendria tro a la mort, o aytant com pogues; que no es negun ardiment que ell no asajas de fer. E si us remembre com vench a Bordeu, hon fom tuyt escarnits e gaubats per la sua venguda; e ara atressi, si havets entes que ha fet al rey de Mallorques, son frare; tota res assajaria de fer.» E respos lo cardenal: que aço no era ardiment, car ell ho feya tot axi com al l'ayre; que hom nos pensava que ell gosas assajar ne pensar la cosa que despuix feya, e no sabut. E quant aço hac dit lo car-

Digitized by Google

denal, llevas En Felip, fill major del rey de França e nebot del rey d'Arago, fill de sa sor; e dix axi:

«Deyts vos, sire, que aço que ha feyt lo rey d'Arago no es ardiment?—Oy! ço dix lo cardenal; e vos sots escommeniat quant havets gosat apellar Pere d'Arago, rey. E fets vos absolre; que yo us absolre, ab que us guardets que no us hi tornets d'uy mes.»

E ab tant llevas lo duch de Brayman sogre del rey de França per raho car la filla de aquell duch era muller del rey de França darrera; e dix al cardenal: «Sire, En Felip nos pot estar que no apell rey, Pere d' Arago, car son oncle es e li ha bona volentat. Pero be devria aytant amar son frare Carlot, qui sera rey d'Arago quant havrem conquesta la terra en breu.» E respos lo rey de França: «Sire duch, vos deyts ver; mas ell es del mal linatge de Arago; e retrau hi en son parlar.» E quant aço hac entes Felip, fo molt fello e respos al rey de França e al cardenal; e dix primerament al rey: «Sire senyor, yo son del noble linatge del mon de part vostra, e atressi de part de ma mare. E no es pas mal llinatge, ans es bo e honrat e dels nobles casals del mon. E vos podets dir ço que us vullats, mas no n'i ha nengun altre qui u diga als, que no diga ço que dir non deu. E cregats per cert, que Arago fara encara tremolar a nos e a vostra terra. E lo duch qui ha dit que yo devria mes amar mon frare Carlot que mon oncle, no parla al meu semblant saviament; mas no u diu per als, sino per tal que vos e yo entrem en la terra de mon oncle e que y siam tots presos e morts e destroits; e sos nets que sien reys e senyors de la terra de França. E jas digua que en breu havrem conquesta la terra del rey d'Arago, nos fara tan lleu com ell se pensa »

E respos lo cardenal: «Sire Felip, no siats fello ne corrocets per nient; que si conquerem en breu a Pere d'Arago e tota sa terra, ab la ajuda del apostoli, ne leix sol gran tresor del rey de França.» E apella lo comte de Foix e dix li: «Digats vos, En comte qui sots quaix de Catalunya, havrem nos conquesta en breu aquesta terra?—Hoc,» ço dix lo comte de Foix. E dix lo rey: «Havrem la conquesta dins deu anys?—Hoc, dix lo comte, sis estau en menys de hun any.—Com ço, dix lo rey.—Yo us ho dire, dix lo comte; car si vos anats en

Digitized by Google

aquella terra, e En Pere d'Arago pot ajustar ne replegar ses gens, ne sos cavallers lo volen seguir, e pot haver tres milia cavallers, si vos erets ab cent milia cavallers, si u metria ell tot a hun punt; e dar vos ha batalla, tant es ell coratgos. E si, per aventura, llavors es vencut, havrets conquesta la terra en breu. E si ell vos pot desbaratar, ja null temps no us cal esperar Catalunya.»

El rey de França qui u oy ri s'en, e dix al comte: que be parien sues les noves, com deya que Pere d'Arago era hun dels pobres de tres reys de terres, e deu dar ell batalla al rey de França. E ab tant, quant hagueren be parlat a llur plazer, anaren dinar e continuaren llur consell tro lendema matí. E mana lo rey de França que y fossen tots los dotze pars justats e els altres consellers seus, e tots los prelats els barons e els rich-homens de França, per acordar que farien de aquest fet e que respondrien al rey de Mallorques, a la missatgeria que havia tramesa. E puix, quant vench lendema mati, foren tuyt devant lo rey de França, comtes e vescomtes, e altres rich-homens de la terra. E el cardenal sech sus alt en huna cadera a llats del rey de França e els altres estigueren tots baix. E lo rey de França dix al cardenal: que proposas e que parlas, e dixes ço que li fos vigares; per ço com ell devia primerament parlar; car era llegat de Roma e presentava la persona del apostoli; e tuyt los altres callaren. Ab tant lo cardenal dix:

«Senyors, Nostre Senyor Deu amostra gran honor e gran senyal de amor e de dilectio al rey de França e a tots sos antecessors per tots temps, car no atroba hom, de aquell temps en ça que la casa de França se converti a crestianisme, que hanch fo rebelle ne contraria a la esglesia santa de Roma en res, jatsia que tots los regnes del mon algun temps sien estats desobedients a aquella esgleya de Roma. Mas aquest no ho fon hanch; ans, tota vegada que mester fos ajuda a la sgleya, li feu bona e soficient ajuda lo regne de Francia, que hanch no guarda amor ne parentiu que hagues ab negun princep terrenal. Per que atroba en les escriptures antigues: que Deus mantench tots temps aquest regne, e li dona victoria de tots sos enemichs. E atressi la esglesia de Roma reconeix be la obedencia que li ha tenguda tots temps aquest regne, ço es assaber lo casal de França, en aço que pot ell'ha guardat de dan: car tro-

Digitized by Google

bam quel rey de França que en aquell temps era, pres e vence lo rey dels Lombarts que havia nom Desideri, per ço com s'era alçat contra la sgleya de Roma, en la ciutat de Padua. Trobam encara que hun altre rey de França, molt sant e religios, que havia nom Carles Maynes, que conqueri lo regne el emperi de Constantinoble, per ço car l'emperador era enemich de la sglesia, e atressi aquel rey mateix conqueri quaix tota Spanya de Sarahins, enemichs de la fe e de la sgleya; e la sgleya guardonal ne en aço car en la conquesta ne feya ajuda spiritual e temporal segons son poder, e d'altra part dona li tota la terra que conqueria. Trobam encara que antigament hac molts perseguidors la esgleya de Roma; e de tot li dona Deus honrament, ab la ajuda de França especialment. Trobam d'altres fets que son stats novellament e en mos dies, que tuyt o la major partida de vosaltres sabets: com Frederich, ça enrera emperador de Roma, e Manfre son fill, e Corali que era dels majors princeps del mon, se treballaren e perseguiren quaix tots temps la sgleya de Roma; e Deus, com nols dona victoria jatsia que fos cosa desesperada, a aquella sgleya; mas, ab la valença que hac de la casa de França, ço es assaber de Carles, rey de Cecilia, que tots los pres, els vence, e conqueri tota la llur terra, segons que moltes vegades havets entes. Si que la sgleya de Roma se cuydava d'uy mes que tots sos enemichs fossen morts. Mas ara s'es llevat lo pus sotil e pus menre princep del mon, de poder, ço es assaber Pere d' Arago, qui ho fa axi com aquell qui es pobre, en robar los camins, per tal que puxa cobrir sa pobrea de aquella roberia. E axi ell, com fos pobre e no li bastassen ses rendes, es vengut a occupar lo regne de Cecilia e fer los vasalls de la esgleya rebellar. Mas ells son be decebuts, car cuyden estar be e ferms en la valença de aquell, e soferen se en basto de canya, segons que tuyt sabem qual es lo seu poder. Mas quin dapnatge e quina onta e quin escarn, aquell Pere d'Arago ha fet a la sgleya de Roma e a la casa de França, non cal retraure; que cascun de vosaltres vos ho podets pensar laugerament! E encara mes, quin mal haga fet en crestians, me creu que entes ho havets, ço es assaber com ha fetes enderocar les sgleyes els monestirs de la sua terra, axi que negu no hi gosava haver esment lo nom de Deu ne fer lo seu sacrifici; ans se pres ab Serrayns per destroir lo crestianisme; e ab ells se cuyda defendre a nos, que ab son poder no

Digitized by Google

poria, car nol ha; car be ha cinquanta comtes en França, que hu per hu, han major poder de terra e de haver que no ha ell. Es per que es mester que esta onta que ha fet a nos e a vos sia carvesa fortment. E pus començat es, anem tost e delivrem, avant que no y ha huyt jorns, d'ells ne de sa terra; per ço car en la terra de Pere d'Arago ha gran pobrea. Axi, los uns ab diners quels darem, los altres per temor, los altres per grat, los altres per força, conquerrem los en breu, e la terra sera de Carlot, fill del rey de França qui aqui es, e yo met lo 'n en possessio ab aquest meu capell.»

E llavors lo cardenal llevas hun capell burguereny sobre sa testa e posal sobrel cap de Carlot. E puix torna a ses paraules e dix axi:

«E yo, de part de Deu e del senyor apostoli, dich á tots cells qui yran ne aportaran armes contra Pere d'Arago quels seran tots sos peccats perdonats; e si negu n'i mor, ço que Deus no vulla! que s'en pujara tot dellivre e florit devant Deu que sol ne leix la sua anima ne venra a porgatori. E l' altra profir sus axi, de part de la sgleya de Roma, ajuda temporal en aquest fet, ço es assaber: de tenir mentre aço dur, e de soldeiar sis milia ballesters be arreats e be aparellats de llurs armes, que facen e diguen la voluntat del rey de França, el segueixquen ab mi ensemps contra Pere d'Arago e sa terra. Encara mes dich e man, de part del apostoli, a tots los prelats e rectors de santa sgleya: que preyquen la cruada contra la terra de Pere d'Arago e que donen perdo a tots cells qui yran, segons que d'amunt es dit.»

Ab tant lo cardenal, quant hac preycat, calla. E llevas lo rey de França e dix li axi:

«Sire cardenal, nos havem be entes tot ço que vos havets dit; e agraim vos molt la ajuda quens havets proferta en aquest fet. E nos atresi prometem e juram aci devant vos: que james no tornarem en França tro que hagam conquesta la terra de Pere d'Arago, e nos e vos siam venges de ço quens ha fet.»

Quant hac dit lo rey de França, calla; e llevas lo comte de Flandes, qui era hom savi. e sabia molt de lletra, e dix axi:

«Senyors, tuyt havets entes ço quel rey de França e el cardenal vos han dit; e tuyt devem ho creure axi com ells dien. Mas yo respon al cardenal: que de sa part veig gran treball en aquest fet, mal si anam avant, mal si tornam atras. Mas be

Digitized by Google

fora que ne fos estat començat, si fer se pogues. Mas pus axi es, pensem nos de aventurar; e no façam moltes noves, que ja som prop del temps d'estiu; e fa millor guerrejar ara que ab les calors. E façam en guisa que, abans que les grans calors vinguen, façam que hagam presa tota la terra de Pere d'Arago e ell si podem.»

Quant ell hac dit aço, respongueren totes les gents qui eren entorn, quaix tantes com la arena de la mar: «Alloms, sire, alloms pendre aquella terrra.—Que yo sere y rich, ço dix cascu, e sere saul de mos peccats, yo e ma natura.—Alloms tost avant! «E tantost llevas en peus lo rey de França; e mana, e dix a totes les gents que en lendema bon mati fossen tuyt aparellats de seguir la sua aureflama. E ab tant partiren se cascuns de aqui e anaren s'en a llurs ostals.

CAPITOL CXXXVII

Com lo rey de França vench ab tot son poder sobre lo rey d'Arago e sa terra, ço es en Catalunya.

Quant vench en l'altre dia bon mati, partiren se de aqui e cuytaren se de venir a grans jornades, axi que, dins quatre dies, foren al entrant de Rosello. E foren, menys de aquells que vengueren depuix, de set milia e sicents cavallers de paratge e be cent milia homens a peu, ab llurs armes, menys de adzembles e de ribauts, qui eren be cinquanta milia d'altra part. E quant vench que foren al pas de la font de Salses, e veren la muntanya de Panisars qui partix Catalunya e Rosello, hagueren gran goig e meseren grans crits, e auparen axi com si ja haguessen conquesta tota la terra, que nos cuydaven que negu los gosas esperar ne defendre a ells. E quant foren anats hun poch avant, entendaren se prop la vila de Salses, qui es assats prop de aquell lloch; e cuydaven s'en entrar per la vila, car creyen que negu no y hagues. E quant foren a les portes de la vila, donaren salt los servents qui eren lla dins, e deserraren los ballesters, e feren los tornar atras

Digitized by Google

mes de hun tret de ballesta. E foren hi molts nafrats e morts de aquells qui venien primers; e no hagueren tantes noves com solien haver.

El rey de França qui viu açο, cuydas quel rey de Mallorques los hagues escarnits; e apella lo comte de Foix, e demana li de qui era aquell castell. E el comte de Foix respos que del rey de Mallorques. «E donchs! ço dix lo rey de França no es axi com nos trames a dir lo rey de Mallorques; car dix que seria ab nos; e ara, a mon semblant, es nos contrari.—Senyor, ço dix lo comte de Foix, no es gens; mas devets saber que tots los homens de Rosello amen mes En Pere de Arago que lo rey de Mallorques, el volrien mes a senyor E tot ço que han fet ne faran d'aqui avant contra nos, faran oltra la volentat del rey de Mallorques qui es llur senyor, e per la amor que han a'n Pere d'Arago.—E donchs! ço dix lo rey de França, ells son traydors. Via vers ells! E prenam lo castell per grat o per força.»

Ab tant acostaren se al mur, homens a cavall e a peu; e prengueren aquell lloch per força, per ço com era lloch pla e no era murat ne vallegat, ne y havia gens de mur de fora. Mas aquells de llains havien fet tot llur poder e efforç, es defenien per salvar llur fe al rey d'Arago; mas be cregats que, abans que aquell lloch haguessen pres, hi hagueren a donar be tres batalles, en les quals moriren molts dels Francesos, e molts que n'i hac nafrats. E quant hagueren pres aquell lloch occiren los homens e les fembres e els infants que y atrobaren. E puix atendaren se deffora, e estigueren aqui aquella nit; e mogueren la major alegria que si haguessen presa la major ciutat de Arago ne de Catalunya. E lendema mati lo rey de França ordena ses osts en escales.

E posa en la primera escala la ost dels ribauts qui eren be xixanta milia; e no aportaven negunes armes, sino sengles bastons en les mans, e mal vestits sens altre guarniment. El rey de França donava a cascu de aquells ribauts tots dies hun tornes d'argent negre de sou, e tot ço que poguessen guanyar, de portar palle e erba e semblants coses. E aquests foren en la primera escala, ab mil cavalls armats quels mes hom en reguarda.

E en la segona escala lo senescal de Tolosa, el senescal de

Digitized by Google

Carcasona, el senescal de Bellcayre, el senyor de Lunell, el comte de Foix, e ab ell en Ramon Roger frare del comte de Pallars, qui era de Catalunya, ab cinch milia cavallers armats.

A llats de aquestes dos escales primeres, anaven tretze milia ballesters a peu, tots guarnits e cuberts de ferre, que nols paria sino los ulls.

E en la terça escala anaven totes les osts de Narbona, e de Badares e de Termens, e de Carcases, e d'Agines, e de Tholosa, e del comdat de Sent Gil, e de Burgunya, e de totes les altres gents a qui dien Lenguadoch, qui fossen de la senyoria del rey de França venguts en aquella ost. E eren be setanta milia homens a peu, o pus.

En la quarta escala anaven les osts de França, e de Picardia, e de Normandia, e del condat de Flandes, e gran res de Alamanys e de Flamenchs, e d'altres gents e soldaders triats, qui eren, entre huns e altres, huytanta milia homens a peu, o pus, ab llurs armes.

En la cinquena escala anava lo cardenal ab sa ost a qui ell donava sou, qui eren sis milia cavalls armats, o pus; e feya aportar devant si huna senyera en que y havia senyals de claus.

E en la sisena escala anava lo rey de França, e En Felip son fill, e Carlot, ab tots los nobles homens de França, e ab comtes, e ab altres richs homens, senyors de senyeres, qui eren be cent milia homens. En la qual escala be tres milia cavallers ab llurs armes.

E apres de aquests sis escales, venien les adzembles e les altres besties de careig E eren be huytanta milia besties. E eren aquells quils menaven be deu milia o dotze milia homens, menys de fembres e de infants menors de vint e cinch anys, de que eren atressi gran res.

E apres de tots aquests, venien sicents cavalls armats, tots cuberts de ferre, per guardar les adzembles.

Digitized by Google

CAPITOL CXXXVIII

Com lo rey de França se atenda en la orta de Perpinya.

Quant lo rey de França hac ordenades ses osts e sos cavallers per escales, vench s'en ab tots ensemps, e atendas en la orta de Perpinya. E trames missatges al rey de Mallorques: que ell era vengut aqui, e que s'era cuytat, per raho dels missatgers que li havia tramesos; per que lo pregava e que li deya que ves ab ell, que ell faria en manera que ço que li havia fet son frare li vendria en be; si be s'havia perdut son tresor ne son haver, que ço no preas nient n'en fos despagat; que ell li'n daria mes, e lo abundaria de ço que mester hagues. Quant los missatgers del rey de França foren venguts al castell de la Rocha devant lo rey de Mallorques, besaren li la ma e digueren li la missatgeria, de part del rey de França. E quant lo veren axi estar pobrament en aquell castellet, maravellaren s'en e menyspreaven lo dins son cor; e per raho menyspreaven atressi lo rey d'Arago son frare, car cuydaven se que major renda hagues aquest quel rey d'Arago, per ço com aquest era senyor de Monpeller; car be creyen que valgues mes sol Monpeller que tot lo regne d'Arago. E axi quant hagueren dit los missatgers ço que dir devien al rey de Mallorques, lo rey respos los e dix: que s'en anassen, que en breu ell seria lla hon lo rey de França fos, e parlaria ab ell de sos fets. Els missatgers tornaren s'en. E el rey de Mallorques aparellas com mils poch; e en lendema, ora de mig dia, ell fo ab lo rey de França lla hon estava atendat; e el rey de França feu li gran honor e rebel assats be, e menjaren. Puix apres, quant hagueren menjat, lo rey de França e el cardenal e el duch de Bretanya e el comte de Foix parlaren ab lo rey de Mallorques a hun de part. E lo cardenal parla per tots; e dix al rey de Mallorques: com havien entes per missatgers seus e per lettres ço que Pere d'Arago son frare li havia fet e quen eren fort despagats; mas que ells l'en venjarien en breu; e que per amor

Digitized by Google

d'ell s'eren axi cuytats de venir; mas per tal quel rey de França fos mils pagat d'ell, volien el pregaven, e li manaven de part de Deu e del apostoli, que llivras los castells seus de Rosello al rey de França, e quels livras la vila de Perpinya, e que volgues quel rey de França s'en pogues menar cent homens de Perpinya en ostatges, per que fos mils segur d'ells. E encara demana mes: quel rey de Mallorques los donas, ols fes donar, compra de venda covinentment per tota sa terra; e que prenguessen per Rosello tota moneda quels Francesos aportassen d'aur e d'argent e de metall, segons sa valor; e tots los homens qui fossen d'armes de la terra del rey de Mallorques, el rey de França pagant a ells llur sou, entrassen en les galeres e en la armada del rey de França.

E quant aço hac dit lo cardenal, giras lo rey de Mallorques al rey de França e dix li: «Senyor, vos sots hu dels pus honrats, e dels pus alts, e dels pus nobles princeps de la terra e qui sien al mon. E havets començat aquest fet per manament del apostoli contra mon frare, e ara fets demandes a mi de tals coses que havria obs gran acord al respondre e major al fer. Mas empero, tant so dolent estat de aço que mon frare m'ha fet, que, sens altre acort, vos responch sus ades en axi: que vos absol tota ma terra, ab tant com tota ma senyoria es, per mar e per terra; e que façats e digats e manets en lo meu axi com en lo vostre. E yo llivrar vos he lo castell de La Rocha e el castell de la Clausa qui son sus al pas de la terra del rey d'Arago. E livrar vos nia mes si pogues, mas los homens de Perpinya e de Coblliure se son alçats, e los de la ciutat della, contra mi, per ço com saben que yo volia llivrar la terra a vos. E ells amen molt de cor mon frare e nos alten res de vos ne de vostra gent per veritat. Mas be creu huna cosa. Pus que vos e nos puxam anar per lo pla a nostra voluntat, e tingam aquells dos castells que us he dits, les forces e les montanyes conquerrem en breu, qui per grat, qui per força, qui per temor; que tant farem en los huns, si'ns venen entre mans, quels altres faran ço que nos vullam volenters.»

E respos lo rey de França: «Sire, molt vos he amat e preat tots temps, per ço com son vostre tengut e vostre cunyat, e mes fills son vostres nebots; e ara preuvos mes, com tan bona resposta m'havets feta en breu. E yo son vostre pagat, e

Digitized by Google

graesch vos ho molt, sol que ho façats axi com havets dit sus ades.»

E mantinent partis de aqui lo rey de Mallorques, e amena ab se xixanta cavallers de Picardia e docents servents de Tolosa que li llivra lo rey de França; e vench s'en al castell de La Rocha, e mes hi quaranta cavallers e cent cinquanta servents en establiment, e prou vianda quels lexa, e trames los vint cavallers e cinquanta servents que romanien al castell de la Clausa, e mana a cascuns que guardassen be aquests dos castells al rey de França e a ell. E quant aço fo fet, torna s'en lo rey de Mallorques al rey de França e al cardenal, e comtals ço que havia fet, e ells foren ne pagats be. E puix lo rey de França trames tro a mil cavallers e ab companya de servents e ballesters e lancers; e dix los que anassen a la vila de Perpinya, per assajar sils dexarien entrar dins ne si hom los ho defendria, e per albirar atresi si el lloch aquell se podia pendre per força menys de ginys, com batre a scut e llança.

Quant lo rey de França hac aço dit e manat, vengueren s'en aquells cavallers e aquells servents, que hom los llivras la vila de Perpinya. E aquells dins no feren semblant quels vehessen, mes que stigueren tots suaus, e aquests aparellats ab llurs armes. Els cavallers del rey de França que no veren neguns per los murs ne per les torres ne en la vila qui res los dixes, cuydaren se que tots aquells de la vila se fossen fuyts, o que stiguessen desarmats, per demanar quel rey de França los prengues a merci. E axi aquells cavallers acostaren se regeu al mur e a les portes. E quant foren ben prop, aquells de llains van deserrar llurs ballestes, e trameseren los pedres, e cantals gitaren per los murs avall, e meseren grans crits e grans veus, que aparech que n'i hagues mes de deu tants que no y havia E aquells del rey de França qui veren aço, cuydaren se quel rey d'Arago fos lla dins; e no u tengueren a festa, e giraren les testes als cavalls, e tornaren s'en d'espero vers la ost del rey de França. E al tornar passaren per hun monestir de dones monges de la orde de Sestell qui era fora la vila de Perpinya. E van trencar les portes del monestir, e barregaren e robaren la sglesia e totes quantes coses hi hac, que hanch no y lexaren stacha, que tot s'en portaren ab si; e occiren e nafraren gran res de les monges, e jagueren ab aquelles quels

Digitized by Google

fo vigares que fossen belles; que no y guardaren sgleya ne nulla res. E puix quant havien jagut deu o dotze ab huna, batien les e nafraven les bravament, e feyen coses ab elles que serien vergonya de reter. E en apres, com hagueren fet aço a llur guisa, partiren se de aqui e lexaren estar les dones robades e malament nafrades, e ells tornaren s'en al rey de França, e comtaren los com los havia pres e que Pere d'Arago era en Perpinya ab gran companya. E el rey de França qui u oy cuydas que fos ver, e hac ne gran goig, per ço quel pogues aqui assetiar lo rey d'Arago si hi fos; mas resposli lo rey de Mallorques el comte de Foix: que sol nos mogues ne s'arevatas per aqueixa raho; car ells sabien per cert que Pere d'Arago era luny de aqui be sis jornades o pus. E axi quant aço hac oyt lo rey de França, dix al comte de Foix e al senescal de Tholosa: que anassen ab ells abduys, ab pocha companya, a la vila de Perpinya, e que parlassen ab los homens de la vila, e quels dixessen: que, si volien dar compra e venda a la ost del rey de França, que hom nols faria enuig en res, avans los pagaria hom a llur volentat de tot ço que vendrien, e nols entraria hom dins los murs de la vila, sino aytant com ells volrien; encara, si aço feyen, el rey de França e el rey de Mallorques los perdonaria tota res que fet los haguessen; e si aço fer no volien, sabessen per cert que hom los talaria les heretats e les vinyes; e el rey de França null temps nos partirie de aqui tro que los hagues presos per força; e puix ja no trobarien ab ell nenguna merce.

Ab aytant, vengueren s'en lo comte de Foix e el senescal a la vila de Perpinya; e foren, e dixeren axi com los era estat manat. E els homens de Perpinya qui hagueren haguda la missatgeria del rey de França, hagueren llur acord; e veren que nos porien ne tenir longament contra lo gran poder del rey de França ne el d'Arago no havia aparellat llavors com los pogues be ajudar; e faheren e atorgaren plet ab lo rey de França, en la manera e en les condicions d'amunt dites, mala a llur obs, segons que veurets. Mas molts d'ells, e dels millors de la vila, no volgueren contendre en aço, ne volgueren trencar llur fe ne llur naturalea vers lo rey de Arago, al qual havien jurat lonch temps havia, ab volentat del rey de Mallorques llur senyor, de valer e de ajudar contra tot hom qui ab

ell fos en guerra, e encara si aquell rey de Mallorques ho contrastava, segons que en les cartes de les convinences es contengut, qui foren fetes entrel rey d'Arago e el rey de Mallorques. E axi molts d'ells, qui en aço no volgueren consentir, segons que d'amunt es dit, ixqueren se de la vila de nit, ab llurs infants e ab llurs mullers, que menar los s'en podia, e ab llurs bens mobles que s'en pogueren portar vengueren s'en al rey d'Arago e en la sua terra.

E el comte de Foix e el senescal, quant hagueren acabat ab los homens de Perpinya lo fet per lo que eren venguts, tornaren s'en al rey de França e al cardenal e comtaren los ho. E sempre lendema feu lo rey de França desatendar les osts; e atendaren se entre Perpinya e huna casa del Temple qui ha nom lo mas de Deu. E ixqueren li los homens de Perpinya, e feren li homenatge e sagrament: que nols nourien de aquesta guerra, ans li observarien les covinences que li havien promeses de attendre, en poder del comte de Foix e del senescal de Tholosa. El rey de França en apres, ab ses osts ana d'amunt e d'avall per Rosello. Eren tants les gents que nols podia hom capdellar que nos destroissen la terra, aytant com podien, a totes parts. E abtant lo rey de França hac entes quel rey d'Arago era fuyt e sol no s' havia cura de aquesta guerra; e ordena que lendema entras en Catalunya. E vench s'en atendar ab ses osts prop hun lloch qui s'apella el Volo e es luny de Panisars dues llegues, poch mes o poch menys.

Ara lexa a parlar lo libre del rey de França e de ses osts, e parlara del noble rey En Pere de Arago e de Cecilia.

CAPITOL CXXXIX

Com lo noble rey En Pere d'Arago ab fort pocha companya, s'en puja al coll de Panisars.

Diu lo comte que, quant lo rey d'Arago fo vengut de Perpinya en la sua terra de Catalunya e n'hac lexada anar la regina muller del rey de Mallorques, e presos al castell de Torrella de Mongriu sos fills, e el fill del senyor de

Narbona que hac de altra part trames en preso a la ciutat de Girona, si fo en gran treball de passar huna guerra, qui era llavors gran e soberga entrel comte de Ampuries e En Dalmau de Rocaberti. El rey feu sobre aço tot son efforç com la pogues adobar; e adoba los; e avench los ab dos quant hi hac be treballat. E puix ell entes per cert quel rey de França e el cardenal, ab aquell poder que d'amunt es dit, eren ja en Rosello per entrar en Catalunya. E tots dies los ardits els missatgers venien al rey d'Arago: quel rey de França ab ses osts se acostava poch a poch vers sa terra fortment. E el rey de Arago en aquella saho no era be aparellat de esperar tan gran poder com aquell era, per mar e per terra, car ell no havia encara ajustats ab si huytanta cavallers per nulla res del mon, ne servents, sino los maynaders, ne havia encara asoldadats ne aplegats nenguns cavallers de sa terra ne d'altre lloch, ne ne havia armades galeres ne negun altre vexell sobre mar, ne aparellat bescuyt ne altre arnes de qual pogues armar; que ans s'en entrameti menys, ne s'en era entrames tro aci, que si hagues a guerreiar ab un sotil cavaller de sa terra. Pero, quant veu que axi era, e que, si no y acorria en breu, que tot era perdut, trames lletres a les osts de Gerona e de tota sa vegueria, e de Barcelona, e de Lleyda, e de Taragona, e de Tortosa, e de Valencia, e de tota Catalunya, generalment a tots los homens de les sgleyes, del Temple, del Espital, e dels altres ordens de cavallers, e d'altra part a tots los richs-homens de Catalunya: que, mantinent, vistes les presents, pensasen de atendre ab llurs armes al pus tost que poguessen, a cavall e a peu, lla hon lo rey fos, per deffendre la terra als Francesos, qui eren ja en aço que devien passar ja les munts qui partien Catalunya e Rosello.

E puix, quant les lletres els missatgers del rey d'Arago foren venguts per tota la terra, maravellaren se molt d'aquest ardit e de la saviesa del rey d'Arago, qui tant havia tengut de aço a fer que per força se havia a fer. Empero arearen se tota la gent de la terra al mils que pogueren, per complir lo manament del rey; mas ell los havia tant trigat de fer saber, e aytanbe tan breu temps asignat de seguir lo seu manament, que ab la pobrea e ab la carestia qui era llavors en Catalunya, les gents nos pogueren tan be arear, ne aparellar tants, ne en tal

Digitized by Google

manera, ne tantost, com mester fora; ans del lloch e de la vila hon se pensava hom que deguessen exir deu milia homens de peu, non exien bonament mil. Mas no y podien als fer, per les rahons d'amunt dites. E aquelles elexes no y foren al temps quel rey havia manat que y fossen, jatsia que tuyt hi haguessen fet llur effort. Per que, al rey de Arago cuyda tornar a gran dapnatge, e a tota sa terra, si Deu no li'n valgues e la sua certea, per ço car, lo dia quel rey de França hac ordenat que lendema mati entras en la terra de Catalunya, lo rey d'Arago era llavors en huna sua poblacio qui es en Ampurla, qui ha nom Figueres; e nos cuydava quel rey se fos encara tan prop ajustat a sa terra. E aquel dia ell sabe per les espies que ell havia en les osts del rey de França, quel rey de França havia fet e ordenat per lendema mati, passas hun coll qui ha nom Panisars per entrar en Catalunya. E lo rey, com aço hac entes, maravella s'en molt, e stech entre si e molt pensivol, no per reguart ne per temor que ell hagues, mas temes que les gents de les sues terres nos donassen espahordiment e esmay, quant sabessen quel rey de França fos passat deça los munts, menys de colps Per que, lo rey fo en molts pensaments; e no sabe si fes manament per la terra: que tuyt lexassen los llochs plans e que alçassen en los castells o en les forces, o ell se ixques a carrera als Francesos. Empero, quant hac sabut aço e pensat, hague bon cor e enfortit; e pensas que si a fi venia, mas valia que moris estant rey, que si sos enemichs se honrassen d'ell a la llongua en nulla res.

Ab tant, apella totes ses maynades e sos scuders qui eren aqui ab ell, e ab los homens de aquella vila partis de alli mantinent e vench s'en avant vers los murs, en hun lloch que ha nom la Junqueres, qui no es luny media legua del coll de Panisars. E com foren aqui, feu acivadar los cavalls; e entretant feu estendre aquella pocha gent que y havia, per la muntanya e puig feu los manament que fessen moltes fogueres a totes parts. E fo fet axi com ell hac dit e manat; e feren ne en doscents llochs fogueres tan grans que semblaven que totes les osts de Spanya hi fossen, tan grans fochs e llums hi havia. E apres, lo rey d'Arago feu fer huna alimara vers la Junquera, axi com havia empres. E les gents de la terra qui veren aço, estigueren se aquella nit en llurs llochs axi com se staven. Mas

Digitized by Google

lo bon mati pensaren tuyt de attendre vers lo coll de Panisars a totes parts. Axi que, en breu de dies, hac grans gents e grans companyes ab lo rey d' Arago al coll de Panisars. E foren hi tots de Gerones, e de Ampurla, e de Campredon, e de tota aquella terra. E apres de pochs dies vench la ost de Barcelona per mar e per terra. E aytants com foren, eren molt ricament aparellats de bell arnes. E axi, poch a poch, les gents de Catalunya se replegaren totes, o la major partida, al coll de Panisars ab lo rey; e majorment homens a peu; per ço com los cavallers nos podien arear tan yvaç; quel rey nols havia fet acorriment encara de nenguna res que areassen. E per ço que les osts de Catalunya exissen e venguessen aydar pus yvaç e pus coratjosament lo rey d'Arago feu manament a son fill N' Amfos, qui era llavors en la ciutat de Barcelona: que fes manament per ses lletres a tots los llogars de Catalunya, pochs e grans, que fes repiquar les campanes e els senys de nit e de dia, per tal que tots cells que u oyssen e fossen de edat de portar armes, atenguessen al rey, e nos poguesen escusar de aço, segons qu'es scrit en lo Usatge de Barcelona, que diu que: «Si princep de Catalunya, comte de Barcelona, per algun cas sera assetiat per sos enemichs, o ell sos enemichs tendra assetiats, e oyra hom que algun princep vingua a combatre ell sobre sa terra, e aquell princep comte de Barcelona havra mester ajuda, e sobre aço havra amonestats los homens de sa terra per lletres, o per missatgers, o per aquells senyals que son acostumats, ço es assaber per faro o per alimares, tots los homens, sis vol cavallers o servents, qui haguen edat de poder combatre, tantost com aço havran vist o entes, al pus y vaç que ells puxen, vinguen a ell socorrer; e si null hom hi fallia en la ajuda, la qual en aço fer li poria, si terres te per aquell princep, tots temps ho deu perdre; e qui no terres te, deu li esmenar lo desonor o el defalliment que li havra fet, axi com ha promes ab son propi sagrament; per tal que null hom no deu fallir a son senyor ne a princep, e a tan gran obs e a tan gran necesitat.»

E quant N'Amfos, fill del rey d'Arago, hac oyt lo manament de son pare, feu fer, axi com d'amunt es dit e son pare lo rey d'Arago En Pere li havia manat. Per que les gents de la terra feren tot llur poder e llur effort de arear se al pus tost que pogueren. E cells qui poder ne havien, vengueren al coll

Digitized by Google

de Panisars per ajudar a llur senyor lo rey de Arago. E el rey d'Arago En Pere ordena ses osts per diversos logars. E posa la ost de Lleyda tota primera vers la part hon devien venir los Francesos, be gran miga legua luny de totes les altres osts, per ço que conexia e sabia que los homens de Lleyda eren pus esperts e pus abreujats, a peu o a cavall, que neguns dels altres homens de viles ne de ciutats que ell hagues, que cavallers no fossen; e atressi com ells hi havien mes homens a cavall e mes cavallers armats, que quaix les millors tres osts que y fossen de ciutats no n'i havia.

Ara lexa a parlar lo llibre del rey d'Arago e de ses osts, e parla del rey de França.

CAPITOL CXL

Com lo rey de França ab tota sa ost s'en tornen al pla de Rosello.

Diu lo comte que, quant lo rey d'Arago hac entes huna nit, segons que d'amunt es dit, quel rey de França devia entrar lendema en Catalunya, e ell s'en fo pujat ab pocha companya sus alt al coll de Panisars, e hac fetes fer fogueres de moltes parts, per tal que paregues que moltes osts eren ab ell; e les talayes quel rey de França havia posades aquella nit per los puigs e per los llochs alts e per les partides aquelles, fo semblant, quant veren les fogueres quel rey d'Arago feya fer tantes e en tants de llochs, maravellaren se molt e cuydaren se que totes les gents del mon fossen aqui; e trameteren missatge al rey de França, e el rey de França, quant ho hac oyt, trames per lo cardenal que vengues ab ell, e per alguns altres richs homens que eren de son consell. E quant foren venguts devant, dix los axi: «Mala maginança don Deus a Pere d' Arago, car ell nos ha feyt treballar tant en va.» E respos lo cardenal tantost: «Per que deyts vos aço, sire?» E respos lo rey de França en son lenguatje frances: «Sire cardenal, yo us dire per que. Vos e nos havien entes, ans que e entrassem en la terra de Pere d'Arago e de Rosello, que Pere d'Arago s'en era fuyt e havia desemparada sa terra. Ell feu ho tot per falsia

car no s'es mogut per nulla res que nos hajam fet tro ara; que sabe que nos deviem entrar dema en sa terra; e es vengut esta nit; e s'es atendat al coll de Panisars ab totes ses gents per defendre a nos lo pas; pero que nos pot fer que nos entrem dema en Catalunya, axi com nos haviem ordenat. Ans nos covendra tornar atras; sino gran mal hic poriem pendre.» El cardenal qui aço hac oyt fo molt fello e despagat d'aci en leix, tant que de huna peça no poch respondre mot. E en apres dix: «Puix axi era, que fessen ço que porien.»

E tota aquella nit guaytaren se molt be en la ost de França e al bon mati desatendaren les tendes e tornaren s'en sus al pla de Rosello; e al tornar, passaren prop de huna vileta qui era de huna dona qui havia nom N'Aligsen de Mont-Esquiu, e amava molt al rey d'Arago; e per ço no y lexa entrar los Francesos, ans se deffes a ells molt fortment. Els Francesos qui veren aço tingueren se per ahontats; e acostaren se al mur de aquella vileta, qui es assats en lloch pla, salvant que es vallegada; e donaren hi be tres o quatre batalles, en les quals perderen moltes gents a cavall et a peu; e hanch no la pogueren pendre. E veren que massals costaria, e no y combateren pus. Mas atendaren se allens prop aquella nit; e lendema mati vench hun avolot en la ost del rey de França, mentre ques dinaven ço es assaber: quel rey d'Arago ab tot son poder e ab deu milia Serrayns ginets, e ab be cent milia homens de peu, que passaven d'amunt per la montanya, e que venien a entrar en Perpinya, per ço com deyen, quels homens de la vila de Perpinya li devien llivrar la vila, e puig lo rey d'Arago ques meses alli, e vedaria lo pas als Francesos que no passassen deça, e axi tendria al mig lloch aquells qui passats eren, e quels donas batalla. E quant la ost del rey de França hac oyt aço, desatenda e yxques yvas e tots de aquell lloch; que hanch no fo a temps a replegar tota llur roba, ans lexaren aqui cells de la ost matelaffs e tendes, e altres caxes plenes de cayrells e armes moltes que no podien axi tots carregar; e partiren se de aqui, e vengueren s'en atendar prop la vila de Perpinya. E cells qui eren en establiment en la vila de Volo ixqueren deffora e preseren aquella roba e aquelles armes que havien lexades los Francesos, segons que d'amunt es dit. e meseren les dedins en la vila. E els Francesos vengueren se atendar, se-

Digitized by Google

gon dit he, prop la vila de Perpinya, e veren que aço que havien entes del rey d'Arago no era res, e tengueren se per fort escarnits. E el rey de França hac son consell ab lo cardenal; e dix li que, si no prenia consell al fet dels homens de Perpinya, en guisa que fossen segurs d'ells e que poguessen en ells fiar, que tot llur fet era perdut; per ço com tots jorns se mouria ravato en llur ost, axi com ara havia fet; e axi farien gran perdua: «Certes, dix lo cardenal, vos deyts ver. E es mester que y prenau consell. E podem lo pendre en esta manera. Vos trametrets missatge als homens de Perpinya: ques ixquen tots, o la major partida d'ells, aci deffora, que vos volets ab ells parlar de alguns affers; e ells faran ho. E vos, d'altra part, havrets fet entrar abans, poch a poch, gran res de nostra gent en la vila, a scusa de comprar vianda. E axi com los homens seran de fora ab vos e am mi en parlament, sis poden avenir ab nos ne volen fer tot ço que nos vullam, sino retendrem los nos tots presos. E aquells qui seran del nostres en la vila, barregaran tota la vila. E havrem pus tost Rosello a nostra volentat, pus que hagam la vila de Perpinya.»

E repos lo rey de França al cardenal e dix li: que aço nos podia fer per nengun tall, per ço car ell havia jurats e assegurats ab sagraments e sobre sa fe los homens de Perpinya, e no seria bo que ell trencas sa fe, car tot princep deu tenir e observar a amichs e a enemichs sa fe. E dix li lo cardenal: que no fos en res de aço, que ell tenia lloch de apostoli que era vicari de Deus; e axi. de part de Deu, ell lo absolia del fet aquell e de tot sagrament que ell fet los hagues; que mes valia fer aço, que si la sgleya de Roma ne la corona de França romanien ahontats ne escarnits. «Ara, ço dix lo rey, pus axi ho deys, façamho axi com ho havets consellat.»

E mantinent trames lo rey de França hun cavaller qui era companyo del comte de Foix, per nom En Ramon Roger, a la vila de Perpinya, qui dix als promens de la vila, de part del rey de França: que aquell rey de França los requeria els pregava, e el cardenal atressi, que ixquessen a parlar deffora, la major part d'ells si tots no podien, que ells volien parlar ab ells de coses que serien profitoses al rey de Mallorques. E quant los homens de Perpinya hagueren oyda la missatgeria del rey de França, sol nos sospitaren de res, per ço

Digitized by Google

com ja eren assegurats, mas que tots ensemps, o la major partida, ben arreats de vestits nobles, sens totes armes, ixqueren deffora per oyr ço quel rey de França volia dir. E quant foren devant lo rey de França, besaren li la ma e feren li reverencia aquella que pogueren, e demanaren li per quels volia. E ell dix los:

«Barons, vosaltres sabets que yo son vengut en esta terra per manament del apostoli qui m'i fa venir per conquerir la terra de Pere d'Arago, qui es donada e atorgada á mi e a mon fill Carlot per lo apostoli. E sabets encara que yo son vengut ab volentat e ab consentiment de vostre senyor natural En Jaume, rey de Mallorques. Ara yo vull esser segur de vosaltres, en manera que yo e mes gents nos puxam en vos fiar.»

E respos hu dels homens de Perpinya qui parla per tots: «Senyor, nos crehem e sabem tot ço que vos deyts; mas, si us membre a vos, nos vos havem fet sagrament e homenatje que no us nojam a vos e a vostra gent en nulla res, e no u havem fet depuix que promes vos ho haguem. E ara, ço que deyts no sabem per quin enteniment vos ho deyts, que nos, ço que havem promes, nos atendrem sens falla. E altre sagrament no us ne poriem fer, siño aytal com ja un havem fet.»

E respos lo cardenal, que aqui era present, e dix al rey de França: «Sire, no façam longues noves ab aquests homens, que yols dire breument ço que vos los havets en cor de dir, si ho volen fer per grat, sino facen ho per força.—Ara, digats los ho vos, ço dix lo rey de França.»

E llavors giras lo cardenal als homens de Perpinya, e dix los axi:

«Barons, lo rey de França ja us ha dit que vol esser segur de vosaltres; e mana us que façats axi com ell o yo vos direm. E yo aytambe dich vos ho, e man vos, de part de Deu, en esta manera: ço es assaber: que llivrets en ostatges cent homens dels millors de la vila, aquells que yo vos anomenare per escrit, al rey de França, e que ell los puxa trametre en França o lla hon se volra: e ells haguen de ques fassen llur obs, sis volen. E encara deman mes: que tot hom qui vulla albergar en la vila, dins de Perpinya, en vostres alberchs, que u facen, e vosaltres quels donets compra e venda de tota res que hajats, axi com conexera lo senescal del rey de França.»

E quant lo cardinal hac dit aço, se tengueren los homens

Digitized by Google

de Perpinya per perduts, e hagueren llur acort, e no gosaren sols tornar paraula contra ço que dit era: mas, axi com homens presos e forçats, otorgaren tot son enteniment al rey de França; e tornaren s'en a la vila, e feren gran dol, ells e llurs mullers e llurs infants, per ço car no sabien quals serien aquells quel rey de França s'en menaria en ostatge. E puix, com vench al vespre, fogiren s'en molts, per paor dels ostatges, de nit, a peu; que s'ixqueren de la vila, e lexaren tots sos bens, e vengueren s'en al rey d'Arago, al coll de Panisars. E lendema mati, lo rey de França demana los cent homens d'ostatges, e livrals li hom, axi com ell volch demanar. E puix los Francesos entraren en la vila e meseren se en los alberchs; e prenien se tot ço que volien e forçaven les dones e les donzelles, e feren aqui molta de mala ventura, que seria longa cosa de retreer. Mas hun comte qui era de Picardia ho compra tot molt be; per ço com ell alberga en hun alberch de hun rich hom de Perpinya que havia la pus bella dona de Perpinya per muller; e aquel comte pres la per la ma, e mes la en huna cambra, e volia la forçar per ço que jagues ab ella. E ella axi com a bona e prous, no lo y volch consentir per nulla res. E quant aquest comte viu que no acabava res ab ella, trach se lo coltell e degolla la aqui mateix, e lexa la star. El marit, com lo comte s'en fon exit, entra en la cambra e troba sa muller degollada e morta, e fo molt dolent en son cor; mas sol no u feu res aparer, ne sol no u feu res semblant que s'en donas cura. E quant vench al vespre, al sopar, ell trames ses presentalles de vin blanch al comte; e el comte bech tant ab sa companya que tuyt foren embriachs. E sempre quant foren mesos als llits dormiren tuyt. E aquell hom oste seu, a qui aquell havia morta sa muller, arreas e trames de nit sos fills a peu vers lo coll de Panisars, ab los diners e ab l' altra roba que pogueren aportar. E ell, ab dos nebots seus, romas en l'alberch seu. E quant ell veu que tots los Francesos dormien ben ferm, ana s'en ab son coltell tret als llits, de hu en hu, e al comte tot primer; e ell los degolla tots, ço es assaber lo comte, ab trenta dos de sa companya, entre cavallers e scuders; e lexals star, e vench s'en darrere sos fills al coll de Panisars al rey d'Arago, e comta lo y tot.

Ara lexa a parlar lo libre del rey de França e parla del rey d'Arago qui es al coll de Panisars.

Digitized by Google

CAPITOL CXLI

Com los Franceses prengueren la ciutat de Euna per força d'armes, e mataren totes les gens de la ciutat.

Diu lo comte que, quant les gents del rey d'Arago foren ajustades y replegades al coll de Panisars, e el rey de Arago sabe quel rey de França era tornat atras, sabe li molt greu com axi s'en era tornat, menys de colp. Mas tots los almugavers e els cavallers e els servents feyen ardits molts en la ost del rey de França, e amenaven homens presos, e besties, e moltes altres coses; mas tot Rosello, aytant com tot lo pla era, se tenia per lo rey de França, salvant la ciutat d'Euna quis reclamava per lo rey d'Arago. E aqui eren se recullides grans gents de les terres, ab prou vianda e ab llurs infants e ab llurs mullers; mes feyen que folls, per ço com en aquell lloch no havia tal força que jas pogues tenir al poder del rey de França, combatent encara sens ginys, a scut e llança.

Els homens d'Euna trameseren missatge al rey d'Arago al coll de Panisars, quels trametes homens a cavall, aquells que pogues, per guardar la ciutat d'Euna ab ells ensemps; per ço car ells no havien null hom a cavall en aquella saho. E lo rey d'Arago, com ho hac oyt, trames hi hun cavaller de Catalunya, per nom En Ramon d'Urig ab trenta cavallers ab llurs cavalls armats. E huna nit avallaren lla jus e entraren en la vila, que hanch nols veren los Francesos. E quant vench sempre per lo mati, fon lo rey de França devant Euna atendat, ab ses osts que tenien de aqui tro a Perpinya, que per poch hi ha dos legues; e feu dir als homens d'Euna: ques retessen a ell per fer d'ells sa volentat, sino ques aparellassen de la batalla. E els homens d'Euna respongueren li: que nos retrien pas a ell, mas que eren aparellats de la batalla e de tota res que volgues sen. E els Francesos qui veren que homens a cavall hi havien, cuydaren se que mes n'i hagues; e nols donaren batalla ne al-

Digitized by Google

tre, sino quels feyen algunes esdemeses tro al mur; e no y guanyaven res; que tota vegada n'i romanien qui trenta, qui quaranta o pus. E puix, quant vench lo tercer dia, lo rey de França e lo cardenal foren despagats; e ordenaren que lendema los donassen batalla a totes parts, e, si sabien morir, que prenessen la vila per força. E aquells de dins hagueren sabuderia de aço. En Ramon d'Urig comfortals fort e mes los bon cor a tots. Mas los companyons qui eren ab En Ramon d'Urig robaren los alberchs dels homens de la vila; e prenien ço ques volien, e no s'en volien capdellar per aquell En Ramon d'Urig. E els homens de la vila qui u veheren que axi era, cuydaren se que En Ramonet d'Urig hi consentis, e anaren tot lo dia per lo mur, murmurant entre ells, e feyen consells ça e lla ab ells mateixos. E En Ramonet d'Urig qui viu aço, cuydas quels homens haguessen parlat plet ab los Francesos menys d'ell, e quels llivrassen la vila; e ell tench se per perdut, e pensas que fos trayt. E quant vench al vespre, sus a la miga nit, ixques de la vila ab sos cavallers qui ab ell eren venguts; mas no cregats que s'en portassen armes ne s'en menassen los cavalls; ans s'en hagueren a exir, e no sabut, per una corda. E se assogaren per lo mur, per aquella part hon era pus baix. E axi anaren s'en, que hanc nols sentiren dins ne de fores, tro que ja foren en lloch saul. E llavors les scoltes dels Francesos los sentiren anar, e conegueren que de la vila eren e que s'en exien, e cridaren grans crits darrere ells. E cells qui eren en la vila, qui sentiren aço, anaren vers aquella part hon solia estar En Ramon d'Urig, e no y trobaren nengu; e tengueren se per perduts, car bes cuydaven que s'en fossen passats als Francesos e que consentissen la tracio contra ells. E puix, quant vench per lo mati, conegueren los Francesos que null hom a cavall no y havia, acostaren se al mur de totes parts molt fortment e dura E preseren hi gran mal; e hun rich hom de França, molt honrat, hi fo ferit ab hun cayrell de ballesta de dos peus e sempre caech mort fret; si que tants s'i ajustaren per llevar aquell, que aquells de lla dins se cuydaven que fos lo rey de França o son fill. Mas lo poder de fora era tant, e donaren los tantes batalles, que, ans que de aqui partissen, preseren la vila per força, e entraren dins. E aqui lexaren se anar a homens e a fembres e a infants, axi que no y guardaren res; ans

Digitized by Google

entraren en les sgleyes de la vila e robaren les, e trencaren les creus e les ymátges dels sants que y eren, e gitaren ho tot a perdicio; e gitaren les reliquies dels sants que y eren. E prenien los infants petits, e batien ne les parets, e puix jahien e forçaven les fembres vidues e poncelles e les altres, que no y guardaven reverencia de sgleya ne de altar; ans jahien ab elles aqui e leix. E puix com hi havien jagut tant com volien, occien les e nafraven les malament; que no y valia merce clamar ne cridar nulla res; que hanch tan gran legea, ne tan gran crueltat no fo feta per gens de nenguna ley de crestians, ne juheus, ne pagans; que major crueltat fo que aquella del rey Erodes, com feu occiure los ignocens en la ciutat de Betlem.

E quant la vila d'Euna fon presa, e els Francesos hagueren morts tots los homens e les fembres qui eren en la vila, enderocaren totes les cases e els alberchs de aquella vila, que hanch no y romas quaix pedra sobre altra; descobriren les sgleyes e meteren hi foch, e cremaren tota la vila, que legea era qui la veya; e puix lexaren la estar. E partiren se de aqui tots ensemps ab gran goig e alegré. Mas sol aquest peccat los deguera destroyr tots, com sis feu; aquest ab d'altres e puix ne feren, e compraren ho be. E puix vingueren les novelles al rey d'Arago que la ciutat d'Euna era presa. E ell fo molt despagat, no per la perdua del lloch, mas per les gents qui s'erien perdudes; mas ell sabia be que be u havien comprat, tants e de bons n'i havia morts dels Francesos.

CAPITOL CXLII

Quant lo rey En Pere d'Arago ana a Coplliure per haver lo castell de Coplliure.

Mentre quel rey d'Arago estava en estes paraules, vengueren li missatgers de hun castell ben fort, qui es riba mar e es del rey de Mallorques, sus al entrant de Rosello vers aquella part de Catalunya; e lo castell aquell ha nom Coplliure. E dixeren li aquells missatgers, de part de tots los homens de Coplliure; que si ell anava ab companya a cavall e a peu,

Digitized by Google

en manera que pogues be stablir aquell castell, que ells lo y donarien. E quant lo rey d'Arago hac oyda la missatgeria, dix als missatgers: que s'en tornassen, que ell no volia emparar aquell castell; que reguart havia que no fos escarnit per los homens mateix de la vila. E los missatgers tornaren s'en a Coplliure als homens de la vila, ab la resposta quel rey los havia feta. E los homens de la vila tantost, los demes, dels grans tro als menors, volien de tot en tot la senyoria del rey d'Arago; mas alguns n'i havia qui contrastaven. E quant saberen aço, feren ho assaber a hun cavaller qui tenia lo castell de Coplliure per lo rey de Mallorques. E ell cavaller aquell havia nom Arnau de Sagra. E feren li assaber axi: quels homens de la vila quaix tots volien tenir lo castell e la vila per lo rey d' Arago e que li volien llivrar. E l'altra partida dels homens de la vila qui eren de volontat ab lo rey d'Arago nos cuydaven que nengu sabes, aço que ells tractaven. E arrearen altra vegada llurs missatgers, ço es assaber los millors quatre homens de aquell lloch; e trameseren los al rey d'Arago; e dixeren li: que molt se maravellaven de la sua saviesa, com ell, segons los affers en que era, rebugava de perdre tan bon castell com Coplliure, e majorment com hom lo li volgues livrar, que res no li costaria. E el rey d'Arago respos: que puix axi u deyen, assajaria si deyen veritat, axi com ho havien dit, e que seria tal dia ab aquella companya que millor li fos. E los missatgers, quant hagueren oyda la resposta del rey, ab gran goig tornaren s'en a Coplliure. E lo rey d'altra part arreas lendema mati tro a cinquanta homens a cavall e ab mil a peu, en tal guisa que, al sol exit, fo devant lo castell de Coplliure en huna vinya. E lo rey cuydas que aquell qui tenia lo castell consentis en aço quels homens de la vila havien fet e parlat. E mana a les companyes qui eren ab ell quel sperassen aqui. E ell, ab hun companyo, cavalcant ab son cavall e ab son perpunt vestit, acostas al mur de aquella part del castell e demana si era Arnau de Sagra. E ell respos li: que hoc esser, e qui era ell quil demanava? E lo rey dix li: «Yo son lo rey d'Arago; e son vengut aci pendre lo castell, si llivrar lom volets, axi com me havets trames a dir dues vegades.» E el cavaller qui era en lo castell maravellas molt com aço oy dir; e dix li: que no conexia que ell fos lo rey d'Arago e que s' acostas mes avant. E lo

Digitized by Google

rey dix li: «Nom conexets vos a mi! E yo be conech a vos, e vos si us f.ts a mi atressi. Que veus mon perpunt e mos senyals e ma sella e tot mon arnes.» E el cavaller respos li altra vegada: que nol conexia, mas que s'acostas mes avant. El rey acostava se poch a poch, e parlava alt per quel cavaller lo conegues en la paraula. Mas lo cavaller li deya: que ell nol conexia, tant li era luny. El rey qui viu que escarn se treya d'ell dix li: que si volia fer axi com promes li havia, sino que u digues. E quant ell hac aço dit, hu de aquells qui staven al mur del castell dix a hun ballester qui li estava apres, que li tiras e que nol scoltas pus. E lo ballester va deserrar la ballesta. E lo rey qui viu aço punyi son cavall dels sperons e torna s'en a sa companya, e tench se molt per escarnit de aquest fet. E puix devalla s'en ab sa companya tro sus á la vila qui es riba mar, en torn lo port qui y es; e trencaren les barreres e barbacanes que y havien fetes, e per força esvairen la vila tro sus al mur vell, e meseren foch a tot, e cremaren galeres e barques e altres vexells qui eren al port. E quant aço hagueren fet, torna s'en lo rey ab sa companya al coll de Panisars. E los homens de Coplliure, aquells quis tenien de la sua part, tengueren se per fort maravellats, com axi havien fet venir aqui lo rey d'Arago de bades. E volgueren hi trametre altra vegada missatgers; mas entretant, aquell qui tenia lo castell hac fet aço saber al rey En Jaume de Mallorques qui era en la ost del rey de França e trames li a dir: que pensas de correr e venir ell personalment, sino lo castell de Coplliure havia perdut. E el rey de Mallorques, que oy aço, cavalca mantinent e vench se vers Coplliure; e lendema mati, com los missatgers e els homens de la vila devien tornar al rey d'Arago, veren quel rey de Mallorques llur senyor era a les portes e venia. Tengueren se per sobre presos; e axi la missatgeria romas; e lexaren entrar lo rey de Mellorques dins en la vila, ab convinences que feu als homens de la vila, que ell no llivraria aquell castell als Francesos.

Digitized by Google

CAPITOL CXLIII

De hun gran ardit que feu N'Uguet comte d'Ampuries contra los Francesos.

Quant lo rey d'Arago, segons que d'amunt es dit, s'en fon tornat al coll de Panisars, trametia tots dies cavallers e servents a la ost del rey de França; e guanyaven hi molt; e feyen de grans ardits. Entrels altres ardits s'en feu hu N'Uguet, comte de Ampuries, aytal. Ell hac espiat hun dia, que mil e cincentes besties eren vengudes de la ost del rey de França prop de Coplliure, per aportar vi a la ost, de hun lleny de Mallorcha qui l'havia aqui aportat per mar e descarregat. E quant lo comte d'amunt dit hac aço espiat, aparellas tro ab cent servents e ab cinquanta homens a cavall, e partis de nit de la ost del rey d'Arago, que nengu no sabia quin ardit se volia fer. E quant vench lendema mati, hac tant anat ab sa companya d'amunt dita, que fo fora de tot Ampurla, e de tota la vall de Banyoles e fo passat de lla lo castell de Coplliure, en guisa que nengu nol vee. E aqui ell parti sa companya en tres parts, si be s'era pocha; e feu metre les servents en aguayt, levat ell que romas, ab si set cavallers; e feu manament que nengu nos mogues tro que ell hagues ferit e desrengat.

El comte, ab los d'amunt dits set cavallers, lunyas molt de sa companya, e ana s'en costerejant vers lo cami hon se pensava que aquella requa dels Francesos devia venir; e ell cuydavas que encara no fossen anats en lla. E quant hac molt cavalcat, ells veren venir aquelles adzembles qui s'en anaven ja carregades de llur vi. E el comte qui u viu, aturas e mes se detras de hun puig, prop del cami, ab los dits set cavallers, per tal que aesmas quina companya eren los Francesos qui anaven ab les adzembles. E quant ell se fo dexat del cami, les adzembles dels Francesos foren ateses. E havia ab elles dos milia homens a peu e cent xixanta homens a cavall, qui venien en la reguarda de les adzembles. E quant los cavallers

Digitized by Google

del comte les hagueren vistes, dixeren al comte: que no era bo que ferissen en ells, que be n'i havia a hu trenta o quaranta dels altres. Mas lo comte respos: que pus venguts eren, e tant avançats s'eren, que ferissen en ells, en los primers; per ço com no y havia null hom a cavall, que tots eren en la reguarda; e ans que aquells de tras hi fossen attesos, hi havrien ells fet gran dan e mal. E tots respongueren que farien sa volentat, jat sia que massa fos gran ardiment de fer. Ab tant, quant de les adzembles dels Francesos hac passades tro a cent e dels servents be mil, lo comte ana desarengar ab los set cavallers; e ixqueren del aguayt cridant tuyt: «Arago! Arago!» E anaren ferir ardidament sobrels Francesos e servents. E els cavallers dels Francesos primers e derrers qui veren aço, cuydaren se quel rey d'Arago fos aqui en aguayt ab gran companya, e foren fort espaordits com axils havia hom saltegats soptosament e a no sabut, en lloch hon ells cuydaven anar sauls e ab salvament; e tantost meseren mans a fogir los primers, tot dret per lo cami amunt. E els darers, ço es a saber los xixanta cavallers, quant veren aço, cuydaren se quels primers foren desbaratats; e preseren la volta a travers. E com pogueren anar per cames de cavalls, passaren tro als primers. E puix al cami, com mils pogueren, ab los altres ensemps meseren se en fuyta; e fogiren be miga legua, que hanch no guardaren quils encalsava.

El comte de Ampuries hac entretant mort gran res dels servents, que no pogueren fogir, tant eren guarnits, e d'altres de les adzembles qui eren romases de tras al dos. E puix, quant viu que axi fogien los cavallers francesos, donals de tras al dos e encalsals gran res. E com molt los hac encalsats, hun cavaller dels Francesos qui era cap llur, molt prous e espert de ses armes, giras de tras e veu que nols encalsaven sino set cavallers, e per set cavallers eren fuyts be miga legua e havien pres tant gran mal; e tench se per pech, e aturas tro ab cinquanta cavallers, e replega, mala a sos obs! E puix gira la cara ab los cinquanta cavallers; e vengueren com a desesperats vers lo comte de Ampuries. E el comte de Ampuries, quils veu venir, si tots s'eren e molts altres, no creets que fogis; ans, ab los set cavallers, ixque a carrera als cavallers francesos quils venien d'amunt. E dresçaren llurs llances vers ells

Digitized by Google

ab llurs scuts devant los pits; e feriren poderosament en aquells; si que, en la primera ferida, qui ab llances, qui ab los pits dels cavalls, ne abateren a terra deu cavallers francesos, qui morts qui nafrats malament. E els cavallers altres francesos se calçaren forment a totes parts environ vers aquells; si que tant eren en mig la pressa que nos podien valer ab llances. E trasqueren les spases; e ben deu cavallers francesos acostaren se regeament al comte, si quel s'en menaren, mal son grat, be mig tret de ballesta, jatsia que ell se defensas forment ab la espa, e fes sobre aquells de grans colps e de mortals; mas no li valia res, tant era en lo estret.

E entretant los cavallers e els servents quel comte havia lexats en lo aguayt, hagueren entes aquest desbarat, e tengueren se per molt mal exits, car no y eren estats. ne no sabien de llur senyor lo comte si era mort o viu; e pujaren en llurs cavalls aquells qui u saberen primers; si que foren tro a trenta cavallers cells qui s'acostaren a la mescla hon era lo comte de Ampuries llur senyor. Mas, ans que ells hi fossen per ben tres trets de ballesta, hun germa del comte de Ampuries, qui era fort infant e qui encara no havia pus de setze anys, e havia bon cavall, fo adevantat primer de tots. E quant veu quel comte de Ampuries son frare era en aquella pressa e quels s'en menaven per força, mes se la llança devant, e vench corrent en son bon cavall ferir sobre los Francesos qui tenien lo comte son frare pres. El comte, quel veu venir axi espert, hac gran goig; e nomenal per son nom, e dix que feris ardidament. E ell feu ho be, que hanch nol gosaven esperar los cavallers francesos, ans li feren tots lloch; si que de oltre passa. Lo comte lo crida que tornas altra vegada. E ell feu ho de tal virtut, que cells qui havien aturat lo comte, per força l'hagueren a lexar. El comte ques senti dellivre e solt, punyi lo cavall dels esperons e ixques de la pressa.

E entretant los cavalles del comte foren atesos; e feriren ab lo comte ensemps ardidament altra vegada sobre ells, e hagueren hi gran mescla. Mas a la longua los cavallers francesos veren que no podien mes soferir la batalla; e cells qui pogueren meseren mans a fogir. E lo comte ab los seus encalsaren los gran res; e puix, quant los haguesen molt encalsats, tornaren s'en lla hon era estada la batalla e la major mescla d'ells.

Digitized by Google

E los servents del comte qui eren romasos en aguayt e l'altra companya foren atesos entretant, e foren ajustats tots ensemps; e llevaren lo camp; e atrobaren hi, entrels primers e els darrers, que havien morts dels Francesos vint e set homens a cavall e be huytanta servents. E puix anaren pendre les adzembles qui eren romases dels Francesos; e trobaren, entre huns e altres, sicentes trenta dues besties. Mas del vi no s'en portaren gens; per ço com los Francesos qui les menaven, com veren que no podien als fer, effondraren ab los bordons tots los odres en que aportaven lo vi, e tenia prop de miga llegua.

El comte, quant hac llevat lo camp e la pressa aturada, reconech sa companya; e no troba que y hagues perdut sino hun servent e hun cavaller, qui fo naffrat ab hun bordo com per mort per les spatles. E puix lo comte ab tota la presa tornaren al coll de Panisars devant lo rey, e comtaren li l'ardit e la presa que amenava. E el rey e tuyt alegraren se mol fort; e feren gracies a Deu, com axils donava poder sobre llurs enemichs. Ara e moltes d'altres vegades feren de molts bells ardits e assaigs entre los Francesos tots dies, que seria longa cosa de recort.

CAPITOL CXLIV

Dels missatgers quel rey de França e el cardenal trameteren al rey En Pere d'Arago.

ESDEVENCH se que, hun dia, lo rey d'Arago stava dins en sa tenda al coll de Panisars; e vengueren li missatgers del rey de França e del cardenal. E digueren li que ells li deyen e li manavan, de part de Deu e de aquell rey de França: que nols embargas lo pas, e quels lexas entrar per lo coll de Panisars en la terra de Catalunya, qui era donada a aquell rey de França e a son fill Carlot. «Certes, ço dix lo rey als missatgers, fort ha poch en la terra de Catalunya aquell qui l'ha donáda a altre, e menys aquell qui la ha presa; car mon linatge l'ha conques ab espa. Per que sabreu tuyt que: qui la volra costar li ha.»

Digitized by Google

Ab tant los missatgers s'en tornaren al rey de França, e comtaren li la resposta quel rey de Arago los havia feta. E apres lo rey d'Arago habia be establit lo coll de Panisars, e havia fet tot son forç en aquell establir, per tal com nos sospita que de nenguna altre part los Francesos poguessen entrar en Catalunya. E hanch sol nos dona cura de stablir los altres passos, sino ab servents que y feu estar, fort pochs; per que li torna a gran dan, segons que veurets.

Ara lexem á parlar del rey de Arago e de sa ost, e parlarem del rey de França.

CAPITOL CXLV

Com les gents de la ost del rey de França s'en tornen molts en llurs terres.

Diu lo comte que, quant los Francesos hagueren presa la vila d'Euna, hagueren mogut gran goig e gran alegria per raho de la dita presa: e puix, quant veren que nos podia passar los munts ne entrar en Catalunya, c veyen d'altra part los ardits que els cavallers e els servents del rey d' Arago los feyen, tengueren se fort per scarnits; e quaix desesperaven se, que guardaven a cap-munt vers la muntanya, tant la veyen alta; per que s'en tornaren molts d'ells en llurs terres. E al tornar, prenien tres pedres; e gitaven les vers lo coll de Panisars de huna en huna; e deyen que la huua gitaven per l'arma de llur pare, e l'altra per l'arma de llur mare, e l' altra per llur perdo a guanyar. E puix prenien de la terra del peu de la montanya, e aportaven s'en hun bosot ple, e tenien llur carrera; e deyen quel perdo havien guanyat, puix que la terra havien vista e s'en portaven. E axi per aquesta raho tornaren s'en gran res, huns ques morien per malalties e per fam, e alguns quen occien a vegades, tant se encontraven ab la companya del rey de Arago. Si que la ost del rey de França se minva regeament. E el cardenal qui viu e sabe aço, vench s'en hun dia devant lo rey de França en sa tenda, e dix axi:

Digitized by Google

«Sire, vos sots vinguts aci ab gran gent e ab molt bell apparellament, per conquerir la terra de Pere d'Arago. E, segons que vostre poder es, vos no havets tan be menat lo fet tro aci com deguerets, ne axi com yom pensava; que tres semmanes havem aci estat o pus, e no havets passat lo coll de Panisars ne la muntanya. Que se axi u fets, mes val quens en tornem en França que si guastavem lo tresor vostre ne de la sgleya, menjant e bevent, e no fem res de nostre enteniment. Per que yo us dich e us man, de part de Deu e del apostoli a qui vos havets jurat de pendre la terra de Pere d'Arago: que vos, dins tres dias, passats lo coll de Panisars; que gran mal fets á vos e a vostres gents, estant aci en hun loguar.»

Quant lo cardenal hac aço dit, respos lo rey de França en axi: «Sire cardenal, leu es de dir á vos que passem lo coll de Panisars, e vos que us estiguats en vostra tenda a gran ayre. Mas no sabem mes de guerra que vos no fets; e sabem quina gent ha Pere d' Arago, ni quin treball es de passar lo coll de Panisars; per que nos pot fer axi leu ço que vos deyts. Pero vos, que lo lloch del apostoli e de Deu tenits, e havets ab vos sis milia cavallers, e volets tenir la davantera e que us metats primer, e yo e tota ma gent vos seguirem aytant leu, si tots hi sabiem morir; e d'altrament nos pot fer.

CAPITOL CXLVI

Com los Francesos entran en Catalunya per un mal pas qu' es sobre la vila de Peralada.

Mentre quel rey de França e el cardenal estaven en aquest parlament, vench los devant hun abat de huna abadia de monges negres qui es en Catalunya e ha nom Sent-Pere de Roses; e vench ab hun cavaller qui ha nom En Guillem de Pau; e dix los de part del rey de Mallorques:

«Senyor, nostre senyor lo rey de Mallorques nos tramet acia vos, e fa us assaber que ell s'es treballat e studiat a profit vostre e de vostra gent, com pugau entrar en Catalunya mal

grat de Pere d'Arago; e ha trobada carrera que pora fer, si a Deu plau.»

Quant aquests missatgers hagueren dites llurs paraules, dix los lo cardenal:

«Bells fills, be siats vos venguts; que be es nostra fe, quel rey de Mallorques daria e faria tota res que fos a honor e profit de la sgleya de Roma e de la corona de França; e nos retrem li'n guardo en breu, si Deus ho vol. E deyts vostra missatgeria, de part de Deu.»

E llevas l'abat de Sent Pere de Roses d'amunt dit; e dix: com lo rey de Mallorques d'amunt dit li havia trames missatge que parlas ab los homens de la terra del comte de Ampuries, e specialment ab alguns homens de Castello de Ampuries; com ell li havia ja parlat, e promes a ells gran be e gran profit llur que seria, si donaven e mostraven via e carrera com lo rey de França pogues entrar en Catalunya; e que si u feyen aquells, havia promes que serien franchs, ells e aquells de Coplliure, e tot llur llinatge per tots temps, e si consentir no hi volien, quels en seguiria gran dan.

Dix encara: com havien trobat ab ells e ordenat: que ells farien en guisa, si hom los assegurava ells e llurs coses, quel rey de França poria entrar en breu en Catalunya, sobre hun pas qui es sobre la vila de Peralada, per tal com les gents de Catalunya ne el rey d'Arago nos sospitava que allens poguessen entrar, per raho de la malea o de la estretura e de la legea de la carrera qui era en aquell pas.

E dix encara: com lo rey de Mallorques havia fet obrar be per deu dies a piques en aquell lloch per adobar les carreres, e com un piquer de Castello, qui era bandeiat del comte de Ampuries, havia mostrat e trobat e espiat aquell cami, per mil sous de tornesos que hom li havia promesos.

Quant l'abat de Sent Pere de Roses hac dita la missatgeria, e ses paraules finades, lo cardenal e el rey de França hagueren gran goig e tengueren tot llur fet per guanyat. E hagut llur consell, ordenaren ques arreassen lendema tots cells del consell e de la ost, e quels ho fes hom assaber; e quant vingues al vespre; ques partissen de aqui, e farien segons que trobarien aparellat.

Ab tant fo lo consell tengut. El rey de França feu cridar

Digitized by Google

que tots fossen arreats lendema mati ab llurs armes. E carregaren les adzembles de llur roba e llur vianda; e sus a ora de vespres, començaren de s'atendar; e meseren foch a les baraques; e partiren se tuyt d'aqui, e vengueren s'en aquell vespre a llats de la muntanya, entro que foren aquell lloch hon lo rey de Mallorques los havia trames a dir que porien passar; e aqui ells se attendaren aquella nit. E quant fon ja alta nit be, lo rey de França exi de sa ost, tro a huyt milia cavallers ab llurs armes e tro a deu milia servents; e aportaren cascu vianda trosada per quatre jorns; e manals que passasen per aquell lloch, e que dexasen de lloch en lloch ses spies e ses talayes; e si veyen que nos pogues fer lo passar, que s'en tornassen tot quet; e si passar podien per la montanya, que passasen, e que no s'en tornassen per nenguna manera ne per nenguna res, si tots hi sabien morir; que ell hi seria en breu ab tota sa companya e ab totes les osts, lla hon ells fossen.

Quant lo rey de França hac fet aquest manement, anaren s'en tantost los huyt milia cavallers, ab los servents quel rey de França los llivra; e passaren per aquell lloch; que hanch contrast no y trobaren, tro que foren al pus stret lloch del coll, hon havia trenta servents de Castello d' Ampuries qui estaven en guarda. Mas no sospitaren res d'aço, n'en saberen mot, tro quels Francesos foren de part d'amunt. E ells quils veren hanch no hagueren cura de res, ne de pendre sols llur roba ne llurs armes, mas que mils pensaren de fogir per la muntanya avall vers Castello e vers Peralada. E els Francesos ques veren d'alt, e que al pugar no havien trobat empaig, tengueren se per estorts; e podien ho ben fer. Ab tant poch a poch devallaren s'en tro lla jus baix, prop del pla, en hun puget qui es assats prop de la vila de Peralada. E aqui attendaren se tots justats en hun lloch be stret, ab gran regart que havien. Empero trameseren missatge al rey de França: com eren passats, e que eren en aytal lloch atendats; e lo rey de França hac gran goig. Mas no us cuydets que gosas ell ne el cardenal passar encara que hanch no gosaven aventurar de passars tro a cap de tres dies. Mas trames missatge a la armada, a les galeres que eren en Narbona e en Coplliure, que venguessen al pus tost que poguessen, e prenguessen terra entre Castello e lo monastir de Sent Pere de Roses. E los almi-

Digitized by Google

ralls de les galeres del rey de França, quant hagueren hagut lo missatge, feren mantinent recollir los mariners e tota lur gent per los vexells; e qui a rems e qui a veles, vengueren s'en dins dos dies lla hon havia manat lo rey de França; e portaren molta vianda á llur obs e a cells qui venien per terra.

Ara lexa a parlar lo llibre del rey de França e de sa armada, e parlara del rey d'Arago e de sa ost.

CAPITOL CXLVII

Com lo rey En Pere d'Arago ab totes ses osts se lleva del coll de Panisars e trames alguns dels seus al pont de Girona.

Quant los huyt milia cavallers del rey de França foren passats per lo lloch d'amunt dit es foren attendats prop la vila de Perelada, les novelles vengueren aytantost al rey d'Arago, per hun cavaller del comte de Ampuries qui les aporta. E lo rey, quant les hac enteses, romas tot vermell en la cara, e estech hun poch torbat entre si; no gens per ço que ell n'hagues regart, mas quant sabia que les gents de la terra se perdrien totes. E mantinent aparella alguns de sos richs homens e de sos consellers; e mes se en jochs e en estatgeries ab ells, e feu semblant que no ço preava gayre, e puix dix los axi:

«Barons, vos devets saber que be ha quinze dies passats que yo havia pensat que no seria bo que nos estiguessem aci, car nostres enemichs han gran poder e tendrien nos hi de aquests deu anys. E nos sabem be que no u porien durar, per raho de la fretura e de la pobrea que es en Catalunya. E axi, cuydar los iem destroir, menys de colp e de costada. Per que yo havia ordenat entre mi e leix, que si les messes eren fetes e les gents havien recollits llurs blats: quens partissem de aci e que lexassem entrar los Francesos; que nos porien gran dan fer, car establiriem les forces els castells, e ells havrien estar al pla; e moriren ne be la terça part per malalties; e la terça que

Digitized by Google

nos n'auciriem en mescles e en torneigs; e la terça que romanguerien, pensavem que be los poguerem nos donar batalla. E axi com yo u havia pensat es esdevengut; mas es fet abans que yo no u volguera, quels Francesos son ja entrats de ça e son attendats sobre Peralada.»

E quant los cavallers hagueren entes les novelles oides, foren tots trists e despagats, e cuydaren se que tota la terra fos perduda. E paria que u degues, si Deu no ajudas al rey de Arago e a sa gent. Mas lo rey, que viu que tots eren descomfortats, començals de comfortar e de preycar a tots, e feu bella cara e rient, axi com si hagues vencuts tots sos enemichs. E puix hac elegides ses osts, tro a cent cavallers e a huyt cents servents, tots cuberts de ferre ab llurs armes; e dix los ques n'anassen per la serra de la muntanya, per asmar quants eren aquells qui eren passats ne si eren tots, per tal que, si fer se pogues, quel rey d'Arago se metes ab ses osts al mig lloch entre los huns e els altres, axi com aquests que passats eren no poguessen haver gens de vianda. E quant lo rey de Arago hac fet aquest manament, anaren s'en los cavallers els servents, als quals hac manat que passasen per la serra de la muntanya; e vengueren tro en vista dels Francesos qui eren passats; e veren que debades se treballaren, tants eren los Francesos e havien tan be establit lo pas. E axi tornaren s'en al rey d'Arago al coll de Panisars. E el rey havia llavors gran sospita quel comte de Ampuries hagues consentit aquest fet, per ço com aquest comte era llavors a Castello.

El rey aquella nit trames missatge a totes les osts de Leyda e de Barcelona e de Girona e de Cervera e de Monblanch e de Tarega e de Vila-Franca e de Manresa, e de tots los altres logars de Catalunya: que venguessen quatre promens de cascuna ost parlar ab ell lendema gran mati. E tantost les noves anaren per tota la ost: quel rey havia feta pau ab los Francesos. E lendema mati, que era dia de diumenge, de cascuna ost foren venguts quatre promens devant lo rey, axi com ell havia trames a dir.

El rey dix los de ses paraules, e parlals per exemples e per proverbis de moltes rahons; e puix dix los les paraules semblants que havets oydes d'amunt, que havia dites als cavallers; ço es assaber: quels Francesos eren passats. E tuyt esti-

Digitized by Google

gueren torbats; e pensaven se de tot en tot, quel rey hagues fet ab ells pau, mas que digues aço per cuberta, per tal que negu no sabes res de son coratge. E ell dix los despuix axi:

«Barons, aço que Deus vol, no y pot hom contrastar. E puix axi es que nostres enemichs son passats de ça en Catalunya, no fariem res sino dapnatge a nos tot sols. Per que, anats cascuns a vostres osts e fets desatendar, en guisa que no us aravatets. E aço sia fet sus ades. E vets vos en tuyt al pont de Girona; mas no façats la via de Figueres ne passets per Ampurla; que reguart he quel comte de Ampuries no consenta aquest fet contra nos. E si passavets per sa terra, poria us fer gran mal. Per que anats vos en esta nit d'amunt dita, per lo cami de la muntanya, al monestir de Banyoles, e dema serets al pont de Girona axi com yo us he ja dit; e yo lexar vos he aci cavallers, ab lo comte de Pallars que us guardaran de rebat. E yo m'en ire sus ades al pus tost que puxa a la vila de Figueres, per saber ardit del comte de Ampuries en quina voluntat es.»

E quant aço hac dit lo rey, partis de aqui ab los demes cavallers, e vench s'en vers la Junqueres, qui es entre Figueres e el coll de Panissars. E les novelles vengueren a totes les osts: quel rey s'en anava e qu'en manava partir a tots. E la ost de Barcelona, qui era pus prop atendada del rey, sabe primerament l'ardit. E cascu de aquella ost, qui a peu, qui a cavall, pres ço que portar s'en podia manues; e çuytosament partiren s'en mantinent, e lexaren les tendes parades, e dins molta bella roba e molt bell arnes que no s'en podien aportar, per tal com no y havien adzembles, car tota la havien aportada per mar.

Mas no creats que la ost de Lleyda ho faes axi, si tot s'era pus luny e pus en perillos lloch; que ans menjaren e begueren tuyt; e a llur espau carregaren les adzembles de llur roba, que hanch no y lexaren estacha ne tenda nenguna, axi com feyen les altres osts; ans, aquells qui no y havien adzembles prenien les tendes e los pavellons, e partiren les per peces; e aportaven les s'en entre molts; e puix, senyera llevada, partiren se de aqui e passaren allens hon era estada la ost de Barcelona, e veren les tendes parades e plenes de roba e de vianda e de armes; e no y havia negu. Maravellaren s'en molt, e dels pro-

Digitized by Google

mens de Barcelona com axi ho havien fet. E puix ells e totes les altres osts anaren s'en vers Banyoles, si no los almugavers e els servents e alguns qui romangueren per baregar la roba que havia lexada la ost de Barcelona e de les altres osts.

E quant foren a Banyoles, tuyt estigueren aqui aquella nit; e al bon mati, partiren s'en e vengueren s'en alguns atendar al pont de Girona. E el rey d'Arago, segons que d'amunt es dit, quan fon a la vila de Junquera, feu manament als homens que y eren: que s'en aportassen tota llur roba al castell de Rocha-Berti, per tal que la haguessen en pus saul lloch; e tuyt feren ho.

CAPITOL CXLVIII

Com lo rey En Pere d'Arago s'en vench a Figueres.

Puix lo rey d'Arago partis de aqui e vench s'en a Figueres; e troba quels homens de Figueres havien desemparada la vila e que no ỳ havia nengu, sino lo bisbe de Oscha ab sa companya, quel esparava. Lo rey que u viu fon molt despagat, com axi havien desemparada la vila, menys de son manament, e mana que y metessen foch a totes parts. Mas lo bisbe de Oscha e el comte de Pallars, e els altres richs homens de la terra qui eren ab ell, lo pregaren que no u faes per res; e axi romas que no u feu.

E tantost lo rey trames missatge al comte de Ampuries qui era a Castello, e quel prega que vingues a Figueres a parlar ab ell. El comte, quant ho hac oyt quel rey era a Figueres, vench mantinent devant ell. E lo rey ajusta son consell, e devant molts dix al comte aquestes paraules:

«En comte, hu sots dels millors e dels majors homens de ma terra, per noblesa e per riquesa de terra e de gents; e atressi vos e vostre linatge sots estat aytant fins e aytant leals per tot temps vers mi e mos entessessors com neguns altres fossen james a llur senyor; e creu, si a Deu plau, que si us sereu d'aci avant. Ara es esdevengut aquest fet, ço es: quels

Digitized by Google

Francesos son passats deça, segons que ja havets entes; e volria saber de tot en tot de vostre coratge e de vostra voluntat, en quin enteniment sots de aquest feyt, ne si yo ni mes gents nos porem fiar en vos ne en los vostres? que yo he be fe en vos, que siats ara e tots temps aytal com devets esser. E si als hi fets, ço que Deu no vulla, no paria vostre. E ja no us faça null reguart nulla res. Que si vos perdets per aventura al començament gran res de vostra terra, e la us tolen los Francesos, no la perdrets per tots temps; car, si a Deu plau, nos la cobrarem en breu, e yo pore us ne donar tanta, e aytant bona, e ab aytanta renda e d'altres logars, tro que la vostra hagats cobrada.»

E quant lo rey d'Arago En Pere hac dites aquestes paraules al comte de Ampuries, levas lo comte, e vengueren li tots los ulls en aygua; e quaix plorant de pietat que havia del rey d'Arago, e de les paraules que dites li havia, respos li axi:

«Senyor, les paraules que vos haveu dites a mi, yo les he be enteses; e creu que vos les haveu dites al bon enteniment; e yo prench les ho en tan bo o en millor. E no cal retrer la naturalea que yo e mon linatje havem ab la vostra ajuda tots temps: que vos ho havets molt ben tocat. Per que en breus paraules yo us responch sus axi: que son molt dolent e despagat com tan gran desastre vos ha esdevegut, com axi son passats los francesos; e vos, senyor, no us cuydets que yo haga en aço consentit; que mes amara haver perduda la testa, e valguera u mes sens falla; ans son e vull esser tots temps de bon cor e de ferm en tota res contra tots homens, si tot quant he hi sabia perdre en hun dia; que mes me val haver fe, que si tot lo mon guanyava. E se, quant vos deyts quem donarets e m'esmenarets en altre logar aytant com yo perda de ça, que tal senyor sots, que tota vegada ne sabrets guardar mi de dapnatge e vos de vergonya.

—Certes, dix lo rey. En comte, molt son pagat de vos e de la resposta que feta me havets. E donarvos ho he a conexer, si a Deu plaura, com n'haga loch e ayna. Mas deman vos, si sabets dels vostres homens de Castello e de l'altra terra d'Ampurla, en quina volentat son ne en quin cor vers vos?

—Si Deus me ajut, dix lo comte, dich vos, senyor, que en mal molts n'i ha; e he reguart d'ells que no fasen cosa que

Digitized by Google

tots temps nos e ells ne vallam menys. Per que, senyor, si ho volets, yo m'en ire primer, de mantinent, sus a Castello, e parlare ab los homens, e preycarlos he, e conexere en llur resposta en quina volentat son de aquest fet; e puix vos vendrets e endreçarets lo fet a vostra guisa, car yo fare manament a tots mos homens, cavallers e servents, que obeixquen en totes coses axi a vos com a mi.

—Ara, ço dix lo rey, de part de Deu, que yo so be pagat vostre; e fets ço que vegares vos sera.»

Ab tant lo comte se parti devant lo rey, e vench s'en a Castello d'Ampuries. Mas lo rey, ques ques dixes, no havia bona sospita en lo comte, e majorment com axi s'en era volgut anar tot primer.

E quant lo comte s'en fo vengut a Castello d'Ampuries, ordena ses guaytes per los murs, e feu fer bastides e barbacanes de fust en gir de los valls, e enforti la vila si res li valgues E el rey d'altra part, qui era romas a Figueres, mana quel seguissen de pres tota la companya; e ab tots cells qui poch, cavalca; e entra s'en a Peralada qui es d'En Dalmau Roqua Berti. Mas en tot lloch hon era; entrava ab dos cors; car nos fiava ben en lo comte de Ampuries, tant lo havia sospitos d'aquell fet, entro quel hac be assagat. Per que, en negun lloch hon fos de mati, no y aturava de vespre. E axi, quant vench al vespre, ell se ixque de Peralada tot sol ab hun companyo, e lexa estar aqui tota la cavalleria; e ell vench s'en a Castello, e aqui ell parla ab lo comte e ab los homens de la vila. Mas be hi havia alguns que havien als en volentat que no parlaven de bocha. E puix, quant vench per lo mati, sus en l' alba lo rey se parti de Castello e torna s'en a Peralada. E aqui parti los cavallers e la companya per los murs de la vila e feu ses barreres de fusta, e endraçar e enfortir la vila al mils que ell poch. E fo hi be mester; car en aquell dia mateix, encara no era be ora de tercia, hac devant Peralada be huyt milia cavallers francesos armats e be cinquanta milia homens a peu qui s'acostaren al primer vall fortment e combateren regeament. Mas los de dins havien bons ballesters, e faheren los tornar atras; e axi aquell dia lexaren se de combatre.

Digitized by Google

CAPITOL CXLIX

Com lo rey En Pere de Arago tench conseil ab sos barons e cavaliers en la vila de Peralada.

Lo rey d'Arago que veu que axi era, conech que no seria bo que ell se aventuras de estar en aquell lloch pla, e si per desastre se prenia, que ell fos perdut e puix tota la terra per ell; e apella tots sos cavallers e sos barons que y eren, ço es assaber: lo comte d'Urgell e lo comte de Pallars, e En Ramon Folch vescomte de Cardona, e En Dalmau viscomte de Roca-Berti, senyor de aquella vila de Peralada, e En Ramon de Moncada, senyor de Fraga, e En Guillem de Moncada, senescal de Catalunya, e En Pere de Moncada, senyor de Aytona, e En Berenguer d'Entença, senyor de Mora e de Falset, e En Berenguer de Pug-alt, En Ramon de Cervera, senyor de Guneda e de Castell de Seu, e En Ramon Berenguer e En Guillem de Anglesola, e gran res de altres richs homens e cavallers de Catalunya qui eren aqui ab lo rey; e el rey parlals e dix axi:

«Barons, tots temps he haguda ma fe en vosaltres, axi com a naturals vassalls meus, e se, quant yo us demanas de consell, quel me darieu tal, que seria a vos e a mi e a tota la terra util e profitos. E ara es mester quel me donets. Vosaltres vets com som aci en aquest logar, yo e vosaltres, hon es tota Catalunya, per ço com yo son lo rey e senyor, e vosaltres capdals e senyors apres de mi de la terra. E vets encara com nostres enemichs nos son ja a les portes ens combaten regeament, ens han ja combatuts el lloch. Aquest no m'es vigares que sia tal que a la longua se puxa tenir al rey de França e a tan gran poder com ell ha ab si amenat. Per que, si vosaltres ho tenits per bo, reconegam la força. Si y ha prou vianda, e sis pot stablir a mig any de la vianda que y es, aventurem nos, e lexem hic aquelles companyes qui mester hie sien, e nos façam e partixcam nos d' aci, que nons devem metre a hun punt de perdre; que no seria ardiment, ans seria follia. E si per aven-

tura vehem e conexem que no hic pugam tenir stablida, per defalliment de vianda, desemparem tuyt lo logar e façam ço que millor nos sia de fer. E no us cuydets que u digua per flaquea de cor; que, si us volets, no hic ha negu qui mils se aventur n'en git tot a hun punt com yo u fare. Mas no seria bo; que en tota guerra a mester saviesa e seny.»

Quant lo rey hac dites aquestes paraules, estigueren tots los richs homens pensius; e hagueren llur acord qui parlaria per tots. E donaren la paraula al comte de Pallars. E el comte de Pallars parla llavors, e dix per ell e per tots los altres al rey:

«Senyor, molt som tuyts pagats de vos, ens tenim a gran honrament car volets enantar en aquest fet ab nostre consell, jatsia gran raho que axi ho façats. Ara, senyor, no es mester que moltes paraules façam de aquest fet, que no havem temps. Per que yo us responch sus axi, per me e per tots los altres que aci son: que tenim per bo ço que nos havets dit; mas pregam nos tuyt, que vos, sus ades, vos hic ixquats al pus tost que porets, e us ne anets a Castello, o lla hon vos placia; e nos romandrem aci e reconexerem ço que vos havets dit. Que ben sapiats que, aytant com hic havets estat nos deplau molt, car vos no us devets tant aventurar com nosaltres. Que si la major partida de nosaltres, o encara tots cells qui aci som, eren morts, gens la terra per aço no seria perduda. Mas, ço que Deus no vulla! si de vos esdevenia als, nos e tota la terra seriem perduts; per que, ja us siats vos hun hom sols, la vostra persona, en tot loch hon sia present anant, mes es e fa mes de enfortiment que dos milia cavallers, e encara mes, que fossen ab nos en ajuda. Per que, senyor, vos pregam altra vegada e altra vegada: que us hi ixquats, que nos llevarem de aço nostre deute que dit havets.

—E com aço! dix lo rey: no y puix yo aventurar a tota res axi com vosaltres?

—Senyor, dixeren tuyts, no! que no u devets fer; que en vos esta tota nostra salut. E al menys si no us en volets lexar, per amor de nosaltres, pregam vos homilment que us ixquats ara.»

Ço dix lo rey: «Pus que de consell vos he demanat, e vos altres me deyts aço consellant e pregant, debades vos ne havria demanat si no feya ço quem consellats. E puix axi es, fare vostra volentat.»

Digitized by Google

E tuyt besaren li la ma e agrayren lo molt. E mantinent ixques lo rey de Peralada ab si terç de cavallers, e vench s'en a Castello d'Ampuries. Mas, ans que s'en ixques, dix als richs homens qui romanien en Peralada: que pus no volien nels plauya que alli aturas, que volguessen que N'Amfos, son fill major, romangues aqui ab ells. E tuyt dixeren: que no calia. Mas lo rey no s'en volch lexar per ells; e mana á N'Amfos que romangues aqui ab ells; e mana al comte de Pallars que ell fos sobre tots, e guardas ço que millor seria de fer e pus profitosa cosa.

CAPITOL CL

Com les gents e els cavallers del rey d'Arago desempararen la vila de Peralada.

Quant lo rey de Arago En Pere, segons que d'amunt es dit, s'en fo vengut a Castello de Ampuries, el comte de Pallars e N'Amfos, fill del rey, e els altres richs homens que y eren romasos a Peralada dixeren a'n Dalmau de Rocaberti qui era senyor de aquella vila: que fes cercar per les alberchs si hi trobaria hom tanta vianda que poguessen establir la vila a quatre meses. E mantinent ana s'en En Dalmau, senyor de Peralada d'amunt dit, per cascun alberch de la vila singularment, e enquera en suma quina vianda havia en la vila? E aquell vespre ells reteren resposta a N'Amfos e al comte de Pallars e altres gentils homens; e dix los axi:

«Senyors, si Peralada podiem salvar que no vengues en mans de nostres enemichs, negu no y guanyara tant com yo, car yo son senyor de la vila aquesta, e val me mes que tot lo romanent de ço que yo he. Mas nos vehem e havem entes quina merci han los Francesos a null hom que prenen per força. El lloch aquest es assats forts, e farias bon aventurar que hom hi lexas establiment, si vianda hi hagues; mas yo he feta encercar la vianda quanta n'i ha, e no he trobat que bastas a cincens homens sino a cinch dies. Per que, val mes que

Digitized by Google

yo perda Peralada, que si mon senyor N'Amfos qui es aci, e yo, e vosaltres ensemps nos perdiem. Eço que fer ne devem, val mes que u faça sta nit, ans quels Francesos nons tinguen de totes parts assetiats, que lavors no hi poriem exir que tots nos perdessem los cossos. E si vosaltres ho volets, nos ho farem axi. Quant vendra al mati, quels Francesos se apparellaran quens donen batalla, nosaltres atressi farem semblant, en guisa que ells ho coneguen, que nos nos aparellem de defendre; e quant sera al vespre, yo parlare ab los homens de la vila e farels hi tots exir, homens e fembres e infants; e quant vingua lo bon mati, quels Francesos se cuydaran que nos vullam sperar la batalla, nosaltres pensar nos n em de anar ab nostres armes a Castello d'Ampuries. E axi, pus que la vila no podem salvar, al menys, si a Deu plau, salvarem nostra vida.»

E quant En Dalmau hac dites aquestes paraules, tuyt foren despagats, car tan bona vila com Peralada ells havien a desemparar, menys de colp. E lo comte de Pallars llevas, e parla per tots les altres. E dix a'n Dalmau: que, en les paraules que dites havia mostraria gran fe e gran amor al senyor rey e a tots los richs homens de Catalunya; e puix axi era, e als no podien fer, que tuyt eren pagats de son seny, e que fahes en aquella manera que dit havia.

Ab tant lo comte posa ses guaytes, e parti sos cavallers e les altres companyes per los murs e per les barbaquanes, com li fo vigares que fos fahedor. E feeren semblant als Francesos que s'apparellassen de la batalla, sils Francesos lals volien dar. E quant vench aquell ora mateix, a ora de vespres, huna companya de la ost dels Francesos, qui eren entro a cinch cents cavallers e entro a cinch milia homens de peu, vengueren tro al mur de la vila de Peralada per combatre e per assajar quina companya hi havia dedins, car bes pensaven los Francesos quel rey d'Arago fos aqui; e havien ordenat que lendema, de mati, assetiassen la vila tot en torn, e que y estiguessen tant tro que haguessen pres lo rey, ques cuydaven que y fos, e tots los altres. E quant lo comte de Pallars e cells qui eren dintre la vila de Peralada viren aquella companya que axi se era acostada al mur, guarniren se tuyt, cavallers e servents. Eren entro a cent cinquanta cavallers armats e be tres milia servents. E van obrir les portes de la vila, e dona-

Digitized by Google

ren tuyt saul deffora ardidament, e feriren en aquella companya de Francesos. E los Francesos quils veren exir axi espertament, meseren se en fuyta. E aquests encalsaren los hun terç de ballesta fora les barreres totes, e occiren los set cavallers e trenta quatre servents que romangueren al camp, qui morts, qui nafrats malament.

E puix lo comte e tots los altres tornaren s'en a la vila. E entre tant la nit fon venguda; e meseren les escoltes e les guaytes fora a vall; e hanch nengu que y fos per dellivrar ne per sajornar no dormi aquella nit, ne li ixque lo guarniment de la esquena; e faeren semblant que deguessen aqui aturar llonch temps. E entretant En Dalmau de Rocha-Berti parla ab los homens de la vila, e manals ques aparellassen tots, homens e fembres e infants, tot gint e suau, en guisa qne no fossen sentits, e que s'en anassen com hon los ho faria assaber, ab tot ço que s'en poguessen aportar, car la vila volien desemparar tuyt.

E quant En Dalmau hac dites aquestes paraules, los homens de la vila mogueren gran plor e feren gran dol entre si; e no era maravella, car veyen tanta bella riquesa e tanta bella mercaderia que havien a lexar, e llurs alberchs e llurs possessions a derelinquir. Pero tant havien goig com la vida podien salvar, que quaix nols membrava d'als. E apparellaren se ab llurs mullers e ab llurs fills, e ab llur companya, e aparellaren aquella roba que aportar s'en pogueren. E quant la nit passa e l'alba s'aclari, los cavallers qui eren en Peralada meseren grans crits, e feren semblant que s'enfortissen e se apparellassen de la batalla e del deffendre. E foren se tots guarnits ab llurs cavalls, cells quils havien, e l'altra gent fon tota aparellada; e obriren les portes, e meseren foch a moltes parts de la vila; e ixqueren tuyt de fora, e pensaren se de anar qui mils. E erals ben mester; que a penes fo lo dia esclarit, quels Francesos foren en gir de Peralada a totes parts; e veren que la vila era desemparada e que cremava. Maravellaren s'en molt e a gran goig, e no sera maravella.

Mas la companya del rey de Arago hac prou que plorar e que planyer; car, aytal lloch com Peralada havien hagut a lexar, menys de colp, per defalliment de vianda. E els homens de Peralada e les fembres e els infants que no eren de edat de portar armes vingueren s'en a la ciutat de Girona. E quils

Digitized by Google

vees, no n'i ha nengu, per dur cor que hagues, que no ploras de pietat, quant les dones de paratge e les altres e les donzelles, venien a peu totes ploroses e llasses, e havien a anar mal llur grat; e cells qui la nit passada ixqueren de Peralada eren richs e riques de mil marchs d'argent e lavors no havien cinch sols valents, salvant ço que portaven a la esquena. E quant aquestes gents totes foren partides de Peralada e vengueren vers Girona, los cavallers, ço es assaber N'Amfos fill del rey d'Arago, e el comte de Pallars e els altres richs homens e cavallers e gens d'armes vengueren s'en a Castello d'Ampuries al rey d'Arago que y era; e comtaren li com havien desemparada la vila de Peralada, per defalliment de vianda que no y havia. E el rey fon molt despagat en son cor; mas non feu sol aparer, car no y podia als fer. E entretant fon arreat lo diner, e menja lo rey e tots los altres.

E les novelles vengueren al rey de França, quel rey de Arago era a Castello de Ampuries ab tots los richs homens de Catalunya; e el rey de França hac ne gran goig, car ell e el rey de Mallorques havien ja parlat ab alguns homens de Castello; que, si lo rey de Arago se aventurava de estar aqui sol dos jorns, quel trayssen ell e tots cells qui eren ab ell, els livrassen al rey de França. Mas Deu, qui no vol sino dretura, no volch que llurs parlaments ne llurs tracions venguessen a acabament.

CAPITOL CLI

Com lo rey En Pere de Arago tench consells ab los homens de Castello.

Quant lo rey d'Arago e tots los richs-homens, segons que d'amunt es dit, hagueren menjat, tench consell ab sos cavallers; e dix al comte de Ampuries: que faes ajustar los homens de Castello en hun llogar, que ell volia parlar ab ells. El comte trames sos missatges: que venguessen tuyt. E vengueren los demes de la vila, e ajustaren se a la sgleya major, e el rey parla los e dix los axi:

Digitized by Google

«Barons, tots temps sots stats fels e leals a vostre senyor lo comte de Ampuries e als seus, e hanch null temps no us partits de la sua carrera. Ara som en aquest fet, segons que veets, qui es tan gran, e no poria estar major. Lo comte vostre senyor reconeix la fe e la naturalea que deu haver a mi e mon linatge tots temps; e ara ham promes que nos partiria de la mia carrera, ço que li'n prengues, si tot quant ha sabia perdre. E pus vosaltres sots estats tots temps feels e obedients al comte vostre senyor, per que ara, com es mester a mi e a ell e a tota Catalunya generalment, que no li dejats fallir ne haver cor vayr ab ell. Mas si per ventura no us es vigares que vullats per mi ne per vostre senyor lo comte sofferir tant de mal, ço es assaber, tala de vostres bens que us faran per aventura los Francesos, ne volets metre ne aventurar los cossos ne ço que havets, per amor de vostre senyor, quem digats sus ades vostra volentat.»

E quant lo rey hac dites totes aquestes coses e paraules, cells qui eren del poble pus sotil, que no consentien ne sabien sol la tracio que havien parlada los majors, respongueren tuyt a huna veu: que ja null temps nos partirien de la carrera de llur senyor lo comte, per nulla res, si tots sabien morir.

«Ara, ço dix lo comte de Ampuries, be se que vosaltres del poble menor sots de bona voluntat vers mi e al rey d'Arago; veiam que dien aytals e aytals qui son dels majors.»

E el comte apella ne ben deu o dotze de aquells que li fo vigares, e dix los que responien a aço quel rey d'Arago los havia proposat.

E quant aquells volgueren respondre, les guaytes qui estaven per los murs cridaren: «A les armes, cavallers e servents! que veus los Francesos a les portes, e les galeres del rey de França qui han presa terra aci devant nos, prop de hun stany!»

E axi com lo rey e els altres hagueren oyt, lexaren star lo consell e anaren s'en guarnir a cavall e a peu. E ixqueren a huna companya de Francesos qui eren riba de hun stany prop la vila de Castello, e occiren ne alguns, e meseren los altres en fuyta, e puix tornaren s'en en la vila de Castello. E puix vench la nit, e sopa lo rey e les altres companyes per llurs alberchs e per llurs establides hon estaven.

Digitized by Google

CAPITOL CLII

Com lo rey En Pere d'Arago ab sa cavaleria se exi de Castello e vengueren s'en a Girona.

Quant hagueren sopat, ordenaren llurs guaytes e llurs escoltes; e volien anar a dormir lo rey e els cavallers qui no eren aquella nit a la guayta. E quant foren anats dormir, hun missatger de la vila vench devant lo comte d'Ampuries e dix li:

«Senyor, mon senyor sots natural, e no consentiria nenguna cosa contra vos, e majorment que ma fe ne pogues menys valer. E fas vos assaber per cert: que, si vos aturats aci tro a dema ora de tercia, quel rey e quants cavallers hic son, seran traits e llivrats als Francesos ab la vila ensemps. E en aço, senyor, nom menys-preets.»

Quant lo comte hac enteses les novelles, no ho tench a poch, e cuytosament vench s'en al rey d'Arago; e trobal ques volia ja colgar; e dix li les novelles que aquell hom li havia dites; e el rey estech torbat en si, e estech, que hanch nos volia despullar; mas trames per lo comte de Pallars e per tots los altres richs homens, e feu los se venir devant; e dix los quel comte de Ampuries li havia dit aço; e tuyt hagueren gran temor, car creyen que, quesque lo comte dixes, que ell volgues consentir en la traicio. E puix trameteren celadament per la vila, e trobaren quels homens estaven de vint en vint, de trenta en trenta, en parlament per les places e per los carrers de la vila.

E quant lo rey e el comte e els altres cavallers hagueren aço entes, tengueren ho a mal senyal; e tot secretament tramеseren missatgers a les companyes dels cavallers e dels servents qui no eren de la vila: que, quant oyrien repicar los senys bon mati, fossen arreats, tuyt ab llurs armes, e tost dellivre vinguessen a aquella porta vers Torrella de Mon Griu. E ells ordenaren d' altra part, ab lo rey quels ho consella:

Digitized by Google

que, bon mati, sus en l'alba, ans que fos be de dia clar, faesen metre vers aquella part hon eren los Francesos; el comte faria exir los homens de la vila ab se; e el rey, ab sos cavallers e ab totes ses companyes, que s'ixquessen de la vila tost yvaç ab llurs armes; e que desemparassen la vila, e que tenguessen llur carrera.

E quant aquest ordenament fo fet, estigueren tota la nit, el rey e els cavallers e l'altra companya, tots guarnits; e replegaren tota llur roba soptosament; e lendema mati, lo rey feu exir hun hom de sa casa deffora la vila. vers aquella part hon eren los Francesos, e dix li ques metes son elm.

Feu ho axi com lo rey ho hac manat. E quant fo deffora, pres se a cridar a grans crits «Via fora! cavallers e servents, que veus aci los Francesos!» E el rey feu mantinent repicar los senys, e mana que tuyt ixquessen al so.

El comte de Ampuries cavalca en son cavall e ana per tota la vila, e feya exir de fora al so tots los homens de la vila estadans. E el rey e ses companyes guarniren d'altre part. E els homens de la vila, cells que y consentiren, ço es aquells que en la traicio eren consents, quant veren guarnir lo rey e los cavallers, hagueren gran goig, e meseren se primer; car cuydaven se quel rey ab ses companyes los seguissen apres, e puix quant serien de fora, quels lexassen al camp, e ells que s' en tornassen en la vila e quels trayssen als Francesos.

E axi com tots los homens de la vila, o la major partida, foren exits al so, lo rey ab tots los cavallers e ab l'altra companya sua foren guarnits entretant; e ixqueren de fora llurs ostals, e anaren s'en tuyt ensemps a les portes vers aquella part hon s'en volien anar; mas trobaren les tancades. E lo rey feu trencar les cadenes mantinent e les barreres, e ixqueren de fora la vila ab gran res de cavallers. Els homens de la vila regiraren se; e com veren aço, tingueren se per escarnits; e tornaren s'en en la vila; e aturaren gran res de la companya del rey e adzembles carregades de roba. Mas lo comte de Ampuries era romas tot de tras, e lexas anar a ells ab huna gran maça que tenia al puny. E los homens de la vila vergonyaren lo, per ço com era llur senyor natural, e feren li tuyt loch, e lexaren mal llur grat ço que havien aturat. E axi lo comte, com viu que tota la companya del rey e les adzembles foren

Digitized by Google

lla defora la vila, punyi son cavall dels sperons e dona salt defora; e els homens de la vila faeren semblant ques tinguessen tots per morts e per desemparats, e ploraren e deyen que s'en yrien ab lo comte llur senyor e que farien ab ell mort e vida, hon que anas. Mas ells no eren despagats per ço com lo comte s'en anava enans eren dolents com lo rey e els cavallers los eren axi escapats, que nols havien pogut trair ne llivrar al rey de França a qui u havien promes.

E el comte quils oy que axi li ploraven darrere, giras de tras a ells e dix los axi.

«Tornats vos en, en mal punt e en mala ventura que Deu vos do, a fur de vilans, bars e traydors que sots!»

E ells qui u hagueren entes obeyren lo y be, que mantinent s'en tornaren a la vila. E apres, com lo rey, e el comte, e cells qui eren ab ells hagueren huna milla cavalcat, giraren se e veren que ja havien posada la senyera del rey de França e del cardenal en los murs de Castello, e y hagueren recollits los Francesos, e cridaven per los murs: «França! França! Monjoy! Monjoya!» E el rey d'Arago, qui u vehe e u oy, dix al comte de Ampuries: «Per ma testa! En comte, nons haviem mes a trigar; que veus ja los Francesos en Castello.»

E axi lo rey e sa companya parlant e cavalcant vengueren s'en a hun seu castell qui es prop de Girona, qui ha nom Pontons. E aqui apella hun cavaller seu, qui ha nom Berenguer de Mont-Pao, e dix li: que anas tost e ivaç a Torella de Mon Griu e que s'en menas los tres fills del rey En Jaume de Mallorques, quel rey d'Arago hi havia fets metre en preso quant vench de Perpinya, e que s'en aportas los cofrens e el repost del rey de Mallorques quesque y era. E el cavaller feu lo manament del rey de mantinent. E ana s'en a Torrella de Mon Griu, e amena s'en los tres fills del rey de Mallorques d'amunt dits. Mas no us cuydets quels cofrens ne la altra roba nel tresor quel rey hi avia acomanat s'en portas gens; car los homens de la vila, quant hagueren oyt quel rey d'Arago havia desemparat Castello e tot Ampurla, tengueren se per morts, e empararen se del castell e de tot ço que trobaren, per tal que u livrassen als Francesos e que atrobassen merce ab ells. Axi que, de guisa se empararen del castell los homens de Torella que a penes fo a temps En Berenguer de Mont Pao d'amunt

Digitized by Google

dit que tragues los fills del rey de Mallorques. Mas aquells s'en mena per força. Puix vench s'en al rey. E el rey trames aquells infants, aquells tres, a la ciutat de Barcelona; puix ell cavalca e vench s'en a la ciutat de Girona. E aqui ell atroba totes les osts de Catalunya que ell havia aqui fetes venir, com se partiren del coll de Panisars. E troba encara que los almugavers robaven ja lo call juhich de Girona, e los homens de la vila qui desemparaven ja llurs alberchs e que s'en anaven per pahor dels Francesos. E lo rey, com açoviu, fon molt despagat; e ab huna maça, ell punyi son caval; e cavalcant lexas anar als almugavers que barregaven lo call, e nafra ne molts, e feu ne penjar dos o tres; e axi romas aquell fet.

CAPITOL CLIII

En qual manera lo rey En Pere d'Arago feu establir la ciutat de Girona, e com la acomana a'n Ramon Folch.

QUANT vench lendema mati, lo rey apella de cascuna ost quatre promens que vinguessen parlar ab ell. E quant foren venguts d'avant ell, dix los axi:

«Barons, no es temps que longues paraules vos deia fer, jat sia quel fet ho demana. Ja veets com son entrats los Francesos en Catalunya, sens mal nengu que no han pres al passar, per la raho de la traycio que han feyta a mi e a vosaltres alguns homens de Castello de Ampuries. Mas be he fe en Deu, que no vol que falsia ne traicio vingua a bona fi, que a la llonga nos havrem victoria de nostres enemichs. E no us cuydets que, per ço com yo he desemparats e fets desemparar molts llochs d'Ampurla, que y haja res feyt per flaquea de cor; que no u he. Mas axi ho he atrobat de consell ab mi en leix e ab mos richs-homens. Que mes val que nos hajam desemparats los lochs e els castells; que per força los nos porien tolre los Francesos. Que si y haguessem mes stabliments, perderem la vianda els homens que y meterem; e ara no y podem perdre sino los logars. Si tots los Francesos son en la terra nons ha que fer; e si nos los ne podiem may gitar ab honrament, nons

Digitized by Google

seria tan gran proffit; per tal com si ells estan longament aqui, despendran tota quanta vianda han ajustada. Axi havran s'en a tornar, que no havran res acabat. E no havem reguart que ja hi puxen tornar altra vegada de aquests tres anys, car no porien haver compliment de vianda; e llavors, qui morts qui vius. E majorment, com yo us he dit altra vegada, que no creats que tornen tots vius en França cells que hic son exits o passats; car los huns per malalties, los altres per mescles, los altres per guerra plana, ab valença de Deu, cuydarem en guisa aminuar lurs osts, que, ans de dos mesos, si tant hi aturen, sins ho acordam ne podem replegar nostres osts o gens, los porem donar batalla, e exir en camp a dia sabut. Per que, es enteniment meu, que yo no tingua aci sino homens d'armes sabuts a cavall e a peu, e vosaltres tuyt que us en tornets, de part de Deu. Mas per tal com yo no he be apparellat de tenir aci aquells homens que y havria mester, es obs que vosaltres me façats socors de homens sabuts; e si no atrobats los homens qui romanre hic vullen, donats me huna cantitat sabuda cascuns, que sia competent o soficient de donar a vos e a mi de pendre, e yo trobar los he. E de aquest servey no m'en digats de no, que menys de vosaltres no poria deffendre la terra. E sapiats que, si yo hagues ab que pogues fer aço sens vostra ajuda, sols no u demanara a vosaltres; mas no u he, sapiats per cert.»

Quant lo rey hac parlat, hagueren los promens de la ost llurs acorts ab si, e veheren que en negun tall nos podien scusar bonament de aquest fet, tan gran obs hi era, e tant benignament los ho havia demanat lo rey. E responeren li axi al rey: Que be veyen lo seu treball, e reconexien l'estament de la terra de Catalunya, e que tot hom devia fer son efforç de ajudar al senyor rey en aytal cas; mas la pobrea e la fretura era tan gran en Catalunya que no u podien fer en manera que devrien; per que, pregaven al senyor rey que hagues en aço son esguart, e ells farien li aytant acorriment com porien, mas no aytant com volrien.

E axi com los promens de les osts hagueren aço parlat ab lo rey, lo rey fo ben llur pagat. E ans que partissen de aqui avengueren se ab ell cascuns de certa cantitat de diners que li donaren, segons lo poder de cascun llogar. E lendema mati

Digitized by Google

partiren les osts de les ciutats e dels llochs e de les viles de Catalunya, e vingueren s'en cascuns a llurs ostals. E el rey romas en Gerona ab sos cavallers e ab sos richs-homens e ab alguns servents que y romangueren, ço es assaber almugavers e adalits e altres servents de frontera. E aqui hac son consell e son acort, e ja que faria de la ciutat de Gerona, si la derenclirien o si la establirien. Quant a acort e consell que farien de la ciutat? digueren: que bo seria que s'establis, si trobava lo rey qui hi volgues romanir.

E ab tant, quant tuyt hagueren dit llur enteniment e parlat, e foren scusats al rey de aturar en establiment de Gerona, levas En Ramon Folch, vescomte de Cardona, e dix al rey:

«Yo son castella de Gerona; e per dret e per usansa de Catalunya nom puch scusar, ne he en voluntat que faça. E romandre, si us volets, en Gerona. E llivrats me aquells cavallers e aquella companya que mester hi sia, ab prou vianda; que o tuyt perdrem lo cors, o sens vostra sabuda e sens vostra voluntat nos no lexarem aytal força com es la ciutat de Gerona, si donchs per defalliment de vianda no ho feyem. E maravell m'ho molt, senyor, com negun n'havets amprat de romanir aci, sino a mi que u deig fer per les rahons d'amunt dites.»

E quant aço hac dit En Ramon Folch, respos li lo rey en axi:

«Sapiats, En Ramon Folch, per cert, que yo us ho agraeix molt les paraules que dites havets; e profert de paraula ho farets de feyt. Mas yo no volria amprar vos, que sots hu dels millors homens de ma terra.—Senyor, dix En Ramon Folch, yo us fas gracies de aço que vos deyts e de la planyença quem fets; mas si yo son aytal com vos deyts, mester es que mostrem los meus fets. Per que us dich sus aci: que si volets establir la ciutat de Girona, que no y romandra negu, sino yo que son castella de aquest lloch.—Ara donchs, ço dix lo rey, yo us llivrare huytanta cavallers ab servents e ab llurs armes de cos de cavall; e seran los servents dos milia e cinch cents, bons e triats; entrels quals havra sicents ballesters ab ses bones ballestes. E lexar vos he prou vianda d'aci a la festa de Nadal. E si tro llavors podets tenir la ciutat, ja despuix no he reguart que la perdam.—Senyor, ço dix En Ramon Folch, grans merces com m'ho havets atorgat. E yo, si a Deu plau, fer ho he en

Digitized by Google

tal manera que yo e mon linatge de Cardona seran tots temps en bona nomenada de aquest fet.»

E lo rey encontinent feu fer manament en Gerona: que tot hom que fo estadant en la ciutat, clergue o lech, o crestia o juheu, que dins tres jorns hagues procurat que pogues exir d'allen; e que no y romangues nengu, sino cells quel rey hi metria en establiment.

E quant los homens de la vila hagueren oida la crida, sabels fort bo, car havien gran reguart dels Francesos, que poca havia que s'en foren tuyt anats, si gosassen. E mantinent aparellas cascu al mils que poch, e ixqueren se tuyt de la ciutat. E el rey feu ajustar tota quanta vianda poch atrobar de la terra de Barcelona en lla, e mes la en Gerona; e mes hi, moltons salats e porchs vius, e gallines per els malalts, e tota res que poch atrobar que fes bo a stabliment; e llivra per companyons a En Ramon Folch, En Guillem de Castell-Auli, En Guillem de Anglesola, e alguns altres richs homens; e feu li compliment als huytanta cavallers que li havia promesos de livrar; e encara de mes, a llivrar li trenta ballesters a cavall. En axi que, entre tots, eren cent homens a cavall ab llurs armes. E llivra li d'altra part dos milia e cinch cents servents bons e triats e de bon tall, ab llurs armes, entre llancers e ballesters. Entrels quals ni havia sicents qui eren ballesters serrayns del regne de Valencia, e aportaven tots ballestes de dos peus.

Quant aço hac fet lo rey, partis de Girona ab tota sa cavalleria. E En Ramon Folch, vescomte de Cardona, romas en Girona en stabliment ab la companya d'amunt dita. E tantost feu barreres e barbacanes de fusta per los murs e per carreres de la ciutat, e feu descobrir aquelles que eren defora lo mur vell a totes parts; e meteren la fusta dins la ciutat.

E devets saber que la ciutat de Girona es posada en hun recost qui es riba de huna aygua, e ha nom Teher; e es murada en gir de bon mur e forts, que es be antich; e sus alt, al cap de la ciutat vers levant, es la sgleya de Santa-Maria qui es la seu major. E als llats de la sgleya, vers mig jorn, es lo palau del bisbe. E d'amunt sobre tot, al pus alt loch de la ciutat, a man dreta del palau del bisbe, ha huna torre qui es molt bella e fort e alta, de gros mur, de pedra e de calç. E ha nom

Digitized by Google

la torre Geronella; e aqui es la major força de la ciutat. E En Ramon Folch establi be la ciutat segons d'amunt es dit, aytant com lo mur antich encloya; e tot l'als desempara, levat la sgleya de Sent Feliu qui es fora lo mur vell, sus al peu de la escala par la qual hom munta a la seu. Establi aquella sgleya, mas no y poch tenir molt longament.

E el rey d'altra part ab tota sa companya a cavall e a peu, com se fo partit de Gerona, vench s'en a la ciutat de Barcelona. E tota la gent de la terra, aytant com es huna jornada de Barcelona a en lla, qui veren e saberen quel rey era vengut a Barcelona, tengueren se per desesperats; e lexaren tots los alberchs, e desempararen les viles e els castells, e els masos, e els logars, que nengu no y romas; e atenien vers les muntanyes e vers les forests dels munts. Mas totes aquestes forces se tenien encara per lo rey d'Arago; primerament: Castell Nou e Mont Squiu, e huna altra força de huna dona qui ha nom Na Stella de Castell Nou; les quals forces son en Rosello. Tenien se encara en Ampurla; primerament: lo castell de Roca Berti, e Requesens, e Carmenço, e lo castell de Lerz, e la força de Sent Salvador. E totes aquestes forces son del comte d'Ampuries e d'En Dalmau de Roca Berti, e reclamaven se per lo rey d'Arago. E en Gerones se tenia, primerament: la ciutat de Gerona, e lo castell de Besaldu, e Camp Redo. E en Valles se tenia lo castell de Monsoriu, qui est hu dels bells e dels nobles del mon, e es del comte de Ampuries; *item*, lo castell de Moncada, qui es del vescomte de Bearn; *item*, lo castell de Moncornes, qui es de Berenguer d'Entença.

E exceptades aquestes forces d'amunt scrites e nomenades, tots los altres lochs, de huna jornada en lla de Barcelona, eren desemparats e havien lexats rovechs; que nengu no y era romas, tant eren espaordits, car oiren dir quels Francesos tenien tot Ampurla e quel rey d'Arago s'en era vengut a Barcelona.

Ara lexem a parlar del rey d'Arago, e parlarem del rey de França e de sa ost e de les sues galeres e dels altres vexells que havien armat sobre mar.

Digitized by Google

CAPITOL CLIV

Com les galeres del rey de França vengueren a Blanes qui es a quatre legues prop de Barcelona, e com los Francesos prengueren lo castel de Lerz.

Diu lo comte que, quant los Francesos hagueren a llur volentat la vila de Castello de Ampuries, que mantinent, segons que d'amunt es dit, sens tota deffencio, anaren per tot Ampurla que hom nols ho veda en res, llevades les forces d'amunt dites. E de aquelles si hagueren algunes, axi com la força de Sent Salvador qui es sobre lo monestir de Sent Pere de Roses, per tal com aquella força no era be establida de vianda; e axi aquells qui dins eren reteren se a bona merce al rey de França e al cardinal. E quant los Francesos hagueren aquesta força presa, hagueren gran alegria; e no fo maravella. E mantinent lo rey de França feu manament que les galeres e la sua armada anassen per tota la ribera tro sus a la ciutat de Barcelona, e que s'emparassen dels ports e de les viles riba mar; e si atrobaven en negun lloch defencio, que occisen tots quants homens hi trobarien, e que prenguessen los llochs per força.

Quant los almirals del rey de França hagueren oit lo manament, anaren s'en per tota la ribera, aytant com es lo castell de Cop lliure, entro a Blanes que es prop de Barcelona huyt legues, e hanch no trobaren nengu qui res los deteses; car los huns llochs trobaven desemparats, que no y estava nengu, los altres se retien a ells mantinent quels veyen; e axi nols calia sino pendre. E puix quant hagueren la riba de tota la mar a llur guisa, hnna partida de aquella armada romas al port de Roses, e l'altra anava tot dia a Narbona e en Prohença aportar vianda, e descarregaven a Roses

E el rey de França e el cardenal trameseren missatgers per tots los logars de la terra, ques retessen a ells, levats los castells dessus nomenats. Mas mantinent que foren retuts, fogiren tots per les muntanyes, levat cells d'Ampurla. E puix lo

rey de França hac de consell que combates lo castell de Lerz, per ço car ell havia entes que no era be establit de vianda. E trames hi huyt milia cavallers, e be cinquanta milia homens de peu. E combateren lo castell tan regeament que, entre dia e nit hi donaren quatorze batalles, en les quals moriien tants de Francesos a cavall e a peu que tots valls eren plens e arasats de homens morts, si quels homens de peu se podien acostar als murs del castell. E quant cells de llains veren que nos podien mes tenir, que totes les armes havien perdudes, e tuyt que eren llasos per raho de tantes batalles que havien fetes, a una ma reteren se, sauls lurs cossos e llurs armes, al rey de França.

Axi los Francesos hagueren aquell castell E vench s'en alli lo rey de França ab lo cardenal e ab totes ses osts, per tal com aquell lloch era lo primer que havien pres en Catalunya los Francesos combatent per força.

CAPITOL CLV

Com lo cardenal mes en possesio de la terra de Catalunya a Carlot, fill del rey de França.

Lo cardinal feu alli coronar a Carlot, fill del rey de França e mes lo en possesio de tota la terra; e aqui faeren grand festa per dos jorns. E Carlot parti tota la terra de Catalunya, de paraula, a sos barons e a sos cavallers, e posa son senescal en la terra. En apres lo rey de França hac son acord ab sos cavallers e ab lo cardenal. E hagut consell, entengueren del rey de Arago, que havia stablida la ciutat de Girona, e que y era lo vescomte de Cardona e molt bon cavaller e servent de Catalunya. E hagueren ne gran goig, com jals tenien per llurs, e nos pensaven que hom los pogues sperar.

Digitized by Google

CAPITOL CLVI

Com lo rey de França ab tota sa ost s'en vench attendar apres Gerona.

Lendemá mati, partiren se tots los Francesos del castell de Lerz e vengueren se attendar apres Gerona de part lo pont. E En Ramon Folch, vescomte de Cardona, qui era dins en l'establiment sobre tuyt, feu manament: que nengu nols ixes ni passas lo mur ne les barreres qu'ell havia posades, si ell no u manava E axi com vingueren los Francesos e foren atendats, lo rey de França trames lo comte de Foix per missatger a'n Ramon Folch: sis volia retre a ell, que ell li faria tant de be que seria lo millor hom e el pus honrat que fos en Spanya apres del rey; e si fer no u volia, que lendema que s' aparellas de la batalla.

El comte de Foix que aportava la missatgeria vench a parlar ab En Ramon Folch e dix li axi:

«En Ramon Folch, hu sots dels millors e dels majors homens de Catalunya, per raho del linatge e de naturalea, e sots parent meu e acostat, per que yo so tengut de aconsellar vos en tota res que fos per profit e honor vostra, e als no us consellaria per res. Ara, maravell me molt de vos e de vostra saviesa, com vos sots mes aci en establiment; que be veets que no us podets tenir al poder del rey de França, que en negun lloch no hac atrobat contrast ni quil haga gosat esperar, si aci no. E per tal son yo molt despagat de vos, car lo rey de França es molt yrat e mogut contra vos; e he reguart que, si per força us pren, que ja li'en puxa nengu estar a preu, que vos, e tots cells qui son aci ab vos, no perdats tots la testa. Per que, yo, axi com amich e tengut vostre, vos prech e us consell que us retats al rey de França, e salvarets la vida a tants bons cavallers que axi son ab vos. E d'altra part lo rey de França fer vos ha tanta de honor e tant de be que hanch linatge de Cardona non pres tant per null temps. E no us faça reguart, que puxats esser reptat en nenguna cort de fe, ne de baya que ha-

Digitized by Google

gats feta a'n Pere d'Arago; car vos sabets que major es Deus que null princep terrenal; e sabets quel apostoli pot solre e ligar de fe e de sagrament, per ço com te lloch de Deus en terra. Per que yo us fare absolre al cardenal, qui es aci legat e te lo lloch del apostoli, de fe e de sagrament que haiats fet a'n Pere d'Arago. E consell vos que u façats. E no us ho consellaria, si no veya gran vostre profit.»

Quant lo comte hac dites totes aquestes paraules, respos li En Ramon Folch en axi:

«En comte, tots temps fos mon amich e yo vostre. Em fets semblança de amich de fet e de paraula per tots temps, sino ara. E vos deyts que vos vos maravellats molt de mi, com yom son mes aci en establiment per ajudar a mon senyor lo rey d' Arago; mas yom maravell molt com vos m'havets dit e consellat que yo traixcha aquest lloch a mon senyor quil m'ha acomanat, e que per mi perde tots temps linatge de Cardona bona nomenada, e guany nom de bar e de falsia e de traicio. E quant deyts que vos me farets absolre al cardenal de fe e de sagrament, yo creu be quel cardenal me poria absolre quant a Deus, mas som be cert que no poria absolre de mala fama e que les gents tots temps no parlassen de mi. Don, yo us responch breument sus aci, sens altre acort: que, ara ne d'aqui avant, de aquest fet nom parlets; que fort me seria greu, e donarvos ho ia a conexer mantinent; que be vos dich que, llevat vos, no es hom null al mon que de aytal raho m'hagues res dit ne parlat, qui ja valgues guiatge ne sagrament que fet li hagues, que mantinent nol fes tot lancegar. E ab aytant tornat vos en de part de Deu a cell qui us hi ha trames, e guardats vos d'uy mes que no m'aportets aytal missatge.»

E respos lo comte de Foix: «En Ramon Folch, massa sots rebeu e cuytos en vostra resposta; que bem plaguera que us fossets acordat ab vostre cavaller, si aço que yo us dich seria vostre profit o no. E creu que, si u fassets, no haguerets respost axi. Ara, mal e greu quem sab, dich vos ho de part del rey de França: que us apparellets dema mati de la batalla.»

E respos En Ramon Folch: «En comte, yo no son tan rebeu en ma resposta com deguera esser, segons la demanda quem feyets. E si yo n'hagues demanat de consell a mos cavallers, creu qu'ells lom donaren bo e leal sens tot si. E si di-

Digitized by Google

xexen als, nols ne creguera. Per que us dich ço que ja us he dit altra veguada. Per que us prech que d'aqui avant nom parlets de aqueix fet. E pensat vos e el rey de França e tot son poder de donar quantes batalles vos vullats; que yo son apparellat, huy e dema, e tots temps quel cor vos ho digua, de esperar aquelles, e encara de donar batalles a vosaltres com vigares me sia.»

Quant aço hac dit En Ramon Folch, partis lo comte devant ell e torna s'en al rey de França e al cardenal; e dix los la resposta que li havia feyta 'En Ramon Folch; e ells foren ne molt yrats. E com ho hagueren oit, dix lo cardenal; que ans no vendria deu dies que ells li'n havrien car ves sus al cos, a ells e a tots cells qui ab ell eren.

Ab tant lo vespre fou vengut, e els Francesos hagueren parades lurs tendes e llurs pavellons sus al pla, riba de l'aygua qui passava devant Girona: e puix soparen e vegueren a llur guisa; e sol nos guardaren de res, car nos pensaven que res los pogues noure En Ramon Folch, segons que d'amunt es dit, havia fet dedins manament· que nengu nols ixques defora per avinenteha quen ixques ne hagues. Mas los serrayns ballesters no se volgueren estar per ell; ans, com no s'en pogueren exir per les portes, trencaren celadament huna paret que havien feta fora lo mur, prop la barbacana, e feren hi hun forat sotil; e per aquell forat ixqueren ne tro a xixanta homens de peu, ab llurs ballesters e ab llurs coltells a la cintura. E quant vench al primer son, anaren s'en tots ajustats a les primeres tendes que trobaren. E esdevengueren a huna tenda de hun cavaller de Normandia, que sopava llavors ab companya de cavallers francesos que ell havia convidats aquell vespre. E quant foren a la porta de la tenda, pararen llurs ballestes e entraren dins ab llurs ballestes parades; e occiren hi cinch cavallers, e prengueren vius trenta huyt homens de la companya d'aquell cavaller de Normandia, e ligaren los be. E ans que fossen sentits, tornaren s'en dins la vila per aquell forat que havien fet apres la barbacana. E En Ramon Folch ne negu non sabien res de aquest fet, e maravellaren s'en molt; e fo despagat dels Serrayns com eren gosats exir, menys de sabuda sua, fora la vila. Mas d'altra part, com veu que tan bels n'havia pres, perdonals e hac ne gran goig.

Digitized by Google

E lendema mati, quant los Francesos se llevaren, trobaren aquells cinch cavallers morts dins en les tendes; e maravellaven se molt qui u havia fet; e cuydaren se que alguns Catalans qui eren ab ells venguts de la terra del comte de Foix, ho haguessen fet; e prengueren ne dos, e peniaren los per la gola.

E En Ramon Folch, qui veu que dos homens havien peniats, conech en lo vestir que Catalans eren; e sabe li molt greu. E per fellonia pres aquells trenta huyt homens que havien amenats los Serrayns en la ciutat, e feu los tots peniar per los peus en torn del mur de la ciutat. E el Francesos conegueren que aquells de la vila havien fet aquell mal, que havien morts aquells cinch cavallers. E guarniren se huna companya de cavallers, qui eren tro a quatre cents a cavall, e entraren dins aquella vila que es fora lo mur vell; e vengueren a huna plaça gran e ampla qui es al entrant del call Juich, e acostaren se a les portes. E aquells de dins estigueren arreats, e nos mogueren tro que los Francesos foren a les portes. E llavors En Ramon Folch feu obrir les portes e baxar les cadenes de aquella part; e donaren salt deffora, tro a xixanta cavallers armats, e tro a quatre cents servents ab llurs armes; e feriren ardidament en los Francesos ab les astes esteses; que nols valch guarniment que aportassen, que a la primera ferida abateren mort lo nebot del senyor de aquells quatre cents cavallers; e ells Francesos giraren lurs costes e meseren mans a fogir. E puix reconegueren que nebot de llur capitani era romas, e tornaren altra vegada tro sus a la porta per llevar aquell qui jaya mort al camp. E entrels altres acosta s'i mes l'oncle, ço es assaber lo senyor de aquells cavallers. E acostas tant al mur que huna pedra li vench d'amunt, de la bestorra qui es sobre la porta; e dona li tal colp sobre l'elm que aportava al cap; que del cavall lo abate a terra mort fret. E axi romangueren hi lo oncle e lo nebot. E los altres cavallers francesos, qui veren llur senyor mort jaure en terra, ajustaren se tots a huna mota e poderosament esperoearen tro sus a les portes. E En Ramon Folch quils veu venir recollis ab tota sa companya dins la vila. E tancaren les portes. Mas los ballesters foren per les ballestes e per los murs d'altre part. E deserraren les ballestes que havien, ben forts; e gitaren cayrells e pedres sobre aquella mota de cavallers francesos, axi quen occiren molts en

Digitized by Google

nafraren gran res. E hanch no hagueren poder los Francesos de llevar llur senyor qui jaya mort en terra; ans dues vegades lo havien quaix levat; e soptaven los tant los ballesters qui eren lla dins, que lexar l'hagueren. E quant veren que nol podien levar e que y havien molta companya perduda, e que res no y guanyaven, tornaren s'en, envergonyts de llur senyor que hagueren perdut e d'altra part companya assats, e vengueren al rey de França, ab gran dol que mogueren per llur senyor.

E el rey de França fo molt trist e despagat, car aquell cavaller era mort qui era hu dels nobles cavallers que ell hagues en sa ost, e son nebot atressi, dels millors cavallers del fet d'armes que fossen en França. E tuyt plangueren lo tot aquell dia, que pus no combateren.

E En Ramon Folch feu exir servents al vespre deffora, e feu aportar los cossos de aquells cavallers morts sus al peu del mur. E tuyt dixeren li per que u feya, que mes valria que hom los gitas luny del vall fora, per tal que no faessen pudor. E ell dix que non faria res, per tal com los Francesos se aventurarien de llevar aquells cavallers morts, e ans que nols ne havrien llevats, moririen dos tants, com sis feren.

Quant vench en l'altre jorn, los Francesos, ço es assaber huna companya de cavallers e de servents, volgueren llevar aquells cossos qui jahien al peu del mur, mas non hagueren poder. Ans tota vegada que s'i acostaven ne morien aytant e pus. E quant veren los Francesos que axi era, lexaren los estar hi, qui s'i jaya que s'i jagues. Mas lo rey de França feu parlar pleyt a'n Ramon Folch: que li donaria hom cincentes llivres torneses, e puix proferiren li'n mil, e que lexas levar aquells dos cavallers, oncle e nebot, que jayen morts al peu del mur be havia tres o quatre dies. E En Ramon Folch respos: que, si hom li donava cent milia llivres, que nols porien haver, nels lexarien levar del camp; car ell dix que havia prou moneda a tota res, mils que ells que eren deffora. Mas trames a dir al rey de França que, per ço car havia oit dir que aquells dos cavallers morts eren estats bons homens e honrats, e per ço, e no gens per guardo que ell volgues n'esperas haver del rey de França ne de nengu, mas, per valor de si mateix e per cortesia, quels levassen si levar los volien.

Digitized by Google

De les quals coses fo molt pagat lo rey de França d'En Ramon Folch, e tench lo molt per prous, e agrail ho y molt; puix trames hi tro a deu servents, menys d'armes, qui, ab voluntat d'En Ramon Folch, levaren los cavallers d'amunt dits.

E puix los ardits e les mescles se feyen tot dia entre cells de llahins e cells deffora, los quals tants foren que longa cosa seria de retrer. E per tal lexarem a parlar huna peça del setge de Gerona, e parlarem de les galeres e de la altra armada del rey d'Arago e del rey de França, primerament dels frontalers quel rey d'Arago establi entorn Gerona.

CAPITOL CLVII

Dels ardiments que feyen los cavallers de Catalunya quis posaren en frontera e corrien tot dia a fer mal a la ost del rey de França.

Diu lo compte, que, quant lo rey d'Arago s'en fo vengut a la ciutat de Barcelona, e hac desemparat tot Ampurla e tot Girones. levats los castells e les forces d'amunt dites, e puix hac estat hun temps aqui, hac entes quels Francesos tenien assetiada la ciutat de Gerona; e trames missatgers, dos o tres vegades, en Arago, per los quals feya assaber a homens de viles e de ciutats, e a richs homens e barons de Arago ço quels Francesos havien fet contra ell e sa terra; per quels pregava, com a bons vasalls, que li vinguessen ajudar tots ensemps, que ab sa bona ajuda, ell se cuydava venjar de sos enemichs e car vendre a ells ço que fet li havien. Mas los Aragonesos, aquella saho, e be havia hun any passat, que no eren be ab lo rey per algunes franquees que li demanaven, segons que d'amunt es dit en aquest libre mateix; per que hanch negun molliment ni negu no y volch venir, sino tan solament don Pedro, frare del rey d'Arago, ab sos cavallers. E el rey qui viu que no li acorrien be ses gents, ne era be ajudat per aquells, no gens per flaquea de cor, mas per no poder, car los seus ajudar no li volien, gita aquest fet a no cura, e pensava y menys que si guerreias ab un sotil cavaller de sa terra; mas

Digitized by Google

que caçava e menjava e bevia e sajornava a Barcelona e no havia cura de res. Mas los barons els rich-homens de Catalunya, qui tots temps foren feels e obedients a lur senyor lo rey d'Aragó, axi com a bons vasals e naturals, quant veren quel rey nos havia cura de aquest feyt, per fellonia hagueren llur acort e vingueren li devant hun dia; e dixeren li aixi:

«Senyor, nos veem e conexem que vos sots despagat de algunès gents vostres, e no menys de raho. Si alguns fan vers vos coses que a vos no placien, mas gens per tot aço no deu tornar en dapnatge de nos altres tuyt e de nostra terra e de vostra, qui mal no y mir. Nos vehem e sabem lo poder ab quel rey de França es passat en Catalunya; sabem encara mils, que no volriem que, per astre o per desastre nostre, havem perdut, menys de colp e menys de ferida, mes de terra dins hun mes que no deguerem haver perduda dins deu anys. E ara tot dia estam a ventura de perdre lo sobre pus quins es romas, e majorment si vos ho gitats a no cura e sots nechligent d'aquest fet. Per que, senyor, pregam vos e clamam vos merce tuyt ensemps; que lexets estar vostra felonia e vostre despagament, e fets vos socoriment de aço que porets, en guisa que puxam vivre, nos e nostres cavallers que no volen als; e puix acostar nos hem als francesos, e metrem los frontales en torn del setge a totes parts, e irem los fer alguns ardits e algunes esdemeses tots dies, que no parrega que haguen ells atrobada en Catalunya gens sens cor; car gran res valria mes a nos que haguessem perduts los cossos e ço que havem en aquest fet, per rahó d' armes, que si per nos, que estam ara e sajornam en les ciutats com a mercaders, era ahontada e menys preada tota la cavalleria de Spanya. Per que, senyor, vos pregam e us requerim altra vegada que: vos nos façats a aço tan soficient resposta de fet e de paraula, que sia a honor vostra e profit nostre e de tota vostra terra per tots temps.»

E quant aquestes paraules hagueren dites los richs homens de Catalunya al rey d'Arago, respos lo rey d'Arago axi:

«Barons, no creu que sia null rey de crestians al mon que tantes per tantes haga tan bones gents ne tan bons vasalls e tan naturals a son senyor com yo he de vosaltres. E mostren ho primerament los fets e les obres, e puix les paraules ab que mostrats lo bon cor e la bona voluntat que vers mi havets tots

vosaltres. Agraich vos molt ço que dit havets, e son be pagat vostre. Ara, es esdevengut que, en aquest fet que es entre nos, som nos de la huna part, e puix tot lo mon de l'altra. En la qual, jat sia que hagam pres hun poch de dan, a la fi, si a Deu plau, nos tornara en honor e en gloria de mi e de tots vosaltres e de tot hom que sia en ma terra: car si perdem en aquest fet, cell qui menys hi perdra sere yo, llevat la desonor. E quan a mi, tota vegada tench en ma ma de fer aquell plet que yo vulla ab los Francesos; mas guart a vosaltres e l'estament de la terra, que no seria bo ne profitos. E yo, barons, no son sino hun cavaller. E entrels altres, sim pot romanir lo cavall e les armes, aytan ben cuyt vivre de cavalleria com nengu qui hic sia; mas no seria bon cuydat ne bon pensament aquest a vosaltres. Por que, pus que tan be ho havets dit de paraula, yo us ho agraeixch molt, e grayr vos ho he molt mes si en obra ho metets. E no es enteniment meu que altra força vos ne faça; mas, si fer ho volets, que u façats, e si no que us ne lexets. Mas, si u fets e si res me romar, ço que he em romandra partire tots temps ab vosaltres. E pensats vos de aparellar ab vostres cavalls, que yo us dare e us quitare en aquella manera; e vosaltres ne pasarets be, e es acostumat en Catalunya tots temps. En breus dies, pus despertats men havets, sere ab vosaltres. Mas entretant fare aparellar galeres e alguns quins defenen la ribera de la mar, si venien aquelles dels Francesos. E vosaltres yrets vos en; e fets ço que vigares vos sia. Mas tench per bo, si vosaltres ho conexets, que bo seria que estigats los huns a Estalrich qui es prop de Girona a cinch llegues, e los altres a Besalu. E axi porets correr dia e nit, e fer mal en la ost dels Francesos, salvant que no dich gens que aventurets lo fet, tro yo puxa esser ab vosaltres.»

E quant lo rey hac dites aquestes paraules, ells li reteren grans gracies. Ab tant lo rey aparella de quitar los cavallers; e aparellaren se tots, e anaren se vers Estalrich. E aqui trameseren N'Ambert de Mediona ab xixanta cavallers armats e ab dos milia servents que estiguessen per frontalers a Besaldu, e los altres richs homens e cavallers romanguessen a Estalrich. E faeren venir molta vianda de Barcelona, e estigueren aqui en frontera, e feyen aqui tots dies molt bells ardits; e corrien tots dies tro sus en les tendes de la ost dels

Digitized by Google

Francesos, e occien los homens a cavall e a peu; e corrien tots dies los camins, e prenien ne com cent com dohents adzembles, o mes o menys, segons ques esdevenien, que aportaven les hunes viandes, e les altres armes, e les altres moneda a les osts dels Francesos. E feyen aqui gran guany en moltes maneres que seria llonga cosa de recomtar; e amenaven presos, com cinch, com deu homens, o mes o menys, segons que atrobaven; els servens venien los, axi com si fossen Serrayns; que, per menys de cinch sols, havia hom hun Frances, qui comprar lo volgues. E axi staven tots dies los cavallers catalans del rey d'Arago en fer ardits e encontres. E prenials ne tambe que, nulla veguada, per pochs que ells fossen e los altres molt, no trobaven quils gosas esperar.

El rey d'Arago d'altra part qui era romas en la ciutat de Barcelona, feu endreçar e aparellar en deu dies onze galeres que y havia alli. E foren almiralls En Ramon Marquet e En Berenguer Mallol, ciutadans de Barcelona. E aquelles galeres estaven surgides en la plaga per deffendre la plaga, si altres n'i venien d'altra part. E per ço quels homens de Barcelona haguessen menys de reguart, lo rey feu fer hun vall ample e pregon en gir de la ciutat, ab mur de terra que hi feu fer riba la mar e tot trancat de ballesteries. E de vint en vint braces feu fer cadafals de fusta riba lo vall; e entre dos castells feya fer huna brigola; e axi enforti la ciutat, en manera que paria que no temes nengunes gents.

E d'altra part, lenys armats e barques armades de cossaris de Valencia e de Barcelona e de Taragona e d' altres logars, ab volentat del rey, anaven tot dia costeregant la ribera entro sus a Narbona, amagadament, que nols ves l' armada del rey de França. E atrobaven barques e lenys cuberts, carregats de viandes e de robes e d'altres coses qui venien de Macella e de Monpeller e de Prohença a la ost del Francesos; e amenaven los s'en ab gran guany que y feyen, e donaven la quinta al rey.

E entre los altres cosaris si n'i hac hu, qui era de Alacant, qui havia nom N'Albesa. E aquest N'Albesa, ab alguns companyons arma hun lenyate de vint e huyt rems; e aquest leny era be spalmat; e era millor de rems que leny que hom sabes en tota la ribera. E puix partis hun dia de Barcelona, e pres molta de la mar a enfora, e golfeia atravers, per tal que nol

Digitized by Google

vees l'armada del rey de França qui era a Roses e a Sent Feliu de Guixols e a Coplliure; e vench s'en a la punta del Guerau de Narbona; e acostas tant a terra prop de huna rocha que de la huna part batia de rems en terra. E feu donar tants grans llats al leny que tota la carena mostrava vers la mar; axi que de luny paria que fos rocha, per tal com lo leny era de fresch espalmat e blanquejava. E mentre que ell estava axi, vench huna caravana de barques de Macella, carregades de vi e de roba dels Francesos, e eren tro a tretze barques; e hanch sol nos guardaren del leny armat, car cuydaven se que fos rocha; e les set de aquelles barques surgiren en mar foral Guerau e ormegaren se dins. E quant vench al vespre. N'Albesa feu dreçar lo leny armat, e bate de rems, e entra s'en dins lo Guerau: e troba y aquelles set barques d'amunt dites, e d'altra part onze que ja y eren, sens defensio que no trobaren. Cells del leny d'En Albesa ab ell ensemps muntaren en les barques, e prengueren les, e ligaren tots los homens que y trobaren mercaders, e huns e altres, e puix carregeren lo leny de les pus belles robes que y trobaren, e de moneda vella d'argent, e de altres coses nobles; e dues de aquelles barques atressi carregaren de la millor roba que y sabien; e puix N'Albesa feu metre a fons les quinze; e axi, ab lo seu leny e ab dues barques carregades de roba, ixques del Guerau, e occis tots los homens que atrobar hi poch, llevats aquells qui eren de gran rehemcio; e puix, ab aquell guany que havia fet, vench s'en a la ciutat de Barcelona ab gran alegria. E aqui feu encant de la roba per huyt jorns. E entre la altra roba troba y tres tendes, les pus belles que hanch fossen vistes en nengunes terres; de les quals la huna era del rey de França; e caberen hi be mil cavallers a gran ayre dedins; e preava la hom be quinze milia sous barcelonesos. E quant hac fet son encant, troba que havia guanyat en aquell viatje prop de cent milia sols de Barcelona. E puix estech en Barcelona ab sos companyons, asolaçant e deportant se ab la moneda dels Francesos. E puix torna hi moltes vegades ab lo seu leny, ab aquesta maestria que ja havets oida; e prenia barques e tarides e altres lenys e vexells, e venia s'en a Barcelona. E de aquest ardits e d'altres pus bells feya N'Albesa sobre mar, e alguns cosaris que y havia, que seria longa cosa de comtar.

Digitized by Google

Quant En Ramon Marquet e En Berenguer Mallol, almiralls de les galeres del rey d'Arago, veyen que N'Albesa e els altres cosaris guanyaven tant ab lenyatons e ab barques armades, tengueren se per fort mal exits, car ells no podien res guanyar ab aquelles onze galeres, ne havien fet encara negun ardit. E vengueren s'en devant lo rey un dia, e demanaren li licencia quels lexas anar a la armada del rey de França. E lo rey respos e dix los axi: «Barons, vosaltres sabets aytant be com yo qu'en la armada del rey de França, son be cent galeres o pus, e d'altres lenys be altres cent, qui lla, qui ça; e vosaltres no sots sino onze galeres e no pus. E yo no menys creu que, si eren les altres dos tantes que vosaltres, guanyassets, ab Deus qui us ne ajudas! Mas tant de les altres ni ha, a huna de les vostres deu o pus, no m'es vigares que sia faedor que vosaltres anets lla per nengun tall; que basta que defenats la plaga de Barcelona. E si fer ho podets, no havrets fet poch. Mas he ja trames, segons vosaltres sabets, tres o quatre vegades en Cecilia missatger, que vingua la armada que y es; e creu que hi sera en breu. E llavors porets fer ço que vosaltres deyts. Mas yo conech lo vostre bon cor, e agraeixch vos ho molt ço que dit m' havets.»

E respos En Ramon Marquet per si e per En Berenger Mallol: «Senyor, si Deus ho vol, la armada de Cecilia vendra en breu ab guany molt per mar e per terra, si a Deu plau; mas entretant, si vostra merce es quens lexets anar per assajar quina armada es aquella tan gran del rey de França?» E respos lo rey: «Barons, puix aço ho deys, no us ho vedare. E anats hi en nom de Deu; e fets ço que vijares vos sia; que del fet de la mar mes ne sabets que no yo.»

Ab tant los almiralls d'amunt dits feren recollir los mariners e tota llur companya, e les galeres partiren se de Barcelona e prengueren de la mar molta en fora, per tal que no fossen vistes, tro que fossen en la armada del rey de França. E quant se foren be empelegats e hagueren anats be tres jorns o pus sobre mar, trameseren huna barcha armada per scusir la armada del rey de França. E els de la barcha, quant se foren acostats á la armada, veren la, que paria que fos bosch, tanta e tan gran era. E tornaren ho a dir a'n Ramon Marquet e a'n Berenguer Mallol: que no seria ardiment, mas follia, si

Digitized by Google

ferien en aquella armada; e que aytant los valia ques gitassen en mar; que nengu no poria escapar per res, si ho feyen. E axi los almiralls del rey d'Arago d'amunt dits veren y conegueren que no porien res fer, e tornaren s'en a Barcelona. E quant hagueren estats en Barcelona tro a quinze jorns, tornaren hi altra vegada per aquell cap mateix; e hagueren sabuderia que la armada del rey de França era ajustada axi com d'abans, e tornaren s'en envergonyats a Barcelona. E a cap de dies tornaren hi altra vegada, e pres los axi com ja havets oyt. Per que alguns homens de Barcelona, e majorment lo poble que axils veyen anar e tornar tot dia, e no feyen res, maldeyen los, e metien los en fama que En Ramon Marquet e En Berenger Mallol havien presos diners del rey de França e eren logats que no ferissen en la sua armada.

E quant los almiralls del rey d'Arago d'amunt dits hagueren enteses aquestes paraules e que esta fama corria contra ells en la ciutat de Barcelona, hagueren gran reguart. E hagueren llur acort entre si: que mes los valia morissen ab bon nom, que si tan mala fama se seguia contra ells. Per que ordenaren que, si ells als no podien fer, e que si sol eren ab dos galeres, si devien ferir en l'armada del rey de França ques quels en preses, e que null tems no torhassen en Barcelona, pus huna vegada ne fossen partits, tro que ferit hi haguessen, o fossen tots morts, o guerrejasen ab llurs enemichs. Ab tant, com vench hun divendres a vespre, los almiralls del rey d'Arago ab llurs mariners, ab llurs ballesters e ab llurs sobresenyals, recolliren se en les galeres, e partiren se de Barcelona: e vengueren s'en aquella nit devant Sent Feliu de Guixols; e dexaren de tras l'armada del rey de França major, e puix trameseren huna barcha armada per espiar si la armada major del rey de França se era tota ajustada axi com d'abans. E hagueren sabuderia per la dita barcha: quel rey de França havia triades de la sua armada vint e quatre galeres, en les quals havia mesa tota la flor de la sua armada, axi com dels millors mariners e ballesters que ell hagues en la armada; e aquelles vint e quatre galeres, que s'eren apartades entre Roses e Sent Feliu e que volien anar a Barcelona.

Digitized by Google

CAPITOL CLVIII

Com onze galeres del rey d'Arago desbarataren vint e quatre galeres del rey de França.

QUANT los almiralls del rey d'Arago hagueren aço entes, e saberen aço per cert, hagueren gran goig e gran alegria; e no se trigaren gayre, mas que bateren de rems, e sus, a ora de vespres, hun poch abans, foren lla hon aquelles vint e quatre galeres eren. E sempre que les veren, cridaren los ques aparellasen de la batalla. E l'almirall de les vint e quatre galeres, qui veu que aquestes onze demanavan batalla, e que non venien pus, hagueren gran goig e tengueren les per llurs. E meteren se en escala ab les vint e quatre galeres. E les onze galeres del rey d' Arago totes ensemps feriren en mig lloch de aquelles, lla hon veren estar l' estandart major en la galera del almirall; e feriren de tal virtut que d'oltra les passaren totes, e partiren les en tres parts, mal llur grat; axi que les set galeres de aquelles vint e quatre romangueren en mig de les onze galeres del rey d'Arago. E aqui los Catalans de les galeres del rey d'Arago, ab sos coltells al puny, saltaren en aquelles set galeres; e axi com a homens folls que no guardaven nulla res, ans sols nos guardaren ne duptaren nulla cosa, mas que ferien ab llurs coltells de ça e de lla, e d'amunt e d'avall, á tots parts, de popa a proha; axi que alguns per morts e altres per nafres mortals vuydaren aquelles set galeres, que no y romangueren entre tots lo cos, docents homens; e preseren los, e puix lexaren se anar a les altres; e primerament a aquelles qui eren de la banda de mig jorn, les quals eren armades de homens de Narbona. E hagueren ab ells gran batalla. Mas a la longa los Narbonesos no pogueren soferir la batalla, enans se reteren tots. E los altres de Masella, qui estaven de la banda vers llevant, que veren aço, bateren de rems e fugiren al mils que pogueren vers la armada major del rey de França; e totes les altres romangueren desbaratades e preses.

Digitized by Google

E eren per comte aquelles que preseren e retengueren set; mas, si be les altres s'en anaren, be havien perduda la mitat de la gent e del arnes. E En Ramon Marquet e En Berenger Mallol, almiralls de les galeres del rey d'Arago, quant hagueren preses les set galeres d'amont dites, reconegueren aquelles qui eren preses, e trobarenhi entre altres, que y era romas pres l' almirall major de aquelles vint e quatre galeres del rey de França. Era cavaller, per nom En Guillem de Lodeva. E preseren ell e los altres que los fo vigares e fossen de reemsio, e meseren los en huna galera. E puix triaren de aquelles set galeres les cinch; e les dues que romanien meseren hi los mariners e els galiots que havien presos; e puix ab ells ensemps meseren les a fons; e ells vengueren s'en, ab les llurs onze e ab les cinch que hagueren guanyades, vers Barcelona.

E quant hagueren anat tro a deu milles, la armada major del rey de França, qui era a Palamos, ixque devant ells. E los almiralls del rey d'Arago qui veren aço, no pogueren als fer; e desempararen les cinch galeres que s'en menaven, e trasqueren ne l'almirall En Guillem de Lodeva damunt dit, ab d'altres, e puix meseren les a fons. E quant aço hagueren feyt, bateren de rems e feren la via de Mallorqua, e empelegaren se fort a la mar E ab tant la nit sobrevench, e la armada del rey de França no sabe quina via se feyen les galeres del rey d' Arago, car no les veyen. E axi hac a romanir l'encalç aquella vegada.

E les galeres del rey d'Arago, tota aquella nit, a rems e a veles, anaren tant que lendema, ora de tercia, foren en Barcelona E entraren per la plaga ab gran goig e ab gran gatzara. E puix los almiralls llivraren los presos al rey e reconegueren quin mal havien pres. E no trobaren que haguessen perdudes sino quatre persones, salvant que y havia prop de quatre cents persones nafrades, de les quals n'i moriren prop de trenta cinh. E el rey d'Arago guarda los presos; e rete gracies a Deu, com tan gran victoria havia donada a les sues galeres contra cells de sos enemichs.

E mantinent lo rey d'Arago trames huna barcha armada en Cecilia, e feu assaber aquesta batalla e aquest desbarat de les galeres del rey de França a la regina e a'n Jaume son fill e a tots los homens de Cecilia, per tal que haguessen goig tuyt e

Digitized by Google

que s'en alegrassen. E feyals assaber encara: com ell se maravellava molt com la armada de Cecilia no era venguda en Catalunya; per quels deya els manava: que, vistes les presents, la armada vengues a totes passades. E tantost com lo rey hac fet aquest manament, los missatgers anaren en Cecilia e comtaren aquestes noves a madona la reyna e a'n Jaume son fill; e ells hagueren ne gran goig e alegria gran; e no fo maravella. Mas la armada de Cecilia no podia venir tant y vaç en Catalunya, car havien a fer altres coses que avant oyrets.

Ara lexarem a parlar del fet de la armada e del fet dels ardits e de les batalles que feyen sobre mar, e parlarem altra peça de ço ques feya en terra.

CAPITOL CLIX

Com lo rey d'Arago ab tota sa cavalleria passa devant la ost dels Francesos; aço fo lo san jorn de santa Maria d'Agost, en lo any de Nostre Senyor 1285.

Quant lo rey d'Arago hac estat lonch temps en la ciutat de Barcelona, segons que d'amunt es dit, e hac ordenat sos fets per mar e per terra, hac en volentat de anar ell personalment vers Gerona e de donar als Francesos batalla, si les sues gents pogues replegar. Per que mantinent trames ses lletres als barons e als cavallers e a homens de ciutats e de viles e de tot lo comtat de Barcelona generalment, per les quals los feya assaber l' estament de la ost dels Francesos, com eren minuats de llur poder, per raho de malalties e de pestilencies que Deu los havia donades en llurs osts, e per raho de molts assaigs e de molts ardits quels cavallers seus havien fets sobre ells; e per ço era enteniment seu donar batalla a ells en dia sabut; don requeria e pregava a tuyt generalment, e singularment a cascu, per la fe e per la naturalea que a ell havien haguda tots temps, que ell los assignava dia que ells fossen ajustats lla hon ell fos, per fer lo seu manament; e aço per res no fallissen.

Digitized by Google

El rey, quant hac trames per aquesta raho sos missatgers per Catalunya e per tot lo comdat de Barcelona, trames N'Amfos, fill seu major, en Arago ab lletres e ab pregaries de aquella raho mateixa a tots los Aragonesos. E ell apres partis de la ciutat de Barcelona, e vench s'en a hun monastir de monges negres qui es en Catalunya, e es lloch de gran devocio hon Deus ha fet a tot hom moltes miracles e vertuts; e el lloch aquell es apellat Senta Maria de Monserrat. E es lloch molt salvatge e agrest, e entre grans muntanyes e feres assetiat. E aqui lo rey estech, e vella tota huna nit devant l' altar de madona santa Maria; e pregala de bon cor e de bona volentat molt homilment; que li acabas merce, ab lo seu fill Jesu Crist, que ell li fes ajuda e valença, en tal manera que sos enemichs portassen la penitencia de les sobres que fetes li havien; ço es assaber, car li eren entrats en sa terra no degudament; e coneguen se que major cosa es lo poder de Deu e de la sua santa virtut que d'ells, que havien llur fe e llur esperança en superbia e en orgull, e per raho de les gents moltes e del tresor gran que havien ab si.

E quant lo rey hac vellat tota huna nit, lo bon mati, oyda la missa, oferi ses presentalles a madona santa Maria. E puix partis de aquell lloch ab tota sa companya, e vench se d'amunt per lo cami de les montanyes, entro que fonch vengut a Estalrich. E aqui ell troba los barons e los richs homens de Catalunya que estaven aqui en frontera. E tuyt hagueren gran goig de la sua venguda. E aqui ell se pensa que, si ell podia establir hun puig qui es prop de Gerona, qui ha nom Tudela, que seria gran profit seu, per tal que, si stablir lo podia, nos temia que nengunes gents l'en gitassen. Era lloch hon pogueren estar los barons tots de sa terra, a dia sabut de la batalla, mils que en negun altre lloch. Per que, quant lo rey hac estat a Estalrich algnns dies, hun dia feu manament a tots los cavallers e altra companya, que lendema fossen tots apparellats, ab llurs armes, de seguir a ell lla hon ell volgues. E tots feren la sua volentat; mas no sabien res de son cor hon volia anar, mas que ell anava primer, els seguien lo, axi com fan les ovelles a llur pastor.

E quant vench lendema mati, foren tuyt apparellats, axi com lo rey havia manat. E el rey allonga lo ardit tro al vespre

Digitized by Google

que quant foren dos o tres ores passades de la nit, e els cavalls haguèren rosa la civada, el rey e els cavallers hagueren dormit hun poch, guarnis lo rey, e feu guarnir tots los altres cavallers a cavall e a peu. E quant foren tots guarnits, eren tro a cincents cavallers ab llurs armes, e tro a cinch milia servents, entre almugavers e huns e altres. E meseren se al cami tot dret vers Girona. E cavalcaren tan la nit que, al jorn, com lo sol començava de exir e de apparexer sobre la terra, foren sus d'amunt Girona; e passaren devant la ost dels Francesos, axi prop que no y havia hun tret de ballesta entre los huns e los altres; ans, si parlassen alt los huns, pogueren oyr los altres ço que deyen; que no y havia sino huna aygua en mig, qui ha nom Teer.

E axi com passa lo rey ab sa companya, feu anar primers los servents ab llanses e ab ballestes, e cent cavallers quils livra per guarda. E ell ab trecents cavellers posas al mig lloch. E de tras venguaren les adzembles ab llurs ambles e ab cent cavallers en guarda. E passaren ben esperts e afrontats, que hanch no trobaren qui res los digues; ans los guardaven los Francesos, es maravellaven, axi com si vesen hun ase volar; e nos pensaven gens los Francesos quel rey d'Arago fos aqui. E En Ramon Folch e cells qui eren en stabliment en Girona conegueren bè quel rey era aqui; car bes pensaven que negun hom del mon no gosaria passar allens, ne aventurar se tan fortament, sil noble rey d'Arago no y fos. Per que, aytant com los veren, cridaren tuyts a grans cris: «Arago! Arago!» E cuydaven se quel rey d'Arago volgues ferir en la ost. Mas lo rey passa gint e suau, segons que d'amunt es dit. E quant veu que nengu no li exia, ne a ell atressi no li era fahedor que feris en ells, pus ells, que tants eren, no li deyen res, ana s'en avant ab tota sa companya, tro que la ost del rey de França les hagueren perdut de veer. E puix ell travessa per hun cami e puga s'en al puig de Tudela de que us havem ja parlat d'amunt. E estigueren alli tot aquell jorn.

El rey de França d'altra part ajusta sos cavallers e demanals de consell, que creyen que fossen aquelles companyes; e tuyt dixeren llur seny. E axi com foren molts, foren de molts enteniments. Mas lo rey de França, quant tuyt hagueren dit, dix son enteniment:

Digitized by Google

«Barons, yo he be entes ço que cascun de vosaltres havets dit. E pot esser que ço que algu ha dit que sia veritat e s'esdevingua axi. Mas ya no u creu; ans me pens, saül lo consell de vosaltres, que aquella companya qui es allens passada, sien cavallers de Pere d'Arago qui van correr al cami de Castello d'Ampuries; car per ventura han espiada alguna requa de adzembles e alguna altra cosa, en quels es vejares que puxen guanyar. Per ço façam axi, si vosaltres ho tenits per bo. Trametam los de tras cent o docents cavallers, per veer que faran; e que tinguen ses talayes ça e lla per los puigs; e, si mester los es, facen senyal; e, si mes n'i ha mester, trametrem los prou companya. E si per ventura en Ampurla los podiem encloir, gran cosa seria.»

Quant lo rey de França hac aço dit, atorgaren li tuyt son enteniment, e consellaren ques faes axi. Ell mantinent hac e tria quatre richs homens de sa ost, e llivrals cent xixanta cavallers ab llurs armes, tots los millors e tots los pus sperts que ell sabia en tota sa ost. E anaren s'en, e faeren axi com lo rey havia manat. E cuydaren se quel rey d'Arago fos entrat correr en Ampurla Anaren s'en via dreta vers Castello, e hanch non trobaren nengunes ensenyes ne nenguna certenitat en tot aquell dia; e puix travesaren per munts e per plans e per muntanyes tota la nit seguent; e encara no saberen res del rey de Arago, hon sera ne que s'era fet.

E el rey d'Arago, segons que d'amunt es dit, quant se fon atendat al puig de Tudela, estech hi tot aquell jorn; e puix, aquell vespre, feu donar levada de bona ora als cavallers. E quant los cavalls hagueren rosa la civada, e fo miga nit, feu ensellar lo seu cavall; e vestis hunes espatleres de cendat; e ab la sua spa cinta sens altres guarniments, e ab deu o dotze cavallers, partis de aqui; e feu sonar la sua botzina, per tal que tuyt lo seguissen. E ell devalla s'en per lo puig avall; e tench lo cami de Besalu hon volia anar aquell dia, per endreçar e ordenar aqui sa frontera. E els richs homens e los altres cavallers qui oyren sonar la botzina del rey d'Arago, conegueren que ell s'en anava. E maravellaren s'en molt, com nols ho havia fet assaber. E tots e yvaç ensellaren llurs cavalls. E hanch no foren a temps a guarnir. Mas, tots desguarnits, meseren se al cami. E erraren la carrera per la qual lo rey s'en

Digitized by Google

anava, car lo rey s'en era anat pel pla e ells prengueren per la muntanya. E ab lo rey, segons que d'amunt es dit, no havia pus de deu o dotze cavallers, entrels quals no y havia negun rich hom, sino Don Pedro son frare, e hun altre rich hom d'Arago. E d'amunt per la muntanya eren aquests richs homens: primerament, N'Armengoll, comte d'Urgell, En Ramon de Moncada, senyor de Fraga, e En Simon de Moncada, fill del senescal de Catalunya, En Pere de Moncada, senyor de Aytona, e En Berenger d'Entença, e En Ramon de Cervera, senyor de Guneda, En Berenger de Puig-Vert, e En Guerau de Cervello, e En Alamany de Cervello, son frare, e En Berenger de Anglesola, e tota l'altra cavalleria, que eren be, entre aquells e aquests, e huns e altres, quatre cents huytanta cavallers. E els servents, qui anaven primers, foren se tant cuytats per la muntanya que, quant foren al pla devallats, foren primers dels del rey, anant per la carrera hon lo rey venia avant, be miga legua. E els cavallers d'amunt dits qui venien per la muntanya hanch no pogueren saber ne oyr negun ardit del rey en tota aquella nit, per que n'eren fort despagats. E quant vench sus al mati, com l'alba aclaria e el sol devia aparer sobre terra, ells foren sus alt en la serra de huna muntanya; e oyen tocar devant ells la botzina del rey; e regiraren se, e veren lo rey qui era lla jus, e hagueren gran goig; e devallaren s'en a ell. E aço fon lo jorn de santa María de Agost en l'any de Nostre Senyor 1285.

E els servents, segons que d'amunt es dit, eren se ades enantats per les dreceres de les muntanyes, e anaven s'en primers. E sus, com lo sol començava de exir sobre terra, ells guardaren devant ells e veren sus, al cap de huna serra hon ells sempre devien pujar, aquells cavallers francesos que d'amunt vos havem parlat, ab d'altres qui ab ells se foren ajustats, que tot lo dia passat e la nit havien cavalcat d'amunt e d'avall per saber del rey d'Arago noves. E com nol haguessen trobat, lavors tornaven s'en vers Gerona, a la ost del rey de França. E axi, per cas de ventura, eren esdevenguts alli. E els servents del rey d'Arago d'amunt dits, qui veren aquests cavallers d'amunt dits, nos cuydaven gens tuyt que fossen Francesos; mas deyen los huns que eren cavallers del rey d'Arago qui eren venguts d'amunt per lo cami de Vich, e ve-

Digitized by Google

nien ajudar al rey d'Arago; los altres deyen: que ans era N.' Ambert de Mediona que exia a carrera per acompanyar lo rey d'Arago, ab los cavallers que eren en lo stabliment a Besaldu; los altres deyen: que ans eren Francesos.

E mentre contenien axi, dix hun servent que y havia, molt spert, si bo e spert ne havia en Spanya, e havia nòm en Guillem Scriva, e en aquell dia, anava cavalcant sobre huna egua a la gineta: «Yo, dix ell, que son a cavall, ire entro a ells, e scosir los he qui son, ne quants poden esser.» Ab tant puny la egua en que cavalcava dels sperons, e vench corrent tro sus en los cavallers francesos, tant los fos prop, tro a mig tret de pedra. E conech als sobre senyals que Francesos eren. E apres crida á grans crits: «Arago! Arago! via a ells! Traydos! que Francesos son!» E los servents qui aço hagueren entes, lexaren se anar a ells ab pedres e ab llances e ab darts. E los cavallers, axi com a homens desesperats e que als fer no podien, ajustaren se en huna mota e estremaren se del camí; e tot gint e suau de llur pas cavalcaren tant, anant a poch a poch, e naven tant estrets que no paria que n'i hagues xixanta, que sol nos desmallaven nes desrengaven; mas soferien los colps quels servents los feyen. El servents, com á folls, pensaven de despendre llurs armes. E los Francesos cavalcaren poch a poch avant. E quant veren quels servents hagueren despes totes llurs armes, cridaren: «Mont-Joya!» e desrengaren, e dexaren se anar poderosament als servents, axi que tots los desbarataren tantost. E els servents fogiren de ça e de lla per les muntanyes, e gitaven les pedres de tras, mas poch los valia.

E el rey d'Arago, segons que d'amunt es dit, era romas de tras, que s'en venia cavalcant poch a poch ab tota sa cavalleria. E ell estant axi, vench li devant cavalcant sobre hun roci hun frare de la orde de Calatrava, e dix li axi: «Senyor, correts yvaç, que tots los servents que van primers son perduts.—E com! dix lo rey, ques aço?—Senyor, dix lo frare, be cinch milia cavallers francesos quils han donat salt aqui devant vos part a aquel puig, al pujant de huna serra.» El rey que oy aço, per ço com los demes dels cavallers eren desguarnits, aturas per guarnir; e appela En Pere de Moncada, senyor de Aytona; e dix li que replegas tots los cavallers que ja

Digitized by Google

eren guarnits e que se adevantas tot primer per capdellar los servents, e quels fes sperar, tro que ell fos ab ells ab tota sa cavalleria. E En Pere de Moncada replega, entre huns e altres, a huytanta cavallers, e devantas, axi com lo rey li havia manat. Mas no y fo a temps; que, quant ell fo alla, los servents foren ja desbaratats, si quen jahien en lo camp be huyt o nou morts. E En Pere de Moncada, quant veu aço, trames missatje al rey que cuytas. E lo rey encara no era guarnit; mas trames hi En Ramon de Moncada, senyor de Fraga, tro ab xixanta cavallers. E En Pere de Moncada d'amunt dit vench esperonant tro sus als Francesos e feri ardidament sobre aquells. Mas los seus cavallers no eren guarnits be, per ço com no eren estat a temps al guarnir. Axi, moriren en aquella ferida quatre cavallers, de aquells qui eren ab ell venguts. E En Ramon de Moncada, qui veu que tots los servents eren desbaratats e quels cavallers se desmallaven, pres a travers e volch esperar lo rey. Mas, tantost com ell se fon gitat, veu de tras si lo rey que venia tro ab cent cavallers; e ell quil veu venir volch altra vegada ferir als Francesos. Mas hun Frances li vench al costat a junta ab hun bordo, e feril per les costelles, axi que les cuyraces li esvay, e de tras li passa be quatre dits.

Ab tan, lo rey fo aconseguit, e vench ab sos cavallers esperonant ab llurs hastes esteses; e vengueren a junta als cavallers francesos; e feriren ardidament sobre aquells, axi que, la primera ferida, ne abateren be xixanta ab los colps de les llances. Mas ells eren tan guarnits que no havien pres altre mal, sino que eren cayguts. E no y havia servents quis mesclassen ab ells, sino fort pochs. E axi tornaren s'en tuyts en llurs selles, sino tres o quatre qui romangueren al camp e moriren puix. E aixi, quant hagueren fetes les juntes ab les llances, segons que d'amunt es dit, feriren se regeament ab les masses e ab les espases, de grans golps e de mortals; aixi que en tan pocha d'ora no fon hanch tan regea mescla ne pus fort batalla.

Entrels altres colps que s'i feren, sin feu lo rey d'Arago dos molt bells e naturals: que, axi com vengueren a la primera junta, lo rey ana ferir hun senyaler francés, qui aportava huna gran senyera vermella ab huna bara blancha de argent que y havia de llonch en aquella senyera. E el rey dona li tal

Digitized by Google

colp per mig los pits, que no li valgueren cuyraces, ni buch, ne negun guarniment que portas; que be li'n passa de tras miga brassa; si que la senyera caech en terra. E els cavallers del rey d'Arago, qui veren la senyera del Francesos caure, hagueren gran goig e tengueren llur fet guanyat. Mas los Francesos alçaren mantinent tres senyers, axi com a homens quis tenien per morts e no guardaven nulla res, mas ques deffensassen maravellosament. E cridaren a grans crits: «Mont Joya! Mont Joya! Bons xivallers avant!» E entrels altres vench hun Navares qui era ab los cavallers francesos e vestia hun esberc de ferre ab son cap mall e ab una cervellera en son cap. E vius quel rey d'Arago les feya gran mal de ses mans; e acostas a ell, e trames li huna escona muntera que aportava en la ma; e dona li tal colp en l'arço de la sella devant que de l'altra li'n passa be hun dit. E no plach a Deu que li fes negun dan ne mal; car be sapiats que, si dos dits fos venguda pus alta la esquona, e lo rey que no era ben guarnit, de part a part lo haguera tot passat sens tot si. E lo rey pres la escona ab la ma, e tira la tant fort que dos troços feu del ferre, si quen lo arço ne romas be tres dits. E de aço fa testimoni cell qui aço recomta en aquest libre, qui vehe la sella del rey e el ferre que y era romas. E pux lo rey puny son cavall dels esperons e acostas poderosament vers aquell qui la escona li havia tramesa. E dona li tal colp de la massa de coure sus al cap, que sempre lo abate a terra mig mort per lo coll del cavall. E el rey, que viu lo cavaller aquell qui era caygut e no era mort encara, ne ell no portava llança ab quel feris, apella hun servent, per nom Guillem Scriva, de que us havem ja parlat, e cavalcava sobre huna egua a la gineta; e el rey dix li, que devallas e quel occis aquel cavaller. E lo servent devalla mantinent, e mes tot son coltell per la paltrina del cavaller qui jaya en terra; si que mantinent mori. Mas al encorbar ques feu a fer aquell colp, altre cavaller frances li fo vengut de la part d'amunt, e trames li hun bordo que aportava, e feri lo per les lonzes, si quel servent romas mort al camp. El rey, qui viu aço, acostas al cavaller qui havia mort lo servent, e volch li donar de la massa al cap; mas nol estevench; e feri al cap del cavall, e dona li tal colp entre les orelles ab dues que el cavall e lo cavaller caygueren en terra

Digitized by Google

tantost. Si quel cavaller hanch no pogue pujar en sella, mas que mori a pochs dies com la batalla fou finida. E aquell cavaller era molt honrat home de gran poder, e appelaval hom senyor de Claramunt.

E puix la batalla s'enforti regeament; mas los cavallers del rey d'Arago per veritat havien gran reguart que no y hagues gran aguayt, o per astre o per desastre llur, desbarataren se los demes de aquells; axi que, com vench al estret mercat, nos atroba ab lo rey al camp ne eren romasos ab ell pus de vint e dos cavallers, entrels quals era don Pedro, son germa, e En Berenger d'Entença, e En Simon de Moncada, fill del senescal de Catalunya, e hanch no y hac mes richs homens de aquests. Mas lo rey, ab aquests richs homens e ab los altres qui eren ab ell romasos, ho menaren tan be que hanch Rotla nos mena mils en fet d'armes. Si que nols romas llança ne espasa sancera. E puix, quant la batalla hac durat huna peça, los Francesos havien gran reguart que no y hagues aguayt de cavallers del rey de Arago; e el rey d'Arago atressi havia reguart que no y hagues aguayt de cavallers francesos. E axi cascuns se estremaren del lloch hon la batalla era estada a hun depart, los huns de ça, los altres de lla. E lo rey cavalca en son cavall, e acostas lla hon jahien los cavallers morts al camp, per reconexer qui eren aquells que havien perduts de sa companya. E troba que havien perduts dels seus homens tretze a cavall, entre homens de vila e cavallers; e dels Francesos, que jahien al camp, qui morts, qui naffrats, vint e dos, entrels quals jahien morts quatre richs homens, que preaven mes que la noble que havien; e era major dan com eren morts, que si y hagues morts cinch cents cavallers d'altres.

E quant lo rey hac conegut los seus que jahien al camp, entrels altres viu jaure hun burges de Barcelona qui era seu e de sa casa, per nom En Romiço Durfort, lo qual lo rey lo amava molt, per ço com era gran familiar seu en ses privadences. E el rey veu lo que jahia sots l'escut, e encara no era be mort, ans vixquera si hom lo pogues be llevar. E lo rey tocal ab lo cap de la massa en l' escut, e veu ques mena e estes se hun petit. E lo rey qui aço viu hac ne gran pietat, e volch devallar a ell, e quel s'en pujas al coll del cavall. E axi com ell volch devallar, crida hun cavaller a grans veus: «No de-

Digitized by Google

vallets, senyor, no devallets per res, que la regna del cavall es trencada per colp de spa, a mon semblant.» E lo rey qui u oy torna s'en als seus; e devalla hun cavaller, per nom En Tomas de Vernet, e nua li la regna. Mas, per ço com la regna era nova e grosa, nos poch tenir, que sempre fo desnuada. E axi lo rey hac se a devallar, e nua les ell mateix; e puix gint e suau, ab sos cavallers qui ab ell eren romasos, partis de aquens e puja s'en sus alt en la serra a l'altra companya qui lla sus esperaven.

E els Francesos estigueren, que no gosaren anar avant ne atras, car havien paor de aguayt, tro que veren quel rey ab sa companya los fo luny prop de huna milla. E llavors vingueren al camp hon la batalla era estada, e llevaren cells quis volgueren; e tornaren s'en ab gran goig, jatsia que llevada la honor que hagueren de llevar lo camp, haguessen pres a vint veguades sens comparacio mes mal que fet no havien, segons que d'amunt es dit. El rey d'Arago aquell dia anas dinar a hun lloch que ha nom Santa Pau; mas hanch no vehes tant alegre hom ne tant joyos, ne tant estatger com lo rey fo aquell dia.

Ara lexa a parlar lo llibre del rey d'Arago, e parlara de la ost del rey de França e d'En Ramon Folch e dels altres qui eren en lo stabliment de Gerona.

CAPITOL CLX

De la gran pestilencia de les mosques que Deus trames sobre los Francesos.

Diu lo comte que, quant los Francesos hagueren estat hun llonch temps e tengueren assetiada la ciutat de Gerona, e l'en de mig hagueren gran mal pres los Francesos en aquella ost e prenien tot dia, per raho de les mescles e dels assaigs e de les esdemeses quels feyen los frontales quel rey d'Arago havia posats a Besalu, a Estalrich e en los altres llochs de frontera, e per les requestes quels feyen tot dia cells qui eren en stabliment en la ciutat de Gerona, Nostre Senyor de

Digitized by Google

altra part, que tota vegada mante los homils e poneix los ergullosos, trames en aquella ost d'amunt dita pestilencia e malalties, e fam, e totes males ventures; car primerament los trames pestilencia de mosques, que y hac tantes, que en tot lo romanent del mon no foren hanch tantes vistes ensemps. E eren mosques be tan grans com huna ungla; e entraven per les narils als cavalls e d'avall per la boca, sens que no y valien mantes ne tanques de cuyro; ne per negun giny que ells fahesen nols ho podien vedar. E mantinent qne elles eren entrades per la hu dels llochs d'amunt dits, no y havia tan fort ne tan poderos cavall que tantost no caygues a terra mort fret. Axi que moriren en aquella ost per les mosques tres o quatre milia cavalls de preu e be vint milia de altres besties sens tot si; que hanch la plaga que Deus trames en Egipte al rey Faraho no poch esser major que aquesta.

En apres Deus dona sobre les gents de aquella ost diverses malalties e mortaldats, axi quel terç de aquelles gents tan grans, especialment dels comtes e dels barons, moriren de diverses malaltics que Deus los donava, que no y bastava hom a sepellir, tants n'i morien tots dies. Per que, si vergonya nols fos, s'en foren tornats los Francesos volenters en llurs terres; e no u hagueren volgut commençar per nulla res d'est mon; mas, pus feyt s'era, hagueren se a estar axi, tro que Deus los dona sentencia definitiva; que mori lo rey de França, e los altres foren desbaratats e ahontats, segons que oyrets.

Mas lexarem aço estar e parlarem de altres affers.

CAPITOL CLXI

Com lo rey de França feu fer huna gran cava per enderocar lo mur de la ciutat de Gerona.

Quant lo rey de França hac molt estat en lo setge de Gerona, e vehe que no acabava res per combattre a escut e a llança, ne per tirar de ginys, que y tiraven be set o huyt, ordena ab son consell faes fer huna cava de jus lo mur

Digitized by Google

de la ciutat, per tal que caygues; car be veya que d'altrament no podia res acabar de son enteniment. E los mestres, de mantinent, qui sabien fer aquella cava, per cas de aventura, esdevengueren se sempre en aquell lloch hon lleus la podièn fer; per que, en negun lloch de la ciutat nos podia fer, si allì nos faes; per ço car la ciutat de Gerona es posada tota sobre rocha ferma. E los maestres faheren la cava gran e longa, e estalonaren lo mur. Mas En Ramon Folch, qui sabe açо, feu semblant que res non sabes. E d'altra part, de grans pedres e de groses que atrobaren en la vila, faheren hun gros mur de pedra secha, dintre aquell qui ja y era. E axi, quant los mestres del rey de França hagueren estalonat ab gran afany lo primer mur, e aquell puix fo caygut, e ells veren que altre mur hi havia dins, lexaren se de la cava a fer; car be veyèn que no tenien via, ne ço que havien fet nols valia res, si bels havia costat tot lo mon.

CAPITOL CLXII

Dels guasts quel rey de França feu fer en la ciutat de Gerona.

En apres lo rey de França fo molt despagat de aço, e feu fer hun giny que hom appella Gates, qui era tot emborbotat de cuyros de bou e de grossa fusta, en guisa que hom se podia acostar al mur de la ciutat per hon començа la cava, pus prop. E quant aquelles gates foren fetes e aparellades al peu del mur, huna nit, sus al cap del vespre, En Ramon Folch feu aparellar tro a cinch cents servents, tots guarnits e cuberts de ferre, ab los scuts abraçats; e porta cascu hun canterell ple d'olì en sa ma, en l'altre huna falla de thea; e ixqueren aquells servents de la ciutat be spertament ab llurs falles enceses. E ans quels Francesos de la ost se foren reconeguts, ja foren venguts los servents a les gates e haguèren les untades ab aquell oli que aportaven. E tantost meseren hi foch ab los dits fallons a les gates, e cremaren les totes, ab lo maestre que

Digitized by Google

les havia fetes e ab alguns altres qui dormien dins. E hanch nengu de la ost no y gosa venir ne acostar per deffendre. E puix los servents tornaren s'en en la vila sauls e sans, sens mal que no y hagueren pres.

CAPITOL CLXIII

Dels castells e dels cadafals quel rey de França feu fer per pendre la ciutat de Gerona.

El rey de França fo molt irat e fello com veu que aço no li valgue res; e feu fer castells e cadafal de fusta; e feu los acostar al mur, ab homens que metia en aquells castells per combatre lo mur. Mas los ballesters serrayns qui eren en la ciutat dins havien llurs bones ballestes de dos peus, e feyen en guisa que nengu no podia treher lo peu ni la ma ni lo cap en aquells castells o cadafals, que sempre no fos ferit de dos o de tres treyts. E axi nengu no y gosava parer, tant los feyen paor les ballestes dels Serrayns. Si que hun dia, hun honrat hom frances e comte, que era fort malalt en la ost, per tal que fos pus segur, jaya en son llit, en huna sgleya que era prop de la ciutat de Gerona, la qual lo rey de França li havia livrada per tenda, per tal çom era honrat hom e que hi pogues fer a sa guisa. E mentre ell jaya axi malalt en son llit, hun Serray lo veu jaure en son llit del mur de la ciutat, per la fenella de les portes de huna finestra que havia en aquella sgleya. E el Serray, quel veu axi jaer malalt, jura per sa lley, qu'ell li daria tal bevratge que sempre seria guarit. E asma per hon li poria tirar, que nol erras. E no trobava nengu lloch, sino aquella fenella que no havia pus de hun dit e mig de ample. E quant veu que als no podia fer e altre lloch no atrobava, aparella be sa ballesta; e asma be lo malalt; e vehe que seya llavors en son llit e que li estava hun escuder devant, ab hun ventall de ploma de pago per ostar les mosques, e aquell comte que tenia huna scudella de argent plena de brou que bevia. E quant lo Serray lo hac be asmat, va desparar la bona ba-

Digitized by Google

llesta de dos peus que tenia, e passa la treta per aquella fenella de les portes de la finestra; e dona tal colp al scuder que tenia lo ventall per la ma, que ultra passa la treta, e puix va ferir lo comte que bevia lo brou, e dona li tal colp per los pits que ultra passaren les empenes de l' altra part, si que sempre caech en sobines, mort fret.

E de aquella hora en ça los Francesos temien molt los Serrayns ballesters, mes que neguns altres que fossen dins la ciutat de Gerona, que hanch nos gosarem emparar dels castells ne dels cadafalchs quel rey de França havia fets fer prop del mnr.

CAPITOL CLXIV

Com lo rey de França feu fer scalas de moltes maneres per scalar los murs de la ciutat de Gerona.

El rey de França qui veu aço fon molt dolent e despagat, car negun giny que faes no li valia. E hagut son consell, feu bastir grans scalas e altes, e posts grosses ab escales redones, per tal que pujassen al mur. Mas En Ramon Folch, qui conech aço, feu fer entorn lo mur sus alt, a moltes parts, hun giny que hom appella Llebreres, ço es huna gran biga, a cada cap huna mola de pedra, de mola redona. E puix carrega hom be la biga de pedres, per tal que baga gran texuguea. E quant aquests ginys foren fets e les scales de fora, ordenaren los Francesos que donassen batalla e que muntassen per les schales. E el dia de la batalla, En Ramon Folch feu manament: que nengu, per ayna que vehes, no tiras ab pedras ne ab cayrells ne ab nenguna res: tro que ell fahes tocar la nafil, ans faessen tuyt semblant que no y hagues nengu; e axi fon fet. E quant vench quels Francesos hagueren dreçades e acostades les scales al mur, e veheren que nengu nols ho deffenia, cuydaren se que aquells de lla dins s'en fossen fuyts amagadamen la nit trespassada, e van pujar per las schales a amunt. E quant n'hagueren pujats per les schales de trecents cin-

Digitized by Google

quanta fins en quatrecenta, e foren be al mig lloch, En Ramon Folch. feu tocar la nafil, e los de lladins van gitar les llebreres d'amunt dites per les 'scales avall, de tal virtut que, tots quants n'i eren pujats, tots ne anaren en terra, qui ab la cuxa, qui ab la cama, qui ab lo cos, qui ab lo bras specegat; que hanch nengu non scapa sancer, que tots mala hi pujaren, que hanch pus nols pres desig de escales a pujar ne a fer.

CAPITOL CLXV

Com lo rey de França feu fer parlar pleyt a En Ramon Folch, e com En Roger de Lluria, ab la armada qui era en Cecilia, vench en Barcelona.

El rey de França, qui viu que tot son poder ne tot son giny no valia res, tench se molt per escarnit e per gaubat, car tant hi havia treballat e despes, e tantes persones perdudes sobre aquella ciutat, e res no y havia feyt. Ab tant apella lo comte de Foix e dix li axi: «En comte, pus males gents ha en la terra de Pere d'Arago que nos non pensavem. Vos vets quant havem aci estat e quant nos costa debades; e res no havem fet, ne creu que façam james per força, si algun pleyt no parlam: en guisa quen romangam ahontats. Don yo us man que anets parlar ab En Ramon Folch qui es vostre parent, e assajats lo, sins retra la ciutat per prechs, sino per amor ne per servey ne per temor. E fets aquell pleyt que puxats ab ell.»

Quant lo rey de França hac fet aquest manament, ana s'en lo comte de Foix ab En Ramon Roger, e vench a parlar ab En Ramon Folch. E devets saber que en aquella saho havia gran destret de vianda en la ciutat de Gerona, per ço com ja havien despesa aquella quel rey hi havia mesa. E be veya En Ramon Folch que a retre se havria per fretura de vianda. E quant lo comte de Foix li hac dites aquestes paraules, e altres que vigares li fos, ço es que li parla pleyt, En Ramon Folch n'hac gran goig, per ço com lo pleyt movia de la part del rey de França. E enans que respongues, tench se acort de tres

Digitized by Google

dies. E entretant, en aquells tres dies, trames hun troter amagadament al rey d'Arago, per que li feu assaber lo destret e la fretura que havien en la ciutat, e aytambe lo pleyt quel rey de França li havia fet parlar. E el rey d'Arago, qui sabe e vee qu'En Ramon Folch no podia als fer, e que be n'havia levat son deute, trames li a dir: que faes aquel pleyt que pogues, saul que s'esperas vint jorns, e si dins aquells vint dies, lo rey d' Arago li havia pogut metre vianda dins la ciutat de Gerona que no fos fet lo pleyt.

Puix, quant En Ramon Folch hac haguda resposta del rey, rete resposta al comte de Foix de ço que parlat li havia. E apres de moltes paraules que y hac dites de ça e de lla, lo pleyt se parla en esta manera: que En Ramon Folch, dins vint dies, contados del diumenge avant, livras la ciutat de Gereno al rey de França axi: que pus de sis dies nengu no y entras dels Francesos, mas quels de lladins poguessen haver aquells sis dies tro fossen passats; e que En Ramon Folch, ab tots sos cavallers, e ab tota l'altra companya, e ab totes llurs armes, e ab tot llur arnes, e ab tota llur roba, que s'en pogussen anar sans e sauls, sens null embarch que hom nols faes; e puix quel rey de França pogues entrar en Gerona ab los seus a la sua volentat. E si per ventura, dins los vint jorns d'amunt escrits, lo rey d'Arago, o altre per ell, podia metre vianda mal grat del rey de França dins la ciutat de Gerona, que no y hagues res feyt, ne lo pleyt d'amunt dit no hagues nenguna valor.

E quant aquestes paraules foren atorgades entre En Ramon Folch de huna part e el comte de Foix de l'altra per nom del rey de França, foren ne fetes cartes publiques, jurades e atorgades de abdues les pats. E de aquella ora avant los Francesos no combateren Gerona, sino que s'estaven de fora al setge, per guardar que no y pogues hom metre vianda. E el rey de Arago qui sabe que aquest pleyt era parlat, pensa de apparellar com pogues metre vianda en Gerona, dins los vint dies d'amunt dits. E mantinent feu molre be sis milia quarteres de forment, e feu fer molts sachs sotils en que metessen aquella farina. E eren los sachs tan sotils que hun servent podia be aportar hu en sos braços, que no li'n calia lexar ses armes. E era ordenat axi: que, hun dia sabut, devien esser

tots los cavallers e tots en la ost a Besalu ajustats; e huna nit, a no sabut, que ferissen huna companya de cavallers en la ost dels Francesos; e mentre los Francesos corrien de aquella part hon los cavallers havrien ferit, quels servents, qui eren ben quinze milia o pus, se acostasen al mur de Gerona; e cascuns dels servents aportasen hu de aquells sachs de farina e gitassen los al peu del mur, e puix que s'n tornossen. E aços podia fer lleument ab la ajuda de aquells de lla dins; e lo faeren.

Quant lo rey de Arago hac estat alguns dies a Estalrich a aquestes coses a ordenar, hun dia, ço es assaber lo dia de la festa de sent Berihomeu, mentre ell se anava deportant en son cavall, gran mati, per huns plans qui son sots vila d'Estalrich, veneh tost hun missatge devant ell, qui era porter seu, per nom En Esteve de Oseta. E dix li axi?

«Senyor, albixeres me donats, que bones noves vos aport. —Digues, dix lo rey, ço que saps; de part de Deu, que tu les havras.—Senyor, ço dix lo porter, sapiats per cert que yo parti esta nit qui passada es de Barcelona, a ora de miga nit; e com yo parti, eren vengudes e arribades trenta galeres de la armada de Cecilia ab En Roger de Lluria qui es almirall, e les ha amenades. E son les millors arreades que altres que hanch fossen vistes en nengunes ports. E devien ne venir nom se quantes encara, qui eren romases de tras, per llevar bescuyt e vianda; per tal com aquestes galeres han estat sobre mar hun gran temps, e han despesa la vianda; car sapiats per cert que peça ha que foren vengudes en esta terra, mas mentre venien costejant la ribera de Napols, e de aquella encontrada passaren devant huna ciutat, e no volgueren retre la vostra lau ne clamar a vos per senyor, e destroyren tot aquell lloch, e cremaren be tres jornades de terra tot en torn; e han guastat tot lo principat de Taranta; e han fet tant de mal a vostres enemichs, e han tan guanyat ab ells, que no poria esser dit ne asmat. E aquestes noves son certes, e crehets ho be per veritat.»

Quant lo rey d'Arago hac enteses estes noves, fo molt alegre e pagat; e punyi lo cavall dels esperons, e menal hun poch pel pla, e feu be semblants de hom alegre. E ab tant anas dinar. E quant se fon dinat e hac dormit hun poch, no triga

Digitized by Google

poch, mas que mantinent feu ensellar; e cavalca tot lo dia; e la nit seguent, axi que a ora de matines tocades, fo en Barcelona en son palau; e reposas aqui tro lendema mati, que era disapte. E al mati, el cavalca riba mar, per veure les galeres qui eren vengudes. E les galeres foren totes trenta la huna prop l'altra, de llats arrengades. E eren mils aparellades que galeres que hanch fossen, car trobarets les totes pintades a senyal del rey d'Arago e de Cecilia, e escuts que y havia tants, de popa a proa a dues parts, que no y podien mes caber; e entre dos scuts hi havia huna ballesta; puix estaven les bandories els penells per l' orla de les galeres, de popa tro sus en la proa a totes parts; e bells draps de preset vermell e de seda qui estaven esteses sobre los castells en la popa de les galeres, que quaix no poria esser dit, tant clarament e tant noble eren apparellades.

E quant lo rey les vehe, hac ne gran goig; e no fo maravella. E tots los Cecilians qui eren venguts en les galeres de Cecilia atressi havien gran goig de la sua vista. E lo rey trames aytantost missatge a En Ramon Folch, com li feya assaber de la armada de Cecilia que era venguda, e atresi, pus axi era, que faes aquell pleyt que pogues ab los Francesos; que, si bes perdien ara Gerona, que ells la cobrarien en breu, ab la ajuda de Deu. E puix lo rey ordena tot aquell dia ab En Roger de Lluria quin ardit porien fer per mar.

Don lexarem parlar dels fets e dels ardits de la terra, e parlarem de la armada del rey d'Arago e de Cecilia, e de la armada del rey de França, e de les batalles que foren sobre mar.

CAPITOL CLXVI

Com en Roger de Lluria, ab la armada del rey d'Arago e de Cecilia, desbarata la armada del rey de França.

Diu lo comte que, quant les onze galeres del rey d'Arago hagueren desbaratades e vencudes aquelles vint e quatre galeres del rey de França, segons que d'amunt es dit, e foren tornades en la ciutat de Barcelona ab gran goig e ab gran

Digitized by Google

alegria, mantinent, per tal quels mariners no anassen de ça ne de lla e nos amagassen, En Ramon Marquet e En Berenguer Mallol, almiralls de aquelles, feren recollir tots los mariners, e armaren les deu galeres de aquelles onze; car la huna hagueren dexar, per tal com era regeament cassada. E axi estaven se sorgides en la plaia les galeres, devant la ciutat de Barcelona. E quant hagueren estat aqui alguns dies, partiren se d'aqui e anaren s'en amunt vers aquella part hon eren les galeres e la armada del rey de França, si per ventura porien guanyar ab ells, axi com d'altres vegades havien fet. E quant foren devant hun lloch qui ha nom Sent Pol del Maresme, qui era assats prop de aquell lloch hon era la armada del rey de França, tiraren les galeres a terra, per ço que les spalmassen. E ells estigueren se aqui, tro que haguessen avinentesa que poguessen fer algun bon ardit.

E quant aquelles galeres del rey de Arago foren en terra, hun falç prior de aquell monestir qui era prop lo port, qui havia nom Sent Pol e era de la orde de Cartuxa, per tal que pogues entrar en gracia del rey de França e del cardenal, trames los a dir per son missatge: que deu galeres del rey d'Arago havia aqui a Sent Pol e que les havien tirades en terra per espalmar; don, si venir hi volien, ques cuytassen yvaç, que les galeres e els homens porien leument haver.

Quant lo rey de França sabe açó, que lo rey de Arago no havia que aquelles deu galeres a nenguna part, feu desarmar tota la sua armada sino vint e cinch galeres, les quals arma de homens triats e lests de tosts los altres; e apparella les axi que aportaven apparellament de quaranta; e feu se venir los almiralls seus, e dix los axi:

«Barons, gran vergonya devets haver tuyt ensemps, car onze galeres de Pere d'Arago, qui eren armades de vils gents e mal arreades, desbarataren l'altre jorn vint e quatre galeres de les nostres; e fogis vosaltres que y erets, e venços vos per aquella vil gent. Per que, haguera gran sospita, si Pere d'Arago fos rich hom, que no haguessets pres son servey. Mas yo creu que no sia flaquea de cor vostre; per que no es mester que axis faça d'uy mes; car devets saber que jo he hagut missatge de hun prior de Sent Pol, que aqui, devant lo seu monestir, son vengudes deu galeres de Pere d'Arago, qui son en

Digitized by Google

terra per espalmar, e han hi estat be dos jorns. Don vos dich e us man, que ab aquestes vint e cinch galeres anets a aquelles; e, si les sabiets seguir per lo mon, null temps no tornets aci tro que les me amenets preses ab los homens que y son. E no occiats los homens, si guardarvos en podets; car mes valra, que puix los justiciarem a nostra voluntat els retam guardo dels mals quens han fet. E sapiats per cert que, si null temps tornats devant mi menys de les galeres preses, tots quants ne puxa aconseguir de vosaltres los fare penjar en hun pal; car gran vergonya es deu galeres estorcer vint e cinch galeres, arreades axi com aquestes que yo us llivre.—Senyor, dixeren los almiralls, tot ço que vos deyts, deyts veritat; e atorgam vos ho, que gran desaventura es nostra; car axins desbarataren l'altre jorn les galeres de Pere d'Arago. Mas ara, pus axi es, o morrem tots, o, ans que vinguen sis jorns, havrem aci amenades preces aquelles galeres que vos deyts que son a Sent Pol. E d'aço no cal mes parlar, que, o tots hi morrem, o nos les vos aportarem aci.»

Ab tant partiren se los almiralls devant lo rey de França e vengueren s'en a la mar, e recolliren se ab tota llur companya en les galeres, e ab gran alegrança partiren se d'aqui.

En aquesta saho les trenta galeres de la armada de Cecilia eren vengudes a Barcelona; mas no havien sabuderia de aço aquelles del rey de França. E aço fo hun dia de diumenge, a vespre, que en Roger de Lluria, almirall de les trenta galeres del rey d'Arago se parti de Barcelona ab aquelles galeres a ora de prim son; e feren ho a saber a aquelles deu galeres qui eren a Sent Pol. E axi hagueren gran goig e ajustaren se totes; e foren per nombre quaranta cos de galeres; e, entre lenys armats e barques armadas e sageties, foren be altres quaranta; axi eren be huytanta veles. E aquella nit golfejaren, e prengueren tanta de mar que, al jorn, foren tant passats avant que aquelles vint e cinch, quel rey de França havia armades, foren romases entre ells e la ciutat de Barcelona. E quant vench al jorn mateix, gran mati, quatre galeres vengueren de Cecilia a Barcelona, ultra les trenta qui ja eren vengudes. E era almirall de aquelles quatre galeres hun cavaller de Catalunya del linatge de Montholiu. E quant lo almirall de aquestes quatre galeres vehe e sabe que tota la armada era partida de

Digitized by Google

Barcelona lo vespre passat, hanch no lexa exir nengu dels mariners en terra, mas ell solament, qui parla ab lo rey algunes paraules. E puix recollis mantinent e torna s'en en la sua galera. E hac bon vent; e feu fer vela a aquelles quatre galeres e partis aytantost de Barcelona. E seguiren les algunes barques e lenys que havien armats servents a Barcelona. E axi foren entre totes dotze veles. E quant s'en foren partits no hagueren nengune sabuderia certa de la armada major, quina via havien feyta; per que anaren s'en a veles e a rems costerejant la ribera, entro que foren hora de vespres sonades. E quant se foren reconeguts, ells ixqueren a huna punta de hun cap de huna montanya, e veren aquelles vint e cinch galeres del rey de França que venien en ça, que cuydaven trobar a Sent Pol les deu galeres del rey d'Arago. E aquells de les galeres del rey de França, qui veren aquestes dotze veles devant si, cuydaren se que fossen les deu galeres. Per que ells anaven ab gran goig; e ab grans crits e ab gran gatzara ixqueren los al cami. E aquestes del rey d'Arago quils veren venir no u tengueren en festa, e donaren a rems e a veles tots justats, e meseren mans a fogir. E ells fogien; e les vint e cinch galeres del rey de França los encalsaven. E dura tant l'encalç quel sol fo colgat e la nit fo venguda. E llavors los almiralls del rey de França hagueren llur acord, e devinaren entre si en leix ço que despuix les esdevench. E per la nit quels ho tolch; lexaren se del encalç.

E les quatre galeres de Cecilia anaren tant avant tro ques atrobaren ab la armada del rey d'Arago e de Cecilia; e aqui hagueren gran goig. E mantinent parlaren ab En Roger de Lluria qui era almirall sobre tots; e dixeren li com vint e cinch galeres del rey de França los havien encalsats, e eren alli prop. E En Roger qui u hac oyt, hac gran goig, e no vehe la ora que y fos. E feu tots los homens armar per donar batalla. E partiren les galeres de aqui totes, axi que, a hora de prim son passat, foren ben prop de aquelles vint e cinch galeres del rey de França. E En Roger trames huna barcha armada per missatge, e feu assaber aquelles vint e cinch galeres del rey de França que s'apparellassen de la batalla. Mas aquelles del rey de França que u oyren tengueren se per perduts e per morts, e apparellaren se molt flacament.

Digitized by Google

Ab tant les galeres del rey d'Arago van tocar les trompes e los tabals, e cridaren a grans crits: «Arago! Arago!» E els de les galeres del rey de França qui u oyren, cridaren atressi: «Arago! Arago!» per tal que nols poguessen conexer, ne quals eren hunes galeres, ne quals eren les altres. Els Cecilians que u oyren cridaren : «Cecilia! Cecilia!» E els Prohençals qui eren en les galeres del rey de França cridaren atressi: «Cecilia! Cecilia!» axi que, quant foren tots mesclats, no podien bonament conexer quals eren del rey d'Arago ne quals eren del rey de França. E En Roger qui veu açο feu encendre en les galeres qui eren del rey de Arago hun faro en la popa de cascuna galera. E els Prohençals qui eren en les galeres del rey de França feren atressi. E En Roger de Lluria qui viu que no y podien pendre altre consell: «Via! ço dix ell, puix axi es, guart se cascu com mils puxa que no faça mal als seus; e via a ells, en nom de Deus!»

Ab tant ana ell ferir ab la sua galera; e feri de tal virtut con la proha en lo llats de huna galera de Prohençals, quel primer colp se vuyda d'armes tota la banda de aquella, tal llats li feu pendre; axi que no y romas de aquella part, sobre sallent, ne ballester, ne galiot, levat cinch o sis, que tots ne anaren en la mar. E totes les altres galeres atressi, quant En Roger hac ferit, feriren poderosament e mesclaren se totes. E nols calia sino ferir e tallar; car, tant eren espaordits los Prohençals que eren en les galeres del rey de França, que nols deya lo cor de deffendre; mas los huns se gitaven en mar, los altres cayen de ça e de lla tots nafrats e morts.

E quant aquesta mescla hac durat huna peça, dotze galeres de aquelles vint e cinch, totes desarmades de homens, al mils que pogueren bateren de rems e amblaren se de la batalla, axi que, per raho de la nit, nols poch hom veure; e tengueren llur via; e fogiren se, que hanch no gosaren aturar del port de Aygues Mortes en ça. E les tretze galeres que romangueren de les vint e cinch foren preses e aturades, ab los homens que y eren e ab llurs almiralls e honrats homens que y havia.

E mantinent En Roger de Lluria, qui veu e conech que dotze galeres s'eren amblades de la batalla, volch les seguir de pres; mas puix hac de consell que no u fes, per tal com era nit, ne aytant poch les pogueren trobar; e axi romas, que nols

Digitized by Google

segui. Mas aytantost reconech los homens que tenia presos en les galeres, e tria ne a huna part cinquanta dels millors que y eren, almiralls e cavallers e homens de gran rehemcio, e posals a part; e puix tria los homens nafrats a altra part, qui eren be cinch cents xixanta; e no y troba pus homens en totes aquelles tretze galeres, car tots eren morts los altres, que be atrobaven que havien morts e perduts en aquella batalla de cinch milia o pus dels Prohençals e dels Francesos. E puix aytantost En Roger de Lluria feu mudar tot l'arnes e la roba de les galeres sues en aquelles tretze que havia preses, e arma les, per tal com eren pus noves e pus sanceres que les sues; e puix trames aquelles desarmades a la ciutat de Barcelona. E vengueren aqui ab gran goig e ab gran alegria. Mas quant foren apres de Barcelona, al sorgider de les naus, al cap de la plaja, llevas gran vent e gran fortuna en mar, axi que per hun poch nos perderen aquelles tretze galeres e tots cells qui les amenaven. E hanch no gosaren sorgir en la platja, sino tres o quatre que si aturaren; mas les hunes sorgiren al cap de Llobregat, e les altres al port de Salou; mas foren totes salves, a la merce de Deu, que hanch mal no prengueren. El rey d'Arago qui era llavors en la ciutat de Barcelona, e tots los de la ciutat, quant saberen les novelles, hagueren molt gran goig; e no fo maravella. E al bon mati feu pendre aquells trecents homens naffrats que havia presos en les galeres, e traguels en terra, e feu los infilar en huna corda, e puix ligals a huna popa de huna galera, e feu los rastrar dins en mar a vista de tot hom que veure u volgues. E moriren tots aqui. E puix pres tots aquells docents xixanta homens que romanien que no eren naffrats; e feu los traure a tots los ulls, e enfilals en huna corda; e hac hun hom de aquells en leix, a qui no trasch sino la hun ull, per tal que menas los altres. E tots enfilats la hu devant l'altre, trames los per presentalles al rey de França; e los cinquanta que romanien, tench los per prisoners, per tal com eren bons homens e honrats. E aquells docents xixanta que eren tots cechs vengueren al rey de França e presentaren se a ell. E quant lo rey de França e el cardenaal los veren e hagueren entes que tota llur armada era desbaratada, per hun poch no perderen lo seny. E el rey de França donas tant de mal saber que sempre fon malalt, e hanch pus nos lleva tro que fo mort, segons que avant oyrets.

Digitized by Google

E En Roger de Lluria, quant totes aquestes coses foren fetes, vench s'en ab les galeres e ab l'altra armada costerejant la ribera, e correch tro sus al Guerau de Narbona, per veher si trobaria les dotze galeres qui s'eren amblades de la batalla; e puix hac sabuderia que al port de Aygues-Mortes eren. E quant no les troba aqui, no s'i volch pus destorbar. E torna s'en al port de Cadaques qui es del comte de Ampuries; mas tenias tot en aquella saho per lo rey de França. E mantinent, quant lo veren cells de Cadaques e saberen que tota la armada del rey de França era desbaratada, reteren li lo castell de Cadaques hon ha gran força; e pres en lo port huna nau que atroba de Prohençals, e d'altres lenys molt, carregats de viandes e de armes; e retengueren se de la vianda aytanta com mester los fo; e el sobre pus, ab aquella nau e ab los altres vexells, trames ho a la ciutat de Barcelona. E puix quant En Roger tench la vila e el castell de Cadaques, romas se aqui dins lo port.

El comte de Foix e En Ramon Roger vengueren assegurats a parlar ab ell, per manament del rey de França e per demanar treves hun temps; e demanaren les a En Roger de Lluria. E En Roger de Lluria respos los: que null temps no havria treves ab Francesos ne ab Prohençals, aytant com viu fos, encara quel rey d'Arago les hi hagues. E el comte de Foix qui u oy fo yrat e fello e dix axi:

«En Roger, fort sots mal e esquiu, que no atorgariets vos treves a tan gran senyor com es lo rey de França. E guardats vos que no us en penidats. Si tot vos havets hagut gran astre hun temps sobre mar, nol havrets tots temps; que, ans que vingua hun any, fara fer lo rey de França trecents cos de galeres; e puix veurem lo vostre enfortiment hon sera. Que be sabem que En Pere de Arago no les poria armar ab tot son poder.—Senyor, ço dix En Roger, saul la vostra honor, yo no son pas mal ne esquiu; mas dich vos encara ço que ja us he dit: que no vull haver treves ab lo rey de França. E quant deyts que gran astre he hagut sobre mar hun temps, yo u agraesch a Deu quil m'ha donat. E he sperança quel me dara encara, a defendre lo dret de mon senyor lo rey d'Arago e de Cecilia. E car vendre lo tort que pren, no degudament. E nom fets reguart, quant deyts quel rey de França l'altre any

Digitized by Google

armara trecents cos de galeres. Yo creu be que ell les pora armar aquexes, e mes encara. E yo, a honor de mon senyor lo rey d'Arago e de Cecilia, si el rey de França n'arma trecents, yo n'armare cent, sens pus. E quant aquelles cent haga armades, pens ne de armar lo rey de França trecents o deu milia sis vol, que nom tem ques gos am mi atrobar en nenguna part; ne sol nom pens que galera ne altre vexell gos anar sobre mar, menys de guiatge del rey d'Arago; ne encara no solament galera ne leny; mas no creu que negun peix se gos alçar sobre mar, sino porta hun escut o senyal del rey d'Arago en la coha, per mostrar guiatge de aquell noble senyor, lo rey d'Arago e de Cecilia.»

E el comte de Foix, quant hac oyda la resposta d'En Roger de Lluria, pres se a sonriure. E puix quant hagueren parlat huna peça de llurs affers, partis d'ell lo comte de Foix, e ana s'en al rey de França qui jaya malalt a Castello d'Ampuries. E En Roger romas a Cadaques.

Ara lexarem a parlar de la armada e de les batalles de la mar, e parlarem del rey de França e de la ciutat de Gerona e dels altres affers ques feyen per terra.

CAPITOL CLXVII

Com lo rey de França mori, e los Francesos ixqueren de la terra de Catalunya, e s'en tornaren ab gran dan que y prengueren, que tots hi moriren o gran res.

Quant lo rey de França hac oyt e entes, segons que d'amunt es dit, que la sua armada era desbaratada e destroida, per dolor e fellonia gitas al llit, e hac tanta de tristor ab si en leix que hanch no fo pus ardis. E enfortis sa malaltia sobre ell; e feu se treer de la ost e del setge de Gerona celadament, e feu se aportar a Castello de Ampuries; e aqui jaech e malaveja hun gran temps. E entretant En Felip fill seu major e els consellers seus que eren romasos en la ost, tramesseren a dir e a pregar a 'n Ramon Folch, pus los terminis eren

Digitized by Google

tots passats que havien empresos, segons que d'amunt es dit, que retes a ell la ciutat de Gerona, segons les convinences fetes e atorgades. E En Ramon Folch, qui viu que als no podia fer, per lo destret e per la fretura que havien dins la ciutat, ultra per ço com ho havien promes, ab volentat del rey d' Arago dix e respos: que volenters ho faria axi com promes ho havia. E mantinent trames missatge al rey d'Arago, que li trameses adzembles ab quen pogues traure la roba e l'arnes. E el rey d'Arago apparella be mil adzembles, e trames les a'n Ramon Folch a Gerona. E En Ramon Folch, dins tres dies que hac, descombra, endreças e apparellas ab tota sa companya e ab sos cavallers. Al terç dia, feu ne exir tots los malalts primerament, e tots cells qui no podien aportar armes: e puix ixqueren totes les adzembles, e apres ixque En Ramon Folch ab los altres cavallers. E vingueren tuyt en fila, tro que nengu no romas dins la ciutat. E eren la millor arreada companya del mon. E els Francesos quils miraven els guardaven, maravellaven se com tan pocha companya havia hagut tant d'enfortiment que te tan llonch temps; e hanch nols faheren nels dixeren negun mal ensenyament al exir, ne nulla vilania; ans los honraren aytant com pogueren. E puix, quant tuyt foren de fora, que nengu no hac dins la vila, En Ramon Folch ab sa companya foren luny de dues milles de la ciutat de Gerona ab gran alegria, e ab grans crits e ab gran gatzara, los Francesos entraren llavors en la ciutat de Gerona. Mas nols dura llongament ne posseyren gayre aquella ciutat.

E En Ramon Folch d'altra part ab sa companya vench s' en al rey d'Arago, quil atroba en hun lloch del Espital qui ha nom San Saloni, qui es a set llegues de Barcelona. E quant lo rey d'Arago los vehe, hac gran goig com cobrat lo havia. E stegueren se aqui lo rey e En Ramon Folch e tota la cavalleria alguns dies. E hagueren sabidoria e certenitat quel rey de França era malalt a Castello d'Ampuries, que tota la ost dels Francesos s'era partida de Gerona, e que s'en eren tornats en Ampurla, sino docents cavallers francesos e cinch milia servents de Tholosa qui eren romasos en la ciutat de Gerona en establiment, dels quals era capitani e governador lo senescal de Tholosa, per nom N'Estatxa. E quant lo rey d' Arago hac sabudes per cert estes novelles, hac son consell ab

Digitized by Google

sos cavallers e ab sos richs homens, e ordena que s'en anas ab tota sa gent atendar al coll de Panisars, per tal quels Francesos no poguessen exir de la terra sens gran mal.

En aquesta saho eren ja venguts quaix tots los richs-homens d'Arago e ells cavallers de Catalunya, e totes les osts replegades, per raho del manament e dels prechs qu'ell los havia feyts per lletres sues e per sos missatgers, segons que d' amunt es dit. E puix lo rey d'Arago, fet aquest ordenament, partis de San Saloni e vench s'en a hun lloch qui es al cap de la orta, qui ha nom Vil Alba. E aqui estech atendat hun jorn E passa devant la ciutat de Gerona. E l'altra jorn vench s'en, ab sa cavalleria e ab sa gent, cavalcant per dreceres e per camins qu'ell sabia; e passa per Gerones e per Ampurla, d' amunt per la montanya, e vench s'en per lo monestir de Banyules. E mantinent aquells de Banyules reteren se a ell. E aqui pres Francesos be cent e vint qui eren aqui venguts per comprar vi. E puix, per tots los llochs hon anava, sempre se retien a ell. En apres vench s'en en hun lloch qui es en la muntanya, prop lo coll de Panisars miga llegua, e aqui estech atendat per quatre o cinch jorns.

El rey de França, segons que d'amunt es dit, jaya malalt a Castello, e era tan regeu agreviat que no podia donar consell ne ajuda a sa gent. Per que los Francesos se tengueren per morts, com saberen quel rey d'Arago se era atendat en la muntanya per hon ells devien passar, majorment com no poguessen aturar longament en la terra, per tal com no havien vianda, nels no podia gens venir per mar ne per terra. E trameteren missatge, ab consentiment del rey de França e d'En Felip son fill, en tota la terra de Tholosa e Carcases e Narbones: que venguessen totes les gents a cavall e a peu al pus tost que poguessen e que la hu no esperas al altre; car sabessen de cert quel rey d'Arago los tenia assetiats. E mantinent vengueren grans osts e grans gents de aquelles terres d'amunt dites; mas no us cuydets que gosassen entrar en Catalunya, ans estaven a Mont Canigo, e per los monts qui son entre Rosello e Catalunya. E los Francesos d'altra part asmaren si podien exir per altres parts, que no haguessen a passar per lo coll de Panisars. E ordenaren que, si podien haver la vila e lo castell de Besalu, que, ans sabut, en huna nit exirien de la terra. E

Digitized by Google

trameseren hi dos milia cavallers e quatre milia servents ab llurs armes. E vengueren s'en a Besalu, e parlaren ab N'Ambert de Mediona, qui tenia aquell castell per lo rey d'Arago. E parlaren li molts pleyts si porien haver aquell castell; mas N'Ambert nols ho volch atorgar ne consentir. E quant ells veren que res no y feyen, e y hagueren estats alguns dies, assajaren de combatre hun dia a scut e a llança; e prengueren hi gran mal, e res no acabaren. E l'altre jorn, N'Ambert de Mediona va obrir la huna porta de la vila, e feu semblant que nengu no y hagues. E els Francesos combateren. E quant veren que nengu no y havia quils ho defensas, entraren dins la vila per la porta que trobaren uberta. E quant n'hagueren entrats tro a xixanta, tancaren la porta als Francesos cavallers, que hun hom estava sobre la porta e ana la a soltar, e caech la porta; e los xixanta cavallers romangueren dedins presos. E els servents qui eren dins la vila lexaren se anar a aquells xixanta cavallers, e occiren ne los demes, e prengueren los altres. E d'altra part, N'Ambert de Mediona dona salt de fora ab huytanta cavallers armats e ab des milia servents. Els Francesos quils veren venir, cuydaren se que y fos lo rey d'Arago ab tota sa gent, e meseren se en fuyta a peu e a cavall; e lexaren hi gran res de ses tendes e de llur roba, e gran gent que y mori per nafres; e atressi molts dels que caygueren en hun torrent qui era prop lo vall de la vila al fogir e moriren aqui; e els altres tornaren s'en a Castello d'Ampuries ahontats, ab gran dan que y hagueren. E aqui hagueren acort los Francesos que farien. E quant veren que als no podien fer, e que a fer los covenia de exir, partiren se de Castello ab lo rey de França que s'en portaven en huna gabia de fust, e gran res atressi de richs homens e de comtes et de barons malalts que s'en portaven axi mateix; que be hi havia huytanta gabies, totes plenes de homens honrats.

E quant se foren partits de Castello, vengueren s'en en hun lloch qui es en la orta de Peralada, qui ha nom Vila Nova; mas no s'en portaren gens de tota llur roba. E hom no podia pensar ne estimar quant valien les coffres, e els matalaffs e els draps de seda e el vexallament d'argent e d'aur, e les altres coses que lexaren a Castello d'Ampuries e per los altres llochs de la terra, mal llur grat; car no s'en podien aportar,

Digitized by Google

per defalliment de besties e de adzembles; car tantes ne havien perdudes en lo setge de Girona que, cell qui era vengut, al entrant de Catalunya, ab vint adzembles carregades, non menava al exir pus de dos o de tres; que totes les altres li eren mortes. E axi havien a lexar la roba.

E quant vench que los Francesos foren a Vila Nova, ordenaren e bastiren gabies e altres esturments en que portassen lo rey de França e d'altres malalts que y havia. E estigueren en aço a fer be quatre o cinch dies, atendats a Vila Nova. E, segons que es fama publicha e continua, En Felip, fill major del rey de França, qui era nebot de aquest rey En Pere de Arago e de Cecilia, fill de sa sor, trames llavors hun missatge a son oncle lo rey d'Arago, per que li feya assaber: que son pare lo rey de França era fortment malalt, e que scapar no podia de aquella malaltia que no moris; hon, com ell hagues en volentat de exir de la terra de Catalunya ab tota sa gent, pregava e requeria a aquest rey d'Arago, oncle seu, que no li vedas lo pas al exir, e que asseguras a ell e a tots cells que ab ell s'en tornarien, car seria profit seu e de tot lo mon. E el rey d'Arago respos a En Felip, per aquell seu missatger: que ell lo amava el honraria el duptaria en tota res, axi com a hom honrat e nebot seu; e per ell duptaria tots los altres; e axi que ell los assegurava de sos cavallers; mas dix, que dels servents assegurar nols podia, qui venguts eren alli, car nol ne obedirien en aytal cas.

E aquestes paraules plagueren molt a En Felip; e apparellas, e feu guarnir sos cavallers; e foren, entre tots, tro a quatre milia cavallers de paratge, jat sia que, al entrar que faeren en la terra de Catalunya, foren mes de desept milia e cincents homens a cavall, segons que d'amunt es dit. E quant vench que tots foren apparellats, los Francesos ordenaren que lendema passassen lo coll de Panisars, si podien.

E partiren se de la Vila Nova; e vengueren se atendar prop de hun lloch d'En Dalmau de Rocaberti, qui ha nom la Jonquera. El rey d'Arago d'altra part, ab tota sa cavalleria e ab tota sa companya, anava per la montanya a llats dels Francesos e tenials be a prop. E quant ells anaven, ell anava; e quant ells se aturaven, ell se aturava. Per que, aquell dia quels Francesos se atendaren prop la Junquera, lo rey de Arago se aten-

Digitized by Google

da prop de hun puig, en aquell lloch hon ells se eren atendats. E aqui ell appella tots los barons e tots los cavallers, e tots los altres que oyr ho volgueren, e en presencia de tots generalment parlals axi:

«Barons, gran honor nos ha feyta Deus Nostre Senyor, no gens per merits nostres, mas per la sua pietat; car segons que tuyt sabets, lo rey de França entra en esta terra ab gran goig e gran alegria, e ara es hi exit ab gran dolor e ab gran perdua que y ha feyta de gents e de haver. E yo reconech be, per raho de mi, que molt hom de ma terra ha pres gran mal sens culpa e ha perdut ço que havia; e especialment yo so tengut fort de aquest fet; car hanch null temps no volgui consell de vosaltres quil me donavets bo e lleal, e tal que, per aventura, lo dan que nostres enemichs han fet a mi e a vosaltres foren menys que no son estats, si demanat vos hagues de consell. E dich vos: que si hanch fet se poch menar desordenadament per negun hom, aquest fo per mi. Mas Deu, Nostre Senyor Deu Jesu Crist, a qui no plau ergull, mas humiltat, nos ha en nostres affers endreçat, a mi e a vosaltres, que, segons que tuyt sabets, no es cosa de creure, a null hom que vist no u hagues, les aventures e els desastres que nos son esdevenguts en esta guerra. E de tot nos ha be pres, la merce de Deu! E puix yo conech e reconech ma culpa e la gracia que Deus m'ha donada, ab la bona ajuda e ab la bona voluntat que vosaltres me havets haguda e feta tots temps. E prech e requir vosaltres tuyt: que si hanch fiu nengunes coses qui us vinguessen a desplaer, quem sia tot perdonat e no m'ho guardets en aquest pas. E puix Deus nos ha mostrada tanta de honor, que nostres enemichs, qui son totes les gents del mon, nos vehem vencuts devant, menys de colp, prenam ne venjança, que sien castigats de semblants coses a fer que han fetes. E tota vegada haguem merce e misericordia d'ells, puix Deu l'ha haguda de nos. E si tuyt vos acordats de aquest fet, enteniment n'he de aquesta voluntat. E si no, digats m'ho ades, sens allogament, ço que vijares vos en sia.»

Quant lo rey d'Arago hac dites aquestes paraules e hac fet hun llonch sermo de aquesta raho, hagueren breument llur acort tots los richs homens de Arago e de Catalunya, e donaren la paraula a Ramon de Moncada, senescal de Catalunya e

Digitized by Google

a hun altre cavaller de Arago, qui respongueren per tots. E aquests dos acordaren se a la resposta; e puix En Ramon de Moncada parla per si e per son companyo e per tota la universitat dels barons, e dix axi:

«Senyor, la vostra demanda es tal e les nostres pregaries, que, sens acort, poguerem e deguerem respondre a aquells. Mas empero que vos siats mes pagats de nosaltres e conegats que tots som de hun acort e de huna voluntat, havem hagut nostre acort sobre la resposta que fer vos devrem. Don yo us responch sus aci, per nom de mi e per tota la universitat de Catalunya e de Arago: que les paraules que vos havets dites son justes, e tals que, per hun cor que haguessem enans des ervir a vos, ara n'havem deu, sens tot si. E no cal retraer les bones paraules que vos havets dites ades a nos, e no cal aquelles singularment respondre; mas breument per tal, per mi e per tots los altres, vos dich: que ab cors e ab haver e ab nostres infants e ab tot ço que hagam en aquest mon, som apparellats de seguir la vostra voluntat per tots temps, e majorment en est cas present, hon vehem vostra honor e nostre profit. E pensats de manar ço que us vullats, que, sens altre embelliment de paraules, farem e direm ço que us plaura. E quant no volrets aventurar aquest fet, que nos no u aventurem mas, jatsia que no u cal aventurar, car ja u haveu tot guanyat. E yo, senyor, per tal com es costuma de Catalunya, per ço com son senescal, deig haver la davantera de tot fet d'armes quis fa en Catalunya E prech vos, senyor, que vos que lam donets e que lam atorguets en aquest fet que enteneu ara de fer. E aço no falla per res.»

Quant En Ramon de Moncada hac dites estes paraules al rey, lo rey demana a tuyt sils playa ço que En Ramon de Moncada havia dit. E tuyt respongueren a huna veu: que och allo, e tota res que ell volgues ne manas. El rey que u oy dix los: que be conexia la naturalea e la feeltat que ells havien a ell, e ques tenia molt per pagat d'ells, e quels agraya molt ço que li havien dit, E dix: que, puix axi era en nom de Deu e de la sua beneyta mare, Nostra Dona Santa Maria, ell faria desplegar la sua senyera aquell dia, la qual no havia desplegada en negun affer pus que fo rey coronat. Puix lo rey giras a'n Ramon de Moncada e dix li:

Digitized by Google

«En Ramon, be se que, si bon cavaller ne enfortit ha en Espanya, vos sots la hu. E quant deyts que sia vostra la davantera, dich vos que vostra deu esser, segons usansa de Catalunya. Empero yon planch a vos; e no us en gosava amprar, per ço car sots hom antich. Mas empero, per tal com no us sia greu, yo la us atorch sus aci; e livrar vos he per companyo hun honrat cavaller de Arago: E no us desplacia quant dich que companyo vos llivrare; que no u dich per defalliment de cor ne per minua de poder, que no haga en vos; mas dich ho per ço quels Aragonesos no s'en tenguessen per ahontats; car yo vull que en aquest fet Catalans e Aragonesos sien com a germans en tota res.»

E quant lo rey hac aço dit, En Ramon de Moncada dix li: que ben conexia per quin enteniment ho deya; que no li desplaya en res que ell ordenas, ans era be pagat seu.

E en apres quel rey hac dites estes noves, e moltes de altres semblants d'estes, ploraren tots los cavallers de pietat, com axi veyen lo rey homilment e benigne parlar. E puix lo rey ordena sa cavalleria e sa gent, e apparellas axi com vigares li fo. Ab tant aquella nit passa, que hanch lo rey nels cavallers nels cavalls no haguerén begut ne menjat, car no trobaven de que, e nos volien partir de aqui, per tal quels Francesos no poguessen exir de la terra menys de colp.

Entretant fo vengut l'altre jorn, ço es assaber lo diumenge apres la festa de sent Miquel, en l'any de Nostre Senyor 1285. Els francesos desatendaren alla jus, al pla prop de la Junquera hon s'eren atendats; e començaren a pujar vers lo coll de Panisars amunt. Mas los servents e els almugavers del rey de Aragó, qui u veren, mal grat del rey d'Aragó cuytaren se e foren enans al pas quels Francesos. Mas... nols feren nengun mal, per tal com ho havien promes a'n Felip, segons que d'amunt es dit. Mas los almugavers ne els altres servents nos volien capdellar per lo rey, ans anaven ferir tro sus en los Francesos; e occiren los vint o trenta homens, qui de cavallers qui d'altres, a cop; e mantiment lla hon veyen la mota e la pressa dels Francesos qui aportaven les gabies hon anaven los malalts; e puix lexaren se anar a les adzembles qui venien de tras, e occiren ne tants que tot lo cami ne jaya ple a totes parts. E ab destrals que aportaven, trencaven los cofrens e

Digitized by Google

prenien aur e argent e moneda e escuts e nobles que aportaven alli, que tant ne havien que s'en podien aportar, ans romania tot en la carrera plena de roba; axi que faula paria de dir, qui vist no u hagues, lo dan quels Francesos prengueren aquella vegada, en bens e en persones e en haver, tant que nos poria dir bonament per escrit. E embargaren tant los servents del rey d'Arago los Francesos, que, en tot aquell dia del diumenge, no pogueren anar sino de la Junquera tro al coll de Panisars hon no ha sino miga legua. E ja tant luny no foren anats, sino quel rey d'Arago ho vedava, aytant com podia, que nols fessen mal.

E quant vench al vespre de aquell dia del diumenge, los Francesos se aturen; e romangueren al coll de Panisars la major partida, car alguns, qui volgueren anar avant, trobaren de lla el coll de Panisars En Roger de Lluria, almirall de les galeres del rey d'Arago, ab be deu milia servents que hac amenats de les galeres, quils donaren salt e occiren los tots aquells homens qui passats eren, e tolch los la roba e les adzembles que amenaven.

El rey d'Arago, ab sa cavalleria e ab sa companya, atendas aquella nit prop dels Francesos en hun puget. E lendema, quant los Francesos volgueren avant anar, ell feu desplegar la sua senyera e crida a grans crits: «Arago! Arago!» E llavors los cavallers e els servents se lexaren anar als Francesos poderosament, e feriren e tallaren a llur guisa e llur volentat, e seguiren los llats a llats del cami per hon los Francesos passaren, tro que foren part lo coll prop de huna legua. E En Roger de Lluria ab los servents de les galeres ixqueren a carrera d'altra part; e occis ne tants que tot lo cami jaya de homens morts e de adzembles e de cavalls e de roba e de armes.

E per ço com seria longua cosa de retrer en quina manera ne quants hi moriren, lexar ho e star, que non parlare pus; mas be sapiats que hanch tan gran perdua no faeren los Francesos, de gent ne de aur, en negun feyt que començasen, com en aquest feren; que no poria esser dit ne asmat lo tresor ne la riquesa ne les gents que y perderen en aquell pas al tornar, ultra aço que ja havien perdut dins la terra de Catalunya.

Ab tant los Francesos s'en anaren, cells qui estorces pogueren; que hanch nos tengueren per segurs tro que foren a

Digitized by Google

Perpinya. E aqui, aytantost com hi foren entrats, en l'altre jorn mori lo rey de França de la malaltia que havia guanyada en Catalunya, jatsia que alguns digueren que mori a Castello de Ampuries; e altres deyen que mori a Vila-Nova prop Peralada; e altres deyen que mori al passant del coll de Panisars, en la gabia hon lo portaven malalt; mas la primera raho es pus vera.

E aqui, quant lo rey de França fo mort al Perpinya, En Felip, fill seu major, e el cardenal e els barons de França faeren gran dol per la mort del rey de França llur senyor. E acomjadarem tota la cavalleria e totes les osts; e puix tornaren s'en en França al mils que pogueren ab llur senyor mort. Mas be cregats per veritat, que mes gent mori depuix que hagueren passat lo coll de Panisars tro que foren en Narbona, que no havien d'abans, mentre que passaven, que paria juy e pestilencia que Nostre Senyor de Deus los donas; que els huns per naffres que havien preses, els altres per malalties, los altres per fam, tans ne moriren en aquell·lloch que havem dit, que de Narbona tro a Buelo tot lo cami era ple de homens morts. Axi que, be hagueren comprat los Francesos los sobres e el tort que havien fet al noble rey de Arago En Pere, car no degudament eren entrats en sa terra.

Ara lexarem d'uy mes a parlar dels Francesos, puix que s'en son tornats en sa terra ahontats e avilanits, e parlarem del noble rey d'Arago e de sos afers.

CAPITOL CLXVIII

En qual manera lo noble rey En Pere de Arago cobra Gerona e tota la sua terra; e en qual manera mori; e del gran dol que fon fet per totes les sues terres e per totes les sues gents.

Diu lo comte que, quant los Francesos hagueren passat lo coll de Panisars e s'en foren tornats, e lo rey d'Arago hac replegada sa cavalleria e sa companya, e els almugavers e els servents hagueren levada la roba e les armes quels Francesos

havien lexats, lo rey d'Arago mana a'n Roger de Lluria que s'en tornas ab sa gent en les galeres; e ell feu ho mantinent. E lo rey vench s'en mantinent per Ampurla; e sopte que fo a Castello d'Ampuries, obriren li portes, e tuyt clamaren li merce quels perdonas e quels faes perdonar al comte de Ampuries llur senyor, de ço que havien fet no degudament contra ell. E el rey perdonals, e prega lo comte que u fahes atressi; e el feu ho. E tantost la terra, aytanta com los Francesos n'havien presa, retes al rey d'Arago; e clamaren li tuyt merce, e ell hac lals a tuyt. E els promens de Torella de Mon-Griu, segons que d'amunt es dit, havien embargat los cofrens e el tresor del rey que havia en lo castell. E quant lo rey los hac perdonat, reteren li lo tresor e les joyes, e tot ço que y hagues, que hanch res no li'n falli, salvant qu'en aço de moneda que havien despesa.

E puix lo rey, quant hac tota la terra en pau, trames missatge ala ciutat de Gerona, a aquells quel rey de França hi havia lexats en establiment que, si volien retre la ciutat, e ells ques llivrassen a ell a bona merce; si no, si ell los podia pendre per força, que non scaparia nengu que tost no prenguessen mort. E els missatgers del rey d'Arago anaren dir la missatgeria al senescal de Tholosa, qui era capitani de aquells qui eren romasos en la ciutat de Gerona. E quant ell hac oyda la missatgeria, e sabe quel rey de França era mort, e tots los Francesos desbaratats e fuyts de la terra, e que null consell no li havia lexat per que ell pogues tenir establida aquella ciutat, feu apparellar al rey d' Arago: que fos sa merce que li atorgas vint dies de espay, dins los quals ell pogues remetre sos missatgers en Franca; e si dins aquells vint jorns li havia venguda tal ajuda de Franca, de vianda e de armes e d'altres coses, que ell se pogues defensar e tenir la ciutat de Gerona, que u faes; e sino, aquells vint dies passats, promes que retria la dita ciutat de Gerona al rey d'Arago, o a aquell que ell se volgues, sens tot contrast; e que li llivraria tots los cavalls e les armes dels cavallers e dels servents qui eren alli en establiment, e tota llur roba que haguessen dins la ciutat; que no demanaven als, mas que hom los lexas anar sauls e segurs en llurs cases.

Quant lo rey hac entes lo pleyt quels Frpncesos li feyen

Digitized by Google

parlar, sabe li fort bo, e amals mes conquerir per grat que per força. Per que atorga aquell pleyt en aquella manera que dessus havem comtat. E en apres, quant les convinences foren fetes e atorgades sobre aquest fet, entre lo rey d'Arago per huna part, e lo senescal de Tholosa d'altra, qui era capitani dels Francesos, lo dit rey d'Arago s'en vench per jornades a la ciutat de Barcelona. E aqui ell atroba En Roger de Lluria, almirall de la sua armada, e dix li e mana li que faes anar tot lo navili al port de Salou, qui es prop la ciutat de Taragona, e que endreças e apparellas les galeres e los altres vexells, en tal guisa que, tota ora quel rey los demanas, que fossen apparellats de complir la volentat de llur senyor lo rey d'Arago. E el rey d'altra part elegi e tria de sa terra tro a docents cavallers, e manals que stiguessen apparellats tota ora que ell los ho manas, per entrar en armada.

E devets saber que volentat era del rey d'Arago, de passar ell personalment en la ylla de Mallorques ab tota sa companya, de la qual era senyor llavors son frare En Jaume, e quel prengües per força o per grat aquella ylla. Mas no plach a Deu que ell personalment hi anas; que, mantinent que aquestes coses hac ordenades, lo pres el agreuga malaltia, e enfortis regeament sobre ell. E ell, qui viu que axi era partis de la ciutat de Barcelona e vench a Saragoça. E hun dia, quant ell se fo partit de Barcelona, e tenia son dret cami, e hac cavalcant tro tres o quatre llegues, sentis tant fort agreugat de sa malaltia, que hanch no hac poder de anar mes avant, ans hac a romanir llas e hujat e fort affeblit en un lloch qui es a quatre legües de Barcelona, per nom l'Ospital de Cervello; e de aqui hagueren lo a menar homens, en bastiment de fusta, tro a huna vileta sua qui es a mig lloch entre Barcelona e Taragona; e la vileta aquella es appellada Vila-Franca de Panades.

E quant lo hagueren amenat aqui a gran treball e a gran pena, meseren lo en son palau; e gitas al llit. E la malaltia se enforti tota vegada dia e nit sobre ell durament. Mas no us cuydets que si faes res per culpa sua, car hanch no ves null hom pus obedient a son metge que ell era; que, tot ço que li consellava son metge que degues fer segons medecina, tot ho feya e no volia altra cosa.

E quant lo rey vehe e conech que la malaltia era en puja-

Digitized by Google

ment, e que ell anar no podia personalment a Mallorques, mana a son fill major N'Amfos que anas lla, ab aquella companya que ell proposava de menar si ell personalment hi anas. E dix li sa volentat e son cor; e ensenyal, e adoctrinal com se degues captenir en aquell viatge.

E tot aço feya lo rey d'Arago, no gens per mala volentat que hagues a'n Jaume son frare; car de tot perdonava a ell e a tot hom que mal volgues, segons que deius e oyrets; mas aço feya, per tal que trobas carrera e via com se pogues adobar e avenir ab la sgleya de Roma e ab los altres princeps seglars, e que son principat ne fos tota ora millor, quant tingues ell d'ell altruy darere si; jatsia que, aquest fet que ell manava fer, de anar e de pendre la ylla de Mallorques, pogues a dret e sens peccat fer, per tal com En Jaume son frare li havia trencades les covinences que eren entre ab duys, de les quals, si be us membra, vos havem ja parlat, e s'era menat contra ell no degudament, segons que pogues oyr en aço, segons que d'amunt vos havem recomtat.

Quant lo rey d'Arago hac fet aquest manament a son fill N'Amfos, N'Amfos se apparella de anar. El rey d'altra part membra li de Deu; e volch se avenir ab ell, segons son poder e en aço que li era tengut. E mantinent feu se venir devant l'arquebisbe de Tarragona e el bisbe de Valencia e el bisbe de Osca, qui eren aqui, e gran res d'altres prelats e barons e cavallers seus; e dix los: com ell era passat en Cecilia, no gens per desonor ne en perjudici de la sgleya de Roma; ans cuydava aço fer a son dret; e el apostol com havia enantat contra ell e sa terra molt cruament e sens colpa en que no era, ell ne sa terra; empero, per ço com scrit es, «que la sentencia de son pastor justa deu esser servada», per ço ell havia servat tota via la sentencia del vet que contra ell havia gitada l'apostoli; don demanava molt homilment axi com podia, que de aquella sentencia fos absolt per lo arquebisbe de Tarragona, qui ab ell era aqui; e ell era apparellat en son poder, de jurar manament de sgleya, e de fer tot ço que fos dret ne raho en aquell fet, e de scusar si personalment quant pogues, e per missatgers solament que y trametria al apostoli sobre aquest fet que mal no meria.

E quant lo rey hac dites aquestes paraules, no y hac nengu

Digitized by Google

que no ploras de pietat, per dur cor que hagues, quant veyen tanta humilitat en aquell qui era estat dels enfortits e dels ardits cavallers del mon e mils de son cor. E mantinent l'arquebisbe hac son consell ab los bisbes e ab los prelats qui alli eren; e, hagut son acort, pres del rey d'Arago sagrament de estar a manament e voluntat de la sgleya. E aço fet, absolguel de aquella sentencia d'amunt dita. E lo rey, com aço fo fet, mana que tuyt s'en ixquessen de fora, car sentis regeament agreugat, que tant era feble que a penes podia parlar.

E quant vench lendema bon mati, feu se venir devant lo bisbe de Valencia a qui ell molt amava, e l'abat de Poblet, e l'abat de Sentes-creus, que son del orde de Cistell, En Uguet de Mata-Plana, pabordre de Masella, qui era son clergue e gran son amich e de sa casa. E vengueren li devant tots quatre sens pus que no n'i hac. E ell giras vers lo bisbe de Valencia, e, en presencia de tots los altres qui eren aqui, dix li axi:

«En bisbe, hun sots que yo he molt amat tots temps, e en qui yo he hagut tots temps ma fe, e en qui yo he de mos affers comfiat, e quant yo us demanava quem consellassets, m'havets consellat be e llealment en mos affers tota vegada. Ara, per ço com yo he en vos aquella fe e en leix, e mes que en nengun altre, prech vos e us requir quem consellets, ara que us he major ops. E nom consellets axi com a rey, mas axi com a hom mort, o a hom qui spera breument a morir; que yo be se e trop en mi en lleix, que d'esta malaltia no puix guarir.»

E quant lo rey hac dites aquestes paraules, foren tots trists e despagats, e els ulls los vingueren en aygua per pietat. E puix respos lo bisbe de Valencia al rey, e dix li axi:

«Senyor, gran merces com a vos plau dir com en mi havets major fe que als altres, e quant a mi demanats especialment de consell. Per que no es mester quel vos do en aquella manera que vos havets dit, ço es assaber com a hom mort o que espera en breu a morir; car axo, senyor, quens havets dit es dol e tristor e desconfort de nos e de tota nostra terra, e que seriem tots perduts. Mas ja, si a Deu plau, ne sera axi; que vos serets en breu guarit e de vostre mal dellivrat. E aquesta malaltia no es sino senyal de amor que Deu Vostre Senyor vos mostra, per tal quel reconegats, e, si li tenits tort, que li esmenets. Don yo us consell que semblets a vostres anteces-

Digitized by Google

sors reys de Arago, qui tots temps foren bons crestians e amichs de Nostre Senyor Deu, e especialment vostre pare e vos si us sou estat fins aci. Mas per ço com no es null hom al mon, e majorment axi com vos qui sots princep de terra e rey, qui no haja a fallir a les vegades, axi prech vos e consell vos: que prenats huna penitencia, e avenits vos ab Deu e ab homens, segons vostre poder, de torts, si alguns los entenits, e que perdonets a tot hom qui mal vos haja fet ne a qui vos hajats portada mala volentat nengun temps, axi com feu Nostre Senyor Jesu-Crist. E aço, senyor, es fet que no devets alongar; que com enans serets ab ell avengut, enans vos havra merce, e serets de vostre mal dellivrat.»

E quant lo bisbe de Valencia hac dites estes paraules, respos li lo rey axi com se poch, car a penes podia parlar, tant era feble; e dix li: que molt li playa, e que fort lo havia aconsellat, e que son consell ne faria. E trames mantinent lletres e missatgers a Barcelona e per los altres llochs de la terra: que lexassen anar tots los presoners que ell tenia en preso per raho de aquesta guerra que ell havia haguda ab lo rey de França, ço es assaber, que aquells presos no fossen tals que per llur preso speras hom haver pau, axi com lo princep de la Morea e molts d'altres barons assenyalats; car jatsia que a aquests e a tots los altres perdonas de bona voluntat dins son cor, empero no fora merce, ans fora dapnatge e peccat si anar los en lexas, a destruiment de sa terra; e james no fora en pau. Mas mana solre tots los altres presos qui non fossen capdals ni barons ni homens assenyalats, qui eren, qui ça qui lla, be mil e cincents.

E quant aquest manament hac fet lo rey d'Arago, dix que comfessar se volia de sos peccats, e tenias tant per enculpable a Deu, que, si onesta cosa fos de fer, dix que devant tots se comfessaria. Mas, per ço com no seria covinent cosa de fer, volia al menys que fossen dos a sa comfessio, ço es assaber lo guardia dels frares menors de Vila-Franca, e frare Galceran de Thous, monge del monestir de Sentes-Creus del orde de Cistell.

E axi com lo rey ho hac dit se segui. E entraren devant ell lo dit guardia dels frares menors e En Galceran de Thous, monge de Sentes-Creus; e lexaren los tots los altres. E aqui lo rey se comfessa molt homilment e devota, segons que a ell fo

Digitized by Google

vigares, de totes coses que havia fetes abans de la guerra e de les altres que feu apres, tro al dia de sa mort. E axi li feren testimoni en poblich sermo lo guardia dels frares menors e frare Galceran d'amunt dits. E quant lo rey se fo comfessat de tots sos peccats be e complidament e devota, giras a lo guardia d'amunt dit, e dix li axi: «En guardia, totes les gents de ma terra e d'altres moltes m'han mes en fama que yo son stat tots temps mal crestia, e especialment ara com defenia ma terra al apostoli e al rey de França, que, segons mon semblant, me feyen tort gran. E yo be conech e atorch, que son estat molt peccador e he fallit contra Deus; e banch null temps nol reconegui sino ara; e son tants los peccats de tot hom, que hom se deu pensar e reconexer en si, que no es digne de rebre tant honrada e nedea e preciosa cosa com es lo cos de Jesu-Crist. Per que yo son aquell qui u pens e reconech be. Mas he fe e sperança en Deu que ell me havra merce. E si per ventura yo son tengut pus e pus indigne que null altre hom de rebre lo cors de Jesu-Crist, per raho de aço que les gents dien de mi, prech vos que, abans quel cos de Jesu-Crist aportets, que us ne anets a vostre monestir e que façats especial oracio a Nostre Senyor Deus, que yo, qui indigne son vers ell mes que null hom, que no degue rebre lo seu cors precios, que ell, que sab mia volentat e de tot hom, vos en degue mostrar algun seny al vesible o no vesible, en guisa que puxats esser cert.»

Quant lo rey hac dites estes paraules, respos lo guardia d'amunt dit tot plorant, axi: «Senyor, per los senyals que hom mostra de fora coneix hon lo cor e la volentat de dins moltes vegades. E nos, senyor, qui aci som devant vos, per les obres que havets fetes de alguns dies en ça e per les paraules que havets dites a nos, conexem be que Deus vos havra merce sens tot si; car be vehem quin cor havets envers ell; e crehem sens falla que puxats rebre lo seu cors precios. Empero yo fare vostre manament, axi com m'havets dit e pregat.»

E mantinent quant aço hac dit lo guardia, partis devant lo rey e vench s'en a son monestir, e feu tancar les portes de la sgleya, que nengu no y romas sino ell e sos frares; e feu dir missa del Sent Esperit; e puix cascu de aytants frares com hi havia, que fossen preveres, dixeren ses misses privades, en que

Digitized by Google

pregaren Deu de ço que el rey hac pregat lo guardia. E quant hagueren fet tot llur ofici be e complidament e devota, no trobaren dins llur cor ne veren negun senyal vesible ne invisible per que lo rey d'Arago fos indigne de rebre lo cors de Nostre Senyor Deu Jesu Crist.

E mantinent vench lo guardia; e pres ordenadament lo cors de Jesu Crist, e aportal devant lo rey, lla hon jaya malalt. E el jatsia que fos feble, efforças, quant veu lo cors de Nostre Senyor devant si, e llevas de son llit ab huna cota vestit, e agenollas sobre hun matalaf que hom li hac apparellat. E estech aqui huna peça que res no dix ne parla, sino que plorava dins son cor, e pregava Nostre Senyor Deus. E quant hac estat aci huna peça e feyta sa oracio, rebe aquell cos molt homilment ab gran devocio dins son cor. E aço fet, romas lo rey en sa cambra malalt, e los altres anaren s'en a llurs ostals.

E la malaltia s'enfortia e s'agreviava sobrel rey d'Arago durament. Axi que aço lo aporta que tant lo afebli que quaix nos veya nes oya, sino a gran pena. E a cap de dos o de tres dies que aquestes coses foren fetes, vench li missatge quels Francesos s'en eren anats e havien desemparada la ciutat de Gerona, e les altres coses axi com en les covinences que dessus vos havem parlat era contengut. El missatge qui aporta les novelles dix les al rey; e lo rey, quant ho sabe, sabe li molt bo, no per mala voluntat que hagues als Francesos, que del tot los havia perdonat, mas per tal com ell se moria e que sa terra no romangues en treball ne en guerra. E lendema apres de aquest missatge que fo vengut, vench hun altre missatge al rey, qui li feya assaber: que el princep de la Morea, qui era pres en Cecilia e havia hom amenat en Barcelona, quel saludava molt, e que havia gran desig de la sua vista, si veher lo pogues. E quant lo missatge hac dites les novelles devant lo rey, lo rey entes ho a males penes; que tant era feble que ja havia perdut lo veher, e lo oyr gran res. E no y poch respondre res de paraula; mas que gita los braços encruats sobre los pits, e obri los ulls vers lo cel, e feu senyal qne molt ho agraya a Deu. E lo rey d'Arago hanch no dix moltes paraules, car no podia. E estech axi tro lendema a ora de Completa, que passa de aquest segle. E aço fo en dia de disapte, que era la vespra de Sent Marti, en lo any de Nostre Senyor 1285.

Digitized by Google

E quant fo mort aquell noble rey En Pere d'Arago e de Cecilia, ajustaren se en la cambra hon ell jaya tots los prelats e els richs homens de la terra; e mogueren aqui lo major plor e el major dol que hanch hom ves; que gran cosa fo; e seria major de retraer e de recomtar lo dol e el plor que menaren alli bisbes e abats, e prelats, e comtes, e richs homens, e cavallers de la terra, e homens de orde e de religio. En apres apartaren se del cos l'abat e els monges de Sentes Creus, hon havia en sa vida sa sepultura eleta aquell noble rey En Pere de Arago e de Cecilia; e banyaren lo; e adobaren lo; e vestiren lo axi com a monge. E hac hom huna caxa; e fora la hom dedins e de fora de bell preset vermell; e mes hom lla dintre lo honrat cors de aquest rey d'Arago e de Cecilia. Ab gran honor trasch lo hom de Vila Franca. E aportaren lo los richs homens e cavallers al coll, tro sus que foren al monestir de Sentes Creus; e aqui mogueren sobrel cos llur dol e llurs crits e llur plant, que hanch semblant dol no fo vist ne oyt. E aqui, quant lo hagueren aportat al monestir d'amunt dit e fet llur plant sobrel seu cors, los barons e els richs homens sebolliren lo, axi honradament com se tanya per a tant noble cors, devant l'altar major del dit monestir; e estingueren aqui tots, per dos dies, en fort dol e plant; puix trist e despagats partiren se de aqui e anaren s'en a llurs ostals.

Ab tant saberen per tota la terra les males novelles, quel noble rey En Pere de Arago e de Cecilia era mort. E menaren gran dol e gran plor cavallers e burguezos e ciutadans e altres homens de vila, de la mort de aquell noble senyor d'amunt dit; e plangueren lo mes que hanch rey que fos estat en Espanya. Tant ne fo plangut que sols no poria esser dit ne comtat lo dol ne desconfort que romas en la terra.

DEO GRACIAS

Digitized by Google

TAULA

Digitized by Google

Digitized by Google

TAULA

		Págs.
Los cronistas catalans		5
Prólech		25
Capítol. . . I.	—Com lo bon comte de Barcelona exella mossenyor Guillem Ramon de Muncada	26
Cap. . . . . II.	—Com lo rey d'Arago assetja Fraga e y mori	27
Cap.. . . . III.	—Com lo bon comte de Barcelona pres huna filla del rey d'Arago per muller, a la qual era romas lo regne..	30
Cap. . . . . IV.	—En qual manera lo rey En Pere de Arago engenra son fill, lo rey En Jaume que prech lo regne de Mallorques..	32
Cap. . . . . V.	—Com Miramoli, serray molt poderos, feu passatge en Spanya, e com los tres reys de Spanya li ixeren al encontre, e desbarataren tots los Serrayns, e prengueren certes ciutats e viles; e fon a XVI de juliol 1212	36
Cap. . . . . VI.	—En qual manera mori lo rey En Pere d'Arago, aquell que fon a la batalla de Ubeda..	42
Cap. . . . . VII.	—Com lo comte de Barcelona ana en Alamanya sol ab hun caballer per companyo, per scusar la emperadriu de Alemanya..	44

Digitized by Google

Págs.

CAP.. . . . VIII.—Com lo companyo del compte, que havia amenat en Alamanya, li fogi; e com lo bon comte de Barcelona entra en lo camp. 49
CAP.. . . . . IX.—Com lo comte de Barcelona guanya la batalla e com s'en torna a Barcelona. . . 51
CAP. . . . . . X.—Com la emperadriu de Alamanya ana cercar lo bon comte de Barcelona, e com l'emperador li dona lo comtat de Prohença. 53
CAP.. . . . . XI.—De la coronacio del infant En Jaume, fill del rey En Pere de Moret. 55
CAP. . . . . XII.—De les fayçons del rey En Jaume qui pres Mallorques e Valencia e tots los regnes. 55
CAP.. . . . XIII.—Quant lo rey En Jaume assetja Paniscola. 56
CAP.. . . . XIV.—Com lo rey d'Arago En Jaume tench parlament en Barcelona per lo passatge, per pendre la ylla de Mallorques.. . . 57
CAP. . . . . XV.—Com respos l'arquebisbe de Tarragona. . 59
CAP.. . . . XVI.—Com parla lo bisbe de Barcelona. . . . 59
CAP. . . . XVII.—Com parla lo bisbe de Girona. 60
CAP.. . . XVIII.—Com respos l'artiacha de Barcelona. . . 60
CAP.. . . . XIX.—Com respos lo sagrista de Barcelona. . . 61
CAP. . . . . XX.—Com parla lo sagrista de Girona.. . . . 61
CAP.. . . . XXI.—Com respongueren los prelats e los clergues. 62
CAP. . . . XXII.—Com respongueren los Templers. . . . 62
CAP. . . . XXIII.—Com parla lo comte en Nuno. 63
CAP. . . . XXIV.—De ço que dix lo comte d'Ampuries. . . 63
CAP.. . . . XXV.—Com respos lo prous vescomte En Guillem de Moncada.. 64
CAP. . . . XXVI.—Com respos En Guillem Ramon de Moncada. 64
CAP.. . . XXVII.—Com parla En Pere Berenguer o Ramon Berenguer. 65
CAP. . . XXVIII.—Com parla En Bernat de Senta Eugenia. . 65
CAP. . . . XXIX.—Com los barons del comtat de Barcelona han feta lur resposta. E torna a parlar hun poch del comte de Barcelona. . . 66
CAP.. . . . XXX.—Com lo rey En Jaume de Arago mana fer galeres e lenys e altres vexells per passar a Mallorques. 67

Digitized by Google

Págs.

CAP.... XXXI.—Com lo rey de Arago En Jaume se parti de Leyda e ana s'en en Arago.. . . . 70
CAP.... XXXII.—Dels companyons que mena ab si lo comte En Nuno.. 70
CAP... XXXIII.—Dels companyons que mena ab si En Guillem de Moncada.. 71
CAP... XXXIV.—Com lo rey En Jaume de Arago se recolli ab tota sa ost per passar a Mallorques.. 71
CAP.... XXXV.—Com la ost del rey d'Arago pres terra en la ylla de Mallorques a hun lloch al qual dien Senta Ponça 72
CAP... XXXVI.—Com la ost del rey d'Arago se mescla ab la ost del rey serray, e com mori En Guillem de Moncada.. 75
CAP... XXXVII.—Com lo rey d'Arago desbarata lo rey serrayn e assetja la ciutat de Mallorques. . 78
CAP.. XXXVIII.—Com lo rey serray de Mallorques entra en ciutat celadament.. 80
CAP... XXXIX.—Com lo rey d'Arago sabe quel rey serray era tornat en la ciutat, e com se acunsa hun rich Moro de les muntanyes ab lo rey d'Arago. 81
CAP...... XL.—Quant lo rey feya combatre fort la ciutat, e com lo rey serray feu metre los catius crestians al mur, perque no tirassen, e com començaren a fer caves. 83
CAP..... XLI.—Com lo rey serray de Mallorques comença de fer parlar al Rey, e plach li al Rey. . 86
CAP.... XLII.—Com lo Rey d'Arago feu fer un castel de fusta per combatre la ciutat. 87
CAP.... XLIII.—Com lo comte de Ampuries feu cavar lo mur a la par de ponent.. 88
CAP.... XLIV.—Com se aparellaren tots per entrar e per pendre la ciutat de Mallorques. . . . 88
CAP..... XLV.—Com hun rich hom serray de la ylla de Mallorques vench a convidar lo comte en Nuno.. 90
CAP.... XLVI.—Quant lo Rey En Jaume d'Arago feu un cavaller novell que havia nom en Caroç. 92
CAP... XLVII.—Com lo Rey En Jaume d'Arago pres la ciutat de Mallorques e fou en l'any de Nostre Senyor 1228, a trente hu de dehembre. 93

Digitized by Google

	Págs.
CAP... XLVIII.—Com lo rey En Jaume de Arago se parti de Mallorques e torna en Catalunya.	95
CAP.... XLIX.—Com lo rey En Jaume de Arago pres la ciutat de Valencia ab tot lo regne, e fo a 18 del mes de setembre, any 1238.	96
CAP..... L.—De la guerra que fo entre lo rey de Arago e lo rey N'Amfos, son gendre.	104
CAP..... LI.—Com l'infant En Pere de Arago pres per muller la filla del rey Manfre de Cecilia.	106
CAP.... LII.—Com lo apostoli feu donacio al comte Carles del regne de Cecilia.	108
CAP.... LIII.—Com lo comte Carles se aparella per anar a la terra del rey Manfre.	108
CAP.... LIV.—Com lo comte Carles trames a N'Anrich de Castella en Tunis que li prestas los seus tresors, e com los hi presta.	108
CAP.... LV.—Com lo comte Carles ab tota sa ost s'en vench al pont de Xipre.	109
CAP.... LVI.—Com lo rey Manfre tench consell ab sos barons.	109
CAP... LVII.—Com lo rey Manfre e le comte Carles estaven cascuns aparellats per fer la batalla.	110
CAP... LVIII.—Com lo rey Manfre fou vencut e desbaratat per lo comte Carles.	111
CAP.... LIX.—Com Corali nebot del emperador e del rey Manfre, vench sobre lo rey Carles.	112
CAP.... LX.—Quant N'Anrich de Castella desafia lo rey Carles e s'en ana a Roma.	112
CAP.... LXI.—Aparellament de la gran batalla que fon entre Corali, nebot del rey Manfre, e Carles.	114
CAP... LXII.—De la gran batalla que fon entre Corali, nebot del rey Manfre, e lo rey Carles.	115
CAP... LXIII.—De la preso de Corali e de sos companyons e de la sentencia qu'eu en Napols, de mort a tots.	116
CAP... LXIV.—De la gran nomenada per totes parts del mon de aquest rey Carles.	119
CAP.... LXV.—Com lo rey En Jaume de Arago, ab lo infant En Pere son fill prengueren Murcia ab tot lo regne, e fo en l'any 1266.	120

Digitized by Google

Págs.

CAP. . . . LXVI.—Com lo rey de Castella ana a parlar ab lo apostoli. 122

CAP. . . LXVII.—En qual manera los Serrayns paliers del regne de Valencia se alsaren contra lo rey de Arago e fon migant juny, any 1276. 124

CAP. . . LXVIII.—Quant en Ferrand Sanches germa del infant En Pere guerrejava ab ell e ab son pare. 126

CAP. . . . LXIX.—Quant l'infant En Pere assetja hun castell de'n Ferran Sanches son germa bort. . 127

CAP. . . . LXX.—Quant l'infant En Pere feu negar En Ferran Sanches son germa bort. 128

CAP. . . . LXXI.—Com lo comte de Ampuries se vench a metre en poder del infant En Pere. . . 130

CAP. . . LXXII.—Com l'infant En Pere perdona al comte d'Ampuries d'avant los barons e tot lo poble. 131

CAP. . . LXXIII.—Com lo rey En Jaume de Arago morí, e fo lo darrer dia de agost, en lo any de Nostre Senyor 1276. 134

CAP. . . LXXIV.—Quant lo rey En Pere pres la vila de Muntesa e cobra tot lo regne. 135

CAP. . . . LXXV.—Com lo rey En Pere de Arago pres tots los barons de Catalunya en Balaguer, e fo en lo mes de Juliol, any 1280.. . . . 137

CAP. . . LXXVI.—Com lo rey En Pere de Arago hac vistes ab lo rey de França e ab lo rey de Castella. 143

CAP. . LXXVII.—Dels missatgers qu'hun Serray qui stava en Constantina pres Alcoll trames al rey En Pere de Arago.. 146

CAP.. LXXVIII.—De la resposta quel rey En Pere de Arago trames al Serray de Alcoll. 147

CAP. . . LXXIX.—Com lo rey En Pere de Arago acorda de anar a Constantina, e recolli ab totes ses gents per passar a Alcoll. 148

CAP. . . LXXX.—Com lo rey En Pere de Arago ab sa ost pres terra en Alcoll, terra de Serrayns. . 150

CAP. . . LXXXI.—Com les gents del regne de Cecilia occiren tots los Francesos qui staven en Cecilia per Carles, e fon a 14 de maig, 1282. . . 152

Digitized by Google

Págs.

Cap. . LXXXII.—Com lo rey Carles ab totes ses osts passa en Cecilia.. 154
Cap.. LXXXIII.—Dels ardiments que feyen les gents del rey En Pere de Arago estant a Alcoyll. . . 154
Cap.. LXXXIV.—Com lo rey En Pere d'Arago tench consell ab sos barons. 157
Cap.. . LXXXV.—Com lo rey En Pere d'Arago, stant en la villa de Alcoyll de Barberia, trames sos missatgers al apostoli.. 158
Cap. . LXXXVI.—De la resposta que feu lo apostoli als missatgers del rey En Pere d'Arago. . . . 159
Cap.. LXXXVII.—Com les gents del regne de Cecilia tingueren son consell per lo fet de Carles. . . 160
Cap. LXXXVIII.—Com los grans homens e totes les gents del regne de Cecilia trameteren llurs missatgers al rey En Pere d'Arago en Alcoyll. 161
Cap. . LXXXIX.—De hun gran ardiment que feu lo noble en Arnau Roger, comte de Pallars. . . . 164
Cap.. . . . . XC.—Com lo rey En Pere de Arago ab tota sa ost s'en vench en Cecilia. 166
Cap. . . . . XCI.—Quant lo rey En Pere de Arago s'en vench a Palerm per tenir consell. 168
Cap. . . . XCII.—Quant lo rey En Pere d'Arago trames sos missatgers al rey Carles. 170
Cap.. . . XCIII.—De ço quel rey Carles dix e feu dir als missatgers del rey En Pere d'Arago.. . 172
Cap. . . . XCIV.—Com lo rey Carles e tota sa ost s'en passaren a Regols. 174
Cap. . . . XCV.—Com lo rey En Pere de Arago s'en vench a Mecina.. 174
Cap. . . . XCVI.—De la gran honor que tota la gent de Mecina feren al rey En Pere de Arago. . 176
Cap. . . XCVII.—Com lo rey Carles dona comiat a gran res de sa gent. 177
Cap. . . XCVIII.—Com quatorze galeres del rey de Arago desbarataren quaranta galeres del rey Carles, e'n prengueren vint e dos. . . 177
Cap. . . . XCIX.—Com lo rey Carles trames missatgers al rey En Pere d'Arago e quel reptassen de part sua. 182
Cap. . . . . . C.—Quant lo rey En Pere d'Arago e lo rey Car-

Digitized by Google

Págs.

les se acordaren de fer batalla ells ab dos a Bordeu.. 183

CAP.. . . . . CI.—Com lo apostoli trames en ajuda del rey Carles cinch cens cavallers francesos. . 186

CAP. . . . . CII.—Com lo rey En Pere d'Arago e de Cecilia ab tota sa ost prengue Regols e occiren gran res de los Francesos. 187

CAP.. . . . CIII.—Com hun almogaver, que prengueren les gents del princep de la Morea, se combate ab hun cavaller frances el vence, e com madona la reyna, muller del rey En Pere d'Arago s'en vench en Cecilia.. . 192

CAP. . . . . CIV.—Com lo rey En Pere d'Arago se parti de Cecilia e s'en ana a Bordeu per fer la batalla ab lo rey Carles, e com entra en lo camp. 194

CAP.. . . . . CV.—Com lo rey En Pere d'Arago parti de Bordeu e s'en torna en son regne.. . . . 202

CAP. . . . . CVI.—Com lo rey Felip de França trames deu milia homens a cavall e molta gent a peu a correr en Arago.. 205

CAP. . . . CVII.—Com lo rey En Pere d'Arago apparella sos missatgers per enviar al rey de França. 207

CAP.. . . CVIII.—Com los missatgers del rey d'Arago En Pere anaren al rey de França.. . . . 208

CAP. . . . . CIX.—Com lo rey de França no volgue parlar ab los missatgers del rey d'Arago. . . . 209

CAP.. . . . . CX.—Com lo rey Carles feu armar vint galeres a Macella e madona la reyna de Arago vint a Mecina. 211

CAP. . . . . CXI.—Com les galeres dels Prohençals vengueren a Malta. 213

CAP.. . . . CXII.—Com les galeres dels Catalans vengueren al port de Malta. 213

CAP.. . . CXIII.—Com les galeres del rey d'Arago desbarataren e prengueren les galeres del rey Carles. 215

CAP. . . . CXIV.—Com En Roger de Lluria s'en torna ab les sues galeres e ab aquelles que hac preses, a Mecina. 217

CAP. . . . . CXV.—Com torna a parlar lo libre del princep fill del rey Carles. 218

Digitized by Google

Págs.

CAP. . . . CXVI.—Com les galeres del rey d'Arago e de Cecilia feren gran mal en Calabria e en lo principat e per tota la ribera tro a Napols. 219

CAP. . . CXVII.—Com lo rey de Arago En Pere assetja la ciutat de Albarazi ab tota sa ost. . . . 220

CAP. . . CXVIII.—Com lo rey En Pere d'Arago e de Cecilia pres la ciutat de Albarazi e la forni be, que negu no li pogues noure. 222

CAP. . . . CXIX.—Com madona la reyna d'Arago e de Cecilia feu armar vint e quatre galeres e d'altres lenys a Mecina. 226

CAP . . . . CXX.—Quant madona la reyna feu armar trenta quatre galeres e d'altres lenys a Mecina. 227

CAP. . . . CXXI.—Com En Roger de Lluria, almirall del rey En Pere d'Arago e de Cecilia preyca a les sues gents de la sua armada. . . . 228

CAP. . . . CXXII.—Com lo princep, fill del rey Carles, feu armar a Napols vint e huyt galeres e d'altres lenys. 229

CAP. . . CXXIII.—Com l'almirall del rey d'Arago hac consell ab sa gent qual via fahesen. 230

CAP. . . CXXIV.—Quant la armada del rey d'Arago passa d'avant Napois, e aço fo en lo mes de juny, en l'any 1284. 230

CAP. . . . CXXV.—Com lo princep ab sos cavallers muntaren en les sues galeres e feren la via de les galeres del rey d'Arago. 232

CAP. . . CXXVI.—Com l'almirall del rey d'Arago feu fer una escala de vint galeres, e les altres feu metre en reguarda. 233

CAP. . CXXVII.—Com En Roger de Lluria, almirall del rey d'Arago, pres lo princep, fill del rey Carles, e desbarata totes ses galeres. . . . 233

CAP. . CXXVIII.—Com lo princep, fill del rey Carles, feu retre al almirall del rey d'Arago la germana de la reyna de Arago que ell tenia presa. 235

CAP. . . CXXIX.—Quant l'almirall del rey d'Arago s'en torna a Mecina ab lo guany que havia fet. . 236

CAP. . . . CXXX.—Com lo rey En Pere de Arago e de Cecilia ana ab ses osts en Tudela de Navarra. 237

Digitized by Google

Págs.

CAP. . . CXXXI.—Com lo rey de França ajusta e feu son pertret per terra e per mar, per venir contra lo rey d'Arago e a la sua terra. . 239
CAP. . CXXXII.—Com lo rey En Pere de Arago tench parlament a Saragoça ab los homens d'Arago 240
CAP. . CXXXIII.—Com lo rey En Pere feu roceguar e penjar a'n Berenguer Oller de Barcelona ab set de sos companys. 241
CAP. . CXXXIV.—Com lo rey En Pere d'Arago ana sobre son frare, lo rey de Mallorques. . . . 244
CAP.. . CXXXV.—Com les gents de la vila de Perpinya se llevaren contra lo rey d'Arago. . . . 252
CAP. . CXXXVI.—Com lo rey En Jaume de Mallorques trames sos missatjers al rey de França contra son frare lo rey d'Arago. 257
CAP. CXXXVII.—Com lo rey de França vench ab tot son poder sobre lo rey d'Arago e sa terra, ço es en Catalunya. 263
CAP. CXXXVIII.—Com lo rey de França se atenda en la orta de Perpinya.. 266
CAP. . CXXXIX.—Com lo noble rey En Pere d'Arago ab fort poca companya, s'en puja al coll de Panissars. 270
CAP.. . . . CXL.—Com lo rey de França ab tota sa ost s'en tornen al pla del Rosello. 274
CAP.. . . CXLI.—Com los Francesos prengueren la ciutat de Euna per força d'armes, e mataren totes les gents de la ciutat. 279
CAP. . . CXLII.—Quant lo rey En Pere d'Arago ana en Copliiure per haver lo castell de Coplliure.. 281
CAP.. . CXLIII.—De hun gran ardit que feu N'Uguet comte d'Ampurias contra los Francesos.. . . 284
CAP. . . CXLIV.—Dels missatgers quel rey de França e el cardenal trameteren al rey En Pere d'Arago. 287
CAP . . . CXLV.—Com les gents de la ost del rey de França s'en tornen molts en llurs terres. . . . 288
CAP.. . CXLVI.—Com los francesos entran en Catalunya per un mal pas qu' es sobre la vila de Peralada. 289
CAP . . CXLVII.—Com lo rey En Pere d'Arago ab totes ses osts se lleva del coll de Panisars e trames alguns dels seus al pont de Girona. . . 292

Digitized by Google

Págs.

CAP.. CXLVIII.—Com lo rey En Pere d'Arago s'en vench a Figueres. 295

CAP. . . CXLIX.—Com lo rey En Pere de Arago tench consell ab sos barons e cavallers en la vila de Peralada. 298

CAP. . . . . CL.—Com les gents e els cavallers del rey d'Arago desempararen la vila de Peralada. . 300

CAP. . . . . CLI.—Com lo rey En Pere de Arago tench consell ab los homens de Castello. . . . 303

CAP. . . . CLII.—Com lo rey En Pere d'Arago ab sa cavaleria se eixi de Castello e vengueren s'en á Girona. 305

CAP.. . . CLIII.—En qual manera lo rey En Pere d'Arago feu establir la ciutat de Girona, e com la acomana a'n Ramon Folch. 308

CAP.. . . CLIV.—Com les galeres del rey de França vengueren a Blanes qui es a quatre legues prop de Barcelona, e com los Francesos prengueren lo castel de Lerz.. 313

CAP. . . . CLV.—Com lo cardenal mes en possesio de la terra de Catalunya a Carlot, fill del rey de França. 314

CAP.. . . CLVI.—Com lo rey de França ab tota sa ost s'en vench attendar apres Gerona. 315

CAP. . . CLVII.—Dels ardiments que feyen los cavallers de Catalunya quis posaren en frontera e corrien tot dia a fer mal a la ost del rey de França. 320

CAP.. . CLVIII.—Com onze galeres del rey d'Arago desbarataren vint e quatre galeres del rey de França. 327

CAP.. . . CLIX.—Com lo rey d'Arago ab tota sa cavalleria passa devant la ost dels Francesos; aço fo lo san jorn de santa Maria d'Agost, en lo any de Nostre Senyor 1285. . . 329

CAP.. . . . CLX.—De la gran pestilencia de les mosques que trames sobre los Francesos. 338

CAP.. . . CLXI.—Com lo rey de Fransa feu fer una gran cava per enderocar lo mur de la ciutat de Gerona. 339

CAP. . . CLXII.—Dels guasts quel rey de França feu fer á la ciutat de Gerona. 340

Digitized by Google

Págs.

CAP. . . CLXIII.—Dels castells e dels cadafals quel rey de França feu fer per pendre la ciutat de Gerona. 341
CAP. . . CLXIV.—Com lo rey de França feu fer scalas de moltes maneres per scalar los murs de lo ciutat de Gerona. 342
CAP.. . . CLXV.—Com lo rey de França feu fer parlar pleyt a En Ramon Folch, e com en Roger de Lluria ab la armada qui era en Cecilia, vench en Barcelona. 343
CAP. . . CLXVI.—Com en Roger de Lluria, ab la armada del rey d'Arago e de Cecilia, desbarata la armada del rey de França. 346
CAP.. . CLXVII.—Com lo rey de França mori, e los Francesos ixqueren de la terra de Catalunya, e s'en tornaren ab gran dan que y prengueren, que tots hi moriren o gran res. 353
CAP. . CLXVIII.—En qual manera lo noble rey En Pere de Arago cobra Gerona e tota la sua terra; e en qual manera mori; e del gran dol que fon fet per totes les sues terres e per totes les sues gents. 362

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

LIBROS PORTER BARCELONA

HW 2I5Q L

Digitized by Google

Digitized by Google